

Гулчехра Муҳаммадиева

**САФИНАИ
МУҲАББАТ**

Душанбе
«Адиб»
2017

БАХШИДА БА СОЛИ ЧАВОНОН

ББК 84 Тоҷик 7-5

М-34

Мухаррир *Сафар Амирхон*

М-34

Гулчехра Мухаммадиева.

Сафинаи муҳаббат (*қисса ва ҳикояҳо*).

– Душанбе, «Адиб», 2017, 192 саҳ.

“Сафинаи муҳаббат” фарогири қиссаву ҳикоя ва масалҳои солҳои гуногун эҷодкардаи муаллиф буда, хонандаро бо лаҳзаҳои сурурбахшу ғамбор, ширину ногувор ва ҳасрату печидагиҳои рӯзгори қаҳрамононаш ошно месозад.

Дар ин нигоштаҳо баҳору хазон, хиёнат бахшиш ва печухами ҳастӣ чун амвоҷи пуршикани рӯдхонаи зиндагӣ пеши назар омада, хонандаро ба нақӯкориву покӣ ва меҳру вафодорӣ ҳиоят менамояд.

ISBN 978-99947-2-493-2

© Нашриёти «Адиб», 2017

ШҶРДОМАН

(Қисса)

Посе аз шаб гузашта буд. Ба ғайр аз шир-шири чӯйчаи назди ҳавлӣ садое атрофро ҳалалдор намекард. Санавбар оҳиста аз ҷойгаҳ бархоста, кӯрпаи болои фарзандонашро дуруст намуду ба берун баромад. Болои кати таги долон амонат нишаста, ба осмон назар кард. Дар чехраи аз ғуссаю ғам коҳидаю афсурдааш, аз таровату латофат ва малоҳату нафосате, ки пеш дошт, асаре намондаву худ шабаҳеро мемонд, ки базӯр роҳ мегашту сухан мегуфт.

Осмон низ чун Санавбар ғамгин буд, ки на ситораго-нашро нишон медоду на моҳашро. Аз ҳавои фораи нафаси амиқ кашида, боз ба осмон назар кард. Ҷо-ҷо ситораҳоеро дид, ки аз паси абрҳои сиёҳ базӯр намудор буданд.

Дар байни ситораҳо ситораи худро ҷуст. Аммо...

Вақте ки дар хонаи падар бо апаҳояш болои кати ҳавлӣ раҳти хоб меандохтанд, то хобашон бурдан аз осмон ҳар кас ситораеро интиҳоб мекард, бо яқдигар ҳазлу шухӣ мекарданд. Аз ҳама ситораи дурахшонро Санавбар пайдо карда, ба ӯ рози ҷавонӣ мегуфт. Чи лаҳзаҳои ширину гуворо буданд он лаҳзаҳо! Дур аз ташвишу нобасомониҳои зиндагӣ.

Санавбар қатъӣ қарор дод: пагоҳӣ мехезаду ба хусуру хушдоман мақсадашро баён месозад. Розӣ шаванд хуб, агар не, ихтиёрашон...

* * *

Санавбар баъди хатми мактаб ҳуччатҳояшро ба коллеҷи тиббӣ супорида, имтиҳонҳои қабулро бомуваффақият супорид. Донишҷӯ шуд. Орзу дошт таҳсилашро дар донишгоҳи тиббӣ давом диҳаду духтур шавад, аммо тангии рӯзгор барои ба шахр рафта таҳсил кардан имкон надод. Баъди марғи падар модар онҳоро танҳо калон кард. Худо ба ҳамсояшон – амаки Мирзо Кабиров баракат диҳад, ки холаи Савриро наздаш хонда, дар беморхона ҷои

кор дод. Онҳо дар ҳамсоягӣ – девордармиён зиндагонӣ мекарданд. Доимо таъкид мекард, ки одам, хоҳ зан бошад, хоҳ мард, бояд маълумот ё ягон касбе дошта бошад.

– Ҳамсоячон, агар маълумот медоштед, фаррош нею ҳамшираи шафқат мешудед. Дар чунин рӯзҳои вазнин аробаи зиндагиरो кашидан ба шумо мушкил намешуд. Охир, ҳоло ҳатто оилаҳои мардинадор базӯр зиндагиरो саришта мекунанд. Барои ҳамин гапи маро гиред, монед, ки Санавбар ба мактаби олий рафта хонад. Соҳиби касб шавад. Ҳар гоҳе дар маҷлиси падару модарони мактаб иштирок наоям, муаллимон, роҳбари синф ва директори мактаб одобу ахлоқ ва донишомӯзии Санавбарро таъриф мекунанд. Ба писарам Зафарҷон доимо Санавбарро мисол меорам, ки бояд мисли ӯ бихонӣ.

Зафар – писари сардухтури беморхонаи деҳа ва Санавбар ҳамсинф буданд ва дар ҳамсоягӣ зиндагонӣ мекарданд. Доимо дар азхудкунии фанҳо мусобиқа доштанд. Дар саволу ҷавобе, ки муаллимон ташкил мекарданд, Санавбар бартарӣ нишон медод. Фанҳои химия, биология ва забони русиро бештар мехонданд, чунки падар ба онҳо фаҳмонида буд, ки ин фанҳо барои ба донишгоҳи тиббӣ дохил шудан бештар лозиманд. Онҳо аз муаллима Екатерина Димитровна дарси иловагӣ мегирифтанд. Баъди дарс ба хонаи муаллима рафта, дар корҳои рӯзгор ба он кас ёрӣ мерасониданд ва соате сабақ гирифта, ҳарду ба хона бармегаштанд.

Екатерина Димитровна на танҳо дар мактаб, балки дар тамоми деҳа дӯст медоштанд ва ҳурматашро ба ҷо меоварданд. Ин духтараки русро муҳаббати тоҷикписар Наим аз Ростови лаби Дон ба Тоҷикистони бихиштосе оварда буд. (Наим он ҷо хидмати сарбозӣ карда буд). Екатерина бо расму русуми тоҷикӣ ошно гашта, ду писарашро бо духтарони деҳа хонадор карду онҳоро хонанд, яке духтур ва дигаре мисли хушдоманаш дар мактаби деҳа муаллима аст.

Екатерина Димитровна ба тоҷикӣ хуб суҳбат мекунад. Зани ҳалиму меҳрубон, вале дар дарс саҳтгир мебошад, ягон калима ба забони тоҷикӣ намегӯяд.

Қобилият ва кӯшиши Санавбарро дида, мегуфт:

– Санавбарчон, ту албатта хонданро давом дех, ғуломи зиндагӣ нашав, дар миёни чор девор худатро хор нақун. Агар маълумот дошта бошию ба атрофиён дасти ёрӣ дароз кунӣ, соҳиббэхтиром мегардӣ. Қадрат меқунанд. Бе ҳунару бе маълумоту бе касб сархам, гапшунав мешавӣ.

Аз ин суҳанони пандомези муаллимаи азизаш Санавбар рӯху илҳом мегирифт. Бо Зафарчон ҳарду қарор доданд, ки ба Донишгоҳи тиббӣ дохил гардида духтур мешаванд, ба деҳа баргашта хизмати ҳамдеҳагонро ба ҷо меоранд.

– Ман пойҳои дардманди очачонамро табобат мекунам, – орзу мекард Санавбар.

– Ман ба ҷои падарам сардухтур мешавам, – ҳазл мекард Зафарчон. – Охир, он кас пир шудаанд, ман, ки донишгоҳро хатм кардам, бояд он кас истироҳат кунанд.

Рӯзе, ки Зафарчон ҳамроҳи падар барои супоридани хуччатҳояш ба шаҳр раҳсипор гашт, Санавбар ба ҳавлии ҳамсоя ва ҳамсинфаш даромада, бо ӯ хайрухуш кардан хост.

– Санавбар, бори дигар фикр кун, биё, якҷоя ба пойтахт равем, донишатро ҳайф нақун охир, дониши ту аз ман ҳам болотар аст.

– Зафарчон, ту медонӣ, ки ин хоҳиши ҷонии ман аст, аммо афсӯс...Ту ҳамаашро медонӣ, дасти норасо, баъд модарам...

Санавбар то поёни деҳа Зафар ва падари ӯ Мирзо Кабировро гусел кард. То омадани автобус мунтазир шуд. Зафар ва падараш ба автобус нишастанд. Автобус ҳаракат карда, аз назар ғойб шуд. Санавбар ҳамона дар болои теппа аз қафои онҳо нигоҳ мекард. Ғамгину сархам ба хонашон баргашт. Холаи Саврӣ ҳолати духтарашро дида, чизе нагуфт, хомӯширо авло донист.

Пагоҳӣ Санавбар чун ҳамеша аз хоб барвақт бархоста, ҳавлӣ мерӯфт, модар ягона гови дар бисоташон доштаро, аз ҳавлӣ берун бароварда, ба подаи деҳа хай кард. Дар сари кӯча бо ҳамсояшон холаи Зебӣ дучор омада, ҳолпурсӣ карданд.

– Ҳамсоя, мегӯянд, ки дина Санавбар аз паси бачаи Мирзои духтур сарлучу пойлуч гирия карда, то поёни деҳа рафтааст? Тавба... Эҳтиёт кун, духтари бепадар шармандаат накунад!

Холаи Саврӣ қаҳролуд ба холаи Зебии серчоғ нигоҳ карду чизе нагуфта ба ҳавлӣ баргашт. Холаи Саврӣ ба ҳавлӣ даромада буд, ки:

– Очачон, чой дам кардам, ширбат ҳам тайёр, – гуфта Санавбар докаи сап-сафеди рӯи дастархонро кушода, модарашро болои суфа ба нахорӣ таклиф кард.

Модар бо меҳр сари духтарашро сила карду гуфт:

– Барака ёбӣ, духтарам, – ва пиёлаи чойро ба даст гирифта давом дод: – Бисёр ғам нахӯр, духтури калон нашудӣ, духтури хурд мешавӣ, ана дар маркази ноҳия коллечи тиббӣ кушода мешудааст. Даромада хон, ҳамшираи шафқат мешавӣ. Дар пешаки худам маълумот мегирӣ, соҳиби касб мешавӣ. Ман ҳам хотирам осуда. Аз гапу гапҷаҳои бемаънӣ метарсам, духтарам.

Санавбар аз рухсори модар бӯсид:

– Раҳмат модарчон, ман ҳеҷ гоҳ рафторе намекунам, ки боиси малולי шумо шавад. Бо обрӯ хонда табиб мешавам, пойҳои шуморо табобат мекунам.

Санавбар баъди хатми мактаб ҳуҷҷатҳояшро ба коллечи тиббӣ супорида, донишҷӯ шуд. Орзу дошт, ки баъди хатми коллеч таҳсилашро дар донишгоҳи тиббӣ давом диҳаду духтур шавад. Аммо орзуҳо орзу монданд, амалӣ нашуданд. Ба ҳамаи ин орзуҳо Содик зомин шуд.

Содик ва Санавбар дар ҳамсоягӣ зиндагонӣ мекарданд. Содик баъди адои хизмати аскарӣ ҷавони кадбаланди хеле зебо шуда буд. Ҳар рӯз пеши роҳи Санавбарро гирифта гап мепартофт:

– Санавбар, ин қадар духтари зебо шудай. Қаду коматат мафтуну чашмони шахлоят маҷнунам карданд. Чӣ кор кунам, ки ба ман нимнигоҳе кунӣ?

Санавбар тамоман фикри шавҳар кардан надошт. Ба

гаппаронию суханпардозихои Содиқ аҳамият надода, роҳашро давом меод.

Содиқ дид, ки бо ин роҳ дили духтарро ёфтан мушкил аст, хоҳишашро ба падару модараш ифшо кард. Падару модар аз интихоби писарашон бисёр хушҳол шуданд, чунки оилаи Санавбарино дар деҳа ҳамчун оилаи хуб шинохта мешуд.

Волидаини Содиқ – амаки Усмон ва холаи Собира ба хонаи Санавбарино дастархон бардошта хостгорӣ рафтанд.

– Ҳамсоҷон, мо бо хоҳиши писарамон Содиқ ба хонаи шумо омадем, – гуфта амаки Усмон сухан оғоз кард. – Содиқчон духтари шуморо маъқул кардааст. Интихоби ӯ ба мо ҳам маъқул шуд. Агар шумо розӣ бошед, мо тайёрии тӯиро бинем.

– Хуш омадед, ҳамсоҷон, хушбахт падару модаре, ки ба хонашон хостгорҳо меоянд. Шумо медонед, ки ман панҷ фарзандро бе падар калон кардам, раҳматӣ падарашон орзуву ҳаваси фарзандонашро надида, бо ин дунё падруд гуфт. Ҳама падару модар орзу дорад, ки фарзандаш хушбахт шавад, чуфти муносиб ёбад, дар зиндагӣ азоб накашад. Агар духтарам розӣ бошад, ман зид нестам, – гуфта бо духтараш маслиҳат карданро лозим донист.

Хостгорҳо аз хонаи Санавбарино бо таъби болида бароманд.

Модари Санавбар – холаи Саврӣ духтарашро наздаш хонда, бо ӯ дар бораи меҳмонҳои омада, гап кушод:

– Духтарам, ин меҳмонҳо хостгорҳои ту буданд. Содиқ дар пеши мо калон шуд, бачаи боодоб аст, ана хизмати аскариро ҳам адо карда омад. Агар ту розӣ бошӣ, тӯй кунем. Тарбия кардани духтари бе падар душвор аст, духтарам, меҳоҳам бо обрӯ ва тӯю тамошо туро хонадор кунам. Чӣ гуфтӣ, духтарам?

– Модарчон, ҳоло ман нияти шавҳар кардан надорам, меҳоҳам хонда, духтур шаваму шуморо, ки тез-тез бемор мешавед, табобат кунам. Шавҳар кардан ба ҳеҷ кучо намегурезад. Охир, Содиқ ягон маълумот ё касбу ҳунар надо-

рад. Пагоҳ зиндагии оилавиرو чӣ хел пеш мебарад? – гуфт бо сари хам.

Хостгорҳо рӯздармиён омада, Савриро ба чону ҳолаш намомонданд. Хешу табор ҳам ба миёна даромада, «Духтари кадрасро дар хона чӣ манъ мекуни?» – гуфта холаи Савриро насихат мекарданд.

Оқибат холаи Саврӣ бо Санавбар чиддӣ гап зада, хоҳишу илтиҷо ва талаб кард, ки ба туй розӣ шавад.

– Модарҷон, ман ба шарте розигиамро медиҳам, ки ба хондани ман монёъ нашаванд.

Қудоҳо ба шартӣ келин розӣ шуданд.

– Бигузур хонад, ман барои қору бори хона ду келин дорам, – гуфта холаи Собира розӣ шуд.

Масъала пухт, тарафҳо ба тӯй тайёрӣ медиданд. Калоншавандаҳои деҳа камхарҷу ботанзим гузаронидани тӯйро ба амаки Усмон маслиҳат дода бошанд ҳам, аммо ӯ боз кори худро кард.

– Тӯй тӯйи ман, барои обрӯи писарам ва худам тӯе мекунам, ки мардум ангушти ҳайрат газанд, – гуфта амаки Усмон дар масҷиди деҳа ба ҳама рӯзи тӯйро эълон кард.

Се шабу се рӯз мардуми деҳа, хешу табори дуру наздик, рафиқони домод тӯйхӯрӣ карданд.

Санавбар баъди як ҳафтаи тӯй барвақт аз хоб бархоста, баъди анҷоми қорҳои ҳавлӣ либосҳояшро пӯшиду барои ба дарс рафтан омодагӣ гирифт. Азбаски Содик аз хоб нахоста буд, ба хушдоманаш мурочиат кард:

– Холаҷон, ман ба дарс рафтам, – ва ба сӯи дарвоза равона шуд.

– Келин, аз шавҳарат пурсидӣ, ки ба хондан рафта истодаӣ? – гуфта холаи Собира ба хонаи хоби Содик ишора кард.

– Не, холаҷон, он кас хоб.

– Хоб бошад, то бедор шуданаш мунтазир шав, охир. Содик шавҳарат, аз ӯ напурсида, ту ҳуқуқи аз ҳавлӣ баромадан надорӣ, – гуфта холаи Собира ба хонаи хоби худ даромад.

Санавбар дар байни ҳавлӣ ҳайрон монд. Аз роҳаш баргашта, ба хона даромад. Ба соати деворӣ нигарист, ки ба дарсаш дер шуда истодааст. Шавҳарашро бедор карда, мақсадашро баён кард.

– Ман барои он зан нагирифтаам, ки дар кӯчаҳо худро зебу зинат дода, равуо кунад. Хонда шудӣ, шин дар хона! – гуфт Содик ва рӯяшро ба тарафи девор гардонид ба хоб кард.

Тамоми рӯз Санавбар бо хавосси парешон буд. «Охир ваъдаи онҳо чӣ шуд? Барои чӣ маро фиреб доданд? О ман танҳо бо он шарт ба тӯй розӣ шуда будам, ки хонданамо давом медиҳам. Пас хоҳиши ман барои ӯ ҳеҷ аст?»

Ин саволҳои бечавоб дилашро торик карданд. Зарбаҳои сахти қалб майли шикастани хонаи дилро доштанд. Қадом қуввае буд, ки ӯро базӯр нигоҳ дошт. Худдорӣ кард. Соатҳои даҳи рӯз шавҳараш аз хоб бархост. Санавбар бо таъби хира назди Содик дастархон кушод.

– Чӣ қошу қавақат овезон, мисли абри сиёҳ дар ҳавлӣ гаштай? Ё мехохӣ, тезтар аз ҳавлӣ баромада, бо ҳамкурсон сайругашт кунӣ? Ё ягон кас туро дар назди мактабат интизор? Барои чӣ ҷавоб намедиҳӣ?

Санавбар чунин муомилаи дурушт ва суханони дағалро мунтазир набуд. Дар ҳафтаи аввали зиндагӣ шунидани ин суханҳои носазо барои ӯ даҳшат буд. Ӯ аз шавҳар меҳру муҳаббат, навозиш, сухани ширинро интизор буд. Аз шунидани ҳарфи муҳаббат ба осмонҳо, ба шамсу қамар парвоз карданӣ буд.

Духтар ин лаҳза чун гули пажмурдаи берангу бӯйи баргҳояш афсурдаю хушкида мехост фиғон занад. Дод гӯяд. Ӯ давида ба хонаи хобаш даромаду худро болои раҳти хоб партофта ашк рехт. Қатраҳои ашки шӯр аз руҳсораҳои гулгун ба лабонаш шориданд. Ӯ шӯриро чашида, аз ҷояш якбора бархост. Қатраҳои ашк ба домонаш рехтанд. Ӯ ба андеша рафт: ана барои чӣ духтарон ва занонро шӯрдоман мегуфтаанд.

Не, ӯ ҳеҷ гоҳ шӯрдоман шуданӣ нест. Ҳамаашро ба мо-

дар гуфта, пагоҳ ба дарс меравад, мехонад, духтур мешавад...

Бегоҳӣ модараш аввалин бор баъди туй дар як табақи калон оши палав бардошта ба дидорбинии духтараш омад. Санавбар аз дидани модараш шод шуда, бо шитоб дастархони модарро аз дасташ гирифт.

– Биё, қудочон, биё, – гуфта холаи Собира меҳмонро ба хона даъват кард.

– Не, қудочон, болои суфа мешинем, ин ҷо ҳаво тоза, баъд ман вақти зиёд ҳам надорам, дар хона кор бисёр, – гуфта холаи Саврӣ серкориро бахона кард. – Санавбарро бисёр ёд кардам. Ҳеҷ гоҳ аз наздам дур нашуда буд. Чизе гумкардагӣ барин дар ҳавлӣ гаранг – гаранг мегардам, бе падар калон карда, бо обрӯ тӯй кардани духтар ҳам дар ин замона ба ҳар кас насиб намегардад, – гуфта холаи Саврӣ бо гӯшаи рӯймоли калони сафедаш ашки чашмонашро пок кард.

Санавбар шукргӯйии модарро дида, нахост ўро ғамгин кунад. Охир, модари зор бо чӣ азобҳо, танҳо, онҳоро калон кард. Азбаски зани кадбону, ҳунарманд ва чевар буд, дар тамоми маъракаҳои деҳа ўро ба ёрӣ даъват мекарданд. Дар тӯйҳо нону санбӯса мепухт, куртаю кӯрпаю болиштҳои арӯсон, ҷома ва тоқии домодхоро медӯхт. Он чизеро, ки барои ҳаққи хизмат лоиқаш медонистанд, ба хона оварда, панҷ фарзандашро хор шудан наместонд. Бегоҳӣҳо дар касалхонаи деҳа фаррошӣ мекард. Баъзан аз он ҷо низ лукмае ба фарзандонаш меовард.

Санавбар ҳар гоҳе барои ёрӣ ба модар беморхона ме-рафт, занони хилъатсафедро дида, ҳавасаш меомад. Ў низ мехост мисли онҳо бошад...

– Писарам, Содикҷон, берун баро, холаат омадааст, – гуфта холаи Собира писарашро ҷеғ зад.

Аз хона Содик баромада, тарафи холаи Саврӣ нигоҳи сарду босалобате карда гуфт:

– Хола, нағз ҳастӣ? – ва аз ҳавлӣ берун шуд.

Дар ҳавлӣ як лаҳза хомӯшӣ ҳукмфармо шуд. Аз ин

воҳӯрии хунуки писараш холаи Собира низ ҳиҷолатомез ба холаи Саврӣ:

– Кудочон, чавонӣ-дия, – гуфта рафтори писарашро баҳо дод.

Дили захмини Санавбарро рафтори шавҳараш якбора ба дард овард. Ин лаҳзаҳо ӯ ором буд, аммо дар сар чӣ ҳаёле ва дар дил чӣ шӯре дошт. Ба ҳоли модар дилаш сӯхт, вале хомӯширо авло донист.

Баъди як моҳ Содик барои кор ба Русия раҳти сафар баст. Он қарзе, ки падар барои тӯяш гирифта, бо фоизҳояш дучанд шуда буд. Содик, ки на касб дошту на маълумот, то ба он рӯз бекор дар хона нишаста, аз падар таънаю маломат мешунид:

– Занҳо барин дар хона нашин, рафта кор карда, қарзхоро деҳ. Як нонхӯр будед, дуто шудед, – мегуфт амаки Усмон.

Рӯзи рафтан Содик ба Санавбар рӯ оварда гуфт:

– То омадани ман ба хонаи модарат намеравӣ! Фаҳмидӣ?

Баъди рафтани Содик ҳоли Санавбар бад шуду хуб не. Се хоҳаршӯяш ҳар баҳона карда, бо ӯ чангу чанҷол мекарданд. Келинҳои калон низ «Мо хуб хидмат кардем, акнун келини чавон кунад» гуфта, ҳама кори хонаро ба дӯши Санавбар партофтанд. Муносибати хушдоман низ хуб набуд.

– Барои ту шуда писарам дар ба дар, дар мулки бегона қарзҳои тӯятонро канда гаштааст, – гуфта таъна мекард.

Санавбар дар оила саҳар пештар аз ҳама бармехест. То бархестани аҳли оила ҳавлӣ мерӯфт, гову молро саришта мекард. Шири дӯшидаашро пухта, гову молро аз ҳавлӣ бароварда, ба подаи деҳа ҳамроҳ месохт. Дар рӯи суфа хон густурда, барои ноништа чизе тайёр карда бошад, дар рӯи он мегузошт ва болои онро бо докаи сафед, то хестани аҳли хонадон, пӯшонда мемонд. Ба ҳота даромада, зироатро хишова мекард. Шири дӯшидаашро аз дег бардошта чурғот мехобонд ва ба деги калон об пур карда, барои шустани либосҳои аҳли оила дар сари тағора менишаст.

Рӯзе хушдоманаш – холаи Собира аз хоб барвақттар бархоста дид, ки Санавбар хасу хошоки ҳавлиро сӯи берун мерӯбад.

– Ҳой келин, чӣ кор мекунӣ, хама баракати хонаамро берун партофтанин-чӣ? – гуён эрод гирифт.

Рӯзи дигар Санавбар рӯбучинро аз дарвозаи ҳавлӣ сар кард.

Хушдоман чашмонашро молида – молида аз хонаи хоб баромад ва ба кори Санавбар боз эрод гирифт.

– Тавба, ин келин чӣ кор карданашро намедонад, хама хасрӯбахоро сӯи ҳавлӣ мерӯбад-е. Ту магар дар оғил калон шудай? Модарат ба ту қору бори зиндагири нафаҳмондааст?

Санавбар дар миёни ҳавлӣ мисли ҳайкал рост меистод. Чӣ кор карданашро намедонист. Охир, дирӯз «баракати хонаамро ба берун бароварданин» гуфта, гап шунида буду имрӯз...

Хомӯширо авло дониста, хасрӯбахоро дар байни ҳавлӣ чамъ оварду ба тағораи калон бардошта, аз ҳавлӣ берун шуд, то ки ба поёни деҳа бурда партояд. Дар кӯчаи беодами деҳа Санавбар аз ҳавои субҳидам нафаси озоди чуқуре кашида, тағораро болои сар бардошт, сӯи партовгоҳ қадам монд. Худ ба худ саволҳои зиёди бечавоб меод. «Худоё, чунин муносибат то кай давом меёбад? Шавҳараш кай бармегардад? Орзую ҳавасҳои дар дил доштааш чӣ мешаванд? Магар ғунҷаи орзуаш ношукуфта хазон хоҳад шуд? Худоё, қувватам деҳ, то ҳамаи инро паси сар кунам, сабур бошам».

Дар назди партовгоҳ ба дуриҳо назар кард. Шувълаҳои офтоб, ки нав аз паси теппа намоён шуда буданд, бо дурахши худ чашмони Санавбарро хира мекарданд. Ӯ ба худ омада, аз дил гузаронид: «Худоё, агар касе маро дар назди партовгоҳ бад-ин сон лолу ҳайрон бинад, ба ҳолам хандиданаш мумкин». Ва зуд ба сӯи ҳавлиашон қадам монд.

Санавбар баъди як моҳи рафтани шавҳар аз иштиҳо монд, чизе дар гулуяш намегунҷид, дилбехузурӣ азобаш

медод, сараш чарх зада, чанд бор дар ҳавлӣ беҳуш шуд. Духтур чеғ заданд. Ӯ ҳомила буданаширо муайян кард.

Санавбар ҳам шод буду ҳам не. Шод аз он, ки модар мешавад, ғамгин аз он, ки танҳост. Рӯзҳо, моҳҳо гузаштанд, аз Содиқ дараке набуд. Гоҳ-гоҳ телефонӣ гап мезад. Фақат як чиз мепурсид: «Ба хонаи модарат рафтӣ?»

Санавбарро дарди кӯдак гирифт, ба модараш хабар доданд. Ба хотири Саврӣ-хола, ки дар беморхона кор мекард ва ӯро дар ҷои кор ҳурмат мекарданд, ҳама гирди сари Санавбар парвона буданд. Ӯ шоҳписаре таваллуд кард, ки чор кило вазн дошт.

Ба Содиқ хабар карданд, ӯ серкорино баҳона карда наомад. Аммо ба писараш ном монд – Ҷовид.

Рӯзе, ки Санавбарро аз беморхона ҷавоб медоданд, модар хоҳиши ӯро пурсид:

– Духтарам, одатан баъди таваллуди фарзанди нахустин ба хонаи модар мераванд. Ту чӣ фикр дорӣ?

– Не, модарҷон, ман ба хонаи худам меравам. Мабодо Содиқ шунавад, малол шуданаш мумкин, – гӯён Санавбар ҳурмати шавҳарро авло донист.

Аз байн як моҳ гузашт. Фасли тирамоҳ буд. Дар сахроҳои колхозӣ пахта шукуфта буд. Аз ҳар хона як ё дунафарӣ бояд ба чидани пахта бароянд. Нигоҳи аҳли хонадон ба Санавбар дӯхта шуд. Ӯ фаҳмид. Ҳар пагоҳӣ фарзанди ширмакаширо монда, ба сахро мерафт. Гарми рӯз дар ҳавои тасфон аз сахро болои сараш як дарза алафро барои говҳо бардошта ба хона меоварду саросема кӯдакаширо мемаканд. Баъди ду ҳафтаи пахтачинӣ кӯдак бемор шуд. Духтурон муайян карданд, ки кӯдак аз шири тасфони модар бемор шудааст. Санавбарро бо Ҷовидаш дар беморхона хобонданд. Ба хабаргирии ӯ ва фарзандаш фақат модари муштипараш меомаду халос.

Шабҳои беҳобӣ ба хаёлҳо ғӯта зада, тақдири зан – модарро фикр мекард. «Вақте ки сиҳату саломат ҳастӣ ба шавҳар ва хешу табори ӯ даркорӣ, аммо бемор ки шудӣ, бояд табобатро, албатта, модар кунад», вале лаҳзае баъд

«Агар падари кӯдак дар ин чо мешуд, эҳтимол кор ранги дигар мегирифт» гуфта худро таскин меод.

Санавбарро баъди ду ҳафтаи бемордорӣ аз беморхона ҷавоб доданд. Рост ба хонаи ҳудаш рафт. Хушдоман ва хоҳарони шавҳар пичингомез «Аз истироҳат омадӣ?» – гуфта киноя заданд.

Рӯзи дуҷуми аз беморхона баромаданаҳ Содиқ низ аз Русия баргашт. Бегоҳӣ аҳли хонадон ба ғизои шом тайёри миданд, ки Содиқ аз дарвоза даромад. Ин лаҳза Санавбар гов меӯшид. Овози шавҳарашро шунида, аъзои бада-наш ларзид. Ӯ мулоқоташонро тамоман дигар хел тасаввур мекард. Охир, онҳо бо ҳам ҳамагӣ як моҳ зиндагӣ карда буданд. Санавбар ташнаеро мемонд, ташнаи шавҳар, ташнаи меҳру муҳаббати ӯ, навозиши ӯ. Аз ин ташнагӣ як соли дароз чигараш сӯхт. Аз он чашмае, ки нӯш кардан меҳост, ҳамагӣ як моҳ нӯшида буду халос. Ӯ ҳам лоиқи навозиш, лоиқи меҳрубонӣ, лоиқи парастии аст. Ӯ зан аст, аз барги гул нозуктар, аз обҳои чашмасорон шаффофтар, як сухану рафтори хуб ӯро метавонад ба осмонҳо барад ва як сухани бад ба заминаш бизанад.

Сатили ширро бо доқа пӯшонда, овезон карду дастҳояшро шуст ва ба меҳмонхона, ки Содиқ ва аҳли оила он чо буданд, наздик шуд. Дар ҳаяҷон буд, ҳаяҷон вучудашро фаро гирифта буд, дилаш аз фараҳ меҳост аз деворҳои танги сина берун барояд. Ин интизорӣ тӯлонитар аз интизории яқсолааш намуд. Ӯ беихтиёр ба оинае, ки дар даҳлез буд, назар кард. Дар ёд надошт, ки охири бор кай ба оина нигоҳ карда буд. Аз оина ба ӯ зани офтобхӯрдае бо чашмони ғамолуд нигоҳ мекард. Дасти дари меҳмонхонаро дошту чурҷат накард, ки онро бидушоид. Ба қафо баргашту дар ҷояш шах шуд.

Овози ханда ва баланд-баланд гап задани аҳли хонадон, ки якдигарро гӯш накарда, ҳар қадам меҳост ба Содиқ чизе гӯяд, тифли дар гаҳвора будаи ӯро бедор кард. Ҷовид бо садои баланд гирифт.

– Келин, кучой, бачаат бедор шуд, – гуфтани хушдоман

ӯро хушёр кард. Хайрият, тифлакаш гиристу ӯ ба ёди аҳли хонадон расид.

Санавбар ба хона даромада, оҳиста «ассалом» гуфт. Ба назди гаҳвора рафта, писарашро аз гаҳвора кушод.

Содиқ, ки дар бари боло нишаста буд, назди гаҳвора омада, писарашро ба даст гирифт. Ҷовид хомӯш шуд. Дар ин лаҳза ҳамаи аҳли оила хомӯш буданд.

– Ин писари ман паҳлавон шудааст-ку! – гуфта Содиқ ба ҷои худ гузашта нишаст ва ба бачааш дида духт.

– Тавба, – гуфт амаки Усмон, – бачаҳои охирзамон шарму ҳаё надоранд. Мо то бачаҳои монанди роҳгардон шуда, худашон ба бағаламон надароянд, шарм мекардем, ки онҳоро ба бағал гирем. Замона дигар шудааст.

Ин суханони падар Содиқро дар хичолат монанданд магар, ки ӯ писарашро ба холаи Собира дароз кард. Кӯдак гуё чизеро фаҳмида бошад, боз ба гирия оғоз кард. Ғаш мекард. Хушдоман каме бо кӯдак андармон шуда, ӯро навозиш кардан мехост, аммо кӯдак беист мегирифт.

– Келин, гир бачата, – гуфта кӯдакро ба Санавбар, ки дар назди гаҳвора шах шуда меистод, дароз кард. Санавбар Ҷовидро гирифта, ба хонаи хоби худ гузашт. Ҷовид баъди шир макидан ором шуда хоб рафт.

Аз омадани Содиқ ҳамсоҷа бохабар шуда, ба дидорбинии ӯ омаданд. То як поси шаб чароғи меҳмонхона фурӯзон буд. Баъди рафтани меҳмонҳо Санавбар ба шустанӣ дегу табак ва дигар зарфҳо машғул шуд. Баъд ба ҳаммом даромада, шустиш карду либосҳои тоза пӯшид ва ба хонаи хоб даромад. Содиқ хоб буд.

«Аз роҳ монда шуда омадааст», аз дил гузаронид Санавбар.

Пагоҳӣ Содиқ аз ҷомадони сафарӣ як ҷуфт курта ва шии кӯдакони бароварда, ба Санавбар дароз кард.

– Мумкин барои Ҷовид калонтар бошад, хайр, баъд мепошонӣ, – гуфта буд, ки модару хоҳарон, келинҳо ва падараш, ки интизори ҳадя буданд, «Чӣ овардӣ?» – гӯён

пурсон шуданд.

– Ягон чиз наовардаам. Базӯр нисфи пули қарзамро овардаму халос, – гуфтани Содик аҳли хонаводаро бедимоғ кард.

Содик барои гапро ба дигар тараф бурдан аз Санавбар сабаби ба беморхона афтоданаширо пурсон шуд.

– Духтур гуфтанд, ки аз сахро гармогарм омада, кӯдак ро макондай, сабаби бемории кӯдак ҳамин аст, – посух гардонда дар бало монд.

– Моро дар пеши шавҳарат гунаҳгор карданӣ ҳастӣ? Мо ту ро ба кори сахро мачбуран фиристодаем? – гуфта амаки Усмон бадқаҳрона аз хона баромада, ба тарафи оғил рафт.

– «Ду ҳафта кор накарда, бо баҳонаи бемории бачааш истироҳат кард. Ақаллан як моҳ кор мекард, ки аз хочагӣ чанд чӯяк гирифта пая мечиндем, аловӣ мешуд», – гӯён хушдоман ҳам ғур-ғуркунон сӯи катаки мурғҳо рафт.

Фазои носолиме дар хона ҳукмрон шуд.

– Мебахшед, ман касеро гунаҳкор карданӣ набудам, – гуфтани Санавбарро касе шунидан нахост. Содик ҳам аз ҳавлӣ баромада рафт.

Хохарони Содик аз набудани бародар истифода бурда, «Соҳибдор шудааст, хабаркаш», – гӯён ба янгаашон хеле пичингу киноя заданд.

Санавбар шири навдӯшидаашро ба деги калон рехта, пухт ва аз пайи дигар корҳо шуд, то ки шир каме хунук шавад ва онро чурғот хобонад.

Хохари калонии Содик – Моҳира аз набудани Санавбар истифода бурда, бо оташков хокистарҳои таги дегро чунон сахт кофт, ки гарди хокистар болои шири навпухтаро сип-сиёҳ кард.

Баъди лаҳзае хушдоман ба сари дег омаду қиёмат гардон шуд дар сари Санавбари бечора. Чӣ кор карданаширо намедонист. Аламҳои пешину имрӯз чун чашмасорони кӯҳистон дар як мижа задан аз чашмонаш берун омаданд. Абри ғаму андуҳи яксола, ки дар дилаш чамъ шуда буд, борони ашк овард. Санавбар дигар кудрати нигоҳ доштани

онро надошт. Доманаш пур аз ашки шӯр гашт. Ҳамон ибора боз ба ёдаш омад: «Шӯрдоман».

Гиряи Човид ўро водор сохт, ки ҳама корро партофта, назди ў равад ва ягона таскини дил – гаҳвораи ўро чунбонда, оҳиста бо овози паст аллаи сўзони модарро хонад, то каме ҳам бошад, дилаш холӣ шавад.

Бегоҳӣ аҳли оила боз сари як дастархон чамъ омаданд.

– Писарам, наҳод дар як сол маблағи даркориро дарёфт накарда бошӣ-а? Охир бо ин қарзҳои зормонда чӣ кор мекунем? – гуфтани падари хонадон амаки Усмон писараш Содикро хашмолуд кард.

– Ота, ташвиш нақашед, ман билети бозгаштанамро ҳам пешақӣ харида мондам. Баъди ду рӯз бармегардам. Қарзи мондагиро меканам. Шумо фикр мекунед, ки дар кӯчаҳои Русия пул пошидаанду мо бо чорӯб онро меғундорем? Не, пулӯбӣ он ҷо ҳам душвор. Сарамонро ба ҳазор дар зада, шабу рӯз меҳнат мекунем, агар ба корфармои баинсоф афти, пул мегири, набошад, беинсофаш ҳисобӣ накарда, калӯшҳоятро баъди анҷоми кор пеш мемонад. Бо онҳо дар мулки бегона ҷангу ҷидол карда намешавад.

Пеши чашмони Санавбарро сиёҳӣ фаро гирифт. Дили бечораи ў аз шунидани ин суханҳо фиғон мекарду, фиғон, фиғони бесадо... Санавбарро дар тағи долон дил танг шуд, ба саҳни ҳавлӣ баромада, дар болои суфа нишаста, ба осмон назар кард. Як қатра борони гарм ба рӯяш зад. Ҳаво меборид. Осмон низ мегирист, чун Санавбар. Ҳарду гиристанд. Гиряи Санавбар аз гиряи осмон фарқ дошт. Гиряи осмон ба гулу бутта ва майсаву себаргаҳо тароват меод, каналҳо пуроб, замин ҳосилхез мешуд. Аммо гиряи шӯри Санавбар ба касе ва чизе лозим набуд, факат шорида доманашро шӯр мекарду бас.

Дардовар он буд, ки шавҳари номехрубонаш боз тарки хонаву дар, зану фарзанд мекунад ва ба ҳамаи ин боз Санавбари бечораро «Барои тӯйи ту мо қарздор шудем» гуфта гунаҳкор медонистанд.

Ҳама суханони падарро фаромӯш карда буданд, ки гуф-

та буд: «Барои обрӯи худ ва писарам тӯи бодабдаба мекунам», ҳатто ба суханони вакили деҳа, ки гуфта буд: «Тӯро камхарҷ гузаронед» гӯш надод. Имрӯз гунаҳгор – келин.

Ду рӯз мисли як мижа задан гузашту рафт. Вақти гусел боз чашмони шаҳлою ғамангези Санавбар пуроб буданд.

Содиқ вақти гусел ақаллан Ҷовидашро ба даст нагирифт. Аз падар шарм кард. Магар фарзанди худро навозиш кардан айбе дорад? Дод аз дасти хурофот! Дақиқтараш, ин хурофот ҳам нест, бефарҳангист...

Баъди шаш моҳ Содиқ пули боқимондаи қарзро фиристонд. Хонавода ҳама хурсанд буданд. Ба ғайр аз Санавбар. Санавбаре, ки роҳи шавҳарро мепоид ва дар батнаш фарзанди дуомаш мечунбид.

Ҳаёти Санавбар якранг мегузашт. Пагоҳӣ барвақт хестан, гову молро саришта кардан, дӯшидан, ширро пухта чурғот хобондан, хонаву дарро рӯфта, ба тартиб овардан, либосҳои аҳли хонадонро шустан, қитъаеро, ки колхоз ба онҳо чудо карда буд, хишова намудан ва дарзаи алаф болюи сар бардошта ба хона овардан. Ин кори ҳаррӯзаи Санавбар буд. Фақат як машғулият беш аз ҳама ба ӯ писанд меомад: Ҷовидро дар гаҳвора баста алла гуфтан. Танҳо ба тавассути аллагӯй ӯ метавонист дилашро холӣ, чашмони пуробашро хушк кунад. Келинҳои калонӣ як-як бо шавҳарҳои худ аз ҳавлӣ баромада рафтанд. Соҳиби хонаву дари худ шуданд.

Санавбар фарзанди дуомро низ таваллуд кард, аммо аз Содиқ дарак набуд.

Содиқ баъди боқимондаи пулро фиристодан на занг мезад на маблағе мефиристонд.

Амаки Усмон ба Содиқ телефон карда, аз писарчадор шуданаш хабар расонд. Дар овози Содиқ ягон хурсандие ҳис накард.

– Содиқҷон, ба писарат чӣ ном монем? – пурсид.

– Худатон медонед, ота, – гуфту серкориашро баҳона карда, гӯширо монд.

Санавбар баъди таваллуди фарзанди дуом боз ба хонаи

холии шавҳар баргашт. Рӯзҳо, моҳҳо, сол гузашт. Санавбар интизор, интизори шавҳаре, ки меҳрубониашро ҳам надида буд...

Аз рафтани Содиқ се сол гузашта бошад ҳам, аз ӯ дараке набуд.

Рӯзе пагоҳӣ амаки Усмон ба келин рӯ оварда гуфт:

– Духтарам, зиндагӣ душвор шуда истодааст. Як кас будӣ, се кас шудед. Аз шавҳарат ягон кумаке нест, аз кори колхоз ҳам ба ғайр аз пая, маблағе ба даст намеорӣ, нафақаи ночизи мо як халта гандум намешавад, ба касалхонаи хочагӣ даромада кор кун, зиндагиरो пеш бурдан даркор.

Санавбар ба модараш мурочиат кард. Модар назди сардухтур даромада хоҳиш кард, ки ба ҷои ӯ духтараш кор кунад. Сардухтур розӣ шуд.

Санавбар пагоҳии барвақт ва бегоҳиҳо омада, хучраи беморонро шушта ба тартиб медаровард. Бар илова ҳамаи кори хона бар дӯши ӯ монда буд. Хоҳарони шавҳарашро низ як-як ба шавҳар доданд. Дар ҳавлӣ хусуру хушдомани пир ва Санавбар бо ду кӯдакаш монда буданд. Ягона касе, ки кор мекард, Санавбар буд, ки маоши ночизашро намедонист, ҷӣ хел барои рӯзгор сарф кунад.

Аз Содиқ ҳамоно дараке набуд...

Ҳар гоҳе, ки Санавбар ба кор мерафт, духтуронро дида, орзуяш пеши назар меомад, ки агар Содиқ монё намешуд, ӯ низ имрӯз либоси сафеди духтурӣ дар бар, фарш намешусту беморонро табобат мекард. Ҷӣ тақдири талхе! Ақаллан шавҳараш дар наздаш мебуд. Охир аз ӯ на хат ҳасту на хабар.

Рӯзе бегоҳӣ аҳли хонадон хӯроки шом меҳӯрданд, ки писарамаки Содиқ – Некқадам аз дар даромад:

– Ассалом, амакҷон! – гуфт:

Бо дидани Некқадам, ки хонашон дар ҳамсоядеҳ буд, аҳли хонадон хеле шод шуданд, чунки ӯ як ҳафта пеш аз Русия омада буд.

Падару модари пир меҳостанд аз писарашон хабараке

шунаванд. Аъзои бадани Санавбарро низ ларзае фаро гирифт. Ӯ низ мехост маълумоте дар бораи шавҳараш дошта бошад. Аммо Некқадам аз ину он сухан мегуфту дар бораи Содик хомӯш буд.

– Некқадамчон, аз Содик гап зан, ки талхаам мекафад. Охир ӯ соли панҷум аст, ки аз худ хабаре намедиҳад. Бечора келин бо ду фарзанд роҳи ӯро мепояд, пои мо ҳам ба лаби гӯр расидааст, – гуфта амаки Усмон оби дида кард. Холаи Собира ҳам ашк рехт.

Некқадам аз Санавбар хоҳиш кард:

– Янгачон, бисёр ташна шудам, як оби хунук меовардед.

Санавбари рамузфаҳм фаҳмид, ки меҳмон хабаре овардаасту набояд Санавбар онро шунавад. Ӯ аз хона берун шуд.

Дар ҳақиқат, Некқадам хабаре расонд, ки пиру кампир онро мунтазир набуданд.

Содик вақти бори дуюм ба Русия сафар карданаш, дар яке аз ноҳияҳои назди Маскав, дар як сохтмон коргари одӣ шуда кор мекунад. Корфармоҳо тоҷикписаронро, ки кори ҳалол мекарданду наменӯшиданд, меписандиданд, аммо мардикорон ба кӯча баромада наметавонистанд. Зуд ба дастӣ кормандони ҳифзи ҳуқуқ афтада, ҷазо мегирифтанд. Кисаҳояшон тез-тез ҳолӣ мешуд. Барои аз ин ҳолат баромадан ба онҳо лозим буд, ки қайди давлати Русияро дошта бошанд. Содик низ хост роҳе ёфта, қайди он кишварро дошта бошад. Ба ӯ маслиҳат доданд, ки «агар ба ягон зани рус хонадор шавӣ, ин масъала ҳал мешавад». Ӯ дар фикри ёфтани зан шуд. Дар корхонае, ки ӯ ҳамчун сохтмончи кор мекард, сармуҳосиб зане буд, аз Содик тахминан понздаҳ сол калонтар. Донистани забони русӣ, ки онро каме дар хизмати аскарӣ аз худ карда буд, ба ӯ ёрӣ расонд. Содик ба мақсад расид. Валентина розӣ шуд, ки ӯро дар хонаи худ ҷой диҳад.

– Се моҳ якҷоя зиндагонӣ мекунем, агар ба ман маъқул шавӣ, аз қайди никоҳ мегузарем.

Содиқи ташнаи муҳаббат, ки ҳамагӣ як моҳ ширинии ҳаётро чашида буд, бо тамоми нозуқиҳо Валентинаи аз худ

поздаҳ сол калонро навозишу дӯстдорӣ мекард, канда – канда суханҳои зебо ёфта, уро таърифу тавсиф менамуд. Ба осонӣ дили занро ёфт.

Ӯ худро мучаррад муаррифӣ кард, чунки бо Санавбар расман ақди никоҳ набаста буд ва ҷои қайд дар ҳуҷҷатҳои холи буд.

Маблағи коркардаи Содикро ҳар моҳ Валентина гирифта, ба ҳардуяшон бехтарин либосҳои мехарид, то ки дар ҷойҳои, ки Содик бо ӯ ҳамроҳ буд, Валентина дар ҳичолат намонад.

Се моҳи «давраи омӯзиш» гузашт. Валентина бо Содик расман зану шӯӣ шуданд. Дар яке аз тарабхонаҳои бехтарини шаҳр тӯяшонро гузарониданд. Дугонаҳои арӯс, ки чун ӯ калонсол буданд, ба ҷавони қадбаланди зебо нигариста, ба Валентина ҳасад мебуданд. Баъди туй Валентина ба Содик рӯ оварда пурсид:

– Азизам, моҳи асалро дар кучо мегузаронем?

Содик аз ин пурсиш ҷизе нафаҳмид. Ӯ хомӯш буд. Валентина ба ӯ фаҳмонд.

– Худат медонӣ, ҳар ҷӣ гӯӣ, ҳамон мешавад, – оҳиста гуфт Содик.

– Ана ҳамин хел, азизам, ҳама вақт ҳар ҷизе, ки ман гӯям, ҳамон мешавад, – гуфта Валентина омодагии сафарро дид. Ба шиносҳои телефон карда, ду чипта ба шаҳри Париж хост. Онҳо моҳи асалро дар шаҳри зеботарини ҷаҳон – Париж гузарониданд.

Содик моҳи асали худро бо Санавбар ба ёд овард. Ягон ширинии асалро дар он як моҳ надид. Ба ҷойи ин ҳар бегоҳ таҳқиру танбеҳ ва таънаҳои талхи падар – «Мисли занак дар хона бекор мешинӣ? Рафта пул кор карда бие, қарзхоро диҳем»-ро мешунид. Мехост он моҳ ва моҳҳои дигари ҳаёташро фаромӯш кунад. Ҳамин хел ҳам шуд. Ба ӯ Валентина дари дунёи дигарро кушод. Дар ин дунё ду кас буданд. Валентина ва Содик. Онҳо намехостанд, ба дунёи худ каси дигарро роҳ диҳанд. Агар ягон бор Содик аз падару модар лаб во кунад, Валентина мегуфт:

– Вазифаи падару модар ба балоғат расондан, тарбия

кардан аст. Баъд, ҷавон бояд роҳи худ, ақидаи худро дошта бошад, ба ӯ касе бояд кордор нашавад. Ҳар кас бояд барои худ зиндагӣ кунад, на барои хешу табор, падару модар ва дигарон.

Агар ин суҳанҳоро Содиқ дар Тоҷикистон мешунид, ҳеҷ гоҳ розӣ шуда наметавонист. Аз худ не, аз дигарон шарм мекард, ки ҷавони биступанҷсола хонуми чилсолаеро ба занӣ гирифтаасту падару модари пирро партофта, бо занаш айшу ишрат карда гаштааст. Тарбия ва муҳит одамро дигар мекардаанд. Ақаллан ба ёд наовард, ки зан ва ду шоҳписар дорад, аҳволи онҳо чӣ мешавад? Бо равон кардани пули қарз вазифаашро адошуда ҳисоб кард.

Некқадам пеш аз ба ватан омадан назди Содиқ рафта буд.

– Ба падару модарат ва ҳамсарат чӣ бигӯям?

– Ҳеҷ чиз, ман қарзамро дар пеши падару модар адо кардам. Зиндагии ширинро дар ин ҷо дидам, Санавбар чӣ хеле ки лозим донад, ҳамон хел рафтор кунад.

– Писаронат чӣ?

Содиқ хомӯш буд.

Санавбар косае оби хунук овард.

Ҳама сархаму хомӯш буданд, ӯ чизе напурсида, ба хонаи дигар гузашт. Назди фарзандонаш рафт, назди он тифлакони бегуноҳ, ки дидори падар, навозишҳои ӯро надида буданд. Дар ин дунё Санавбар ба ғайр аз ду писар чизе ва касе надорад, писаронаш ҳам ба ҷуз модар нозбардоре надоранд.

Меҳмон рафт, Санавбар он рӯз ва рӯзҳои дигар аз хусуру хушдоман чизе напурсид. Зиндагӣ якранг мегузашт. Рӯзе сардухтури касалхона ба Санавбар гуфт:

– Духтарам, имсол дар ноҳияамон филиали коллеҷи тиббӣ кушода мешудааст, ту коргари хуб ҳастӣ, шароитат бошад, даромада хон, охир, аз рӯи гуфти модарат, орзуи духтур шудан доштаӣ.

Ин хабар зиндагии Санавбарро дигар кард.

* * *

Санавбар ба шаби дарози беҳобӣ нигоҳ накарда, субҳдам барвақт хеста, баъди анҷоми кору бор ба хусуру хушдоман рӯ овард:

– Дар маркази ноҳиямон филиали коллеҷи тиббӣ кушода мешудааст. Ман ният кардам, он ҷо таҳсил карда, соҳиби касби дӯстдоштаам шавам. Садҳо бор пушаймонам аз он, ки баъди тӯй хонданро тарк намудам. Имрӯз фаррош нею табиб мешудам. Зиндагиамон дигар мебуд. Агар шумо розӣ мешудед ва ба нигоҳубини фарзандонам ёрӣ мерасондед, хеле хуб мебуд. Вагарна, ман маҷбур ҳастам, ки хонаи шуморо тарк карда, ба назди модарам биравам, он кас бо ҷону дил ба ман дар тарбияи фарзандон ёрӣ хоҳанд расонд.

Аз шунидани чунин суханони келин, ки хеле қатъӣ садо доданд, хусуру хушдоман дар ҳайрат монданд. Амаки Усмон каме фикр карда гуфт:

– Духтарам, мо – кампиру мӯйсафедро ба кӣ партофта меравӣ? Охир, аз Содик дарак нест. Дигар писарон хона ҷудо карда, ҳар кадомаш аз пайи рӯзгори худ. Дастӣ мову домони ту, духтарам!

Холаи Собира бо овози баланд гиря кард:

– Санавбарҷон, мо туро духтар хондаем. Ба ҳама азобҳои ҷудой ва безътиной, ки дар хонаи мо дидӣ, мо ҳам гунаҳкорем. Бубахш моро, лекин партофта нарав, кӯдаконатро гул барин худам калон мекунам. Рав, хон, духтур шав.

Санавбар дар ин лаҳзаҳо худро хеле хушбахт меҳисобид. Баъди хонадор шуданаш аввалин маротиба исрор карда, суханашро гуфт ва ҷавоби мусбат гирифт. Лаҳзае худро озод ҳис кард. Қалби ранчураш лабреси шодӣ гардид, охи сабуке кашид. Лабони кайҳо табассумро фаромӯшкардааш моили табассум шуд.

Китобҳои даркориро ёфта, ба мутолиа машғул шуд. Охир, ӯ ҳафт сол пеш мактаби миёнаро хатм карда буд, шояд бисёр чизҳои фаромӯш карда бошад?

Орзуо ҳавас ва иродаи матин ӯро донишҷӯ кард.

Донишчӯи беҳтарин шуд. Охир, ӯ таҷрибаи зиндагӣ ва корӣ дошт, имтиҳони душвори зиндагиро низ паси сар карда буд. Хусуру хушдоман низ ба ӯ ёрӣ мерасониданд, писаронаш низ дастёр шуда буданд. Баъзе корҳои сабукро онҳо уҳда мекарданд.

Боз шабҳои бехобӣ сар шуданд. Вале ин шабҳои бехобӣ аз он шабҳо фарқ доштанд... Ӯ мехонд, азхуд мекард, бо ҳавасҳои зиёд ҳар як мавзӯро меомӯхт, бисёр чизҳоро вақти дар беморхона кор карданаш аз худ карда буд. Дар байни ин бехобиҳо гоҳе фикраш ба дуриҳо парвоз мекард. Шавҳари номехрубону бевафо ва сангдилашро ба ёд меовард. Охир, ӯ чӣ гуноҳ дорад? Хайр, ҳаёти мисли гул нозуки ӯ хазон шуд, охир, ду шоҳписари ӯ чӣ гуноҳдоранд? Меҳри падарӣ, навозиш ва сухани ширине аз ӯ нашуниданд? Писари хурдиаш – Ҷаҳонгир ҳатто рӯи падарро надидааст.

Ашки чашмонашро бо гӯшаи рӯймол пок карда, суханони падаронаи сардухтур – «Духтарам, сабур бош, барои ба мақсад расидан иродаи мустаҳкам доштан лозим» – гуфтани ӯ ба ёдаш омаду худро таскин дод. Китобро варақ гардонид...

Рӯзҳо мегузаштанд. Санавбар мехонд, то ки ба мақсадаш бирасад. Ҷовид ҳафтсола шуд. Санавбар тайёрии ба мактаб рафтани ӯро медид. Амаки Усмон аз дасти наберааш гирифта, барои фаҳмидани он ки кадом ҳуччатҳоро пешниҳод кардан лозим, ба мактаб рафт. Муаллимаи синфҳои ибтидоӣ рӯйхати ҳуччатҳоро ба дасти амаки Усмон дод. Онҳо бояд кӯдакро бурда расм гиранд, аз духтур гузаронанд, аммо кӯдак ҳуччати аз ҳама асосӣ – шаҳодатнома надошт. Амаки Усмон барои гирифтани шаҳодатнома ба ҷамоати деҳа рафт. Дар он ҷо ба ӯ гуфтанд, ки писараш бо келинаш қайди никоҳ надоранд, аз ҳамин сабаб наберааш номи падарро гирифта наметавонад, бо номи модар ба қайд гирифта мешавад. Аз чунин ранг гирифтани масъала амаки Усмон хеле ғамгин гашта, сархам ба хона баргашт.

Бегоҳӣ ин масъаларо амаки Усмон ба келин гуфт. Ба ду

рухсораи Санавбар ашк чорй шуд. Ашки шӯр дона – дона ба доманаш чакид.

– Амакчон, нахонд як умр ман шӯрдоман бошам? Фарзандони ман, падарашон зинда бошад ҳам, дар қатори бепадарон ҳуҷчат мегиранд. Охир ман ин фарзандонро аз кӯча наёфтаам-ку? Онҳо ҳаромӣ нестанд! Чаро ман бояд ҳамчун модари танҳо ҳуҷчат бигирам? Ба гирияи Санавбар холаи Собира ва писарони Санавбар ҳамроҳ шуданд. Амаки Усмон асояшро гирифта, ба таги долон баромад. Болои суфа нишаста, ба худ, ба расму оини нодаркор, ба писараш лаънатҳо гуфт.

Санавбар ин ҳолро дида, як пиёла об оварда, ба хусураш дароз карду қатъӣ гуфт:

– Амакчон, зиқ нашавед, то шумо ҳастед, мо худро сағиру бепадар намегӯем, азоби рӯҳӣ нақашед. Ман, ки оянда духтур мешавам, медонам, ки ин ғамҳо касро бемор мекунад. Дигар ин масъала дар хонаи мо набояд садо диҳад. Ман ҳеҷ гоҳ роҳ намедиҳам, ки шӯрдоман бошам. Ба фарзандони худ ҳам падар мешавам, ҳам модар. Барои ин фақат дуои неки шумо басанда аст, рӯзе падарашон ба худ меояду суроғи фарзандонаш мекунад, – гуфта Санавбар лаби домонашро афшонда афзуд: – Ман дигар шӯрдоман нестанд, бале, шӯрдоман нестанд!

Суханони қатъии келин ҳамаро рӯҳбаланд кард. Ҳаёт идома ёфт. Ҷовидро низ бо гулу гулдаста бибию бобо ва модараш ба мактаб бурданд.

Аз ҳавлии хомӯшу бесадои амаки Усмон боз садои ханда, оханги шӯхию мусиқӣ мебаромад.

* * *

Рӯзе амаки Усмонро ҳамсоия духтураш ба нони ҳамсоиягӣ даъват кард. Мӯйсафед аз хонаи Мирзо Кабиров баргашта, дар лаби суфа нишаст ва охи пурдарде кашид. Холаи Собира аз вазъияти мӯйсафедаш нигаронӣ карда:

– Мӯйсафед, чӣ шуд ба шумо? – гуфта дар паҳлуи амаки

Усмон нишаст.

– Эҳ, кампир дар зиндагӣ мо хатои зиёде карда будаем. Ба хонаи Мирзо Кабилов рафта, ба зиндагӣ, ба тарбияи фарзандони ӯ нигариста, ҳавасам омад. Ду писару ду духтар ҳама соҳиби маълумоти олий, касбу ҳунар, иззату эҳтиром. Фарзандон падару модарашонро болои дидаҳо бардошта гаштаанд. Аз даҳ фарзанди беномус як баномусаш беҳтар будааст. Ана фарзандашон – Зафарчон низ мактаби олии тибиро хатм карда омадааст, бо дипломи аъло. Даъваташ карданд, ки дар донишгоҳ монда кор кунад, розӣ нашудааст, «Падару модарам пир, ба онҳо дастёр лозим» – гуфта, ба деҳа ба кор омадааст. Писарони ту ку, кампир?

Холаи Собира ашки чашмонашро бо лаби докааш пок кард:

– Ба захми дилам намакоб мепошед-да! – гуфта аз назди муйсафед оҳиста бархоста, ба хонаи хоб даромад.

Санавбар пагоҳӣ баъди анҷоми корҳои рӯзгор ба мактабаш шитофт. Дар роҳ бо ҳамсинфаш Зафар вохӯрд, ки ба беморхонаи деҳа ба кор мешитобид.

– Санавбар, ба чашмонам бовар намекунам, ин туй? – гуфта Зафар ба Санавбар наздик шуд. Зафар аз хурсандӣ ва ҳаяҷон бо ҳамсинфи собиқаш чӣ гуна мулоқот карданашро намедонист. Дилаш мехост, дӯсти давраи кӯдакиашро ба оғӯш бигирад, аммо расму русуми шарқӣ ва «Чашмони ғайбатчиҳо ин манзараро набинанд» гуфта, расмӣ вохӯрӣ карданд. Ҳарду шод буданд. Дилҳо аз фараҳ лабрез, ҳарду дар ҳаяҷон...

– Зафарчон, аз диданат бисёр шод шудам, аммо хеле саросемаам, ба мактаб дер намонам, – гуфта Санавбар аз назди Зафар дур шуд.

Зафар дар миёни кӯча лолу ҳайрон шах шуд:

– Санавбар ба ту чӣ шуд? – гуфта аз дунболи ӯ садо кард, аммо Санавбар, гӯё ӯро нашунида бошад, роҳашро давом дод.

Зафар ба беморхона хеле маънос омад. Падар сабаби ин-

ро аз ӯ пурсон шуд.

– Ҳа, писарам, рӯзи якуми корат ин қадар таъбат хира, чӣ шуд, магар шаҳрро ёд кардӣ?

Зафар вохӯриашро бо Санавбар ба падар гуфта дод.

Мирзо Кабиrow он тағйиротеро, ки дар муддати ҳафт сол дар ҳаёти Санавбар шуда буд, ба писараш гуфт. Зафар аз ин нақл бештар ғамгин гашт. Ӯ аз дил гузаронид: «Дар муддате, ки ман таҳсил мекардам, бечора Санавбар чӣ азобҳоеро аз сар гузаронидааст. Шавҳар кардан, соҳиби ду фарзанд шудан, ҳафт сол аз шавҳар зиндачудо будан. Чунин тақдирро ба худ раво дидан. Барои чӣ, барои кӣ?

Барои Зафар рафтори Санавбар, пуртоқатии ӯ як муаммои сарбаста буд... То бегоҳ дасташ ба ягон кор пеш наraft. Аз падар хоҳиш кард, ки ӯро барвақттар аз кор ҷавоб диҳад.

Зафар аз беморхона баромада, аз болои теппа ба истгоҳи автобус, ба роҳ чашм дӯхт. Аз дур автобус намоён шуд. Дили ӯро ҳаяҷоне фаро гирифт. Аз автобус дар катори панҷ-шаш нафар ҳамдеҳагон Санавбар низ берун шуд.

Санавбар Зафарро дида, сарашро ҳам карда, гузашта рафтани буд, ки Зафар ба ӯ мурочиат кард:

– Санавбар, хоҳиш мекунам, ба ман лаҳзае гӯш дех, – гуён пеши роҳашро гирифт.

Санавбар бо андешаи он ки диққати атрофиёро ба худ ҷалб накунад, лаҳзае дар назди Зафар таваккуф намуда гуфт:

– Зафарҷон, хоҳиш мекунам, гапатро тезтар гӯй, маро хусуру хушдоман ва ду писарам интизоранд.

– Санавбар, ту ба ман чизе нагӯй, ман ҳамаашро аз падарам фаҳмидам. Як чизро доништан мехоҳам: ҳамаи ин қурбонӣ ба хотири кист?

– Зафарҷон, фаҳмидани ин чиз барои ту бисёр душвор аст. Ин тақдирӣ бад ва шӯрдомани мо, занон, мебошад.

– Ту чихо мегӯӣ, Санавбар? Охир мову ту дар асри бистуяк зиндагӣ мекунем. Кӣ ин калимаро бофта баровардааст? То имрӯз агар шӯрдоман будӣ, аз имрӯз ба баъд ман ба рӯи

ту дунёи дигарро мекушоям. Фақат ту ба ман бовар кун. Аз он рӯзе шунидам, ки ту шавҳар кардай, гумон доштам, ки хушбахтӣ ва худро маҷбур мекардам, ки фаромӯшат кунам. Баъди накли падар ҳақиқати ҳол бароям кушода шуд. Ман фаҳмидам, ки аз ҷон зиёдтар дӯстат медорам, Санавбарҷон.

Аз шунидани ин суханони самимӣ дили пурчароҳати Санавбар ба дард омад. Ашки сӯзон ба ду бари рухсорааш ҷорӣ шуда, боз доманаширо шӯр кард.

– Зафарҷон, хоҳиш мекунам, ба чароҳати дилам намак напаш. Ман лоиқи чунин суханони зебои ту нестам. Ё маро масхара карданиӣ? Туи ҷавони мучаррад магар ба зани соҳиби ду фарзанд арзи муҳаббат карда истодаӣ? Мардум чӣ мегӯянд?

– Бале, ман ба ту арзи муҳаббат мекунам. Маро ба мардум ва мардумро ба ман чӣ кор? Агар хоҳӣ, худи ҳамин бегоҳ падарам ба хонаатон хостгорӣ мераванд.

– Зафарҷон, чихо мегӯӣ, кадом хона, чӣ хел хостгорӣ. Магар назди хусуру хушдоманам хостгор мефиристӣ? Хоҳиш мекунам, дигар пеши роҳамро нагир.

Санавбар ашкашро пок карда, тез-тез қадамзанон аз Зафар дур шуд.

Бо рафтани Санавбар абри сиёхе болои деҳаро торик кард. Дили Зафар низ тип-торик шуд. Шамоли пур аз чангу хок хасрӯбахоро ба болои деҳа пош дод. Борони сахт ба боридан сар кард. Зафар, ки то охири раштаи либосҳояш тар шуда буд, ноилоҷ ба тарафи деҳа қадам гузошт...

Ҳолати Зафар боиси нигаронии падар гардид. Мирзо Кабилов медонист, ки чӣ эҳсосе дар дили писараш туғён мезанад. Ӯ худро на дар хона ором нигоҳ дошта метавонисту на дар ҷои кор.

Санавбар аз вохӯрӣ бо Зафар мегурехт. Дер давом кардани ин ҳолат номумкин буд. Рӯзе Мирзо Кабилов ба Зафар муроҷиат кард:

– Писарам, шояд ба шаҳр бармегардӣ? Ту донишқадаро бо дипломи аъло хатм кардай, хуб мешуд, таҳсилатро дар

ординатура давом диҳӣ.

– Падарҷон, шумо мехоҳед ман аз Санавбар дур бошам? Не, мо як бор аз якдигар дур шудему чӣ балоҳое ба сари ӯ наомаданд. Намехоҳам, ки ӯ дубора бадбахт шавад. Мехоҳам ӯро хушбахт гардонам. Падарҷон, шумо дар ин кор ба ман ёрӣ расонед.

Мирзо Кабилов ба фикр фурӯ рафт. Мардум чӣ мегӯянд? Охир, Санавбар ду кӯдак дорад. Илова бар ин, дар хонаи хусуру хушдоман аст. Дар шаҳри калон одамон якдигарро намешиносанд. Охир дар ин деҳаи хурд ҳама якдигарро мешиносанд. «Сардухтури деҳа аз уҳдаи келин кардани духтари хона набаромада, ба писараш бевазани дуфарзанддорро дод» мегӯянд. Бало ба паси ин гапҳо! Охир, онҳо аз бачагӣ якдигарро дӯст медоштанд! Хаёлан ба ҳазор кӯчаи сарбаста даромаду баромад Кабилов.

– Зафарҷон, бегоҳӣ ман назди хусуру хушдомани Санавбар меравам. Ба онҳо ҳама гапро мефаҳмонам. Агар маслиҳати маро гӯш кунед, ҳарду бо Санавбар ба шаҳр равед. Ӯ хонданаширо дар он ҷо давом хоҳад дод. Дар бораи фарзандон фикр накунад, мо намонем, ки онҳо хор шаванд. Асосаш ҳамин, ки шумо хушбахт бошед.

Бегоҳӣ Мирзо Кабилов назди хусуру хушдомани Санавбар рафта, ҳақиқати ҳолро ба онҳо фаҳмонд. Пиру кампир аз шунидани ин сухан дар ҳайрат монда тавба мекарданд.

– Ҳамсоя, барои духтар омадани хостгорҳоро дида ва шунуда будем, аммо барои келин ин ҳодисаи гапношунид мебошад. Тавба, ҳазорон бор тавба кардам... Бигузур, ин масъаларо худи Санавбар ҳал кунад. Ӯ ба ҳар хулосае ояд, мо розӣ. Мо ҳам мусулмонем, ҳеч гоҳ ба худ гуноҳ харида, умри ҷавони ӯро ҳазон карданӣ нестем, – гуфта буд, амаки Усмон, ки Санавбар аз дарвоза даромада гуфт:

– Доктор, биёед, хуш омадед!

– Духтарам, биё, ба хостгорҳоят худат посух бигардон, – гуфта холаи Собира ашки чашмонаширо поккунон ба тарафи оғил рафт.

Санавбар ҳайрон буд, ки ба падари Зафар чӣ ҷавоб

дихад.

Амаки Усмон ҳама гапро ба ӯ гуфт. Санавбар сархам лаҳзае хомӯш монду баъд ба сухан даромад:

– Муҳтарам Мирзо Кабиров, ман ва аҳли оилаамон аз шумо хеле миннатдорем, ёри шумо ба аҳли оилаи мо, ба фарзандони ман, модари ман хеле калон аст. Маҳз насихатҳои шумо, роҳбаладии шумо маро ҳушёр кард. Пос надоштани ин хубиҳо аз тарафи мо носипосӣ хоҳад буд. Дар бораи таклифи имрӯзаатон гуфтаниам, ки ман лоиқи писари шумо нестам. Мо аз хурдӣ як ҷо калон шудем, ба якдигар самимият ва меҳру муҳаббат низ дорем. Лекин ин маънои онро надорад, ки ман фарзандонамро ятим, дастнигари падарандар кунам, онҳоро мардум «сағира» ном баранд. Душвор ҳам бошад, гурба барин газида – газида, онҳоро худам калон мекунам. Охир, модари мо баъди фавти падарамон шавҳар накард, агарчи хеле чавон буд. Тақдири мо чунин будааст. Ин шӯрдоманӣ аз азал насиби зани Шарқ аст. Илова ба ҳамаи ин, ман умедворам, ки рӯзе падарашон меояду сари фарзандонашро сила мекунад.

– Духтарам, – сухан оғоз кард Мирзо Кабиров, – бори дигар боақл, бофарҳанг буданатро исбот кардӣ. Маро бубахш, ман ҳам мисли ту барои хотири фарзандам ба ин даргоҳ омадам. Сӯхтани ӯро дида, дари шуморо кӯфтам.

– Доктор, агар тавонед, Зафарҷонро барои қор ба хорича фиристед. Ҳозир дар кишварҳои дигар ба духтурон талабот торафт зиёд шуда истодааст. Агар ӯ равад, барои ман ҳам хуб мешавад. Ҳар рӯз ӯро дида, ман низ азоби рӯҳӣ мекашам...

* * *

Ҳаёти Содиқ дар кишвари ҳамсоя бо ҳамсараш Валентина хушу хурсандона мегузашт. Дар муддати ҳафт сол дур аз диёр Содиқ ғоибона донишгоҳи олиро хатм кард. Меъмор шуд. Валентина кори идораи сохтмони тарк карда, корхонаи хусусӣ кушод, зану шавҳар ба сохтмон машғул шуданд. Ҳар сол истироҳаташонро дар кишварҳои тараққиқардаи дунё мегузaronиданд. Содиқ орзу ҳам карда

наметавонист, ки чунин бахт насибаш мегардад. Даромадашон хеле зиёд буд. Валентина қарор дод, ки аз даромадашон барои یتимону бепарасторон биное созад ва оянда хамаи хароҷоти он یتимхонаро ба уҳдаи худ бигирад. Таклиф аз тарафи шаҳрдорон хуш пазируфта шуд ва онҳо дар як муддати кӯтоҳ сохтмони биноро ба охир расонид, ба истифода супориданд.

Рӯзи ба истифода додани бино маъракаи калоне ороста, шаҳрдорон, рӯзноманигорон, кормандони телевизион, радио ва худи кӯдакони یتимро дар назди он гирд оварданд.

Мири шаҳр ба Валентина ва Содик миннатдории бепоён ихро намуда, суҳанро ба Валентина дод.

– Ҳозирини муҳтарам, ману шавҳарам қарор додем, аз даромаде, ки худ дорем, ба یتимон дастӣ ёрӣ дароз карда, хонае созем ва оянда барои ба воя расонидани онҳо саҳмгузор бошем. Ин یتимхона барои панҷоҳ кӯдак сохта шудааст. Ману шавҳарам кӯдакониро дӯст мебарем, аммо Худованд ба мо фарзанд надиҳад. Кӯшиш мекунем, ки ин бачаҳо бепадару модар будани худро ҳис накунад. Шавҳари ман доимо ин шеърро қироат мекунад:

*Ҳар кӣ хандонад یتими хастаро,
Боз ёбад ҷаннати дарбастаро.*

Суҳанронии Валентинаро ҳозирин бо кафкӯбӣ истиқбол карданд. Кӯдакони یتим ба ӯ гулдастаҳо доданд. Писараки чингиламӯи сабзинае ба Содик гулдастае бахшид. Тамоми бадани Содик дар ин лаҳза ларзид. Охир, Ҷовиди ӯ низ чун ин писарча یتим аст. Хаёлаш ба Ватанаш – Тоҷикистони офтобрӯя парвоз кард. Аз пеши назараш падару модари пир, арӯси нозанинаш, ду тифлаке, ки якеашро як бор ба даст гирифтаасту дигариро умуман надидааст, чилвагар гаштанд. Сараш чарх зад. Дилаш беҳузур шуд.

Валентина дигар шудани авзои шавҳарашро дида, парешон аз ӯ пурсон шуд:

– Саша, ба ту чӣ шуд? (Ӯ шавҳарашро чунин ном ме-

бурд).

– Ҳеч, – гӯён Содиқ аз маърака дур шуд.

Валентина низ аз маърака берун рафта, ба ронандааш фармон дод:

– Мошинро фаъол кун, ба касалхона меравем.

– Не. Валячон, беҳтараш, ба хона равам, – хохиш кард Содиқ.

– Сашачон, имрӯз рӯзи ғайриодӣ буд, монда шудӣ? Истироҳат кун, ҳамааш мегузарад, – гӯён Валентина ўро дар кат хобонда, зуд як пиёла об овард ва барои иваз кардани либосҳояш ба хонаи хоб даромад.

– Валячон, ман дар назди ту, дар назди падару модар ва пайвандонам гунаҳкорам. Хохиш мекунам, гапамро бодикқат гӯш кун ва агар тавонӣ, бубахш.

Содиқ аз Валентина чизеро пинҳон надошта, аввалин бор ҳаёташро нақл кард.

Валентина ба суханони Содиқ бодикқат гӯш дода гуфт:

– Саша, ин доди Илоҳист ба ивази хубие, ки имрӯз дар ҳаққи ятимон кардаем ва подоши Худованд аст, ки ту ҳақиқати рӯзгоратро ба ман нақл кардӣ. Агар аз аввал ҳамаашро ба ман мегуфтӣ, бо ту ҳеч гоҳ издивоҷ намекардам. Магар ман метавонистам сабабгори ятим мондани ду тифли бегуноҳ ва бева мондани як чавонзан шавам? Ҳеч гоҳ! Тайёр шав. Худи пагоҳ ба Ватанат – Тоҷикистон меравӣ!

Содиқ сархам менишаст. Дар назди ду зани бегуноҳ гуноҳи азиме кард. Дили ҳардуро шикаста буд. Ба Ватан баргардад, Санавбар ўро мебахшида бошад? Аз рӯи шунидаш, Санавбар аз он духтараки сархам, фармонбардор ба зани оқилаву доно ва ба суханаш устувор табдил ёфтааст. Фарзандонаш чӣ? Онҳо чунин падарро қабул мекарда бошанд?

Ин саволҳо ба мағзи устухонаш чун корд халида, маҷрӯҳаш карданд. Чунон маҷрӯҳ, ки табобаташ душвор хоҳад буд...

* * *

Санавбар аз дарс омада, аҳли оиларо хеле шод дарёфт. Холаи Собира ҳавлиро рӯфтаву об пошида, дар болои суфа кӯрпачаҳои нав густурда буд. Писаронаш Ҷовид ва Ҷаҳонгир худро ба оғӯши модар партофта, аз рухсораҳои бӯсиданду ба кӯча давида рафтанд. Амаки Усмон челаки бекасаберо, ки фақат дар маърақаҳо мепӯшид, ба бар карда, асо дар даст лаби суфа амонат нишаста буд.

– Омадӣ, духтарам, даромада каме дам бигир, ғизои хеле болаззат пухта истодаам, ҳозир тайёр мешавад, амкат ду хурӯсро кушта дод, – гуфт холаи Собира Санавбарро дидан баробар ва ба сӯи аловхона рафт.

Санавбар дар байни ҳавлӣ ҳайратзада каме истоду сӯи амаки Усмон нигоҳ карда, чизе пурсидани буд, ки муйсафед:

– Духтарам, ба намоз дер накунам, – гӯён аз ҳавлӣ баромада, сӯи масҷиди деҳа равон шуд.

Санавбар тағйири либос накарда, ба назди хушдоманаш рафт.

– Хола, дар хонаамон чӣ гап, ҳама шоду масрур, шумо чизеро аз ман пинҳон мекунед?

– Духтарам, илоҳо доим ҳамин хел шоду масрур бошем. Сад бор шукр, дар ҳавлии мо ҳам хурсандӣ мешудааст. Некқдам омада буд. Хушxabар овард, духтарам. Содиқ аз Душанбе телефон карда гуфтааст, ки баъди ду соат ба деҳа мерасидааст. Доимӣ меомадааст, духтарам, доимӣ...

Санавбар чӣ кор карданастро надонист. Сараш чарх зад.

– Хола, ман имрӯз дар беморхона навбатдорам, – гӯён аз ҳавлӣ баромад (Дар як ҳафта се бор дар беморхонаи деҳа навбатдорӣ мекард, аммо имрӯз ӯ навбатдор набуд).

Холаи Собира ҳамаашро фаҳмид. Охир баъди ҳафт соли чудой, бевафой, безътиной дили бечора келинаш реш-реш шуда буд, ӯ низ инсон аст, зан аст, модар аст.

– Худоё, ба келинам қуввате дех, ки хашму ғазаб ва ғурурро як тараф монда, шавҳарашро бубахшад. Ба хогири фарзандонаш бубахшад. Худоё, илтиҷо мекунам, таваллодорам...

Бегоҳӣ хавлии амаки Усмон пур аз хешу табор, ҳамсояҳо буданд. Содик ба ин тарафу он тараф нигоҳ карда, Санавбарро дар хавлӣ надид. Ба хонаҳо низ даромада баромад, он ҷо низ аз Санавбар дараке набуд. Аз дилаш сад гумон гузашт, аммо хомӯш буд. Меҳмонон баъди хӯрдани зиёфат ҳама рафтанд. Ҷовиду Ҷаҳонгир низ ба хонаи хо-башон даромаданд.

– Оча, келинaton дар кучо? – пурсид Содик сарашро ҳам карда.

Холаи Собира ба саволи писараш ҷавоб надода, худро ба ғундоштани дастархони болои суфа андармон кард.

Содик ба сӯи падараш назар кард. Падар низ хомӯш буд.

Пагоҳӣ Содик, вақти наҳорӣ, тухфаҳои овардаашро ба Ҷаҳонгир, Ҷовид, падар ва модараш дод:

– Ана, ин тухфаҳо ҳаққи келинaton, модарчон, – гуфта ба холаи Собира дароз кард.

– Не, писарам, тухфаи овардаатро худат медиҳӣ. Ку, набераҳои азизам, рафта, ба ҷӯраҳоятон тухфаҳои падаратонро нишон диҳед, – гуфта махсус набераҳоро ба кӯча равон кард. Онҳо низ инро интизор буданд, ки давида ба кӯча рафтанд.

– Содикчон, ту гуноҳи азиме кардаӣ, инро на ҳар зан бахшида метавонад. Дар набудани ту Санавбар барои мо ҳам писар буд, ҳам духтар. Бояд рафта, аз ӯ бахшиш пурсӣ, лозим бошад, наздаш ба зону зада узр хоҳ, агар келинам баргашта наояд, шири додаамро пиҳил намекунам, – гуфта холаи Собира ашқашро бо гӯшаи рӯймол пок кард.

– Бале, писарам, барои мо Санавбар аз фарзандони худамон ҳам азизтар аст.

Аз байн се рӯз гузашт. Санавбар рӯзона ба хондан ме-рафту шабона дар беморхона навбатдорӣ мекард, ҳатто ба хонаи модараш намерафт.

Содик ба хонаи хушдоманаш рафт.

– Холачон, ман ҳамаашро фаҳмидам, гуноҳи азим кардаам, агар тавонед, маро бубахшед. Чӣ кор кунам, ки Санавбар бибахшад?

– Содикҷон, писарам, аз рӯзе, ки Санавбар шавҳар кард, дигар хонаи модарро надид, чунки ту ба ин розӣ набудӣ. Ӯ хотири туро аз ҳама боло медонист. Ҳоло ҳам ӯ ба хонаи мо наомадааст, дар беморхонаи деҳа мебошад, ӯро аз ҳамон ҷо меёбӣ.

Содик се рӯз пайи ҳам ба беморхона, ба ҷои хонданаши мерафт, сари роҳашро мегирифт, аммо Санавбар нимнигоҳе ҳам сӯи ӯ намекард. Содик бисёр ғамгин ба хона бармегашт. Падару модар саволомез ба ӯ менигаристанд. Содик хомӯш буд. Падар ба Содик маслиҳат дод:

– Писарам, назди сардухтур – Мирзо Кабилов рав, ӯ шахси рӯзгордида, оқилу доно аст, ба ту албатта маслиҳати хубе доданаши мумкин. Санавбар низ ӯро ҳурмат мекунад.

Содик гапи падарро гирифта, ба назди Мирзо Кабилов рафт:

– Доктор, бо умед наздатон омадам, ягона шахсе, ки метавонад ба ман дасти ёрӣ дароз кунад, шумоед. Хоҳиш мекунам, илтиҷо мекунам, ба Санавбар маслиҳат диҳед, ки ба хона баргардад. Ман хато кардам, ба қадраш нарасидам, хору зораш кардам, ба хотири ду шохписарамон гуноҳамро бубахшад.

– Писарам, дар ҷавонӣ одам гуноҳ ё хатое мекунад, лекин гуноҳи ту дар ҳақиқат нобахшиданӣ аст, аммо Санавбар дили бузург дорад, ба хотири фарзандон бармегардад. Ӯ фарзандонашро, аҳли хонадони шуморо дӯст медорад ва ҳурмат мекунад. Умуман, занони мо фақат ба хотири фарзанд зиндагонӣ мекунанд, ба ҳама безътиной, азобу укубат тоқат намуда, як бахту як тахт гуфта худро қурбон месозанд. Ин нодуруст. Санавбар зани ҷавон аст, нафс дорад, муштоқи як сухани ширин, навозиш ва эҳтиром аст. Медонӣ, ҳафт сол ӯ чӣ хел зист? Чӣ азобҳо, хориҳо ва безътиноиро аз сар гузаронд? Ба ҳамаи ин кӣ гунаҳкор буд?

Содик дар андеша монд. Дар ҳақиқат, ӯ ҳукуки даъвои сохибдил буданро дорад? Санавбар чӣ гуноҳ дошт, ки ин қадар азобу укубатро ба ӯ раво дид? Аз ҳама муҳиммаш, ӯ

бо кадом рафтору кирдори худ барои фарзандонаш намунаи ибрат мебошад? Кӯдак ҳамон вақт мавқеашро дар ҷамъият пайдо карда метавонад, ки ҳамеша волидайн барояш намунаи ибрат бошанд. Кӯдакони ӯ аз падари хеш ифтихор карда метавонанд? Оё ӯ сазовори номи боифтихори падар ҳаст?

Чаро ӯ боре дар бораи муҳаббати Санавбар ва азобу укубати модарии ӯ андешаи амиқ накард? Чаро маҳз имрӯз, баъди ӯро аз хонааш рондани Валентина, ҳамсарашро ба хотир овард?...

Саволҳо пайи ҳам пайдо шуда дилу майнаи ӯро ба танг оварданд, нафас дар гулуяш печиду қафаси синааш ба сӯзиш даромад. Ба назараш замини зери пояш фурӯ рафтани гирифт, гӯё ӯро бо ҳама гуноҳу хатоаш ба коми худ кашида, ба якборагӣ ташвишахро барҳам задан меҳост.

«Не, то Санавбар маро набахшад, ман ҳуқуқи маънавии мурдан надорам, – ҳаёлан бо худ ба баҳс даромад Содик ва дар кучо буданашро ҳатто фаромӯш карда, Мирзо Каби ровро ҳайрон гузошту ба кӯча баромад. Агар лозим шавад, ба пеши пой Санавбар сар мемонаму бахшиш мепурсам. Ба хотири фарзандон ӯ маро мефаҳмаду мебахшад».

Агар набахшад чӣ?..

МОДАРОРУ (Қиссаи воқеӣ)

Дӯсти хонадонамон Хосиятбону бегоҳи шанбе маро бо аҳли оилаам ба меҳмонӣ даъват кард. Пазируфтам даъваташро.

Дастархон хеле зебо оро дода шуда буд. Баробари расидани мо Хосият дар ду зарфи шишагини зебо асал овард. Дар яке асали тоза буду дар зарфи дуюм болои асал оро дошт.

– Асали моҳи майӣ хеле фоиданок аст, чунки ороҳо аз аввалин гулҳои баҳорӣ шадд кардаанд, – гуфта наздамон болои дастархон монд. Шавҳари Хосият – акаи Шариф асалпарвар буд.

Ба зарфҳои пури асал нигариста манзараи як лаҳзаи бачагӣ ба ёдам омад. Хаёл кардам, ки ороҳои болои асал зиндаанду мечунбанд ва ба ман менигаранд...

* * *

Тахминан 6-7-сола будам. Рӯзе модарам гуфт:

– Имрӯз рӯзи истироҳат аст. Тағоят Амралӣ ороҳоро аз кӯҳистон ба ҳавлиаш кӯчондааст. Чанд вақт боз надидаем, хеле ёд кардам додарамро. Тайёр шав, хонаи тағоят меравем.

Ман бениҳоят шод гаштам. Чунки тағоямро бисёр дӯст медоштам ва ҳар гоҳе ба хонашон меҳмон мешудем, албатта ӯ маро аз замин бардошта ба ҳаво партофта «Ҳопича» мегуфту ба завқ механдиду механдонд. Дар ин ҳолатҳо дилам ҳаво мегирифт ва фикр мекардам дигар ба замин намефароям.

Тағоям – Амралӣ марди хеле қадбаланд ва бо тану тӯш буданд. Орупарвар ки буд, мавсими гармӣ ба хогири ороҳояш дар кӯҳистон мезист. Аз ҳамин сабаб дер, дер мездидем ва хеле ёдаш карда будам.

Ба ҳавлиашон даромада тағоямро назди қуттиҳои оро

дидем. Янгаамон – Марям моро хеле хуш қабул карда ба хона даъват намуд, аммо модарам:

– Болои кат мешинем, ин рӯзҳои гарм ғанимат аст, – гуфт.

Тағоям тез-тез қадам монда назди мо ҳозир шуд. Модарамро ба оғӯш кашида якчанд бор аз болои сараш бўсид. Навбат ба ман расид.

– Бай, бай, бай, ту чи хел калон шудай, акнун туро ба боло партофта намешавад, – гуфта маро низ ба оғӯш кашида аз болои сарам бўсид.

Болои кат суҳбат гарм шуд. Апаву бародар ва янгаам аз ҳар кӯчаву паскӯчаи роҳи тайшудаи зиндагӣ ёдоварӣ мешуданд. Тағоям ба онҳо дар бораи ҳаёти кӯҳистон ва дар бораи ҳосили гирифтаи имсола аз оро нақлҳои шавқовар кард. Он кас гуфтанд, ки бисёрроҳи асалшинос нестанд. Асали табобатӣ дигар асту асали ширин дигар.

Тағоям дар бораи ронандаи мошини боркаш, ки куттиҳои оро аз кӯҳистон ба Фархор овардааст, нақли ачибе кард.

– Бо ронанда барои кашонда овардани оилаҳои оро маслиҳат кардем, ки ба ғайр аз маблағи пурсидашуда боз як сатил асал медиҳам. Вақте ки ба Фархор расидем, ман маблағи даркорино дода аз флаги асале, ки барои доруворӣ буд, як сатил пур карда ба ронанда дароз кардам.

Ронанда ба асале, ки болояш ороҳои мурда дошт, нигариста хафа шуда:

– Маро масхара мекунад, асали пур аз ифлосиву мурдаи ороҳоро ба ман дода истодаед. Ба ман ин хел асали ифлос лозим нест, – гуфт.

Ман ба ӯ фаҳмондам, ки ин беҳтарин асал барои доруворӣ ва табобат аст, ӯ қабул накард. Сатили асалро ба чояш рехта аз зарфи дигар асали тозашударо ба ӯ додам.

Янгаам дар ду зарфи шишагин асал овард.

Тағоям ба ман нигариста:

– Ҷони тағо, аз ҳамин асал ду бор қошукро пур карда

хӯр тамоми сол бемор намешавӣ. Ин асал не, дору аст, до-
ру, – гуфта боз наклашро давом дод.

Ман гуфтаи тағоямро кардам; ду кошуқча асалро паи
хам ба даҳон бурдам. Баъди фурсате ташнагӣ азобам дод.
Нӯшидани чой ҳам ташнагиамро нашикаст.

Аз гӯшаи ҳавлии тағоям чӯйчае мегузашт, ки ҳамеша
обаш хуноку софу зулол буд. Янгаам-Марям дар лаби
чӯйча пудинаю шибиту райҳон корида буд, ки бо вазидани
шамол бӯи хуши онҳо гуворо ба машом мерасид. Алафи
хушбӯи пудинаро барои нест кардани хазандаҳои зараро-
вар дар куттиҳои ору истифода мебурданд.

Ба ғайр аз алафҳои хушбӯӣ дар ҳавлии тағоям гулҳои
рангоранги зебо корида мешуд. Ҷар касе ба ин ҳавлӣ меда-
ромад, машомашро бӯи гулҳои зебо муаттар менамуд.

Аз кат фаромада лаби чӯйча нишаста, кафамро пур аз
оби мусаффо карда нӯшидам, хостам, кафамро дубора ба
об занам, ки дидам лаби чӯйча оруи калоне нишаста об
менӯшид.

Ору гашта ба ман нигоҳ кард. Ӯ нисбат ба дигар ороҳо
калон ва дар назарам чашмонаш хеле хашмгин буд. Ман аз
тарс, ки ҳозир ба ман ҳамла мекунад, бо поям ўро зер кар-
да куштам.

Тағоям аз болои кат саросема поин шуда наздам омада
ба ору нигариста:

– Ҳай-ҳай, қиянчон, ин чи амали ночое буд. Охир, як
оила ороуро сағира кардӣ. Медонӣ, дар он оила чӣ қадар
ору зиндагонӣ мекунад? Наздики ҳазор оро, – гуфта назди
куттиҳои оро рафт.

Тағоям ҷанг накард, аммо суханонаш ба ман хеле саҳт
асар намуд. Дилам ба он ороҳои бемодар сӯхт. Ба рикқат
омада гирён назди модар рафта худро ба оғӯши ӯ андох-
там.

Модарам сарамро силакунон:

– Охир, ту намедонистӣ, ки ин оро модарору будааст.
Агар медонистӣ, ҳеҷ гоҳ ин хел намекардӣ, – гуфта маро
таскин дод.

Янгаи Марям, ки хеле зани ҳалиму меҳрубон буданд,
– Ҷонакам, гирия накун, кори шудагӣ шуд. Ҳеч гап не,
тағоят ба ин оила ягон модари дигар ёфта мемонад, – гуфта
маро ба оғӯш кашид. Аз меҳрубониҳои онҳо якбора алам
карда гиристам.

Тағоям ҳолати маро дида наздам омаду:

– Ҷони тағо, ман медонам, ки ту нафаҳмида модароруро
куштӣ. Оруи қаториро низ куштан лозим нест. Охир, ин
парандаҳои бегуноҳ ёрирасони инсонҳоянд. Биё, туро на-
зди қуттиҳои ору бурда бо ҳаёти онҳо шинос кунам, –
гуфт.

Ман бошам:

– Не, не, тағочон, ман метарсам. Охир, онҳо маро газиданашон мумкин, – гуфтам.

– Ана, ин кулоҳро ба сар мемонӣ, ягон ору ба ту ҳамла намекунад, – гуфта кулоҳеро, ба сарам монд, ки рӯ ва гарданро бо тӯр мепӯшонд.

Ман хурсандона аз қафои тағоям ба ҳота даромадам. Ҳисоб кардам – 20 қуттӣ оилаи ору. Оруҳо дарою буро доштанд. Оруе вингосзанон ба рӯям наздик шуд. Ман худро паси тағоям гирифта аз пойҳояш доштам.

– Натарс, ҷони тағо, онҳо ба ту кордор намешаванд, – гуфт.

Тағоям назди яке аз қуттиҳо истода болопӯши оҳаниро бардошт. Зери вай болиште буд. Болишти одие, ки таги сар монда хоб меравем.

– Ҷиянҷон, ин болишт оилаи оруҳоро аз гармии сӯзони офтоб ва хунукӣ химоя мекунад.

Дар дасти тағоям асбобе буд, ки дуд мебаровард. Оруҳо аз дуд метарсидаанд. Дар як дам онҳо кучо пинҳон шуданд, нафаҳмидам. Тағоям аз даруни оилаи оруҳо як чорчӯбаеро (рамкаро) берун кард, ки сип-сиёҳ буд, дурусттар диққат додам – он сиёҳиҳо ору будаанд.

Тағоям ба нақлаш давом дод:

– Ҷиянҷон, дидӣ, дари хонаи оруҳо хурдакак аст. Назди ҳамин дарича модарору-шоҳбону истода тозагӣ ва озода-

гии лашкари кормандашро аз назар мегузаронад. Агар ифлосие дар бадани оруҳо бинад, ўро пас мегардонад, ки тоза шуда биёяд. Ё агар оро дасти холӣ, яъне бе шаҳд ба хона даромаданӣ шавад, шаҳбону ўро иҷозати даромадан намедихад. Дар ду тарафи ў ёрдамчиҳо-посбонон истода ба ў кумак мекунанд.

Нақли тағоям мисли афсона бароям ширин буд. Ман бо диққат гўш мекардам ва гоҳ-гоҳ аз наздик шудани оруҳо худро тарафи тағоям наздик мегирифтаам.

Тағоям ороам карда:

– Агар оро газад ҳам, боке нест, чунки захри ў барои инсон фоидаовар аст, – гуфта хандид.

Тағоям ба осмон нигариста хавотиромез гуфт:

– Абрҳои сиёҳи бадҳайбат болои сарамон, мегўй, овезон истодаанд, кош шамол шаваду онҳоро ба дигар тараф барад, чунки рўзи боронӣ барои орувон рўзи корӣ нест. Ҳар қадам дар хонаҷаҳои худ даромада мешинанд.

Ҷиянҷон, суханамро бодиққат гўш кун. Сабаби афсўси худро аз мурдани шаҳбону мегўям. Ҳар оилаи занбўри асал як модар дорад, ки онро шаҳбону мегўянд. Ва ў тафтишгари бисёр нозук ва ниҳоят ростбин аст. Ва ў гўё нишонаи сари дари оила низ ҳаст. Агар оруҳо парида биёянд, ўро пеши дар наёбанд, раҳгум мезананд. Оилаҳои дигар онҳоро қабул намекунанд. Дар натиҷа шаҳди чамъкардашонро намедонанд дар кучо холӣ кунанд. Ба ин восита оилаи оруҳо пароканда мешавад.

– Тағочон, бори дигар узр мепурсам, охир, ман нафаҳмидам, – гуфта сарамро ҳам кардам.

– Узрат қабул, акнун давомашро гўш кун, ҷиянҷон. Дар оила ба паҳлуи шаҳбону 4 ёрдамчиӣ ў низ посбонӣ мекунанд. Боз оруҳои ҳастанд, ки фақат ба тозагии хона вобастаанд, онҳо аз саҳар то шом ва то саҳар хонашонро тамйиз мекунанд. Оруҳои ҳастанд, ки фақат шаҳд чамъ меваранд. Якҷанд оро ба нигоҳубини тухм ва тифлони оруҳо машғуланд. Оруҳои ҷавон, ки шири хушсифат доранд тифлакони оруро бо шир сер мекунанд. Оруҳои куҳансол бо-

шад хонаро шамол медиҳанд. Дар байни ин оруҳои меҳнатдӯст оруҳое низ ҳастанд, ки танбаланд. Умри онҳо хеле кӯтоҳ аст. Ана, дидӣ, якчанд ору дар поёни куттӣ бо-лои алафҳо мурда хобанд, инҳо ҳамон танбалҳое ҳастанд, ки бе шахд омада, хостанд дохили хона шаванд, посбонҳо ба онҳо иҷозат надода аз дар ронданд ва дар натиҷа онҳо аз гуруснагӣ мурданд.

Ман тоқат накарда пурсидам:

– Тағочон, ору чанд сол умр мебинад?

– Афсӯс, онҳо сол умр намебинанд. Агар ору зимистон ба дунё омада бошад, зиёдтар умр мебинад, оруи тобистона як ё якуним моҳ умр мебинаду халос. Фақат шахбону якчанд сол умр мебинад.

Ман боз кунҷковӣ кардам:

– Тағочон, чаро оруҳо умри кам мебинанд?

– Табиаташон чунин аст, охир, онҳо шабу рӯз хоб намекунанд, фақат кор мекунанд. Барои санҷиш ман гоҳо соатҳои 2-3-и шаб назди куттиҳои ору омада гӯш мекунам, онҳо шаб низ дар ҷунбучуланд. Виззастии онҳо ба гӯш мерасад.

Тағои Амралӣ нақл мекарду ман бо ақли кӯдаконаам тез-тез суҳубашро бурида ба ӯ саволҳо медодам. Чаро ин хел? ва чароҳои зиёде.

– Қиянҷон, ту ҳамеша дар хотир дор, ки одами аз ҳама дарозумр ин орупарвар мебошад. Чунки вақти коркарди асал ӯ асалро дар гармиаш хӯрдааст.

На танҳо асали ору, балки захри он низ ғоидаовар аст. Баъзе беморихоро бо захри ору табобат мекунанд. Махсус орухоро дар олате нигоҳ дошта, баъд ба бадани бемор мекӯшонанд, ки ӯро газад. Бемории тарбод аз захри ору табобат меёбад.

Тағоям дид, ки ман монда шудам гуфт:

– Акнун тамошои ин манзараҳо бас, меравем, болои кат нишаста, ба ту дар бораи ғоидаҳои дигари ору нақл мекунам.

Ман аз ин пешниҳод хеле хурсанд шудам, чунки

пойҳоям ба дард омада буд ва кулоҳи сарам низ бароям вазнинӣ мекард.

Ҳар гоҳе тағоям дар бораи ору ва орупарварӣ нақл мекард, чашмонаш аз хурсандӣ барқ мезаданд.

Ману тағоям назди кат омадем. Модар ва янгаам гарму чӯшон суҳбат доштанд. Онҳо паст-паст гап мезаданд ва гоҳ-гоҳ баланд механдиданд. Бо наздик шудани мо хомӯш монданд.

– Биёед, биёед. Тағову чиян хуб сайри олами ору кардед, – гуфта янгаам Марям аз чояш хеста барои кашидани хӯрок ба ошхона даромад.

Ман кулоҳро аз сар гирифта озодона нафас кашидам. Модарам хандида:

– Канӣ, орупарварони азиз, аз болои кат гузаред, – гуфт.

Тағоям бо як ифтихор:

– Ман ба чиянам оиди ору ва парвариши он «лексия» хондам. Шумо медонед. ки барои 1 қошуқ асал зиёда аз 200 ору дар давоми рӯз бояд садҳо гулро бӯидаву бӯсида шахд ҷамъ оранд. Ҳозир мехоҳам ғоидаи аз ҷама асосии оруро ба шумо нақл кунам.

Агар ору асал ҳам надиҳад, ӯро парвариш бояд кард, чунки ғоидаи асосии ӯ дар дигар чиз аст. Маҳз ору барои ҳосили хуби меваҳо ва сабзавот сабаб мешавад. Агар ору парида аз гул ба гул наменишаст, тухми гулҳои дашту даман низ нобуд мешуданд.

Маҳз ору аст, ки ба гулҳои себ, олу, нок, бодиринг, тарбуз нишаста дар вақти шахд гирифтани онҳоро мечунбонад ва шамол медиҳад, дар натиҷа гулҳо бордор шуда ҳосил медиҳанд.

Модарам бодикқат нақли бародарашро гӯш карда:

– Додарам, ба ғайр аз ору дигар парандаҳо низ ҳастандуку, мисли шоҳпарак ва паша.

– Апаҷон, шоҳпарак бисёр танбал аст, вай фақат барои худро намоиш додан аз як гул ба гули дигар мешинад. Пашаҳо низ ба дигар кор машғуланд. Ягона ёрирасони инсон барои меваю сабзавот оруст. Онҳо, ки дар фасли гармо

нисбати дигар парандагон зиёданд ва шабу рӯз меҳнат мекунанд, фоидашон низ зиёд мебошад.

Як хусусияти хуби оро боз дар он аст, ки ӯ на ба ҳама гул менишинад. Гули зери борони саҳт ё жола монда кам инкишоф мешавад, яъне бемор аст, оро болои он гул намешинад. Чунки шинад, тухми он ба замин афтида ҳамин хел гулҳои бемор бисёр мебароянд. Барои ҳамин оро болои гули бемор чарх мезанаду аз назди он дур мешавад...

Тағоям суханаширо ба охир нарасонда боз ба осмон нигарист:

– Абрҳои сиёҳ диламро сиёҳ карданд, ақаллан як ду рӯз наборад. Оруҳои аз кӯҳистон баргашта акнун корро бошавк сар кардаанд, борон бошад шасти онҳоро мегардонад. Онҳое, ки дуртар парвоз кардаанд зери борон монда нобуд мешаванд.

Дар ҳамин ҳолат садои гулдурроси раъду барқ маро як қад парронд. Янгаам Марям:

– Гуфтам, даруни хона шинем, гапамро нагирифтед, – ва ба абрҳои нигариста тез-тез ба ғундоштани дастархони болои кат машғул шуд.

Тағоям бошад шитобон назди оилаҳои занбӯрҳои рафта, болопӯши кутти, ки болопӯшашро гирифта ба ман нишон дода буд, пӯшонд.

Ҳамин лаҳза борони саҳт ба боридан сар кард. Мо низ бо модарам лаганҳои болои дастархонро бардошта ба хона даромадем. Борон шиддат мекард, қариб як соат борид.

Тағоям дар хона хомӯш нишаста ду чашмаш ба тиреза буд, ки кай борон бас мекарда бошад.

Янгаам Марям ҳолати шавҳарашро дида:

– Мардак, ин абрҳои даргузаранд, ҳозир ҳаво хуб мешавад ва оруҳои ба дуриҳо парвозкарда ҳам сиҳату саломат гашта ба хонаҳоишон меоянд, – гуфту ба модарам мурочиат карда:

– Апаҷон, бародари шумо хеле дилсӯз ҳастанд. Бинед, дилашон ба оруҳои сӯхта чимакак нишастаанд. Мегӯянд, ки оруҳои низ на дар ҳар ҷо хоҳиши зист доранд. Одами хубро

аз нек чудо мекунанд. Амиралӣ, ки хеле ҳалиму меҳрубонанд, оруҳо аз сидқи дил барои ӯ заҳмат мекашанд, – гӯён сифати шавҳар кард.

Баъди мондани борон мо низ нияти ба хона баргаштан кардем. Ба хавлӣ баромада бори дигар тарафи оилаҳои занбӯр нигоҳ кардам. Онҳо низ як-як аз хонаҳои худ баромада ба ҳар тараф парвозӣ мешуданд.

Модарам ба себҳои каб-кабуди даруни ҳота нигариста:

– Амиралӣ, додари чон, чаро себҳои шумо сар ба навда пури ҳосиланд, аз мо бошад дона-дона? Охир, дарахти себи хавлии моро низ шумо бурда шинонида будед.

– Апачон, дар ин қор низ ёрии занбӯрҳо асос аст. Дар аввали баҳор, вақти гули себ дидам, ки занбӯрҳо ба гулҳои себ аҳамият намедиханд, аз болояшон парида гузашта мераванд. Ман якчанд гули себро гирифта ба зарфе, ки қандоб карда будам, андохтам. Дар як муддати кӯтоҳ занбӯрҳо барои ошомидани қандоб ба зарф часпиданд. Дар натиҷа бӯи гули себ ба онҳо маъқул шуд ва он бӯйро кофта ба дарахти себ наздик шуданд. Аз гулҳои себ низ шаҳд гирифта онҳоро шамол доданд. Натиҷааш навдаҳои пури себи каб-кабуд. Соли оянда, насиб бошад, вақти гули себ ба занбӯрҳоям супориш медиҳам, аз гули себҳои шумо низ шаҳд ҷамъ оранд ва натиҷааш хуб мешавад, – гуфта хандид.

Бо орзуи ҳосили хуби соли ояндаи дарахти себамон бо хонаводаи тағоям ва оилаи занбӯрҳояш хайру хуш карда сӯи хонаамон равона шудем...

БАҲОР ДАР ХАЗОНРЕЗ

(Қиссаи воқеӣ)

Зимистон. Сочида назди тирезаи хонааш ба гулҳо об медоду аз рангоранг шукуфтани онҳо ҳаловат мебурд. Гулшани дилаш бо насими хаёлаш мавҷ мезад.

– Берун фасли дай, ҳама чо сап-сафед барф, дарун бошад баҳор ҳама гулборон. Чи рангорангии зебо. Сурху сафеду зарду гулобию қирмизӣ ҳама ба ҳам омада, гӯё хонаро ба дастагули зебои бузурге табдил додааст. Гулистонро мемонад хонаи хурдакаки ман.

Хаёлаш рафт ба дури дуриҳо...

* * *

Фасли хазони тирамоҳ. Баргҳои дарахтон, ки чанде қабл сарсабз буданд, акнун яке сурху дигаре зард, сеюми – зарҳалӣ шудаанд. Баробари вазидани шамоли саҳт баргҳои дарахтон якто-якто канда шуда рақскунон рӯи замин чапаву роста мешуданд. Намедонистанд, ки ин рақс рақси охиринаи онҳост.

Сочида бо рангу рӯи pariда болои кати беморхона дароз кашида нолиш мекард. Ў аз ҷояш базӯр хеста ба роҳрави беморхона баромад. Оҳиста-оҳиста қадам монда то наздикии ҳучраи кори табибон расид. Дари дармонгоҳ кушода буд ва ӯ овози духтури муолиҷавиашро шунид, ки мегуфт:

– Мухтарам сардухтур, бемор – Сочида Муродоваро рӯз ва ҳафтаҳои башумораш мондааст. Хуб мешуд, ўро аз беморхона ҷавоб диҳем, то охирина лаҳзаҳои умрашро назди аҳли оила гузаронад.

Овози духтури ҷавон, ки коромӯз буд, баромад:

– Духтурҷон рӯзҳои башумор ин яъне чанд вақт аст?

– Бо пажмурда шудани охирина гулҳо – ҷавоб дод духтур.

Сочида дар роҳрави беморхона афтид. Духтурон ўро бардошта ба кати хобаш оварданд.

Аз ин ҳол модараш огоҳӣ ёфта, шитобон ба беморхона омад. Латофат ба рангу рӯи сап-сафед паридаю хазон шу-даи духтараш менигаристу охи пурдард мекашид ва бо гӯшаи докаи сафедаш номаълум сиришки дидагонашро пок менамуд.

– Социдаҷонам, гули хонадонам, баҳори дилам, маро натарсон. Танҳо, бо чи азобу машаққат туву бародаратро калон кардам. Ту орзуи хонда духтур шудан доштӣ, мегуфтӣ, ки «духтур шуда пойҳои дардмандатро табобат мекунам, очачон». Бевафой накун, духтарам, маро дар пириё беболу пар нагузор.

– Очачон, беҳуда худатро ғамгин накун, бо пажмурда шудани охирин гулҳо ман мемирам. Худам бо гӯшҳоям шунидам, духтур гуфт.

– Ҷон, духтарам мумкин гапи духтур дар бораи ягон бе-мори дигар бошад. Ҳозир ман рафта мефаҳмам, – гуфта Латофат утоқи кории духтурон рафт.

Онҳо ба холаи Латофат ҳамаро фаҳмонданд, ки бемории Социда дар ҳақиқат табобатнашаванда аст. Ва ӯ метавонад духтарашро ба хона барад.

Латофат аз духтурон хоҳиш кард, ки як рӯзи дигар Социдаро дар беморхона нигоҳ доранд. Баъд худаш омада духтарашро ба хона мебарад.

Сипас назди Социда омада:

– Социдаҷонам, ман ба хона рафта барои ба хона бар-гаштанат тайёри мебинам, – гуфту саросема аз дари хоби духтараш берун шуд.

Дар роҳ аз назди хонаи ҳамсояшон муаллимаи забони русӣ Колесникова Лида гузашта чашмаш ба гулҳои назди тиреза афтод. Мегӯӣ баҳор бошад, гулҳои муаллима хеле зебо шукуфта буд.

Холаи Латофат овоз дод:

– Муаллимачон, шумо дар хонаед?

– Бале, бале, ман дар хона, марҳамат дароед, ҳамсоя, – гуфт.

Латофат бо ашки шашкатор ҳодисаи дар беморхона шударо ба муаллима нақл кард.

– Ҳамсоҷон, худатонро ба даст гиред, мегӯянд « то реша дар об аст, умеди самаре ҳаст» рӯҳафтада шудан лозим нест. Духтурон низ хато карданашон мумкин.

Биёед, як кор мекунем, Социда гуфтааст «бо пажмурда шудани охирон гулҳо ман мемирам». Мо намегузорем, ки гулҳо пажмурда шаванд.

Хонаи ман пур аз гули хамешабаҳори хонагӣ аст. Хонаи хоби Социдаро пур аз гул мекунем, назди тирезаву болои чевон ва дар гӯшаи хона тубакҳои гулхоро бурда мемонем. Бигузур аз дидани ин гулҳо ӯ шод шавад. Худи пагоҳ ӯро ба хона биёред. Муаллима Лида ва холаи Латофат хонаи Социдаро пур аз гул карданд.

Рӯзи дигар вақте Социдаро ба хона оварданд, ӯ базӯр роҳ мегашт. Модар аз як дасташ гирифта:

– Қонакам, хуш омадӣ ба хонаи худат, марҳамат даро, – гуфта духтарашро ба ҳавлӣ даровард. Муаллима Колесникова ва ҳамсинфонаш рӯи ҳавлӣ ӯро интизор буданд.

Социда ба хонаи равшану баҳорона оро дода нигариста хайрон шуд. Гулҳо яке аз дигаре зебо шукуфта буданд. Ҳамсабақҳояш ба якдигар навбат надода:

– Социдаҷон, мо ҳар рӯз дидорбиниву суҳбат меоем.

– Дугонаҷон, якҷоя дарс тайёр мекунем.

– Ба мо муаллима Колесникова супориш доданд, ки дарсҳои Ҳангоми дар беморхона буданат нахондаро ба ту фаҳмонем, – мегуфтанд.

Дугонааш Ҳусния бошад:

– Социдаҷон, ту ваъда карда будӣ, ки якҷоя ба донишгоҳи тиббӣ дохил мешавем ва ту ба ман фанни химияро ба илова меомӯзӣ. Ба ваъдаат вафо кун, дугонаҷон!

Муаллима ба шӯру мағали ҳамсинфон нигариста табаскуми зебо карду:

– Канӣ, духтарон, андаке хомӯш истед. Социда аз мағали шумо гурехта ба беморхона рафта буд. Ҳозир, ки сихат шуда ба хона баргашт, ба навбат омада ба ӯ ёрӣ ме-

расонед, ки вазифаҳои рӯзҳои набудаашро аз худ кунад. Ҳоло ба ҷама ҷавоб. Ман худам нақшаи азхудкунии дарсхоро тартиб медиҳам. Шумо, бо навбат, аз рӯи он ба Сочида мефаҳмонед.

Сочида баъди рафтани муаллима ва ҳамсабақҳояш бо-лои раҳти мулоим дароз кашида:

– Модарчон, ин қадар гулҳои зеборо аз кучо ёфтед? Хонамон бӯи баҳор мекунад. Намегӯӣ нафаси ҳазонрез мерасад, гуфт.

– Духтарам, ҳамеша ба оянда некбинона назар кардан лозим аст, – ҷавоб дод холаи Латофат...

Рӯзҳо паи ҳам мегузаштанд. Ҳар пагоҳӣ Сочида хеста нури нигоҳашро бо тарс ба гулҳо меафканд, ки пажмурда нашуда бошанд. Аммо гулҳо дар назараш рӯз ба рӯз зеботар метобиданд. Нақҳати гулҳо дили ӯро ширин хорида шод мекард. Модар бо маслиҳати муаллима баъзе гулҳои пажмурдаро номаълум иваз мекард. Саломатии Сочида рӯз ба рӯз беҳ мешуд...

Холаи Латофат ҳар рӯз пагоҳӣ барвақт хеста то аз хоб хестани муаллима Колесникова ҳавлиашро рӯфта об мепошид. Ба ҳотааш даромада зироати коштаашро аз алафҳои бегона тоза карда мекӯшид, ки муаллима ин амали ӯро набинад. Рӯзе дар қап зад. Муаллима аз хоб барвақттар хеста Латофатро дид, ки ҳавлӣ рӯфта истодааст.

– Ҳамсоҷон, ин чӣ кори кардаатон? – гуфта пурсид.

– Муаллимачон, ман намедонам ба ин амали неки шумо чӣ хел ҷавоб гардонам. Охир, шумо ба духтарам умри дубора додед. Хоҳиш мекунам, монед, ки ба ҳамин восита подоши хубиатонро ҷавоб гардонам...

Фасли баҳор низ расид, на танҳо дар хонаи Сочида баҳор буду гулҳо шукуфтанд, балки дар саросари кишвар баҳори нозанин ба гулафшонӣ даромаданд. Сочида бо дугонаҳояш аз гулҳои баҳорӣ ба сар чамбарак монда, аз

насими фораму гуворо бо фараҳмандӣ нафас мекашид, аз шилдирози чӯйборҳо, рақси мавзуни кокулони сабзи мачнунбед ва савту навои най сармаст гардида, шод шуда, ба оянда бо назари нек менигарист.

Бо ёрии муаллима Колесникова ба филиали коллеҷи тиббӣ, ки дар ноҳия кушода шуд, даромад.

Тоҳир ном ҷавон бо роҳхати Вазорати маориф ба ноҳия ба кор омад. Ҷӯро ба мактабе фармон доданд, ки Колесникова кор мекард. Роҳбарияти мактаб муаллими ҷавонро ба муаллима Колесникова вобаста карданд, ки дасташро дар кори омӯзгорӣ рост кунад.

Ҳар рӯз Сочида баъди дарсҳои коллеҷ аз муаллима Лида аз фанни забони русӣ дарси иловагӣ мегирифт.

Дар яке аз рӯзҳои зебои баҳорӣ баъди дарси иловагӣ гирифтанд Сочида бо муаллима хайру хуш карда ба ҳавлӣ баромада буд, ки овози ношиносе паси девор шунида шуд:

– Муаллимаҷон, шумо дар хонаед? – гуфт.

– Бале, ман дар хона, даро шогирди азизам, – гуфт Колесникова.

Ба ҳавлӣ ҷавони қадбаланди кушодачехра ворид шуда:

– Муаллимаҷон, узр, ман надонистам, ки шумо банд хастед, дертар меоям, – гуфта аз ҳавлӣ баромаданӣ буд, ки:

– Тоҳирҷон, ман банд нестам, бо Сочида машғулиятамонро ба охир расонидем, ӯ ба хонашон рафта истодааст.

Тоҳир аз роҳаш баргашта рӯ ба рӯяш Сочидаро дида лаҳзае шох шуд. Қаду қомаи мавзун, чашмони шахло, миҷгонҳои дароз, бинии рост, рӯҳсораҳои гулгун ва мӯйҳои сиёҳи чингила, ки аз зери рӯймоли сараш намоён аст, ӯро мафтун кард.

– Ман, Тоҳир Расулов, муаллими фанни забони русӣ, – гуфта нигоҳаш аз по то сари Сочидаро мегӯй навозиш карда бошад.

Сочида низ аз нигоҳи харидоронаи Тоҳир дасту по хӯрда:

– Хайр, муаллимаҷон, – гуфта шитобон ҳавли Колесниковаро тарк кард.

Баъди ин вохӯрӣ Тоҳир якчанд бор пеши роҳи Сочидаро гирифта арзи муҳаббат кард. Аммо Сочидаро шарт гузошт, аввал ин ки ӯ бояд коллечро хатм намояд, дуҷум танҳо бо розигии модар издивоҷ хоҳад кард.

Тоҳир, ки падару модар надошт аз ҳамкораш Колесникова хоҳиш кард, ки ба хонаи Сочидаро ба хостгорӣ равад.

– Агар Шумо ҳарду якдигарро дӯст доред, ин корро ман ба уҳда мегирам, – гуфт муаллима.

Пеш аз хостгорӣ аввал бо Сочидаро ҳамсухбат шуд. Фаҳмид, ки ӯ розӣ аст.

Рӯзи истироҳат Колесникова торту кулчақандҳои зебое пухта ба хонаи ҳамсоя даромад.

– Ҳамсояҷон, чаро намекурсӣ барои ҷӣ омадаам? – гуфт Лида.

Латофат ҳайрон шуда:

– Магар аз ҳамсоя мекурсанд, ки чаро ба хонаи ман омадӣ? – гуфт.

– Латофатҷон, ман ҳоло ҳамчун ҳамсоя не, ҳамчун хостгор омадам. Ман талабгорам, ту бахшанда, дастагули зебое дорӣ бо ном Сочидаро, мехоҳам ӯро аз ту харидорӣ кунам. Ба ин гап ҷӣ мегӯӣ, ҳамсояҷон?

Латофат аз суҳанони муаллима ҳайрон шуда:

– Муаллимаҷон, маро натарсон, чи талабгорӣ, ҷӣ бахшиш? Рӯшантар гап зан.

Муаллима ҳақиқати ҳолро ба ӯ фаҳмонд.

Латофат каме фикр карду:

– Охир, вай чавон дар хобгоҳи мактаб зиндагонӣ мекунад. Арӯса ба хобгоҳи мактаб мебарад?

– Не, Латофат, Сочидаро ба хонаи ман мебарад, чунки ман хонаамро ба онҳо тухфа мекунам. Дер боз писарам маро ба Ростови лаби Дон даъват дорад. Пир шудаам назди писарам рафта аз дидори набераҳоям ҳавас шикастаниям.

Масъала пухт. Баъди маросими тӯй таҳти садои дойраву даф ёр-ёр гуён Сочидаро ба хонаи Лида бурданд.

* * *

– Модарчон, чаро ба фикр фурӯ рафтед? Охир, ваъда карда будед, ки дар бораи бибиам Лида ба мо наклҳо мекунед.

– Бале, ширинакҳои ман, дер боз мехостам, дар бораи модари дуомам – Лида ба шумо наклҳои ачиб кунам, – гуфта сари духтараш Лида ва писараш Зокирро сила карду ба накл оғозид.

Сохида дар бораи бемориаш, донишҷӯиаш, падари фарзандонаш наклҳо карда:

– Азизонам, маҳз дӯстдории ду модар-яке модари худ ва дигаре Лида буд, ки маро аз чанголи марг раҳой бахшида умри дубора доданд. Ба шарофати онҳо хазони ман баҳор шуд. Маҳз ба хотири муаллимаи азизам, туро, духтарам, Лида ном мондам.

Муаллима Лида пеш аз кӯчида рафтаниаш таъкид карда буд:

– Ягона хоҳишам ҳамин, ки гулҳои назди тирезаамро хушк накун, чунки онҳо ба хона баҳор меоранд ва умед ба ояндаи неки гул-гулшукуфон.

– Умед дорам, ки духтарам ту низ мисли бибиат Лида гулпарвар мешавӣ.

Чор фасли сол хонаат ҳамранги баҳор мешавад.

Гул нафаси ишқ аст. Аз ин рӯ ишқ на фасл дорад на синну сол.

Ошиқ ҳамеша гулрӯясту гулҷӯясту гулбуяст.

Охир, ишқ мароми зиндагӣ асту нафаси зебо асту рӯҳи пок.

ТУТИ БЕДОНА

Фасли баҳор буд. Насими форами моҳи май мевазид. Чаҳ-чаҳи парандаҳо ва садои оби чӯйбор ба дили кас халоват мебахшид.

Бобои Нодир дар суфачаи таги тут амонатак нишаста, рӯяшро сӯи осмон кард. Чашмони обраваш ба шуоҳои офтоб тоқат накарданд. Рӯймолчаашро аз кисаи челакаш бароварда оби чашмонашро пок кард.

Холаи Ҳамида сатили шир ба даст аз оғил баромада докаеро рӯи карсон кашида баст, ширро аз дока гузаронд ва онро чайқонида болои ширро пӯшониду зери сояи ангур овозон кард. Остинҳои барзадаашро поён карда назди мӯйсафедаш нишаста:

– Аташ, дилатон чӣ мехоҳад, гардсӯз кунам ё ширбиринч? – гуфт.

– Худатро азоб надех ширчой кунӣ мешавад.

– Чи азоб, мӯйсафед, пуф карда алоб дармегиринам? Болои пилтаи барқӣ дар як дам мепазад, – гуфта ду болиштро зери дасти мӯйсафед монд. Шумо паҳлу кашед, ман ҳозир гуфта боқии шири сатилро гирифта ба ошхона даромад. Мӯйсафед паҳлу кашид. Чашмони нимпӯшаш ба фикри рӯзҳои ҷавонӣ тоб хӯрд.

Бо Ҳамидаҳон ҳамсоя буданд. Дар як мактаб мехонданд. Ё аз Ҳамидаҳон ду синф боло буд. Баъди хизмати аскарӣ ба деҳа баргашт. Модари танҳо ўро намонд, ки ба шаҳр равад, хонад, маълумот гирад.

– Ҷонакам, Нодирҷон, маро танҳо нагузор чароғи хонаи падарат бояд рӯшан бошад. Амаки Тоҳири оҳангар пир шудааст, ба ҳамон кас шогирд шав, хунарашро омӯз, як тика нонамонро дар ҳамин деҳа ёфта мехӯрем, ҳама шаҳр равад дар деҳа кӣ мемонад, бачам?

Нодир орзуи шаҳрравиро як сӯ гузошта ба амаки Тоҳир шогирд шуд.

Ба маҳбубааш – Ҳамидаҳон ангуштарини зебое сохта тухфа кард. Онҳо хонадор шуда соҳиби чор шоҳписар шу-

данд. Писарҳоро хуб тарбия карданд. Ҳама маълумоти оли гирифта бо ҳамсаронашон деҳаро тарк карданд.

Амаки Нодир бо ҳамсараш танҳо монд.

Оҳангарӣ ҳам барои ҳамдеҳаҳо нолозим шуд. Гоҳ-гоҳ наъли асп фармоиш мешуду халос, гоҳе досе ё қайчию кордеро тез. Барои аз фарзандон ёри пурсидан ор мекард. Онҳо низ моҳе як бор якҷоя хабаргири меомаданду савғои овардаашонро бо ҳамсоҷаҳо ва бачаҳояшон хӯрда хеста ме- рафтанд.

Агар пурсанд, ки ягон камбудӣ надоред? Падару модар тез ҷавоб медоданд, ки «не, не ягон камбудӣ надорем, фақат мехоҳем дидори шуморо бинем. Агар тавонед тез- тез хабар гиред. Шукр зиндагиамон серу пур».

Вақтҳои охир фарзандон серкоранд чӣ, барои дидорбинӣ дер-дер меоянд.

* * *

Мардакҷон, хобатон бурд? Ана, ширчой ҳам тайёр шуд. Хезед ношто кунем, – гуфта холаи Ҳамида назди мӯйсафед дастархон кушод. Дар ду нимкоса шир ва як лаби нони гандумӣ оварда монд ва барои чой дам кардан боз ба ош- хона даромад.

Мӯйсафед хост лаби нонро шиканад, каме сахттар буда- аст. Давроне ёдаш омад, ки Ҳамида қариб ҳар рӯз нони гарм мепухт, аммо ҳозир дар як ҳафта як бор.

– Аташ, шири говамон рӯ ба хушкидан аст. Охирин ор- дамонро нон пухта будам. Намехостам гӯям, аммо нагуфта ҳам намешавад. Ба бачаҳо телефон кунему андак ёри пур- сем чӣ мешавад.

– Очаш, ту чиҳо мегӯӣ? Ҳаргиз ин корро нақун. Мумкин онҳо низ дар шахр норасоӣҳо доранд. Охир, ду моҳ шуд ки беҳабаранд.

Дар ҳамин ҳолат ду дона тути бедона болои дастархон афтид, ки серобу сап-сафед буданд.

Мӯйсафед тутҳои бедонаро болои каф гирифта як пуф карду якеро ба ҳамсараш доду дигариро ба даҳон партофт.

– Очаш, ризқамон канда нашудааст, тутамон пухтаасту

мо бедарак. Сад бор шукр аз меваи имсола даҳон тар кардем.

Холаи Ҳамида ба тути болои сар нигоҳ карда:

– Мардакчон, имсол тутамон бисёр гирифтааст чанде пас мепазад. Агар онро шапида як карсон ба бозор барам, шояд картошкаву пиёзе шавад. Чӣ гуфтед?

– Мӯйсафед дар чояш қаҳролуд чунбиду:

– Ҳаргиз ин корро нақун. Мардум – бобои Нодир меваи боғашро ба бозор бурдааст гуфта механданд. Охир ҳар сол аз ин тути бедона ҳама аҳли кӯча, махсусан кӯдакон даҳан ширин мекарданд. Ту онҳоро имсол бенасиб монданий? Як-ду рӯз баъд бачаҳои кӯчаро чамъ карда тутро мешапем, бигузур то сер шудан нуши чон кунанд ва бовар кунанд, ки соли оянда низ бобои Нодир бо тути бедона онҳоро зиёфат медиҳад.

– Ҳай мардаки сода, ман дар бораи имрӯз мегӯям ӯ бошад дар бораи соли оянда. То соли дигар кӣ зиндаву кӣ мурда!

– Занак даҳани хунук нақун, дунё ба умед аст!

Аз берун садои шиҳаи асп шунида шуд. Дарвозаро кӯфтанд.

– Бобои оҳангар, дар хонаед? – аз болои девори пастак сари марде намудор гашт.

– Бале, бале – ман дар хона, – гуфта бобои Нодир базӯр аз болои суфа поин шуда ду даст паси пушт аз ҳавлӣ берун шуд.

Марди меҳмон дар беруни дарвоза бо бобои Нодир суҳбат кард.

Мӯйсафед бо рӯҳи болида ба ҳавлӣ баргашт. Қоматаш рост буду чехрааш шукуфон.

– Очаш, ман ба оҳангархона меравам. Дар деҳаи ҳамсоя бузқашӣ мешудааст. Човандозҳои бехтарин чамъ мешудаанд. Марди омада барои аспи худ ва рафиқонаш даҳ чуфт наъл фармоиш дод, пулашро ҳам пешакӣ партофта рафт. Гуфтам-ку ноумед нашав. Ризқи ҳунарманд дар хӯрчини махсуси Худост, – хандон шӯҳӣ кард ӯ.

ГУЛИ ЛОЛА

Субҳи содиқ. Шуоҳои хуршед чун торҳои заррин аз осмон мегӯй рост ба ҳавлии мо фуromaда, бо чилои худ ба атроф нур меафшонданд. Баъди шустани дасту рӯ чун одати харрӯза назди гулҳо ҳозир шудам. Атрофро накҳати гулҳои рангоранг муаттар гардонда буд. Сухбатамро бо гулҳо оғозида, аз яке бӯй гирифтам, ба дигаре барои канда партофтани барги хушкшуда ёрӣ расонида, бо оби мусаффо онҳоро обборон кардам. Гулҳои ҳавлӣ бӯи модар мекарданд, охир, тухми ин гулҳо ва қаламчаҳои гули садбаргро аз хонаи модар оварда будам. Амонатак лаби суфа нишаста, ҳаёлан ба хонаи модар ва давраи кӯдакӣ парвозӣ шудам.

* * *

Модарам зани зебо буд. Сафедру, чашмон мисли осмони диёр кабуд, рухсораҳо шабеҳи барги гули лола сурх, мӯйҳои ба зарди моил чун абрешими пилла ва нурҳои офтоб дурахшону пурчило, зани ғаюру чехракушод, ҳалиму меҳрубон, чевар, кайбону, аз ҳаёву меҳр дастовез дошту аз гулу гиёҳ пояндоз, бо насиҳату маслиҳатҳояш бо оромӣ ва тамкини доимиаш гули сари сабади ҳар маърака буд. Ҳар гоҳе куртаи ҳалили сафедашро ба бар мекард, мехостам чашм аз ӯ наканам. Ранги сафед ба ӯ хеле мезебид. Либосзеб, ботану тӯш буд. Бароям зеботарин зани дунё буд.

Зебоиро дӯст медошт ва фориғ аз кори омӯзгорӣ, шуғли дӯстдоштааш парвариши гулҳо буд. Майдончаи назди ҳавлӣ ва пеши тирезаҳои хонаамонро гулҳои рангоранг оро медоданд. Ба машғулияти модар дида дӯхта, ҳаваси кас меомад. Бо аввалин нурҳои хуршед модар назди гулҳояш ҳозир мешуд. Ӯ аз гармии офтоб, мусаффогии оби зулол, нармию серпругии замин, насими форами ҳаво истифода бурда, гӯё ҳар барги гулро дар алоҳидагӣ обборон мекарду навозиш. Бо гулҳо чун бо фарзанд меҳрубонӣ карда, бо онҳо ҳарф мезад ва ҳар рӯз гулҳои назди тирезаро чойгардон мекард. Бо шукуфтани ҳар муғча чашмони осмонранги софу беғубораш аз хурсандӣ барқ мезаданд. Агар

хамсояхо келин фуроранд, як даста гули зебо чида, ба таги чодар дароварда ба навхонадорон таманно менамуд:

– Ҳаётатон чун гул зебо, зиндагиатон ботароват, муҳаббататон ҳамеша нафосати гулро дошта бошад ва касе ба хонаатон кадам ниҳад, аз нақхати гул маст гардад.

Ба гаҳворабандон низ як даста гул мебурду гаҳвораи тифлро бо онҳо оро медод ва таъкид мекард, ки «Тифл чашм кушода аввал зебоиро эҳсос кунад, ҳамеша зебоипараст гардад».

Дар маросими мотам модар, албатта, гул мебурд ва тобутро бо гул оро дода, «Маит бояд ба хонаи охираташ хушбӯй равад» мегуфт.

Агар аз кор ё аз меҳмонӣ омада, гулҳоро пажмурда меид, албатта мепурсид:

– Ба хона кӣ омада буд? Ғамгин буд ё бадқаҳр? Аз ҳолати рӯҳии ҳамон меҳмон гулҳо сархам шудаанд. Гул бисёр нозук аст, ҳолати шахси ба он наздикшударо эҳсос мекунад. Аз суҳане, ки шодӣ дорад, хурсанд шуда, аз ғам сархам мешавад, эҳсос мекунад, ки разолат чисту муҳаббат чист, дурӯғу ҳақиқат ва нуру зулмотро дар худ дарк мекунад.

Ҳамеша таъкид мекард, ки аз суҳбат бо одами бефарҳангу бесавод дида бо гулҳо суҳбат кунед. Розии дили худро ба гулҳо ифшо намоед на ба дӯсти ҳарзагӯӣ. Хобатонро ба гул гӯед на ба ҳасуд. Гул рамзи муҳаббат аст, агар ба касе арзи муҳаббат кардан хоҳед, ба ӯ гул тақдим кунед, дигар ҳоҷат ба суҳан намеронад. Гулҳои пажмурдашударо напартоед, байни авроқи китоб гузоред, баъди солҳои зиёд дар ҳолати варақгардон он лаҳза ба ёдатон меояд. Дар хонае, ки гул парвариш мекунад, ҳамеша баҳор аст. Шахсе, ки ба гул бисёр менигарад, таровати рӯяш, латофату нафосаташ даҳчанд зиёда мегардад.

Ҳар гоҳе дугонаҳои ҳамсинфам ба хонаамон меоманд, пеш аз рафтани дар ҳавлӣ назди гулҳо таваккуф намуда, онҳоро бӯӣ мекашиданд ва ҳаловат мебурданд. Ман бошам, ба ҳар кадомашон як дастагӣ гул чида меодаму гусел мекардам. Баъди рафтани дугонаҳои мо модар маро коҳиш намуда:

– Духтарам, гул барои бӯидану ҳаловат бурдан аст на барои кандану партофтан. Охир, дугонаҳоят ба хонаҳояшон нарасида, гулҳо пажмурдаву зери по мешаванд, – гуфта ғур-ғур мекарданд.

Аз ҳаёлам мегузaronидам: «Барои ду-се даста гул модар ин қадар дилтангӣ мекунад?» ва ба тавраш аз ӯ меранҷидам...

Солҳо гузаштанд. Ман низ соҳиби хонаву дар ва фарзандони дӯстрӯ гаштам.

Рӯзи истироҳат буд. Модар ба хонаам меҳмон шуд. Ба хона таклиф кардам, аммо модар болои суфае, ки зери дарахти тут, дар ихотаи гулҳо, қарор дошт, ишора карда гуфт:

– Духтарам, биё, дар ҳавои тоза, дар ихотаи гулҳо нишинем.

Ҳар гоҳе бибӣ меҳмони хонадон мешуд, барои набераҳо он рӯз тӯй буд. Ҳар кадоме аз набераҳо кӯшиш мекард, ки дар назди бибӣ худро аз тарафи мусбат нишон диҳад. Фарида дастархон кушода онро аз маводде, ки бибӣ дӯст ме-дошт, пур мекард, Фазила чанд қабат кӯрпача густурда, болиштҳои пари қу оварда, зери дасти бибӣ мемонд, Фотима шеърӣ нав азхудкардаашро ба ӯ ифоданок меҳонд, чунки модар, ки худ то нафақа баромадан муаллима буд, ба ин масъала диққати махсус меод. Манучеҳр бошад, гулҳоро бо найчаи резинӣ, ки дар байни ҳавлӣ мисли мор хобида буд, обборон карда:

– Бибичон, гулҳои ҳавли Шумо зебоанд ё аз мо? – гуфта ба тавраш аз гулҳои ҳавлӣ ифтихор мекард.

– Офарин, сад офарин! Ин қадар гулҳои зеборо дар як ҷо ҷамъ овардан худ як ҳунари волост, – гуфта модар қаноатмандиашро баён мекард.

– Бале, модарҷон, шуғли гулпарварӣ ирсӣ будааст. Ман низ мисли Шумо парвариши гулҳоро дӯст медорам, – гуфтаму барои кашидани ғизо ба ошхона даромадам.

Овози модарам меомад, ки ба набераҳо мегуфт:

– Модари Шумо ба кучое сафар накунад, хоҳ сафари хизматӣ бошад, хоҳ истироҳатӣ, аз ҳамон кишвар ба ман,

албатта, тухфа – тухми гул меовард. Чанд вақт боз тухфа наовардааст. Мебинам, ки дар байни гулҳоятон гулҳои нав пайдо шудааст, лолаи сурху зардро дида будам, аммо лолаи сиёхро акнун мебинам, Ҳусейнҷон, чонакам, як дона аз ҳамон гул канда биёр.

Косаҳои пур аз ғизо дар дастам давида баромада дидам, ки аллакай Ҳусейнҷон як дона гули лолаи сиёҳ дар назди модар рост меистод.

– Ин чӣ кори кардаат буд? Наход инсон чунин гули но-дирро канад?! Охир, гул барои дидан, бӯидан ва ҳаловат бурдан аст, на барои канда ба хок партофтан! – гуфта Ҳусейнҷонро саҳт ҷанг кардам.

Модар аз шунидани суханони ман табассуми маънидо-ронае карда:

– Духтарам, меҳнат чизи ширин будааст-а? Ёд дорӣ, вақте ки ба дугонаҳоят даста-даста гулҳои ҳавлиро чида медодӣ, ман фикр мекардам, ки ҳар тори диламро канда истодаӣ, лекин дар назди дугонаҳоят туро ҷанг намекардам, андеша мекардам, ки ба ту суханонам саҳт нарасанд. Ту бошӣ, барои як дона гул ба Ҳусейнҷон саҳт гап задӣ.

Косаҳои ғизоро ба дастархон монда, дар назди модар бо зону нишастаму бо сари ҳам «Мебахшед, модарҷон» – гуфтам...

* * *

– Ассалом, модарҷон, ассалом, очаҷон, – гуфта фарзандон ба наздам омаданду: – Чаро чашматон тар аст? Магар гирия кардед? Очаҷон, мабодо бемор нашуда бошед? – гуфта саволборонам карданд.

– Не, чонакои ман, бемор нашудаам, ба гулҳои шукуфта нигариста, ҳавлии модар ба ёдам омад. Машомам пур аз бӯи модар гашт. Биёед, як даста гул чида, сари манзили бибиатон меравему рӯҳашонро шод мегардонем, – гуфта бо фарзандон тарафи теппаи «Уртабуз», ки водии хомӯшони ноҳия дар як гӯшаи он ҷой гирифтааст, роҳ пеш гирифтем... Аз дур қабри модар, ки болояш пур аз гул буд, намудор гашт...

ДУ ҚИСМИ ҲАМРӢҲ ДУ РӢҲИ ҲАМРОҲ

Баъди як ҳафтаи фавтидан арвоҳи зан аз марқади танги худ баромада, сӯи деҳа парвозӣ шуд. Охир, бегоҳи рӯзи панҷшанбе – рӯзи ба ёд овардани фавтидагон ва хотири мурдагонро бо як каф дуо шод кардан мебошад. Ба назди хонааш расида, аз тиреза ба дарун назар кард. Даҳ фарзандаш дар гирди дастархони калон сархаму маънос бо якдигар ҳарф зада, модарро ба ёд меоварданд. Ба тирезаи меҳмонхона наздик шуд, чанд мӯйсафеди деҳа, дар даст тасбех, ба ёди арвоҳи зан аз ояҳои Қуръон тиловат мекарданд. Дилаш ором шуд, боз баргашт ба қабристон ба қабри шавҳар наздик шуд. Аъзои баданаш бедвор ларзид...Мешинохта бошад? Охир аз рӯзи фавташ 20 сол гузашт. Ман пир шудаам, аммо ӯ бояд ҷавон бошад, охир 20 сол пеш ӯ 45 сол дошт. Зан ларзон дохили маркад шуд. Маркадро холи дарёфт. Бетоқат шуд, хавоссаш парешон гашту худро ба берун андохт. Ашкрезону хунгирён ба деҳа, ба сӯи хонааш, роҳ пеш гирифт. Аз дур, дар назди тирезаи хонаи фарзандон суроби шахсеро дид. Зери дарахти назди хона пинҳон шуд. Синча карда арвоҳи шавҳарашро шинохт. Мисли пешин ҷавонмарди зебо буд. Тарсид наздик шавад. Арвоҳи шавҳар бо ҳавас ба даруни хона нигоҳ мекард. Зан ба худ нигарист: «Охир ман пир шудаам, аммо ӯ хеле ҷавон аст. – Ин хаёл аз сараш гузашт. – Мешинохта бошад? Агар не...»

Раҳима дар оилаи зиёӣ ба дунё омада буд. Падараш одами ҳарбӣ буду модараш муаллима. Падарро ба ноҳияи дурдасти Шӯрообод ба кор мефиристанд. Ӯ ҳамсарашро бо худ мебарад. Баъди ду моҳ Раҳима ба дунё меояд. «Барои кӯдаки таваллуднашуда харидани парпечу либос хосияти хуб надорад», – гуфта модар барои тифлаш ягон чиз нахарида буд. Он сол зимистон хеле қаҳратун омад. Падар аз хурсандӣ дар куртааш намегунҷид. Дар рӯзи таваллуди духтараш ӯ савори асп барои харидани парпечи кӯдаконаю тухфа ба шаҳри Кӯлоб сафар кард. Соли 1944-ум вазъият дар ақибгоҳ низ ноором буд. Падар баъди харид ва бозгашт дар роҳ аз дасти хоинони давлат кушта мешавад. Модар

баъди се рӯз аз тақдири шавҳар хабардор шуд. Ӯ, ки тарбиядидаи Хонаи бачагон буду хешу табор надошт, бо кӯдаки ширмак кучо рафтанахро намедонист. Мегӯянд: дар олам аз ашхоси бад дида, инсонҳои нек бисёранд. Бале, бо дастгирии чунин афрод ӯ дар зиндагӣ роҳи худро ёфт. Муаллима шуда кор кард, Раҳимаи хурдакашро ба воя расонд. Бо худ ба мактаб мебарду дар болои мизи кор шинонда, ба толибилмон дарс мегуфт. Раҳима 8-сола шуд. Ба модараш ҷавони хеле зебо ошиқ шуд. Ҳар рӯз пеши роҳашро гирифта, арзи муҳаббат мекард.

– Ман фарзанд дорам, духтарам 8-сола аст, намехоҳам ӯ дастнигари падари угай шавад. Ту метавонӣ бо духтари кадрас издивоҷ кунӣ, – гуфта модар муҳаббати ҷавонро рад мекард.

– Духтаратро ба фарзандӣ қабул мекунаму чун гавҳараки чашм эҳтиёташ менамоям, фақат ту розӣ шав. Ман ҳаётамро бе ту тасаввур карда наметавонам, – зориҳо мекард ҷавон.

Онҳо издивоҷ карданд. Соҳиби ду фарзанд шуданд, мард ба аҳдаш вафо кард: то охири умр Раҳимаро пеш аз фарзандони худ медонист.

Раҳима, ки орзуи табиб буданро дар дил мепарварид, ба Омӯзишгоҳи тиббии шаҳри Кӯлоб ҳуччат супорид. Ба хондан шавқи зиёд дошт, аммо... ошиқ шуд, саҳт ошиқ. Намехост хонданахро тарк кунад. Ҷавон шабу рӯз аз пушти ӯ мегашт.

Шаби қаҳратуни зимистон. Ҷавон дар паси тирезаи хобгоҳи омӯзишгоҳ ду чашм сӯи ошёнаи дуюм мисли бобои барфӣ аз боридани барфи лаклакӣ сап-сафед шуда буд.

Ҳамсабақхояш шӯҳикунон:

– Бечора сағира ях карда намурад? – мегуфт яке.

– Наход дилат насӯзад: як сол шуд, ки ӯ шайдои ту, – мегуфт дигаре.

– Охир ту низ ӯро дӯст медорӣ? – мегуфт сеюмӣ.

Раҳима бетоқатона назди тиреза мерафту боз дар пушти миз менишаст, аз даҳҳо саҳифаи хонданаҳ чизе дар хотирааш намеистад, хушу ёдаш ба берун банд буд.

Поси шаб. Ба соат нигарист: соат яки шаб. Оҳиста ба на-
зди тиреза омад. Мегӯй ях баста бошад, ҷавон мунтазир. Ӯ
ба дугонаҳояш нигарист, ҳама масти хоб. Оҳиста аз хобгоҳ
баромад. Зани дарбон низ пинак рафта буд. Дар ин лаҳзаҳо
ӯ ғуломи ишки худ буд. Барояш на ситораи дурахшон дар
шаби тор лозим буду, на офтоби сӯзон дар рӯзи хунук, дил
ба ӯ гуш намедод, вучудаш такрор ба такрор мегуфт: «Ё ӯ,
ё ҳеч каси дигар». Насими сард ва донаҳои барфи лаклакӣ
ӯро ба худ овард. «Худоё, ман чӣ кор карда истодаам?»
Мехост ба қафо баргардад, аммо аллакай ҷавон ӯро дида,
ба сӯяш медавид. Беихтиёр пойҳо Раҳимаро кашолақунон
ба сӯи ӯ бурданд. Фарҳод аз Худои худ илтиҷо мекард:
«Худоё, тайёрам субҳи мусаффо ва офтоби дурахшонро ба
ҳамин шаби тор иваз кунам, чунки азизам дар барам аст!»

Онҳо оила барпо карданд. Баъди як моҳи ҳамзистӣ
Фарҳодро ба хизмати модар – Ватан даъват намуданд.
Раҳима рӯз дар миён аз шавҳар мактуб мегирифт. Ӯ мена-
вишт: «Азизам, ягонаам! Бо тамоми ҳастӣ дӯстат медорам.
Ҳар рӯзу соату сонияро бо ёди ту паси сар мекунам. Бовар
дорам, ту низ интизор ба роҳи ман ҳастӣ. Хизмати Модар –
Ватанро софдилона иҷро карда истодаам. Лаҳзаяке вақти
бекор ёбам, ҷавоби мактубҳои мо такрор ба такрор муто-
лиа мекунам. Ин номаҳоро бӯ мекашам, аз онҳо бӯи ту ба
машомам мерасад. Бо умеди дидор Фарҳоди ту».

Боз менавишт: «Азизам, имрӯзҳо ту мисли ситора барои
ман дастнорасӣ. Фарқи ту ва ситораҳо дар он аст, ки онҳо
ҳазорҳоанду ту якто».

Баъди як соли ҷудоӣ Раҳима барои аёдати маҳбубаш
ба давлати ҳамсоя раҳти сафар баст. Ҳарчанд модар хоҳиш
кард, ки ба роҳи дур наравад, барои ӯ ёфтани қисмҳои
ҳарбӣ душвор мешавад, аммо ӯ:

– Модарҷон, ӯро ёд кардаам, тоқати ҷудой надорам.
Хоҳиш мекунам, дуои некам дех, – гуфта илтиҷо кард.

Модар дуояш доду орзу кард, ки сафараш беҳатар бо-
шад. Раҳима шавҳарашро ёфт. Дар сарҳадди Олмон хидмат
мекардааст. Ду дилдода вохӯрданд. Мисли ҳамон
мулоқоти нахустинашон он шаб ҳам барфи лаклакӣ мебо-

рид...

Чудой муҳаббати хурдро мекушад, аммо муҳаббати бузургро бузургтар мегардонад, мисли он ки шамол шамъро хомӯш карда, боиси аланга задани оташи бузурге мегардад. Муҳаббати ин ду навчавон мисли оташ аланга мезад. Фарҳод худро хушбахттарин ҷавон эҳсос мекард, чунки азизи дилаш ҳазорон фарсах роҳро пушти сар намуда, барои дидани ӯ омада буд.

* * *

Зиндагиашон ширин мегузашт. Якдигарро, ки дӯст медоштанд, норасогихои рӯзгор ба чашмашон наменамуд. Дар хонадон пайи ҳам чор духтарча ба дунё омад. Яке аз дигаре зеботару ширинтар. Зану шавҳар ба доди Худо шукр мегуфтанд, аммо Раҳима мехост писар дошта бошанд. Шохписареро бо орзуҳои зиёд ба дунё овард: Рустам номаш ниҳоданд. Боз чор духтару як писар таваллуд кард. Писари дуҷумро ном ниҳоданд Сухроб.

Хабари мудҳиш ва даҳшатбор ба решаи дарахти умри якҷояи онҳо лаҳҷаи хокистари сӯзонро рехт. Хонаи пур аз хандаи онҳо ғамхона шуд. Шавҳар, ки дар Корхонаи пахтаи шаҳри Кӯлоб вазифаи масъулро ба уҳда дошт, вақти таъмири дастгоҳе ҷароҳати саҳт мебардорад ва дар болои мизи ҷарроҳӣ аз олам чашм мепӯшад. Зан бо даҳ кӯдаки ноболиғ дар ҷорроҳаи тақдир танҳо монд. Рӯзҳои вазнин ӯро интизор буданд. Тарбия кардан, ба воя расонидан, соҳиби маълумоту касб намудани фарзандон соҳиби хонаву дар кардани онҳо барояш гарон афтод. Пеш аз муҳлат пир шуд. Як соли охир зан дар ҳавлии калони шавҳар танҳо монд. Духтарон ҳама соҳиби хонаву дари худ, писаронаш бошанд бо оилаҳои худ зиндагии деҳотро ба шаҳр иваз карданд. Ӯ танҳои танҳо монд. Гарчанде бародару хоҳар ва фарзандон тақлиф мекарданд, ки ҳамроҳи онҳо зиндагӣ кунад, розӣ намешуд.

– То лаҳҷаи охирини ҳаёт намегузорам, ки ҷароғи хонаи шавҳарам хомӯш гардад. Охир, арвоҳи ӯ омада дари баставу хонаи торикро бинад, ба ҳамсаре чун ман лаънат наме-

хонад? – гуфта дар ҳавлии калон хаёлан бо шавҳари ази-
заш суҳбат мекард. Гоҳ-гоҳ хориаш меомаду ба хонаи да-
рун даромада мегирист. Ягона нишон аз шавҳар
мактубҳояш, ки аз хидмати сарбозӣ навишта буд,
хамсуҳбати Раҳима буданд. Гаштаву баргашта онҳоро ме-
хонд, ҳамаи онҳоро азёд медонист...

Он рӯзи шумро на танҳо аҳли оила, балки тамоми деҳа
фаромӯш нахоҳад кард. Он рӯз Раҳима хеле шод буд: пи-
сари ба чону дил баробараш Рустам ба аёдати модар омад!
Дастархон кушод, ҳамроҳ ғизо хӯрданду ба ҳота дарома-
данд.

– Очачон, ин қадар помидорҳо сар ба навда сурх шуда-
анд, чида диҳам-мӣ? – гуфта Рустам ба чидани помидору
қаланфур оғозид.

– Кошки, чони оча, – гуфта зан низ дар чӯякҳои пур аз
ҳосил рост шуд.

Очаю бача сатилҳои пури номидорро бардошта, ба ош-
хона даромаданд.

– Писарам, ту дар хона истироҳат кун, ман дар деги ка-
лон афшураи помидорро чӯшонда, ба зарфҳо чой мекунам.

Зан хасу чӯби хушкро зери дег чо карда оташ афрӯхт.
Оташ аланга гирифтӣ ба домони зан часпид. Зан саросема
хост аввал бо даст оташро хомӯш кунад, натавонист, оташ
то чанд аланга мегирифт. Хост куртаашро аз тан берун ку-
над, то қифаси сина куртаро боло карда буд, ки алангаи
оташ ба чашму рӯяш расид. Дар дохили оташхона зан бо
оташ дастбагиребон буд. Дар ҳамин ҳолат писараш Рустам
аз хона берун шуда, ба ошхона назар карду, давида омаду:

– Модарҷон, барои чӣ чеғ назадӣ, то ман бедор шавам? –
гуфта шолчаи болои танӯро гирифта, модарро дар он пе-
чонд.

– Писарам, Рустамҷони азизам, охир агар дод мегуфтам,
ту метарсидӣ, – гуфт модари сӯхтаи бирён фикри фарзан-
дашро карда.

14 рӯз модар бо марг дастбагиребон буд. Ҳамаи даҳ
фарзанд болои сараш парвона, аммо... Оташ корашро карда
буд. Бародару хоҳар дар болои бистари хоҳарбузургашон

ашк мерехтанд. Раҳима аз хоҳар илтимос кард:

– Хоҳарҷон, хоҳиш мекунам: мактубҳои Фарҳодро, ки дар қуттии ҷевон нигоҳ медоштам, гирифта ба оташ андоз. Бигузор аз фироқ онҳо низ мисли ман сӯхта хокистар шаванд. Хокистарашро дар рӯзе, ки бод саҳт мевазад, аз баландие пош дех. Бигузор дар рӯи дунё меҳр бошаду ишк бошаду муҳаббат...

Ин суҳанҳои охирини Раҳима буданд.

Рӯзи ҷаноза хурду калони деҳа барои видеоъ ҷамъ омада буданд.

Хоҳар мактубҳои Фарҳодро ёфт. Ё менавишт:

«Раҳимаҷон, азизам, мумкин ягон вақт мо дар дӯзах вохӯрем, чунки туро ҳамчун дузде, ки дили маро рабуда буд ва маро ҳамчун шахсе, ки ба ҷои қибла сӯи ту намоз гузоштаам, маҳкум хоҳанд кард...», «Азизам, дирӯзу имрӯзу фардо ҳамчун қалб бо туам. Агар вақте танҳо мондӣ, ғам махӯр, даст болои сина бимон. Ман дар он ҷоям...», «Азизам, ҳатто баъди марг ҳам ту аз ман гурехта наметавонӣ, чунки ман кафан мешаваму туро ба оғӯш мегирам, гул мешаваму болои қабратро оро медиҳам, борон мешаваму он гулҳоро об медиҳам...» «Азизам, Раҳимаҷон, байни мо ҳазорон фарсах роҳ, ту дар он тарафи роҳу ман дар ин тараф. Дар дили ман оташе аланга мезанаду шуълаи он ту ва ман дуди он ҳастам. Дар забони ман суруди ғам аст, сарояндааш ман ҳастаму фармоишгар ту...», «Азизам, Раҳимаҷон, фарқ надорад, ки роҳ ҳазорон фарсах дур аст, ман дар тамоми роҳ номи туро навиштаам, бо кучое наравӣ, дар роҳ мехонӣ, ки ман туро дӯст медорам...». «Азизам, ман ба хотири шаб зиндагонӣ мекунам, чунки ту шаб меоӣ дар орзуҳоям, дар дилам, дар хаёлам, дар хоҳам...»

Хоҳар васияти хоҳарбузургашроро иҷро кард...

* * *

Бегоҳии панҷшанбе, арвоҳи зан ба хонааш наздик шуд. Фарҳодаш аллакай он ҷо буд: нигоҳи ҷашмон якдигарро ёфтанд. Майл ба ҷониби якдигар карданд, чун он шабе, ки

барфи лаклакӣ меборид... Онҳо бе суҳан, бе овоз яктан шуда, ба афлок парвоз намуданд...

ГАҲВОРА, НОН, КИТОБ

– Модарҷон, модари ширинам, ёдатон кардам. Нони гарму хушбӯю нав аз танӯр кандаву шири навдӯшидаатон ро ёд кардам, мехоҳам дар сари зонувони нарматон сар бимонаму чун даврони пешин ҳаловат барам. Аммо...

– Поям дард кард. Як зани калони сохиби панҷ фарзанд, мисли тифлакон ноз мекунӣ. Ҳез, поям дард кард! – гуфтанҳоятон ба хотирам мерасаду...

– Сарам вазнин нест-ку? Зонувонатон мисли пари ку нарманд. Барои чӣ дард мекунанд? – ба хотирам меояд нозу нузи бемавридам.

– Ҳез, охир зонуям дард кард. Ман ба 80 даромадаам. Як зани каппа-калон, ба 40 даромадаасту рафтораш рафтори кӯдак.

Ҳис мекардам, ки аз ин нози ман ҳаловат мебурдед.

Модарам ширинзабон буданд. Ҳеҷ гоҳ баланд гап намезаданд, ҷангу коҳиш намекарданд. Фақат як бор, як бор саҳт ҷангам карданд. Аз қаҳр пайкарашон бедвор ларзид. Як умр ин ларзиш аз ёдам намеравад.

Зимистон буд. Ман аз мактаб омада дидам, ки модар сари танӯр ҷумбучӯл дошт. Ба хона даромада тағйири либос кардаму ба пеши танӯр назди модар омадам. Он вақт дар синфи 5-ум мехондам.

Ҳезуми тар дар намегирифт. Модар мехост оташро фурӯзон кунад, аммо хасрӯбаҳои тар дуд мекард. Нонпаз-хона пур аз дуди сиёҳ шуда буд. Модар сӯи оғил рафтанд, то ҳезум ё таппаки хушк оварда, оташро фурӯзон кунанд.

Ман давида аз ҷевон як китоби кӯхнаи варақхояш зард шуда, ки бо хатҳои барои ман ношно навишта шуда буд, гирифтаму аз он як ду варақ канда оташро фурӯзон кардам. Аз кори кардаам шод будам.

– Модарҷон, ман оташро фурӯзон кардам. Бинед, оташ

аланга мезанад! – шодикунон хабар расондам.

Модар дар даст таппак омада, ба алангаи оташ нигоҳ карданду, ба дасти ман, ки варақҳои китобро якто-якто дарронда, ба оташ меандохтам.

Китобро аз дастам кашида гирифтанд. Бо нигоҳи маломату мазамматомез, бо чашмони пурашк китоби кухнаи зардшударо ба синашон зер карданд.

– Чӣ кори кардаат буд? Кӣ аз ту хоҳиш кард, ки оташро фурӯзон кунӣ? Дур шав аз назди танӯр! – гуфтанд. Бори нахуст модарро дар чунин ҳол медидам. Ба оташ нигариста, бо гӯшаи рӯймол ашки чашмонашонро поккунон бо оху ҳасрати сӯзон китобро сахттар ба қалбашон зер мекарданд.

Оташ то чанд аланга мегирифт.

Модар, бо ҳаяҷони шадиду ларзиши дил ба танӯр тақякунон ба замин нишастанд. Китоби кухнаи варақҳои зардшударо бӯсида, ба чашмони пурнам мемолиданд.

Ҳаво низ якбора тағйир ёфт, гирифт, бо борон нею бо барфҳои калон-калони лаклакӣ. Ҳама ҷо сап-сафед шуд. Шамол як-ду дона барфро ба рӯям зад. Барф мисли шарораи сӯзон рӯямро лесида об шуд. Ба ҳаёлам чун кундаи тар дуди сиёҳ баровард, на танҳо оташхона, балки он дунёи хурдакаки дили ман пур аз дуди сиёҳ шуд.

Гуноҳамро надонам ҳам, назди модар нишаста суоломез сӯяшон нигариста, ноаён ашки сӯзонро бо муштҳои хурдакакам пок кардам.

Оташ оҳиста-оҳиста хомӯш гашт, хамир турш шуд.

Модар сарамро сила карда гуфт:

– Духтарам ту ҳоло хӯрд ҳастӣ муқаддасоти ин китобро намедонӣ калонтар шудӣ баъд мефаҳмонам. Ҳамеша дар хотир дор **ҳеҷ гоҳ ба сӯи китоб, гаҳвора ва нон пой дароз наkun, ки вубол аст.**

Солҳо гузаштанд, ман калон шудам. Сабаби ба қаҳр омадани модарро дер, хеле дер фаҳмидам.

Бале, баъд фаҳмидам, ки модарам дар хонадони шахси босавод, хатмкардаи мадраса, ба дунё омада будааст.

Бобоям дар талу теппа дарахтони бисёри мевадиханда

шинонида, боғи пурмевае обод карда будааст, ки онро хама «боғи муаллим» мегуфтаанд.

Солҳои сиюм. Замона хеле нотинч буд. Агар се нафар шоҳидӣ меод, ки ин мард мулло, китобхон асту сарвате дорад, бе пурсупос ӯро душмани давлату халқ эълонш карда, ба маҳбас мепартофтандаш, ё бадарға, ё беному нишон гум мешуд.

Як сели офат ба сари мардуми бечора омада буд. Хама ба якдигар шубҳаомез нигоҳ мекарданд, охишта гап мезаданд, ки гӯши ғайр нашунавад. Зиндагиашон ҳамеша биму харос буд.

Он рӯзи шумро модар ҳеҷ гоҳ аз ёд намебаровард. Бегоҳӣ ба ҳавлиашон як гурӯҳ силоҳбадастон даромада, тамоми чизу чораи хонаро таку рӯ карданд. Ягона сандуки калони чӯбинро, ки падару модар чун гаҳвараки чашм эҳтиёт мекарданд, чор нафар кашолакунон ба сахни ҳавлӣ бароварданд. Дашномҳо дода, калиди сандуқро пурсон шуданд.

– Калидро биёр! – сардори ин гурӯҳ чун ваҳшиён дод зад.

Падару модар сархам, гӯё дар даҳон об гирифта бошанд, хомӯш буданд. Чор фарзанди хурдсол аз шунидани суханҳои қабех тарсида, ба пой падару модарашон часпида, дод зада гиря мекарданд.

– Табарро биёред! – амр кард сардори гурӯҳ.

Баъди чанд дақиқа нафаре аз он гурӯҳи зиштқору хунхор табар овард.

– Шиканед сандуқро!

Дар ин лаҳзаҳо падар нимшунаво худ ба худ чизе мегуфт. Аз Худованд хоҳиш мекард, ки дар дили ин гургон раҳму шафқат биандозад.

Сарпӯши сандуқ шикаста ва аз он китоби зиёдеро бароварда, ба рӯи ҳавлӣ партофтанд.

Падар дар назди он окипадарҳо ба зону зада хоҳиш кард:

– Ин китобҳо муқаддасанд, илтиҷо мекунам, онҳоро ба замин напартоед, вубол аст. Аз Худо битарсед!

Дар як лаҳза аҳли деҳаро ба он ҳавлӣ чамъ оварданд.

– Сӯзонед! Оташ занед! – девонавор амр кард сардори гурӯҳ.

Падар худро болои китобҳо партофт. Хоҳишу илтиҷо мекард, ба дили онҳо раҳму шафқат оварданӣ мешуд.

– Дасту пояшро бандед, ин душману хоини сохти нави давлатдориро!

Ашки чашмони падари даступобаста аз ду бари рӯяш чорӣ шуда, аз таги манаҳаш чакра – чакра ба алангаи оташ мерехт, гӯё ашк мехост оташро ба ин минвол хомӯш кунад.

Тоziёнаи сардори гурӯҳ ба рӯй, сар ва тамоми аъзои бадани падар бошаст бархӯрда, пайи ҳам такрор мешуд. Хун рӯи ӯро мешӯст. Ҳамсараш давида пеши пой шавҳар худро партофт. Илтиҷо мекард:

– Шавҳарам гуноҳе надорад. Дар ин китобҳо ягон сухани ноҳақ нисбат ба давлат ва сохти имрӯза нест. Инҳо китобҳои мукаддасанд. Қуръон асту Ҳофизу Бедилу Мавлавӣ...

Сухани модар ба охир нарасида, садои тири таппонча ӯро хомӯш кард...

Доду войи фарзандон баланд шуд.

– Муаллихро ба пушти ароба бандед, сағбачаҳо яшро пеш-пешӣ ароба кунед! – фармон дод сардори гурӯҳ.

Аҳли деҳа хомӯш ашк мерехтанд. Касе чуръат намекард, ки сухане бигӯяд. Чон барои ҳама ширин буд ...

Солҳо гузаштанд, аҳли деҳа дар бораи тақдири устои худ ва аҳли оилааш дигар чизе нашониданд. Аз якдигар чизе пурсиданӣ шаванд, аз тарс аввал ба чор тараф нигоҳ мекарданд.

Модар бо дили ранҷур он рӯзҳоро ба ёд меовард. Ӯ касби падарро интиҳоб кард: муаллима шуд.

Имрӯз дар дукони модар бо фарзандонам гирд омада, модарро ёд мекунам, ба фарзандон бо фахр дар бораи модар сухан мегӯям.

Ҳар гоҳе ба зодгоҳам – Фархори куҳан сафар кунам, аз ҳама ҷо: аз хиёбонҳои пур аз гулҳои шабнамзадаву хушнакҳату хушрӯйӣ, аз боғу роғи гулафшон, аз оруву мурғакони пуркор, аз дарахтони сермеваи пурбор, аз

инсонҳои баору номуси ин диёр, хулоса, аз хама чизу аз хама кас, аз одаму олам ба машомам бӯи модар меояд... Ин аст, ки Фархорро бо бӯи модар дӯст медораму модарро бо номи Фархор. Имрӯз боз ёди модар маро ба дуру наздик, ба лаҳзаҳои шодию нишот ва рӯзҳои сарду сиёҳ, ғаму қулфат бурда овард...

Модарчон, чон модарчон, ёдатон кардам!

Гуфтаниҳои зиёд дарам, аммо қалам очизӣ мекунад, то бузургиатонро васф кунам... Дил мехоҳад мисли пешин сарамро болои зонуватон гузорам. Аммо, ҳазор афсӯс...

БАҲОРИ ДИЛ

Фасли зимистон. Ҳаво хеле сард буд. Дар чангалҳои Сибир барф беист мебориду меборид. Мардикороне, ки аз Тоҷикистон, барои маблағе ба даст овардан, ба ин гӯшаи дурдаст омада буданд, ба ҳавои сарди ин сарзамин мутобиқ шуда наметавонистанд. Дар хонаи сайёри оҳанин, ки аз ду утоқ иборат буд, 18 тоҷикписар иқомат мекард.

Корфармо – марди зардинаи қадбаланди миёнаумр, ки амаки Иван номаш мебурданд, ҳар ҳафта як бор омада, кори ба анҷом расонидаи мардикоронро қабул мекард.

Ин пагоҳӣ низ ӯ омада дарахтони буридаи мардикоронро дида, қаноатмандиашро баён кард. Онҳо аз нақша зиёд дарахт бурида буданд.

Иван-амак дар байни тоҷикписарон Наимро надида, аз ҳамроҳонаш ӯро пурсон шуд.

– Ба Наимҷони мо пули зиёд лозим аст, аз ҳамин сабаб ӯ шабу рӯз кор мекунад, чонашро дар хатар монда, ин пагоҳӣ низ ба сардии ҳаво нигоҳ накарда, ба чангал рафт, – гуфт бригадир амаки Фаридун амали Наимро ба корфармо маънидод карда.

– Ба Шумо пул лозим нест? – гуфт Иван-амак.

– Лозим аст, хонаву дар, зану фарзандон, диёри маҳбубро тарк гуфта, барои ба даст овардани маблағ омадаем. Аммо чун Наим мо девона нестем, ки чонамонро ба

пул иваз намоем. Ў дар ҳақиқат девона аст. Панҷоҳ дар сади дарахтонеро, ки дар як ҳафта буридаем ў танҳо буридааст, – гуфт амаки Фаридун.

– Ман пагоҳ ба шаҳр меравам, агар ягон хоҳиш дошта бошед, то бегоҳ навишта ба ман диҳед, – гуфта амаки Иван бо онҳо хайрухуш кард.

Бегоҳӣ дар вагон ҳама мардикорон ҳамма омада буданд. Ба оташдон беист кундаҷаҳои майдакардаро мепартофтанд, қарс-курс сӯхтани ҳезум ба гӯш мерасид, аммо тани онҳо ҳеч не ки гарм шавад.

Наим низ баъди кори вазнини рӯзона анҷом додааш дар назди оташдон дастонашро гарм мекард. Ў чун ҳамеша хомӯш буд. Ба суҳбати дигарон ҳамроҳ намешуд. Ба саволҳои додаи онҳо ё «ҳа» мегуфт ё «не». Чун одамони ғамзада доимо маъюсу ғамгин буд.

Иван-амак тибқи ваъда бегоҳӣ омада, хоҳиши дар варақчае навиштаи амаки Фаридунро гирифт ва ба Наим рӯ оварда:

– Писарам, ту ягон хоҳиши шахсӣ дошта бошӣ, ман аз шаҳр биёрам, – гуфт.

– Иван-амак, агар тавонед ба ман китоби «химия» ва «биология» биёред.

– Китобҳои гуфтагиатро меорам, аммо ба забони русӣ. Мешавад?

– Мешавад, амакҷон, дар муддати ду сол ман русиро хуб омӯхтам, дар мактаб низ аз фанни забони русӣ баҳои «4» ва «5» мегирифтам. Муаллимаамон Екатерина Димитриевнаро ҳама дӯст медоштем ва дарсҳояшро азхуд мекардем, то ҳозир шеърҳои додаи ўро азёд медонам.

Баъди як ҳафта Иван-амак омада, дар роҳ бо Наим вохӯрд, ки дарахт мебурид. Ў мошинро боз дошта:

– Мана, писарам, хоҳишатро иҷро кардам, китобҳои гуфтаатро овардам, – гуфт.

– Раҳмат, амакҷон! Ман дар вақтҳои бекорӣ онҳоро меҳонам.

– Охир, ту вақти бекорӣ надорӣ-ку? Шабу рӯз меҳнат мекуни. Ана, ҳозир ҳама дар хонаи гармакак, ту бошӣ, дар

хавои сард дарахт мебури. Биё, даруни мошини ман даро, ин ҷо гарм каме суҳбат мекунем.

Наим аз ин таклиф рӯ гардонда наметавонист ва либосҳояшро аз барф тоза карда, ба мошини Иван-амак даромад. Иван-амак ўро бо қаҳва зиёфат кард: ў доим дар мошинаш, дар зарфи махсус, қаҳваи гарм мегардонд.

– Писарам, китобҳо барои ту чӣ даркоранд? Магар ба донишкадаи олӣ дохил шудани?

– Бале, амакчон, ман орзу дорам, ки чарроҳ шавам.

– Пули бисёр барои дохил шудан лозим аст?

– Не амакчон, ман дар хурдӣ гуноҳи азиме кардаам, мехоҳам пули зиёд ба даст оварда, он гуноҳамро шӯям.

– Чи хел гуноҳ?

Наим оҳи вазнине кашида гуфт:

– Амакчон, ин қиссаи дуру дароз аст. Ҷам вақти Шуморо мегирам, ҳам вақти худро. Дар ин муддат ман чанд дарахт мебурам.

Ҳисси кунҷковии Иван-амак боло гирифтун хоҳиш кард:

– Писарам, нақл кун, ман вақт дорам, дар бораи дарахтони набуридаат ягон фикр мекунем.

Наим фикркунон хаёлан ба зодгоҳаш – Тоҷикистон баргашт ва ҳодисаи 20 сол пеш шударо ба ёд овард...

* * *

Оилаи Наим дар яке аз ноҳияҳои дурдасти Тоҷикистон, дар сарҳади Афғонистон зиндагӣ мекард. Деҳаи онҳо дар мавқеи хушманзарае ҷойгир аст. Аз як тараф теппаҳои сарсабз ва аз тарафи дигар рӯди Панҷ бо оби мусаффои худ пахтазори деҳаро сероб мекард. Баҳор ин диёр макони афсонавиеро мемонд. Теппахоро майсаву себарга ва гули лола чунон устокорона оро медод, ки дили кас аз диданаш саршори фараҳ мегардиду, фикр мекард, ки рассом бо рангҳои гуногун нақши чаканро болои он теппаҳо кашидааст. Шир-шири ҷӯйчаҳое, ки аз дарёи Панҷ ба онҳо ҷорӣ буд, ба кас ҳаловат мебахшид. Боғи хурмо ва тоқзоре, ки дар деҳаи онҳо доман паҳн карда буд, аз чаҳ-чаҳи булбулон ва хониши дигар парандагон ҳамеша пур буд.

Хавлии миёнаҳолонаи Наимино дар як гӯшаи деҳа чойгир аст. Падараш – амаки Пӯлод, тракторчии пешқадами деҳа, ҳамеша нақшаҳои додаи роҳбарияти хочагири барзиёд ичро мекард. Рӯз дар заминҳои хочагӣ ва шаб дар заминҳои шахсии аҳли деҳа, ки аз талу теппаҳо ба онҳо чудо карда дода буданд, кишт мекард. Мекӯшид, ки аҳли оилааш дар зиндагӣ камбуди нашошта бошад. Вақте ки ӯ аз кор бармегашт, аллакай посе аз шаб гузашта буд ва оҳиста ба хонаи хоби фарзандон даромада, аз пешонии Наим ва духтарчааш Нодира бӯсида хоб мерафт. Пагоҳӣ барвақт аз паси кор мешуд. Модараш Сабоҳат низ дар колхоз кор мекард, азбаски Нодира ҳоло яксола нашуда буд, он баҳор модараш ба кори сахро набаромад. Наим чорсола буду аз ташвишҳои зиндагӣ хеле дур. Доимо аз кафои модараш мегашт. Агар модар назди мурғон равад, ӯ низ кафашро пури дон карда, ба онҳо дон медод ва ҳар пагоҳӣ тухмҳои мурғонро ба катак даромада мегирифт ва шодон назди модар метохт. Агар модар назди гову мол равад, албатта, Наим дар он ҷо ҳозир буд ва ба говҷӯшии модар наззора карда мехост, ба ӯ ёрӣ диҳад. Оилаи Наимино ба миёнаҳолӣ нигоҳ накарда, хеле хушбахт буданд.

Он рӯзи шум як умр дар ёди Наим мондааст ва мемонад. Қарибҳои нисфирӯзӣ одами бисёре ба хавлиашон омаданд, фиғони модар гӯши фалакро кар мекард. Падар дар вақти таъмири трактораш беаҳамиятӣ карда, дар зери чархҳои он мондааст.

«Хонамой, хонамой, хонамой! – гуфтани модар дили ҳар шунавандаро реш-реш мекард. «Маро бо ду кӯдаки хурд ба кӣ партофтӣ, рафтӣ?» фиғон мебардошт модар рӯю мӯяшро канда.

Хешу табор ва ҳамсояхо таскинаш доданӣ мешуданд, аммо бенатича.

Наим падарро аз серкориаш ба серӣ надида буд, аммо чехраи ӯ дар рӯзи дафнаш як умр пеши назараш буд.

Хидмати Пӯлоди тракторчӣ ба ҳама мерасид ва ӯро мардуми деҳа дӯст медоштанду ҳурмат мекарданд. Барои

гусели сафари охират аз рӯи сипос ҳама аҳли деҳа чамъ омада буданд.

Дар назари Наим қади баланди падар баъд аз мурдан боз дарозтар шудааст. Абру ва мӯйлабҳои сиёҳаш дар рӯи сафеди каме офтобхӯрдааш падарро боз ҳам зеботар нишон меод. Матои сафеди, ки дар рӯи падар партофта буданд, пур аз хун буд.

Дар вақти гусели падар ҳама мардони деҳа ба болои теппае, ки қабристон он ҷо буд, бароманд. Бобои Наим, дар як дасташ асо, дасти хурдаки набераашро дошта, охиста-оҳиста «Воҳ бачам, тобутбардорам, қуввати дилам, миёни хамгаштаамро шикастӣ! Охир, писар тобути падарро мебардошт, на падар аз писарро. Кошки Худованд чони маро мегирифт, воҳ бачам...» – гуфта ба болои теппа, ба назди қабри писар расид ва дар як гӯша нишаста талху зор гирист.

Меғӯянд мурдани падару модар мерос асту марги фарзанд тири алмос. Ин сухан, барҳақ, дуруст будааст.

Баъди ҷаноза бобо маҷоли роҳ гаштан надошт: ўро ду ҳамсоя аз дастонаш дошта, ба хона оварданд.

Баъди ду моҳ мӯйсафед низ бо ин дунё падруд гуфт. Ҳама шикастурехти зиндагӣ бар дӯши модар афтод. Ў кӯдаки хурд дошта бошад ҳам, ба кори саҳро баромад. Рӯзи дароз Наим бо хоҳарчааш Нодира дар хона танҳо буданд. Модар пагоҳӣ Нодираро дар гаҳвора баста, аз Наим хоҳиш мекард, ки агар хоҳарчааш гирия кунад, оҳиста ўро ҷунбонад. Нисфирӯзӣ ў аз саҳро омада, кӯдаконашро сер мекарду боз Нодираро дар гаҳвора баста, ба саҳро мешитофт.

Бегоҳӣ бошад, як дарза алафро болои сар ниҳода, барои физои гов меовард. Ҳамин тавр рӯзҳо паси сар мешуданд.

Наим баъди фавти падар дигар хандаи модарро надид. Ў доимо серкор, доимо ғамгин буд.

Меғӯянд ғаму дард танҳо на, чуфт меояд.

«Касеро бахт баргардад шикаст андар шикаст афтад».

Рӯзе пагоҳӣ модар, қабл аз ба саҳро рафтан, таъкид кард:

– Наимҷон, ту калони хона, марди хона, аз хоҳарат бо

хабар шав. Гаҳвораро сахт начунбон, боз Нодираҷон наафтад. Охир ту чорсола шудай, ҳама гапро мефаҳмӣ. Дари хонаро кушода намон, ҳаво хеле сард шудааст, боз хоҳарчаат хунук хӯрда касал нашавад.

Баъди ба саҳро рафтани модар Наим каме дар берун бозӣ карду овози гирия хоҳарчаашро шунида, ба хона даромад. Ҳарчанд гаҳвораро чунбонд, Нодира гирияро бас намекард. Наим дасту рӯи Нодираро бо дастонаш дошт. Ях барин хунук буданд. Он тарафу ин тарафи хонаро аз назар гузаронда, дар кунчи хона бухории барқиро дид ва тез онро ба назди гаҳвора оварда, ба кор даровард.

Баъди чанде ҳавои хона каме гарм шуд, Нодираро хоб бурд. Наим дид, ки хоҳарчааш хоб рафтааст, ба ҳавлӣ баромада бозӣ кард. Гирия гӯшхароши Нодираро шуниду Наим давида ба хона даромада дид, ки рӯйпӯши гаҳвора месӯзад. Хост наздик шавад, аммо аз алангаи оташ тарсида:

«Очаҷон, очажон, хоҳарам сӯхт, Нодира сӯхт!» – гуфта ба саҳро назди модар тохт. Дар роҳ кампири ҳамсоя «Наимҷон, ба ту чи шуд?» – гуфта пурсад.

– Хоҳарам сӯхт! – гуён беист медавид.

Кампири ҳамсоя – момаи Роҳила ба хонаи Наимино даромада, он даҳшатро диду, тез рӯпӯши гаҳвораро, ки нимаш сӯхта буд, гирифта, ба як тараф партофт ва аз даруни гаҳвора дастбандаку побандакро кушода, Нодираро ба даст гирифта ба берун баромад. Кӯдак аз сӯзиши дард фиғон мекард.

Модари чигаррехта ҳоли духтарчаашро дида, дод гуфту аз хуш рафт.

Ягона бунгоҳи тиббие, ки дар деҳа буд, доруе надошт, ки ёрии аввалин расонда тавонанд.

Модар намедонист ба кӣ, ба кучо мурочиат кунад. Ҳамсояҳо мошини сабукраверо ёфта, модару духтарро ба маркази ноҳия, ба беморхона, гусел карданд.

Сабоҳат бо духтарчааш 20 рӯз дар касалхонаи ноҳиявӣ табобат гирифта, ба хона баргашт.

Аз Нодираи зебояку дӯстрӯяк нишоне намонда буд. Рӯй ва гардани ӯ сӯхта пажмурда шуда, хеле безеб менамуд.

Дар муддати бист рӯз Наим дар хонаи ҳамсояҳо рӯз мегузаронд.

Хонаи ғамзадаи Наимино мотамхонаро мемонд. Нодира шабу рӯз мегирист, дарди сӯхтагӣ хеле вазнин аст. Ӯ забон надошт, ки гӯяд, кучояш бештар месӯзад.

Модар дигар ба кори сахро ҳам баромада натавонист. Ягона говашонро фурӯхта, ба табобати Нодира харҷ карданд. Зиндагиашон рӯз ба рӯз бад мешуд.

Сабоҳат ҳар боре ба духтарчааш менигарист, дилаш реш-реш мегардид. Ягон илоҷ надошт. Рӯзҳо паси сар мешуданд. Наим мактабхон шуд. Ҳар рӯз баъди дарс ӯ ба хоҳарчааш китоби «Алифбо»-и суратдорашро нишон дода, шеърҳои азёдкардашро қироат мекард. Нодира зехни тез дошт, даррав шеърҳоро азёд мекард. Дар панҷсолагӣ ҳама ҳарфҳоро медонист, ба ҳар ҳарф шеър азёд карда буд ва то 100 ҳисоб мекард.

Аммо аз мазоҳу масхараи кӯдакон азоб мекашид. Кӯдакон аз пасаш «сӯхтагӣ», «сӯхтагӣ» – гуфта масхара мекарданд.

Ба кӯча баромада, гирён ба хона меомад. Наим бошад, албатта, баромада, кӯдакони шаттохро латукӯб мекард. Падару модарони онҳо назди Сабоҳат шикоят меомаданд.

Рӯзе Сабоҳат тоқаташ тоқ шуда, Наимро сарзаниш карда:

– Бо айби ту гул барин духтарам сӯхта боиси масхараи кӯдакон шуданаш бас нест, ки ҳар рӯз ҳамсояҳо аз хӯйи бадат шикоят мекунанд. Тинчу осуда зиндагӣ карданам мемонӣ ё не?

Аз ин гуфтаҳои модар Наим гунаҳкори асосии бадбахтии хоҳарчаи ба ҷон баробараш буданашро ҳис карда, ба хона даромада гирист. Нодира низ баробари Наим мегирист. Модар, аз гуфтааш пушаймон, фарзандонашро ба оғӯш гарифта, зор-зор нола мекард.

Рӯзҳо мегузаштанд. Нодира ҳафтсола шуд ва ӯро ба мактаби деҳа бурданд. Дар мактаб ҳама ба ӯ масхараomez нигоҳ мекарданд, аз пушташ механдиданд.

Дар синф касе бо ӯ наменишаст, ҳама аз ӯ худро канор мегирифтанд.

Рӯзи 1 сентябр низ ба хонаи онҳо хурсандӣ наовард. Нодира гирён аз мактаб омада:

– Дигар ман ба мактаб намеравам, – гуфта, саҳт гирифт.

– Нодираҷон, ту ҳама ҳарфҳоро медонӣ, ҳатто мехонӣ, аз ҳамсинфонат дида босаводӣ. Каме тоқат кун, ман мактабро хатм намуда, ҷарроҳ мешавам ва туро ҷарроҳӣ мекунам. Зебо ва нозанин мешавӣ, – гуфта Наим ўро таскин дод.

Аз ҳамон рӯз сар карда, дар дили Наим як максад – «хонда духтур шудан ва хоҳарчаашро мисли пештара зебо дидан ҷо гирифта буд». Барои ин шабу рӯз мехонд.

Нодира низ ба суханони бародараш гӯш дода, мактабро тарк накард, аъло мехонд.

Наим баъди хатми мактаб ҳуччатҳояшро ба донишкадаи олии тиббӣ супорид, аммо дохил нашуд. Ҳамаи имтиҳонҳоро супорид аммо... Ў дигар ба деҳа баргашта наметавонист. Охир, ҷӣ хел ба чашми хоҳараш Нодира нигоҳ мекунад? Охири умеи Нодираро шикастан намехост.

Ба комиссариати ҳарбӣ рафта, ариза навишту ба хидмати Модар – Ватан рафт. Ҳар рӯз аз хоҳарчааш мактуб мегирифт. Нодира сарзанишаш карда менавишт:

– Акаҷон, барои ҷӣ гашта ба хона наомадӣ? Ман туро ёд кардаам. Модарам чашм дар роҳ туро интизор.

Баъди адои хидмат Наим ба хона баргашт. Хоҳарчааш духтари кадрасе шуда буд. Наим медонист, ки аз деҳаи онҳо як қатор ҷавонон ва мардон дар Русия мардикорӣ мекунанд ва ба хонаводаашон тез-тез пул мефиристанд. Ў низ қарор дод, ки ба мардикорӣ мераваду маблағе ба даст оварда, хоҳарчаашро ҷарроҳӣ мекунад. Ана ду сол аст, ки дар ҷангалҳои Сибир дарахт мебурад. Маблағе ҷамъ овардааст. Ба хона низ тез-тез пул мефиристад. Имсол хоҳарчааш бо баҳои аъло мактабро хатм мекунад.

Ду рӯз пеш аз хона мактуб гирифт. Модар навишта буд:

«Писараки азизам, Наимҷон. Шабу рӯз аз даргоҳи Худованд саломатии туро хоҳонам. Дар хунукиҳо худро эҳтиёт кун. Ба мо дигар ҳеҷ чиз даркор нест. Гашта биё. Ба хоҳарат амаки Баҳроми подабон хостгор мондааст. Ҳамсараш баъди касалии дароз аз дунё гузашт. Ҳафт кӯдак

дорад. Агар розӣ бошӣ, ба аҳли деҳа як табақ нон дода, бе туй ӯро ба амаки Баҳром диҳем. Нодира шабу рӯз мегиряду мегӯяд: «Агар ин корро кунед, худамро мекушам. Наимҷон, ту ба хоҳарат навис. Ӯ туро дӯст медорад, аз гапат намебарояд. Гӯӣ розӣ шавад. Охир, бо ин афту андом кадом чавон ӯро ба занӣ мегирад? Баҳром 60-сола ҳам бошад, хонаву дар дорад.

Бо эҳтиром модари чигаррехтаву дар ғам олудаат Сабоҳат».

Наим саргузашташро ба амаки Иван нақл карда, мактуби модарро, ки дар дасташ буд, аз қаҳр ғичим кард.

– Ана амаки Иван барои чӣ ман шабу рӯз кор мекунам. Он гуноҳеро, ки дар хурдӣ кардам, шустан мецоҳам. Охир духтари 18-сола навод лоиқи мӯйсафеди 60-сола бошад?

Иван амак нақли пур аз ғаму дарди Наимро гӯш карда гуфт:

– Писарам, метавонам ба ту кумак бирасонам. Ман ҳам ду фарзанд дорам, хардуяшон духтар. Духтари калонӣ Катерина ба наздикӣ номзади илм шуд. Ӯ чарроҳ аст. Духтари дуюмам Светлана имсол мактаби миёнаро хатм карда, ба донишгоҳи тиббӣ дохил шуд. Мисли ту табиб шудан мецоҳад. Духтаронам забони тоҷикиро медонанд. Ман, Наимҷон, Тоҷикистонро дӯст медорам. 20 соли ҳаётam дар он кишвари зебо, офтобрӯя, меҳмоннавоз ва бихиштосо гузаштааст. Ману ҳамсарам Галинаро бо роҳхат ба сохтмони Неругоҳи барқи обии Норақ фиристода буданд. Мо дар он чо ҳаёти хеле хуб доштем, мардumi тахчой ба мо бисёр меҳрубон буданд. Соли 1993-юм, баъди бесарусомониҳо, аз кишвари шумо ба Сибир баргаштем. Галина баъди як соли бозгашт аз дунё чашм пӯшид. То лаҳзҳои охирин ӯ Тоҷикистонро ёд мекард. Дар марги ӯ худро гунаҳгор ҳисоб мекунам. Агар кӯчида намеомадем, мумкин ӯ бемор намешуд. Фикр мекунам, баъди гармиҳои Тоҷикистон сардии Сибир сахт ба ӯ таъсир кард ва бемор шуд. То имрӯз ман бо рафиқони тоҷикам дар тамос мебошем ва рафтуомад ҳам дорем. Ана, барои чӣ тақдири шумо, тоҷикписарон, маро ба ташвиш меорад.

Иван-амак ғайриихтиёр саргузашташро ба Наим нақл кард. Ӯ худро дар ватани дуюмаш Тоҷикистон медид. Бо Галинаи меҳрубонаш аввалин қадамҳои фарзандонро диданд, аз нахустин ҳарфи ба забон овардаи онҳо завқ бурдан, бо камоли ифтихор онҳоро ба мактаб гусел кардан аз пеши назараш чун лентаи кино гузашт.

– Агар ту розӣ бошӣ, ман бо духтарам Катерина оиди чарроҳии хоҳарат маслиҳат кунам?

– Амакҷон, ман ҳамаи пули коркардаамро ба шумо медиҳам, як умр хидмататонро ба ҷо меорам, саги даратон мешавам, фақат хоҳарам хушбахт бошад! – гӯён Наим чун кӯдак гирифт.

Шаҳри Маскав. Фурудгоҳи Домодедово. Наим, Иван-амак ва духтари хурдии ӯ Светлана ҳавопаймои Душанбе – Маскавро интизоранд. Светлана, ки аз саргузашти Наим огоҳ буд, аз падар хоҳиш кард, ӯро низ бо худ барои пешвозгири барад, аз дидори аввал Наим – ин ҷавони қадбаланди абрусиёҳ ба ӯ хеле маъқул шуд. Ҳиссиёти ачибе ӯро фаро гирифт.

– Ассалому алайкум! – гуфта Светлана дасташро барои салом ба Наим дароз кард.

Наим бо забони ширини тоҷикӣ сухан гуфтани Светаро шунида, бо ҳайрат ба ӯ нигоҳ кард. Каме дасту по хӯрд.

Иван-амак ин ҳолатро мушоҳида карда:

– Наим, охир дастатро бидех, бочуръат бош, салом кун! – гуфт.

Наим худро ба даст гирифта:

– Ассалом, ман Наим, – гуфт.

Дар ҳамин маврид хабар доданд, ки тайёраи Душанбе – Маскав фуруд омад ва пешвозгирандагон метавонанд мусофиронро истиқбол бигиранд.

Нодира дар байни анбӯҳи одамон бародараш Наимро дида хурсанд шуд.

Онҳо ба назди Екатерина Ивановна рафтанд. Нодираро баъди 15 рӯз чарроҳӣ намуданд.

Наим аз пешина дида зиёдтар қор мекард. Меҳост ба Иван-амак фаҳмонад, ки барои хоҳараш ӯ ба ҳар қор қодир

аст. Ҳар рӯз бо хоҳараш ба туфайли Екатерина Ивановна телефонӣ суҳбат мекард.

Баъди 15 рӯзи чарроҳӣ Иван-амак назди мардикорон омада, аз ҳолашон хабар гирифт ва ба Наим хабар дод, ки охири ҳафта докапеч аз рӯи Нодира гирифта мешавад ва ӯ метавонад ба аёдати хоҳараш биравад.

Наимро, ки бетоқатона дар роҳрави бемористон равуо дошт, ба утоқе даъват карданд.

Хоҳараш Нодира дар назди оинаи калон менишаст. Екатерина Ивановна бошад, докаро аз рӯи ӯ кушода, ба Наим рӯ овард:

– Наимҷон, канӣ нигар, хоҳаратро мешиносӣ ё на?

Аз оина ба Наим духтари соҳибҷамоле нигариста:

– Акаҷон, ин манам, Нодира! – гуфт.

Нодира ба оина нигариста табассум мекард.

Ин табассуми дил буд.

Екатерина Ивановна ба Наим рӯ оварда:

– Наимҷон, хоҳарат як моҳи дигар бояд дар муоинаи мо бимонад. Ман медонам, шумо дар ин шаҳри калон ҷои рафт надоред, аз ҳамин сабаб ӯ дар хонаи ман меистад, то охири табобат. Ҳоло бошад, падарам ва Света моро интизоранд, ҳамроҳ ба хона меравем, баъд бо ту хайру хуш мекунем.

Вақте ки онҳо ба хонаи Екатерина Ивановна расиданд, дарро Светлана кушода, бо табассуми зебоне, ки маҳз ба ӯ хос буд, меҳмонҳоро истикбол намуд.

Бори дуюм вучуди Наимро ҳиссиёти ширине фаро гирифт. Ӯ аз Света чашм канда наметавонист. Рӯи сафед, чашмони кабуд, муйҳои тиллоранг ва табассуми зебои духтар ӯро мафтун карда буданд. Иван-амак бори дуюм Наимро аз ин ҳолат бароварда:

– Канӣ, меҳмонони тоҷикистони ман, марҳамат, ба хона дароед! – гуфта онҳоро ба хона даъват намуд.

Онҳо то поси шаб суҳбат карданд. Света, албоми суратхояшро, ки дар Тоҷикистон гирифта буданд, ба Наим ва Нодира нишон дод. Аз ҳаёти студентиаш нақлҳои аҷиб кард.

Нодира Светаро ба Тоҷикистон даъват намуд.

– Майлаш, ман ба Тоҷикистон меравам, агар ту ба ман куртаи чакан дӯхта диҳӣ. Ҳамсојамон барои Катя дӯхта буд, азбаски ман хурд будам, барои ман надӯхтанд, аз ҳамон вақт орзуи пӯшидани куртаи чаканро дорам.

– Бо қону дил, Светачон, ман худам бо дастонам чунон куртаи гулдӯзӣ медӯзам, ки дида ҳайрон мешавӣ. Хидматеро, ки шумо ба ман ва бародарам кардаед, мо як умр ҷавоб гуфта наметавонем.

Света ба Наим рӯ оварда гуфт:

– Падарам гуфтанд, ки ту бачаи шуданӣ ҳастӣ. Агар хоҳӣ, ман ба ту барои дохил шудан ёрӣ мерасонам. Китобҳои зиёде дорам. Метавонӣ онҳоро истифода бибарӣ...

* * *

Шаби дароз Наимро хоб набурд. Симои модар пеши назараш меомад. Андеша мекард, ки чи хел модараш аз дидани Нодира шод мешаваду чи хел ӯ донишҷӯ шуда, Светаро ба Тоҷикистон мебарад ва ӯ дар тан куртаи чакан дар ҳавли онҳо роҳ мегардад ва ғайраву ғайраҳо.

Ӯ хурсанд буд.

Дар лабони Наим баъди чандин сол табассум нақш бафт...

ҚИСМАТ

Шаҳноз рӯи ҷойнамоз нишаста буду бо гӯшаи рӯймол нами ҷашмонашро пок карда, аз Худои мутаол илтиҷо мекард:

«Худовандо, ягона давлат, умеду орзую ормон, имрӯзу фардои ҳаётанро аз ман чудо накун. Чашми душманонро кӯр бисоз. Бигузур, Қатракам бо ман бимонад. Охир, дар дунё ман ба ҷуз ӯ каси дигар надорам. Шукронаи фарзандони падар, аммо ҳар кадом бо хонаву дари худ саргардон. Дар ин дунё насибам як Қатра аст, бигузур бо ман бошад. Меҳоҳам Қатраам дарё шавад, номбардори модар бошад. Худоё, садоямро бишнави!»

* * *

Шаҳноз баъди хатми донишкадаи олий ба зодгоҳаш ба кор омад. Духтари ғаёл, ташкилотчӣ, дидадаро ва хушсухан буд. Дар кучое, ки кор кунад, бо ҳамкорон зуд унс мегирифт ва дӯстдоштаи атрофиён мешуд. Баъди дар мактаб каме кор кардан роҳбари ҷавонони ноҳия интиҳоб шуд. Шаҳноз бо ташкилу гузаронидани чорабиниҳои шавқовари тарбиявӣ дар байни ҷавонон ба зудӣ соҳибобрӯ гашт. Атрофиён ўро дӯст медоштанд, сазовори боварии ҷавонон шуд.

Рӯзҳо сипарӣ мешуданд, обрӯи ӯ на танҳо дар байни ҷавонон, балки миёни мардуми ноҳия меафзуд, Вале ҳодисае рух доду ҳаёти ўро дигаргун сохт: ошиқ шуд, ошиқи шайдо. Девонавор ба касе ошиқ шуду худ беҳабар монд. Шабҳои дароз мижа таҳ намекард.

«Ин чӣ балое буд, ки ба сари ман омад? Не, не, бояд нагузорам, ки ин ҳиссиётро дигарон фаҳманд. Охир, ман сарвари ҷавонони ноҳия ҳастам. Онҳо аз ман бояд ибрат гиранд. Чунин рафтор нафрати одамонро бедор мекунад, ба шахсе дил бастаам, ки оиладор аст. Худоё, аз шармандагӣ нигоҳам дор, коре кун, ки ин сир фош нашавад».

Муҳаббати Шаҳноз ба Воҳид зиёда мегашт. Ишқи ҷавонӣ сӯзу соз дорад.

Ду ҷавони аз иштибоҳи хеш ё сарнавишт ба ҳам омада мехостанд иморати бахти худро аз меҳру муҳаббат бисозанд, вале чунин иморатро алаққай Воҳид бо зани дигаре бино карда буд. Самари он муҳаббат акнун ду фарзанди нозанинаш буд. «Офтобро ба домон пӯшонда намешавад» мегӯянд. Дар тамоми ноҳия миш-миш шуд, ки сарвари ҷавонони ноҳия бо корманди ҳифзи ҳуқуқ ишқварзӣ мекунад.

Шаҳноз сар боло карда наметавонист. Вале чӣ илоҷ? Магар шуои хуршед, мавҷи баҳр, парвонаи гирди шамъ, булбули боғ, оруи болои гул ва табассуми тифлаконро инкор кардан мумкин аст? Ҳаргиз не! Муҳаббат қувваи бузурге будааст.

Дар чаласаи ҳизбӣ муносибати ин ду чавонро муҳокима ва ҳарду аз кор пеш карданд.

Сарсонихои Шаҳноз сар шуд. Ҳеч кас сухани ӯро шунидан намехост. Ба сӯяш санги таҳқиру маломат меандоختанд. Ӯ нигоҳи маҳкумкунандаи бехарф, вале ҳазоровои атрофиёнро дар хуну пӯшташ эҳсос мекард, чунки ҳомила шуда буд. Аз одаму олам ва дунёи рӯшан гурехтан мехост.

Ҷазои ҳизбӣ чӣ буд, ки чанчолҳои оилавӣ сар шуданд. Ҳамсари Воҳид омада, ӯро дар хонааш латукӯб намуд. Ба гуфти худаш, «шарманда кард». Ягона умедаш Воҳид буд, ки меояду ӯро таскин медиҳад. Аммо афсӯс... Шаҳноз бо мӯйҳои канда, сару рӯи харошидаву хуншор мунтазири Воҳид буд. Аз байн се рӯз гузашт, вале ӯ наомад...

Ба суроғаш баромад. Ӯро ёфт, аммо аз он Воҳиде, ки фақат лутфу марҳамат медид ва суханони ширину шахдрез мешунид, нишоне намонда буд. Дар наздаш чавонмарде меистод, ки аз нигоҳи бадҳайбат ва суханони талху пичингомезаш дунё дар назари Шаҳноз торик гашт.

– Маро дигар нақоб, фаромӯш накун, ки ман зану фарзанд ва хонаи обод дорам. Ҳеч гоҳ хонаамро вайрон, фарзандонамро ятим кардан намехоҳам, як тори мӯи ҳамсарамро аз ту боло медонам...

Ҳоли ӯ дар хона аз ин ҳам бадтар гашта буд. Нигоҳи таҳқиромези бародар ва янгааш ӯро мекушт. Он оташаки аз меҳру муҳаббат афрӯхтааш акнун гулхан шуда буд, ки Воҳид ба он оби сард рехт. Хонаи ишқаш пур аз дуди сиёҳ гашт ва Шаҳноз дар ин оташи хомӯшгашта дарун-дарун месӯхт. Дар сари ӯ фақат як фикр чарх мезад: «Аз ин шармандагӣ мурдан бехтар аст».

Посе аз шаб гузашта буд. Шаҳноз аз ҷо хеста, ба оина наздик шуд. Дар назди оина шамъ месӯхт. Ӯ ба оина нигариста, мӯйҳои парешонашро ба тартиб овард. Чавонзане бо рӯи чун субҳгоҳон сап-сафед, чашмони зебои бодомӣ, мӯйҳои абрешим, рухсораҳои чун гули лола, ки аз ҳаяҷон сурхтар шуда буданд, аз оина ба ӯ бо алам менигарист. Ӯ бори дигар худро ба тартиб даровард, мехост дар лаҳзаи охирини ҳаёт ба ин дунёи зебо падруд бигӯяд. Аз хонаи

хоби худ оҳиста ба ҳавлӣ баромад. Маҳтобшаб буд. Аз таги айвон ресмони ғафсеро, ки худаш бегоҳӣ тайёр карда монда буд, гирифтӯ ба сӯи оғил рафт. Бо дастони ларзон бандро ба гарданаш ҳалқа карда, дар торикӣ чоӣ салма андохтанаширо мекофт, ки нохост дар батнаш чунбиширо хис кард. Аввал фикр кард, ки аъзоӣ баданаш ларзид, аммо баъди дуруст мушоҳида кардан фаҳмид, ки фарзанди ба дунё наомадааш дар батнаш мечунбад. Магар аз нияти модар огоҳ шуда бошад, ки безобита шудааст?

ӯро ҳиссиёти ширине фаро гирифт, оҳиста даст ба шикам бурд ва ба худ омад. Худоё, ман чӣ кор карда истодам? Наход қотили фарзанди худ шуданиам? Аз шарму ноумедӣ нияти худкушӣ кард, аммо чон ширинӣ кард, ё меҳри тифл маҷбураш кард, ки ҳалқаи тангшударо бо панҷаҳои чангакшудааш барканад ва бар қасди марг зиндагиро пазируфт. ӯ бандро аз гардан бароварда партофт ва гирён попеч ба сӯи хона тохт. Шаҳноз баъдҳо аз фарзандаш миннатдор буд, барои он ки маҳз ӯ нагузошт, ки модараш ба чунин амали нобахшиданӣ даст бизанад.

Худкушӣ гуноҳи кабира аст, мегӯянд, худкуширо ҳатто чаноза кардан раво нест. То саҳар мижа таҳ накард ва ба худ қарор дод, ки ҳеч гоҳ ин фикрро ба сараш дигар роҳ нахоҳад дод.

Рӯзҳои вазнинро Шаҳноз пушти сар мекард. ӯйи шӯҳу чақчақӣ, хушсухану хандонрӯй ба зани дамдузду гӯшанишин табдил ёфт. Ба маъракае намерафт, худро аз хама канор мегирифт. Теппаҳои пур аз гули ноҳия барояш якранг менамуданд. Гӯё табиат боғи орзуҳоиширо бераҳмона жолаборон карда буд. Дунё барояш беранг. Дӯстони беҳтаринаш, ки ҳамеша дар гирди дастархонаш буданд, аз ӯ дур шуданд. Мегӯянд, ки дӯстро дар рӯзҳои вазнин мешиносанд. ӯ шинохт ҳамаро. Дигар намехост бо касе вохӯрад, рози дил гӯяд. Дар рӯзҳои вазнин ягона дӯсташ китоб буд. Мехонд, бисёр мехонд. Бо қахрамонони қиссаҳо хаёлан суҳбат мекард. Аз қиссаҳои хондааш ҳамтақдиронаширо мечуст.

Рӯзҳо сипарӣ мешуданд, давраи ҳомилагии Шаҳноз бо

мушкилӣ мегузашт, бисёр асабӣ мегашту фишори хунаш баланд мешуду худро хеле бад ҳис мекард. Духтур тавсия меод, ки дар ҳавои кушод бештар бигардад, фикрҳои бадро аз сар дур бисозад. Дар боби сиҳату саломат таваллуд шудани фарзанд фикр кунад.

Нух моҳу нух рӯз гузашт. Бо умед ба Воҳид занг зад:

– Воҳидҷон, вақти таваллуди фарзанд наздик аст, саломатиам бад, метарсам, ки сари фарзанд наравам. Аз ту хоҳиш мекунам, агар ба ман ягон ҳодиса шавад, фарзандамонро ба тарбияи худ бигир.

Аз гӯшаки телефон садои хандаи масҳараомез баланд шуд:

– Фарзанд мегӯӣ? Туё фарзанди ҳаромии ту ба кӣ даркор?

Шаҳноз дигар чизеро нашенд. Гӯшҳояш кар, чашмонаш кӯр шуданд, чун ба хуш омад, худро дар болои кате хобида дид. Ба атроф назар кард ва чанд зани хилъатсафедро дида пурсид:

– Ман дар кучоям? Бо ман чӣ шудааст?

– Шумо дар таваллудхона, кӯдак таваллуд кардед, акнун бояд истироҳат кунед, – ҷавоб дод духтур ва кӯшиш кард бо ҳамин суҳбатро қатъ намояд.

– Духтурҷон, илтимос, ба ман фарзандамонро нишон диҳед, – гуфт Шаҳноз.

Духтур курсиеро гирифт, дар назди бемор нишаст.

– Духтарам, ту давраи ҳомилагиятро бад гузарондаӣ. Ҷамеша асабонӣ мешудӣ, барои ҳамин зоиш бисёр вазнин гузашт. Мо, духтурон, ба ту ҳаёти нав бахшидем, аммо ҳоли кӯдакат вазнин аст. Ёро пеши ту оварда наметавонем. Сабур бош, духтарам. Ҷавон ҳастию ҳаётат дар пеш аст, дар насибат бошад, фарзанди зиёд таваллуд мекуни.

Шаҳноз бегоҳи ҳамон рӯз бо мушкилӣ ба роҳрав баромад. Ба навиштаҷоти пушти дарҳо нигоҳ карда, хучраи кӯдакони мечуст. Духтури навбатдор ёро дар роҳрав дида:

– Ба шумо ҳоло хестан манъ аст. Ба ҷони худ ҷабр накунад, – аз дасташ гирифтӯ оварда ба каташ хобонд.

– Духтурҷон, ман гириям тифлонро шунида фикр кардам, ки кӯдакам гурусна мондааст. Ёро сер кардан хостам.

– Фарзандатонро мо худамон сер мекунем. Шумо фикри худро кунед.

Ду рӯз гузашт. Кӯдакро ба наздаш наоварданд. Шаҳноз бетоқат шуда, аз духтур, ҳамшираи шафқат ва ҳатто аз заноне, ки утоқи ӯро рӯбучин мекарданд, фарзандашро ме-пурсид.

Рӯзи сеюм духтур ба Шаҳноз хабари шум овард.

– Духтарам, фарзандро дидану ба бағал гирифта макондан дар насибат набудааст. Чонашро харида натавонистем.

Фиғони Шаҳноз ба фалак печид. Бо дасти холӣ, сари хам ва бо дили саршори ғам ба хонаи падар баргашт. Бо касе вохӯрдан намехост. Рӯзе ба аёдати ӯ дугонаи давраи донишҷӯиаш Чехра омада хоҳиш кард:

– Дугонаҷон, ин имтиҳони тақдир буд. Ту ба муҳаббати шахсе бовар кардӣ, ки ба як тори мӯй ва як қатра оби дидаат намеарзид. Худатро ба даст гир. Ту савод, қобилияти хуби ташкилотчигӣ дорӣ, ба кор баро. Фақат меҳнат шахсро соҳиби обрӯ ва ҳурмату эҳтиром мегардонад. Вақт давобахши ҳама дардхост. Бовар дорам, ки бахтатро меёбӣ. Рӯзаш мерасаду шахсе барҳақ дӯстат хоҳад дошт.

– Дугонаҷон, аз таънаи мардум метарсам, одамон масхараам мекунанд.

Дугонаҳо то як поси шаб суҳбат карданд. Шаҳноз баъди ин суҳбат ба кор баромада саргарми меҳнат шуд. Соҳиби эҳтироми хамагон гардид. Ба ӯ бовар карданд. Аз уҳдаи сангинтарин корҳо бо осонӣ мебаромад. Солҳои зиёд дар корҳои роҳбарӣ кор кард.

Ҳамчун зани соҳибчамол дар ноҳия бисёриҳо дӯсташ медоштанд, аммо ӯ ба касе бовар намекард. Номардӣи Воҳид аз ёдаш намерафт. Ба ҳар мард бо шубҳа муносибат мекард. Қавл дода буд, ки дигар шавҳар намекунад.

Рӯзе дугонааш Чехра ба аёдаташ омад. Самимона ҳамдигарро холпурсӣ намуданд. Чехра дар бораи фарзандонаш ва ҳамсари меҳрубонаш нақлҳои аҷиб карда, ба Шаҳноз суолomez нигоҳ кард.

– Чехра, азизам. Аз зиндагии ту беҳад шодам. Корҳои ман низ бад нестанд. Ташаккур. Ин ту буди, ки ман тарки

гӯшанишинӣ кардам, акнун вақти бекорӣ надорам.

– Азизам, аз ҳаёти оилавиат гап зан, – гуфт Чехра.

– Хатое, ки карда будам, бароям басанда аст. Ба чинси мард бовар надорам.

– Хато мекунӣ, дугонаҷон. Охир на ҳама чун Воҳид булҳавасанд. Ишқи пок дар рӯи замин ҳаст. Бо муҳаббат ҳаёт зебо аст. Охир зиндагӣ бе фарзанд маъно надорад.

– Чехраҷон, синну солам гузаштасту барои таваллуд мувофиқ нест, – гуфт Шаҳноз.

– Дер нашудааст. Шарт нест, ки худат таваллуд кунӣ. Аз хонаи кӯдакон як тифлакро барои тарбият мегири.

Баъди ин мулоқот дар гӯши Шаҳноз гуфтаҳои дугонааш пайваста садо меоданд. Ӯ тифлаки дурӯзаеро ба тарбият гирифта, ба хоители дугонааш Қатра номаш ниҳод. Аз ин амалаш шод буд. Агар Қатра хандад, механдид, агар бигирияд, кӯдаквор мегирифт. Ҷар рӯз даҳ-дувоздаҳ бор ба хона занг зада, аз ҳоли Қатра мепурсид, кор тамом шудан баробар ба хона метохт.

Табассуму нахустин суҳан ва қадамзании тифлак барои Шаҳноз ид буд. Аз бахти баландаш меболид. Баъди ноумедиҳои зиёд дар дили Шаҳноз як шуълаи умед аланга зад. Охир ӯ фарзанд дорад ва ўро дар хона мунтазиранд! Ин аст шодии зиндагӣ.

Хурсандии Шаҳноз дер давом накард. Рӯзе Қатра аз мактаб ба хона омаду ба янгааш чизе нагуфта, ба хонаи дарун даромаду баланд гирифт. Шаҳноз аз ин огоҳ шуда, баъди фурсате ба хона омад ва суолomez ба янгааш дида духт:

– Намедонам, – китф дарҳам кашид келини хонадон.

Шаҳноза ба хона даромада, аз Қатра пурсид:

– Ба ту чӣ шуд, духтарам?

Қатра аз ҷо бархоста аз Шаҳноз пурсид:

– Модари ман кист?

Рӯзи равшан дар назари Шаҳноз шаби тор шуд. Сараш чарх зад. Дилаш беҳузур шуд. Қатраро ба оғӯш гирифт ва ҳарду баланд гиристанд.

– Қатраҷонам, инро ба ту кӣ гуфт? Ман модари ту. Ка-

лон шавӣ, ҳамаашро мегӯям. Ҳозир ором шав, манам модарат.

Қатра модарашро сахттар ба оғӯш гирифт. Ӯ метарсид, ки мабодо касе онҳоро аз ҳам ҷудо месозад.

Шаҳноз дар банди фикр гирифтोर шуд: Ин ҷудоиандозӣ кори кӣ бошад? Охир ӯ роҳбари яке аз ташкилотҳои калонтарини ноҳия аст ва имрӯзҳо садҳо корафта ба ҳузураш меояд, хоҳиши ҳамаи онҳоро иҷро карда наметавонад. Ду рӯз пеш зане аз назди ӯ норизо баромада буд. Бори сеюм бо як кор ба наздаш омада буд. Шаҳноз ба ӯ фаҳмонд, ки аз уҳдаи иҷрои ин кор намебарояд. Қонунро вайрон кардан намехоҳад. Пеш аз рафтан он зан гуфта буд:

– Ту қонунро вайрон кардан нахоҳӣ, ман хонаи туро вайрон мекунам!

Он рӯз Шаҳноз ба суханони ӯ аҳамият надод. Имрӯз фаҳмид, ки ӯ чиро дар назар доштааст...

* * *

Шаҳноз дар болои ҷойнамоз аз Худои мутаол хоҳиш мекард:

– Худочон, навод як гуноҳи дар ҷавонӣ кардаам тамоми умр маро дунбологир бошад? Илтиҷо мекунам, Қатраамро аз ман ҷудо макун!

НОМА

Фирӯза аз тирезаи маҳбас хост ба берун назар афканад, аммо ба ҷуз панҷараҳои сиёҳи оҳанин чизро дида натавонист ва аз Ҳанифа, ки дар ду моҳи ҳабс ҳарду хуб унс гирифта буданд, пурсид:

– Апаҷон, фаромӯш кардам, имрӯз чандуми март аст?

– 21-ум. Наврӯз аст имрӯз – ҷавоб гардонд Ҳанифа.

Фирӯза охи пурдарде кашида:

– Агар дар Ватан мебудам, аз дасти фарзандонам гирифта, ба тамошо мерафтам, суманак мепухтам, аз гулу себаргаҳо гулчанбар сохта, болои сари духтарамро гулпӯш менамудам ва тоқии чакан дӯхта, ба сари писарам мемон-

дам, оташ меафрӯхтаму бо орзуи кам кардани гуноҳ алов-
парақ мекардем, – гуфту беихтиёр ба гирия даромад.

Ҳанифа ўро ором карданӣ шуд. Вале натавонист. Дар
хучраи танги маҳбас ҳар ду зани бадбахт гиристанду гири-
станд.

Аз берун садои шир-шири борон ва чак-чаки қатраҳои
он шунида мешуду аз дарун оҳи пурдарди ду зани гумроҳ.
Барои ҳар ду ин лаҳза дунё ҳолӣ буд, ҳолитар аз зиндагии
берангу бори дур аз Ватан. Фирӯза қариб ҳар шаб хоб ме-
дид, ки фарзандонашро аз дур мебинад ва бо тамоми
қувват ба сӯяшон медавад, аммо фарзандон торафт аз ӯ дур
мешаванду дур...

Бори дигар ба панҷараи оҳанини тиреза дида духт ва
даст ба гиребон бурда тавба карду, ба писари аршадаш
Ҷаҳонгир, ки акнун ба синфи шаш мегузашт, нома иншо
кард:

«Ҷаҳонгири азизам, писараки меҳрубонам, агар тавонӣ,
маро бубахш, чунки ман дар ҳаёт вазнинтарин гуноҳ содир
кардам, фақат бо мақсади шуморо хушбахт ва серу пур ди-
дан ба ин кори паст даст задам. Писарам, дар хурдӣ синаи
модарро саҳт газида будай, ки ба ин рӯзҳо афтодӣ. Ба
ҳамааш мани модари сарсаҳти ту гунаҳкорам. Охир, ман
медонам, ки ҷуз марг дигар ҳеҷ чизу ҳеҷ кас ҳақ надорад
волидонро аз фарзандон ҷудо бикунад. Аммо як рафтори
беақлонаи ман шумо – азизонамро аз ман ҷудо кард. Писа-
раки азизам, аз хоҳаронат чӣ хабар дорӣ? Ба ман навис.
Охир, ту кӯдак ҳам бошӣ, марди хонаӣ, тақягоҳи хоҳаронат
ҳастӣ. Шабу рӯз фикри шумо таркам намесозад. Бовар до-
рам, ки баъди аз маҳбас баргаштан ҳаёти нав оғоз мекунем.

Бо эҳтиром модари сарсаҳту чигарсӯхтаат».

Фирӯза ашқашро, ки чанд қатраи он ба рӯи нома чакида
буд, бо қафи дасташ пок карду сар ба домони андеша
ниҳод. Шир-шири борон ва чак-чаки қатраҳои он баланд-
тар садо медоданд. Гӯё осмони давлати бегона низ ба ҳоли
модари тоҷик мегирифт.

Ҳанифа ба ин зани бечора синҷакорона назар духта, аз
дил гузаронд: «Чи бонуи зебӯе ҳастӣ Фирӯза. Худованд

фарзанди Одамро ба кадом кӯчаю тангкӯчаҳои тақдир саргардон намекардааст. Эҳ зиндагӣ, зиндагӣ!»

Фирӯза лифофаро часпонда, аз Ҳанифа пурсид:

– Апаҷон, шумо ба ягон пайвандатон нома навиштанӣ нестед?

Ҳанифа баъди сукути дурудароз ба Фирӯза рӯ оварда, бори нахуст дар давоми ду моҳи бо ҳам дар маҳбас будан саҳифаҳои китоби умрашро пеши ӯ кушод...

* * *

Ҳанифа дар байни ҳафт акаву додар духтари яккаи падару модар буд. Аз овони кӯдакӣ нозу нузашро ҳамма мебардоштанду гуфтаҳои бечунуҷаро иҷро мешуданд. Падару модар хоҳиш доштанд духтарашон маълумоти хуб гирад, аммо Ҳанифа, ки аз хурдӣ нозпарвар буд, ба хондан завқ надошт. Ҳирси зебоипарастӣ, чизпарастӣ, ҷавоҳироти бисёр доштан дар дили ӯ аз кӯдакӣ лона гузошта буд. Агар ӯ гаронтарин чизро хоҳиш мекард, падару модар дастрасаш мекарданд. Духтари дилрабое буду бисёриҳо дар дил хоҳиши келин карданашро доштанд. Ҷавонон дар гирдаш парвона мешуданд, вале духтар ҳамонеро мечуст, ки зебо бошаду сарватманд ва соҳиби хонаю мошин ва мансаби баланд...

Тобистон. Соҳили Баҳри Тоҷик. Ҳанифа дар катори садҳо нафар аз гармӣ панаҳ ҷуста, дар ин гӯшаи бихиштосе истироҳат мекард. Танҳо буд... Ҷавони зебо ба наздаш омаду бо илтифоти хоссае ба ӯ гуфт:

– Бори танҳоиро бо касе тақсим карданӣ нестед, духтари зебо?

– Аз кучо донистед, ки кулфати танҳоиро бар дӯш дорам?-пурсид бо ишва Ҳанифа.

– Маро Муслим ном ниҳодаанд қиблагоҳам. Огоҳ будан аз ботини одамон, хосса дилбароне чун шумо, бароям ир-сист.

– Агар ирсӣ бошад, гуфта метавонед, ки ҳозир дар дили ман чӣ орзуе исён дорад?

– Гуфта метавонам, вале ба шарте ки номатонро аз ман пинҳон надоред, – ҷавоб гардонид Муслим ва идома дод. –

Агар номатонро мегуфтед, андешаи аз имрӯз он тараф орзуи ниҳонатонро пешатон арз мекардам.

– Ҳанифа ном дорам, – гуфт бо табассуми нозолуда духтар. Акнун бигӯед: дар дил чӣ орзуе дорам?

– Чӣ номи зебое! Аҳсант бар падаре, ки ин исро ба...

– Бас! Акнун бигӯед, ки ҳозир чӣ орзуе дар дил дорам? – сухани Муслимро бурида пурсид Ҳанифа.

– Дилаки шумо, Ҳанифачон, меҳоҳад, ки соҳибаш дар курсии пеши сабукраве роҳат карда, шаҳрро тамошо дошта бошад. Ана баъд...

– Хайр шуд. Дар гап усто будаед, дар амал чӣ? – пурсид Ҳанифа. Маълум буд, ки ҷавон маъқулаш шудааст.

Ҳамин тавр оғоз ёфт ба кӯи ишқ афтодани Ҳанифа.

Муслим бо суханони ширин ва «Бо як дидан ошику шайдоят шудам», – гуфтанҳо дили ӯро рабуд. Баъди ду моҳи мулоқот духтар ҳис кард, ки ҳомила шудааст. Дар мулоқоти навбатӣ, гаҳе ки Муслим ӯро ба оғӯш гирифта бӯсидани буд, бо қароҳат худро аз ӯ дур кашиду гуфт:

– Айшу ишрат бас, бояд ҳарчи тезтар тӯй кунем.

Муслим захрҳанде карду гӯё аз миёни онҳо чизе нагузашта бошад, гуфт:

– Чӣ хел туй? Ман се фарзанд ва зани нозанине дораму як тори мӯи онҳоро ба садҳо чун ту эркадухтар намедихам.

Дунё дар назари Ҳанифа тор шуд. Чӣ ҳам гуфта метавонист? Кор аз кор гузашта буд. Падару модар ва бародарон илочи воқеаро чӯё шуда, ба хулосае омаданд, ки ӯро ба никоҳи фарзанди хеши дурашон, ки дар деҳаи дурдасте икомат дошт, дароранд. Тӯй дар тарабхонаи калонтарини шаҳр басо бодабдаба гузашт. Ба навхонадорон калиди мошин ва хонаи чорхучраги ро тухфа карда, бо ҳамин пайвандони духтар аз шармандагӣ гӯё худро раҳониданд.

Вале Ҳанифа аз роҳаш нагашт: хешбачаи деҳотиашро писанд намекард, шабҳо ба хона дер меомад, ба шавҳараш рӯи хуш намедод. Маоши шавҳар ӯро қонё намесохт. Меҳост соҳиби ҳама чиз бошад: савлату давлату маишат...

Байни ин ду ҷавон девори ноаёну сангини нобоварӣ, беҳурматӣ, дилсардӣ ва пур аз таҳқир боло шуда, сӯи ос-

мон қад кашид.

Тавлиди фарзанд ҳам ўро дигар накард. Нигоҳубини кўдак бар дўши шавҳар афтода буд, модар бошад, чанд рӯз ғайб мезаду масту аласт бармегашт ба хона. Пайвандони Ҳанифа аз ин ҳама оғаҳ бошанд ҳам, худро ноида мегирифанд.

Бо занони бериҳа ҳамроҳ шуд, «дўстон»-е пайдо кард, ки ба чи қор машғул будани онҳоро ҳеҷ қас намедонист, аммо зиндагии шоҳона доштанд.

Ҳанифа ба сафарҳои дур мерафтагӣ шуд. Ба тичорате машғул буд, ки чӣ харидану чӣ фурӯхтанашро ҳеҷ қас намедонист.

Шавҳараш мехост онҳо кўдақдор шаванд, вале Ҳанифа қатъиян рад карда гуфт, ки «Ман аз қишлоқӣ фарзанд зоиданӣ нестам».

«Дўстон»-аш рӯзе ба ӯ супориши навбатиро дода, ба давлати ҳамсоя гуселаш қарданд. Бори қач ба манзил намерасад, – меғўянд. Сафари навбатӣ барои Ҳанифа бебарор қардид, ўро қормандони ҳифзи ҳуқуқ дастқир қарданд.

Ба қурсишҳои муфаттиш:

– Ту зан, модар ҳастӣ, нақод дилат ба он қавононе, ки ту бо бори овардаат ҳаёташонро месўзӣ, як умр ғуломи қероин ва дигар маводди мадхушқунанда меқарданд, насўзад, оқир ту модарӣ! «Ман модар нестам!» қавоб дода буд.

Ҳанифаро ҳабс қарданд. Аз байн шаш сол қузашт ва инак ду моҳ мешавад, ки ӯ бо дигар модари тоқик дар як ҳуҷраи маҳбас афтодаанд ва барои қӣ бошад, ки аввалин мартаба ӯ аз ҳаёташ, Ватанаш ва фарзандаш ёдовар шуд. Шоқд оху нола ва қиряхои Қирўза ўро ба фикр водошта бошад?

Вақте Қирўза нақли Ҳанифаро шунид, аз ӯ қурсид:

– Он рақикон, ки ту ро бо мавод таъмин меқарданд озодат нақарданд?

Ҳанифа оқи қароне қашида хомўш монд.

Берун аз тирезаи оқанини панқара шир-шир ва қак-қакӣ борон қарқи баландтару баландтар садо меод.

Қирўза бори дигар ба мақтуби дасташ бо меҳр нигоҳ

карда, ба Ҳанифа рӯ овард:

– Апаҷон, ба писаратон нома нависед, сабук мешавед. Ана ман ба фарзандонам нома навишта бахшиш пурсидам, бовар дорам, ки онҳо дили маро мефаҳманд ва мебахшанд, чунки ман ба хотири онҳо ба ин пастихо рӯ овардам.

Ҳанифа баъди сукути тӯлонӣ ба Фирӯза рӯ оварда пурсид:

– Чанд фарзанд дорӣ ва сабаб чист, ки ба хотири фарзандон ту ба ҳабсхона афтодӣ?

Фирӯза, ки ду моҳ мунтазири ин суол буд, ба нақли ҳаёташ оғоз кард.

Фирӯзаро, ки аз падару модар дар кӯдакӣ ятим монда буд, холааш калон кард. Баъди хатми мактаб ӯ хуччатҳояшро ба Омӯзишгоҳи тиббӣ супорида донишҷӯ шуд. Дар давоми хондан ӯ азоб кашид, аммо кӯшиш кард, ки маълумот гирифта, соҳибкасб шавад.

Тақдир ӯро бо Умар, ки ӯ ҳам мисли Фирӯза ятим калон шуда, донишҷӯи Донишгоҳи варзиш ва тарбияи ҷисмонӣ буд, рӯ ба рӯ кард. Онҳо якдигарро дӯст дошта хонадор шуданд ва оилаи хубе бунёд намуданд. Фирӯза бо сабаби фарзанддор шудан дигар хонданаширо давом дода натавонист. Хост таҳсилро ғоибона давом диҳад, аммо Омӯзишгоҳи тиббӣ шуъбаи ғоибона надошт ва ӯ хонданро қатъ кард.

Фирӯза ва Умар сохиби чор фарзанд шуданд, аз бахти худ шод буданд, гарчанде зиндагии хоксоронае доштанд ва ичора менишастанд. Барои хушбахт шудани онҳо фақат як чиз намерасид: хона. Умед доштанд, ки рӯзе навбати Умар мерасаду аз ҷои қор ба ӯ хона медиҳанд. Вале вазъи сиёсӣ дар кишвар номӯътадил гардида, ҷанги бародаркуш сар шуд.

Умар барои осоиш ва амонии Тоҷикистони азиз байни майдонҳои «Озодӣ» ва «Шаҳидон», ки дар ҳарду тараф ҳамсабақон, рафиқон ва дӯстонаш буданд, равуо намуда, онҳоро ба сулҳу салоҳ даъват мекард.

Рӯзе бегоҳӣ аз хонаи бечораҳолонаи Фирӯза доду вой баланд шуд. Тири ноҳалафе риштаи умри Умарро қанда

буд, чор фарзанди хурдакак ва Фирӯзаи гирён дар хонаи ичора лолу ҳайрон монда буданд. Саргардониҳои Фирӯза оғоз шуд. Маросими чили шавҳарро надода, соҳибхона «Агар пули ичораро надихӣ, хонаро холӣ кун!» гуфта, оромаш намегузошт.

Фирӯза намедонист ба кӣ мурочиат кунад, ягона хеш – холааш фавтида буд. Аз хешовандони шавҳараш ҳам ягон шахси наздик набуд. Ба сад идора рафта, ҷои кор мекофт, аммо бенатича. Шабҳо то саҳар мижа таҳ накарда, субҳро бо ҳоли парешон пешвоз мегирифт. Гиряхояшро аз фарзандон пинҳон медошт. Ё дар чорсуи зиндагӣ ҳайрону зор монда буд... Намедонист сарашро ба кадом дар занад.

Рӯзе пагоҳӣ роҳи бозорро пеш гирифта, мехост дар он ҷо акаллан коре ёбад, ки якрӯза нони кӯдаконро ёфта, ба хона орад. Тасодуфан бо зане вохӯрд. Зан аз вазъияти бади Фирӯза огоҳ шуда, ба ӯ кори осон ваъда кард. Фирӯзаро ба сафари роҳи дур тайёр карданд ва ваъда доданд, ки баъди баргаштан дусад доллари амрикоӣ мегирад. Фирӯза розӣ шуд. Дар фурудгоҳи шаҳри Маскав ӯро, ки дар меъдааш героин дошт, кормандони хифзи ҳуқуқ дастгир карданд. Дар мулки бегона Фирӯза ҷӣ азобу таҳқире надид! Фарзандони бепадару модараш баъди саргардониҳои зиёд ба ятимхона афтада, дар он ҷо як бурда нони сериро диданд. Ин аст тақдири талхи модари роҳгуми сарсаҳт.

Фирӯза бори дигар ба номаи навиштааш назар карда, онро ба синааш зер кард, тасаввур намуд, ки фарзандонашро ба сина зер карда истода бошад. Бори дигар ба Ҳанифа рӯ оварда:

– Апаҷон, ба наздикон нома нависед, дилатон холӣ мешавад. Охир, шумо ҳам писаре доштаед яккаву ягона.

– Фирӯзаҷон, писари ман маро мебахшида бошад, мефаҳмида бошад, охир ман як рӯз ҳам ба ӯ сина надодаам, боре ҳам аз дасташ гирифта, ба тамошо набурдаам. Чизе карда бошад, падарандар кардааст, – гуфт Ҳанифа ва бори аввал дар шаш соли маҳбусӣ ба писараш нома навишт.

Соатҳо, рӯзҳо, ҳафтаҳо гузаштанд ва ба ҳарду модар ҷавоби номаҳояшон омад. Фирӯза номаи аз писараш ома-

даро хонда, механдиду мегирист. Ў шод буд, чунки дар номаи писараш Чаҳонгир фарзандаш расми панҷаҳояшонро бо умеди кашида буданд, гуё бо модар салом мекарда бошанд.

Аммо Ҳанифа чуръат намекард, ки номаи дар дасташ бударо кушояд.

– Апаҷон, кушода бихонед. Бифаҳем, ки писаратон чиҳо навиштааст, бихонед номаи фарзандони маро, – гуфта онро ба Ҳанифа дод.

– Ман баъдтар мехонам, – гуфт Ҳанифа.

Дар муддати ду моҳи дар маҳбас буданаш ў аввалин маротиба ба хоби ширин рафт.

Фирӯза пагоҳӣ қаноатманд аз хоб бархост. Вале ҷасади Ҳанифаро дида ба даҳшат афтод. Доду фиғон бардошта, атрофиёро ба ёрӣ даъват кард. Нозирон ва духтури маҳбас омада, Ҳанифаро бурданд. Аз дасти ў қоғази ғичимшудае афтид, ки мактуби писараш буд. Фирӯза номаро гирифта хост бихонад, аммо нозирон ба ў иҷозат наоданд. Фирӯза нафаҳмид, ки чӣ сабаби марги Ҳанифа шуда буд: аҷал, шодӣ ё хузн? Фарзандаш ба ў чӣ навишта? Модарашро бахшида буд ё на?..

ГИРЕҲҲОИ ЗИНДАГӢ

Рӯзи истироҳат. Мукаррама, ки ҳар рӯз субҳ нодамида аз хона баромада ба кор мерафт, ин пагоҳӣ хеста, дар болои рахти хобаш бо набераҷаи дустрӯякаш, ки акнун забон бароварда, ширин-ширин чизе гуфтани мешуд, бозӣ карда, бо забони ў «Оҷаҷонакам, ширинакам, зебоякам» гуфта сифатчинӣ мекард. Азбаски ба наберааш номи модарашро гузошта буд, ҳама ўро «оҷаҷон» гуфта дӯстдорӣ мекарданд.

Занги дар баланд шуд.

– Шуморо духтаре мепурсад, – гуфта келин ба хонаи хоби Мукаррама даромад.

Мукаррама меҳмонро нашинохт, аммо хуш қабул карда,

ба меҳмонхона даровард.

– Маро нашинохтед? Ман духтари Лолаи ванчиам.

Мукаррама аз шунидани ин номи ошно каме даступо хӯрда, гуфт:

– Ӯ дар кучост, чаро ту танҳо омадаӣ?

– Модарам дар беморхонаи Қарияи боло бистарӣ аст ва аз ман хоҳиш кард, ки шуморо ёбам. Ман як ҳафта боз нишониатонро мекобам ва, хушбахтона, имрӯз ёфтам.

Дар гӯши Мукаррама дигар гапе намедаромад. Саросема либосҳояшро пӯшиду «рафтем» гуфта, аз хона берун шуд.

Ҳамроҳ ба беморхона наздик шуданду духтари Лола ба Мукаррама гуфт:

– Апаҷон, шумо бе ман ба назди модарам дароед, ӯ шуморо мешинохта бошад?

Мукаррама ва Лола баъди хатми донишкада, қариб сӣ сол, якдигарро надида буданд. Мукаррама ба ҳучраи беморон даромад. Чор нафар дар катҳои худ меҳобиданд. Ӯ хайрон ба ҳар яки онҳо синҷакорона нигарист. Ногоҳ якеашон ўро дида, баланд-баланд гирия кард. Мукаррама ба назди ӯ рафт. Ба чашмонаш бовар намекард. «Наход Лола бошад?» Ҳайрону лол монда буд. Дар пеши назараш симои зебои Лола ҳувайдо гашт, ки бо табассуми ширин, мӯйҳои малла ва чашмони кабудӣ осмонӣ ба ӯ менигарист. «Не. Ӯ нест», – аз дил гузаронид Мукаррама. Дар кати беморхона зане меҳобид, ки мӯйҳои сафед, чехраи пурожанг ва дандонҳои рехта дошт. Аз назокату латофат, малоҳату нафосати ҷавонӣ дар ӯ чизу нишоне намонда бошад ҳам, нигоҳи ғамангезу шуълаи чашмони кабудӣ зан далолат меоданд, ки ин ҳамон Лолаи дилсӯзу дилнавоз, маслиҳатгару маҳбуби ҳамсабақон аст.

Дод задани Лоларо шунида, духтурҳо бошитоб ба ҳучраи ӯ даромаданд ва аз дидани он лаҳза хайрон шуданд. Мукаррама ва Лола якдигарро ба оғӯш гирифта, гоҳ мегиристанду гоҳ меҳандиданд.

Баъд Мукаррама аз духтури муолиҷавӣ саломатии Лоларо пурсон шуд. Духтур гуфт, ки баъди бистарӣ кардан саломатии бемор хеле хуб аст. Мукаррама аз духтур илти-

мос кард, «Метавонам ўро ба хона барам». Баъди гирифтани иҷозати табиб ба хонааш занг зада таъкид кард, ки меҳмонро интизор шаванд. Ҳар гаҳе дар ҳузури фарзандон солҳои донишҷӯияшро ба хотир меовард, албатта, номи Лоларо ба забон мегирифт ва онҳо ғоибона ўро – бехтарин дугонаи модарашонро мешинохтанд, албатта, ғоибона. Фарзандон барои ҳамсабақи модарашон дастархони идона оростанду келин бо пойандози гаронбаҳо истиқболаш кард.

Онҳо дар давраи донишҷӯӣ се дугона буданд: Мукаррама, Лола ва Ситора. Лола баъди бо фарзандони Мукаррама шинос шудан ва каме дам гирифтани аз ӯ Ситораро пурсид. Мукаррама дарҳол ба Ситора занг зада хоҳиш кард, ки зуд ба хонаи онҳо биояд. Ҳарчанд Ситора сабаб пурсид, Мукаррама чизе нагуфт. Соате нагузашта, Ситора омад ва аз дидани Лола хеле хурсанд шуд. Онҳо аз дидори якдигар сер намешуданд, ҳарчи тезтар меҳостанд дар боби зиндагиашон бештар ҳарф бизананд.

Тақдирӣ ин се зан тақдирӣ сисолаи зани тоҷик буд, ки рӯзгори ҳам нек ва ҳам сангинро аз сар гузаронда буд. Онҳо бо навбат дар ҳар боб ҳарф зада, гоҳ аз шодӣ механдиданду гоҳ ашк мерехтанд. Ин шаб барояшон хеле кӯтоҳ ва басо дароз буд...

* * *

Аввал Ситора аз ҳаёташ суҳбат оғоз кард:

– Баъди хатми донишгоҳ ба водии Вахш ба кор рафтам. Бо Сухроб ном ҷавоне вохӯрда, якдигарро дӯст дошта, хонандор шудем. Ҳарду омӯзгор будему як нафас бе ҳамдигар буда наметавонистем. Зиндагиамон беҳад хуб мегузашт, – оғоз намуд Ситора.

Ҷамоати деҳа барои ду мутахассиси ҷавон аз назди мактаб заминеро чудо мекунад, то онҳо хона бунёд намуда, дар ҳамин деҳа муқимӣ гарданд ва ба дигар ҷо нараванд. Бо кумаки аҳли деҳа барояшон ду дар хона ҳам сохтанд.

Фасли баҳор буд. Рӯзе онҳо аз кор баргашта диданд, ки ду фароштурук дар тағи долонашон лона месозанд. Сухроб

ба Ситора гуфт:

– Ин парандаҳо хонааамонро ифлос мекунанд, намон, ки онҳо лона бисозанд, – ва худаш дурӯза ба шаҳр, аз пайи корҳои мактаб ба Раёсати маориф, меравад.

Фароштурукҳо кашондани хасу чӯбу лойпораҳоро идона медоданд. Сохтани лона оғоз ёфта буд. Ситора тақоӣ ду мурғи зеборо тамошо мекарду дилаш намешуд, ки ба кори онҳо монӣ шавад. фароштурукҳо ҳам ду ошикоро мемонданд, ки бо ҳавас мисли ӯ ва ҳамсараш орзуи хона бунёд намудан ва фарзанд ба дунё овардан доштанд.

Баъди ду рӯз Сухроб аз шаҳр баргашту, лонаи фароштурукҳоро дида, бори аввал барои супоришро иҷро накардан ба сари Ситора дод зад. Барои чӣ имкон додааст, ки фароштурукҳо лона бисозанд. Ситора чизе намегӯяд, хомӯш ба хона даромада, дар пушти мизи кораш нишаст ва ба санҷиши дафтарҳои хонандагонаш машғул шуд. Маротибаи аввал ғизои шомро ҳамроҳ нахӯрданд. Сухроб ба хонаи кадоме аз рафиқонаш рафт ва дер ба хонааш баргашта дид, ки дастархони густурдаи Ситора то ханӯз ғундошта нашудааст: ҳамсараш то нисфи шаб ўро интизор шуда буд.

Субҳ аз хоб бедор шуда, диданд, ки аллакай фароштуруки модина дар лона мехобад ва нарина дар гирди лона чир-чиркунон парвоз мекунад. Сухроб инро дида ба ғазаб меояд ва Ситораро интизор нашуда ба мактаб меравад. Се рӯз онҳо бо ҳам гап намезананд. Ситора дарун-дарун аз рафтори шавҳараш месӯхт. Рӯзи сеюм Сухроб бегоҳ аз кор омада, лонаро харобу Ситораро гирён дид. Ӯ мегуфт:

– Лонаи фароштурукҳоро вайрон кардам, бечора бо умед тухм монда будааст, онҳо ба замин афтида шикастанд, дуои фароштурукҳо маро мегирад, – мегуфту мегирист. Сухроб барои таскини дили ӯ хандида гуфт:

– Занро мӯдарози кӯтоҳақл гуфтани мардум рост будааст-дия. Охир ту маълумоти олий дорӣ, навод ба ҳамин гапҳо бовар кунӣ, фароштурук дуои чӣ дорад, ки туро бигирад. Ҳамсарашро таскин меод, аммо як гӯшаи дили худаш низ хичил буд.

Рӯзи дуҷоми хароб кардани лонаи фароштурук Ситора аз помонакҳои хонааш афтада, кӯдак вайрон мекунад. Аз он рӯз шаш сол мегузарад вале онҳо кӯдакдор намешаванд. Аз хонаи онҳо садои хандаи кӯдак шунида намешуд. Рӯзе модари Сухроб хабаргирӣ омада, келин ва писарашро шинонда гуфт:

– Фарзандонам, барои инсон беҳтарин ганҷ фарзанд аст, беҳуда «Хонае ки тифл дорад, ғусса дар он хона нест», – нагуфтааст шоир. Ман аз шумо, келини азизам, розӣ ҳастам, умратонро беҳуда нагузаронед. Агар аз ҳам ҷудо мешудед, ҳарду фарзанд меёфтеду хушбахт мегардидед. Охир ман аз гиряҳои ниҳонии ту огаҳам, медонам бисёр ғам мехӯрӣ. Ту низ, писарам, мехоҳӣ, ки дар назди рафиқонат «Ман мард ҳастам!» гуфта писаратро рӯи даст бардорӣ. Номбардор ва тобутбардори падару модар ҳамин фарзанд аст. Ман намехоҳам писарам бенишон бимонад.

Баъди ин суҳбат онҳо аз ҳам ҷудо шуданд.

Рӯзҳои зиёд гузашт, Ситора ҷуръат намекард, ки дуҷумбора ба шавҳар барояд. Хостгорҳоро рад мекард. Сухроб бошад, дуҷумбора хонадор шуд. Хешу табори Ситора «Умри ҷавонатро хайф накун, ба шавҳар баро» гуфта ўро ба ҳолаш ором намегузоштанд. Охир ў бо марде, ки чор фарзанд дошт ва аз худаш бист сол калон буд, ба шавҳар баромад ва аз ин никоҳ тифлаке ба дунё омад.

Барои Ситора ҳар амали кӯдакаш ғӯиё ид буд. Хидмати шавҳар ва фарзандони ўгайро аз сидқ ба ҷо меовард, чунки ба шарофати онҳо соҳиби фарзанд шуда буд, аммо дилаш аз он хичил буд, ки бахти аввалаш Сухроб новобаста ба се маротиба хонадор шуданаш то ба ҳол фарзанд надорад. Ҳарду дар як мактаб кор мекарданду пайваستا ҳамдигарро медиданд. Ситораро мӯи сафедшуда ва нигоҳи маъюсонаи Сухроб ғамгин мекард. Ҷанги бародаркуш дар қалби ҳар хонадони мардуми тоҷик доғе гузошт. Аксар ҳамдеҳагони Ситора дар он рӯзҳои пурдаҳшат ба Афғонистон рафтанд. Дар қатори онҳо шавҳари Ситора низ. Ў аз шавҳараш хоҳиш намуд, ки ба хоки бегонагон нараванд, аммо бефоида. Онҳо шабона бо фарзандон рӯди Панҷро убур мекар-

данд, ки писари талбидаи Ситора ғарқ шуд. Нолаву фиғони модараш гӯши фалакро кар мекард... Шавҳараш аз пушти кӯдак худро ба об партофт, аммо ҳарду ғарқ шуданд. Дар он тарафи соҳил Ситора чун девонагон шавҳару кӯдакашро чувстучӯ мекард. Ёро ҳама девона мепиндоштанд. Чор фарзанди ўгай гирди модари зору ҳайрону бечора парвона буданд, Онҳо низ ба чуз ў дар ин олами фонӣ дигар касе надоштанд.

Баъди чанд сол дар қатори дигар фирориён Ситора низ ба Ватан баргашт, зиндагӣ барояш дигар маънӣ надошт. Баъди аз Афғонистон баргаштан директори мактаб Ситораро ба кор даъват кард. Азбаски тарбияи чор фарзандро дар дӯш, ки дошт, бо майли зиёд ба кор баромад.

Тақдир Ситораву Суҳробро, ки дар ҳамин дабистон кор мекард, боз ба ҳам овард. Суҳроб, ки фарзанд надошт ва зиндагии танҳоро ихтиёр карда буд Ситораро дида, дар дилаш шуълаи умед забона зад ва бо директори мактаб маслиҳат карда, ҳамроҳ ба хонаи ў хостгорӣ омаданд.

Ситора фарзандони ўгаяшро ба наздаш хонда маслиҳат пурсид. Онҳо хомӯш буданд. Суҳроб чилави суҳбатро ба даст гирифт ба фарзандони ўгаии Ситора, ки ҳамаашон духтар буданд, ҳаёти талхи худро нақл карда ваъда дод, ки фарзандашон мехонад ва падарвор тарбияташон намуда, хонаву дардорашон мекунад. Онҳо изҳори ризоят намуданд. Ситора ва Суҳроб ба қавлашон вафо карданд...

Лола тоқат накарда, аз Ситора пурсид:

– То ҳанӯз бо шавҳарат танҳо зиндагӣ мекунӣ?

– Не, Лолачон, ману Суҳроб қарор додем, ки кӯдакero аз ятимхона гирифта калон кунем. Ҳоло хушбахттарин зан – модар ҳастам. Вақти ба ин чо омадан хостам писарам Шодичонро бо худ биёрам, Суҳроб намонд. Гуфт: «Бо дугонаҳоят бемалол рафта суҳбат бикун. Ман бо писарам дар хона туро интизор мешавем».

– Барои он ки ҳеч кас писари мо набудани Шодичонро нафаҳмад, – нақлашро давом дод Ситора, – дигар ба водии Вахш нарафта, дар Душанбе зиндагӣ ихтиёр намудем. Алҳол дар яке аз литсейҳои шаҳри Душанбе омӯзгор

хастам. Чунин аст дугонаҳои азиз, тақдири ҳам талху ҳам ширини ман.

* * *

Дугонаҳо баъди шунидани саргузашти Ситора ба ҳавлӣ баромада, нафаси тоза гирифтанд ва ба осмони пурситора дида духтанду аз нав ба хона дароманданд. Дар чашмони онҳо аз хоб дараке набуд. Ситора ва Мукаррама ба Лола рӯ оварданд. Лола хоҳиши онҳоро фаҳмид ва оғоз намуд ба нақлаш.

Лола баъди хатми донишгоҳ ба зодгоҳаш – ноҳияи Ванҷ баргашт ва дар он ҷо бо Олим, ки аз давраи мактабхонӣ бо ҳам шинос буданд, вохӯрда, бо розигии волидайн бо ҳам издивоҷ намуданд. Шавҳараш корманди Хонаи маданият буд, хушбахтона зиндагӣ мекарданд. Солҳо сипарӣ мешуданду дар оилаи онҳо пайи ҳам духтар ба дунё меомад яке аз дигаре зеботар. Шод буданд, аммо хусуру хушдоман ҳамеша дар интизори писар буданд ва гоҳу ногоҳ ҳаминро ба забон меоварданд. Пиру кампир фарзандони дигарашон ро кайҳо хонадор намуда, хонаву дарашонро ҳам чудо карда буданд, аммо Лоларо азбаски зани бофарҳанг, босавод ва хидматгор буд, ичоза намедоданд. Муносибати Олим ҳам бо ҳамсараш хеле хуб буд. Ба ҳамин хотир Лола ба бисёр норасоҳои хона аҳамият намедод.

Писар ки надоштанд, зеботарин номҳоро ба духтаронашон мемонданд. Духтари чорум ба дунё омад, ўро Шукрона ном ниҳода, аз Офаридгор илтимос карданд, ки писаре ро насибшон бигардонад. Боз духтардор шуданд. Истад номаш ниҳоданд ва орзуи писар карданд, аммо боз духтари зебое ба дунё омаду Басонаташ ном гузоштанд. Ва «Бас духтарзоӣ» гуфтанд, аммо Офаридгор гӯё Лола ва Олимро намешунид. Ҳар гоҳе Олим дар кӯча мардеро бо писарчааш мездид, бо сари ҳам ба хона меомад ва ҳамин боиси он гардид, ки ў аз ҷавони базморо ва хушчақчақ ба марди дамдузд, дағал ва гӯшанишин табдил ёфт, хислаташ дигар шуд, дӯстони нав пайдо кард, ба шаробнӯши мубтало гашт.

Рӯзе Лола баҳри коре ба маркази ноҳия рафт ва баъди корашро иҷро кардан хост ба корхонаи шавҳараш биравад,

то ки бегоҳ ҳамроҳ ба хона баргарданд (дар яке аз деҳаҳои дурдасти Ванҷ зиндагӣ мекарданд). Дар корхона шавҳарашро наёфт. Хост ӯро интизор шавад. Апаи Санифа – ҳамкори Олим бо ӯ самимона мулоқот намуда, таклиф намуд, ки ба дафтари кораш дароянд. Баъди каме таҳаммул ба ӯ гуфт:

– Лолаҷон, хоҳарам, дилам ба ту месӯзад, вале ногуфта наметавонам: вақтҳои охир хулқу атвори шавҳарат тағйир ёфтааст. Ба кор маст меояд. Бо зани бегоҳае ошно шудаасту аз кор гурехта, ба назди ӯ меравад. Илоче карда, ӯро аз роҳи бад барор. Ҳозир ӯ дар хонаи ҳамон зан аст.

Дунё дар назари Лола чаппаву роста шуд. Нишонии он хонаро гирифт. «Рашк бадтарин беморист», – гуфтани бузургон дуруст будааст. Лола то ба хонаи он зан расидан каме ба худ омада андеша кард: «Агар ӯро дар ин хона ёбам, фардо бо ӯ чӣ хел зиндагӣ мекунам? Ҳеч гоҳ намебахшамаш. Агар чудо шавем, ҳоли духтаронам чӣ мешавад?» Ин суолҳо ӯро водор сохтанд, ки аз роҳаш бигардад. Ба қафо гаштани буд, ки аз хона садои мусиқӣ ба гӯш расид ва хониши шавҳарашро, ки бо овози баланд сурудеро замзама мекард ва хандаи зани бегонаро шунид ва ҳама андешаҳои, ки навакак карда буд, фаромӯш шуданд ва рашкаш боло гирифт ва зада ба он хона даромад.

Кош имрӯз ба маркази ноҳия намеомад. Кош бо зан – ҳамкори шавҳараш вонамехӯрд. Кош сахнаи нафратоварро намедид. Олим болои раҳти хоб нишаста, сурудеро замзама мекарду он зани танноз ракс, ҳарду маст буданд. Аз зада даромадани Лола қиёфаи на Олим дигар шуду на аз он зан. Бо нафрат ба онҳо назар карду ҳарфе нагуфта ба кӯча баромад. Муддате ин тарафу он тараф қадам зада ба худ омад. Бояд ба деҳа баргардад, рӯз ҳам бегоҳ мешуд. Дар назараш ин лаҳзаҳо бадбахтарин зан буд ӯ, ба касе даркор нест, аммо ҳамона духтарони азизашро ба ёд оварда, худро ба даст гирифт, охир ӯро дар хона тифлаконаш интизоранд. Лола ба мошини раҳгузаре нишаста, ба деҳа баргашт. Аз тирезаи мошин ба берун назар карда аз он зебоӣҳое, ки гаҳи ба шаҳрак омадан, тамошо карда буд, нишоне наёфт.

Дар назараш ҳама чо торикистон, дилафгору парешону рӯхафтода буд. Абри сиёҳе фазо ва ҳам дили Лоларо хира карда буд. Борон меборид. Лола дигар берунро намедид. Баъди ба хона баргаштан ӯ аз шунидаву дидааш ба касе чизе нагуфт, дарун-дарун месӯхт, аммо ҳарфе ба забон намеовард, шодиёна намепурсид аз ҳомила буданаш, намеҳост фарзандаш зиндаятим ба дунё ояд. Худо розӣ шаваду ин навбат писар таваллуд кунад.

Баъди он ҳодиса дилсардӣ дар миёни зану шавҳар пайдо шуд.

Олим аз шаробнӯшӣ ба истеъмоли банг гузашт. Ҳама мушкилоти хона – нигоҳубини хусуру хушдомани пир ва шаш фарзанд бар дӯши Лола афтода буд: бо нӯги қалам ва бофтани чӯроб аробаи зиндагиашонро мекашид. Орзу дошт, ки писар бизояду Олими азизашро хушбахт гардонад, аммо дар он рӯзҳо хушбахтиро Олим танҳо дар маводди муҳаддир медид, на дар симои писар. Дар хонаи онҳо бача таваллуд шуд. Аз тавлиди ин тифли бегуноҳ ҳам шод буданду ҳам ғамгин, аз тавлиди писар, ки дер боз интизораш буданд, ғамгин аз он тифл, ки бенуқсон набуд. Ба қавли табибон сабаби ин падари бадмасташ буд. Бечора Лола аз ғами фарзанди иллатӣ ба кампири садсола монанд буд, ба ташвиши рӯзгор бемории фарзанд зам шуд. Аз роҳи бад баргаштани Олим бошад, алаккай коре буд басо сангин.

Лола баъди чамъбасти соли таҳсил аз маоши ночизаш каме пасандоз карда буд, духтарҳояш ҳам чӯробҳои бофтаашонро фуруҳтанду маблағи бадстовардаашонро ба модар доданд ва ӯ бо умеди зиёд барои табобати фарзандаш ба Душанбе омад. Ба мутахассисон мурочиат кард, маблағи зиёд барои чарроҳӣ зарур буд. Ба ӯ фаҳмонданд, ки агар маблағ дастрас гардад ҳам, кӯдак хурд асту тоқати чарроҳӣ надорад ва мурданаш аз эҳтимол дур нест.

Меғуянд дар дунё аз одами бад дида одамони хуб бисёранд, Лола бо чарроҳзани русе вохӯрд ва он зан ба ӯ фаҳмонд, ки рӯхафтода нашавад ва баъди сесола шудан фарзандашро барои чарроҳӣ кардан биёрад.

Лола бо фарзанди бемор ба диёри зебои афсонавиаш – Бадахшон баргашт. Дар хона нохушиҳои зиёд интизораш буданд. Аз ашӯи рӯзгор чизе намонда буд. Олим ҳамаро фурӯхта, сарфи хариди маводди муҳаддир карда буд. Амали фарзанди бад пиру кампирро ба бистари беморӣ афканда буд. Насихати падару модар, завҷаи меҳрубон ва дӯстону бародаронашро шунидан намехост. Қораш ҳар рӯз масту аласт ба хона омадан буд.

Мӯйсафеди падараш ба кирдори фарзанди бадаш тоқат накарда аз олам гузашт. Рӯзи чаноза Олим аз мастӣ маҷоли рост истодану аз гӯшаи тобути падар бардоштан надошт. Аз байн ду сол гузашт ва забони писарашон кушода шуд: «боба» гуфта ба падараш муроҷиат кард.

Рӯзе субҳидам Олим ба кӯча баромаданӣ буд, ки писарчааш:

– Боба, маро ҳам ба тамошо баред, – гуфта хоҳиш кард.

Олим ба чашмони пуроб, гардани қач ва пой норавои ӯ назар карду давида ба хонаи дарун даромада бо овози баланд гиристу, гиристу, гирист. Рӯзи дигар аз хоб хеста, Олимро дар хона надиданд, дар назди тиреза варақеро دیدанд. Дар он бо хати зебо ин нома иншо шуда буд:

«Лолаи меҳрубонам! Агар тавонӣ, маро бубахш. Чунин зиндагӣ карда наметавонам. Аз ин ҳоле, ки ман дорам, мурдан беҳтар аст. Маҳз бадмастии ман сабаб шуд, ки фарзандамон маъҷуб ба дунё омад. Ба Душанбе, ба назди як рафиқи давраи донишҷӯиам меравам, ӯ табиб аст. Қавл дод, ки табобатам мекунад. Баъди табобат ба Русия меравам, қор карда, пул меёбаму фарзандамро табобат мекунам. Медонам, ки ҳоли маро дида, дарун-дарун месӯхтӣ. Агар тавонӣ, Олими беақлатро бубахш, аз духтаронам ҳам бахшиш мепурсам барои ношукриам дар назди Парвардигор. Олими ту».

... Олим дар Душанбе рафикашро меёбад ва ӯ баъди ташхис ба дӯсташ мегӯяд:

– Агар иродаи мардона дошта бошӣ, табобатат мекунам.

Баъди чор моҳи табобат Олим бо тани дуруст аз беморхона баромада, ба Русия меравад. Дар кишвари бегона

азоби зиёд мекашад, шабу рӯз кор мекунад ва бо маблағи зиёд ба хонааш, ба назди Лолаи меҳрубон ва писари маҷрӯҳаш бармегардад. Баъди чарроҳӣ писарашон ҳам табобат ёфт.

Зиндагии сангин Лоларо низ бемор карда буд, ўро фарзандонаш барои табобат ба Душанбе гусел мекунад ва инак, ў имрӯз дар Душанбе бо дугонаҳои давраи донишҷӯияш суҳбат мекунад.

Дугонаҳо ба соат нигоҳ карданд: посе аз шаб гузашта буд. Мукаррама таклиф кард, хоб кунанд, аммо дугонаҳо аз дидори ҳамдигар сер нашуда буданд, маънидорона ба ў дида духтанд.

* * *

Мукаррама ба дугонаҳояш гуфт:

– Азизонам, меҳоҳам қиссаеро ба шумо нақл кунам, ки дар бораи зодгоҳам ФАРҲОР аст. Қаҳрамони он қисса АНОҲИТО мебошад, ки умре орзуи ба ў монанд буданро доштам: «Аноҳито, модарбузурги қавмҳои Ориёӣ, фариштаи рӯдҳову заминҳои серҳосил, олиҳаи ишқу зебӣ ва покию равшанист.

Дар замонҳои қадим, ҳазорсолаҳо қабл аз «Тӯфони Нух» дар сарзамини ОРИЁ духтаре бо номи Аноҳито ба дунё омад, ки дар ҳусну латофат ва илму маърифат яқтои ҷаҳон, дар разму набард Гурдофариди замон буд. Даме, ки аз ҷанги сеҳроқаш наво мерехт, хуршеди оламоро ба таппиш, сайёраи мо ба гардиш, бодҳо ба навозиш, чашмасорону обшорону рӯдҳо ба чунбиш, гулҳо дар марғзорон ба рӯиш, булбулон дар шохсорон ба хониш, барқ ба ғурриш, абр ба нолиш ва рангинкамон бо рангҳои Замину Осмон ба омезиш меомаданд.

Аноҳито қавмҳои парешони Ориёро гирди ҳам оварда, ба онҳо илму ҳунар омӯхт. Киштукор, чорводориву кишоварзию бунёдгариро ба мардон, хонадориву меҳандориро ба занон ёд дод. Сипаҳсолори гурдофаридон буд. Бо хоҳиши онҳо дар домани кӯҳи Чилдухтарон, дар миёни Баҳманрӯду Ҷайхун шаҳре бунёд кард бо номи ФАРҲОР,

ки маънояш шаҳри гурдофарид ва бутони оламорост. Овозаи ин шаҳр саросари сарзамини Ориёро пахш кард. Корвонҳои зиёде аз тамоми гӯшаву канорҳои дунё ба шаҳри Фархор меомаданду мерафтанд.

Рӯзе аз Балх корвоне азми Фархор кард, ки дар миёни корвониён Зардушти ҷавон низ буд. Зардушт чун ба Фархор расид, дар ҷустуҷӯи Аноҳито шуд ва ўро дар назди Кохи духтарони чангнавоз дарёфт. Аноҳиторо дидан баробар Зардушт дасту по гум кард, ба ў дил бохт, дар оташи ишк сар то ба по сӯхт. Зардушти дилдода кӯҳ ба кӯҳу дар ба дар мегашт, аммо рози дилашро ба касе гуфта наметавонист.

Оқибат дар хилваткадаи шаҳри Балх гӯшанишиниро ихтиёр кард ва ба навиштани шеърҳои ошиқона пардохт. Китобе навишт ба номи «АВАСТО», ки саршор ниёиш ба Яздони пок ва ситоиш ба ишқи поки Аноҳито буд. Баъд аз навиштани «АВАСТО» тарки гӯшанишинӣ карда, ба майдони Навбаҳори Балх омад. Чун шом дамид, Зардушт дар майдон гулхан барафрӯхт. Мардуми ба хайратомадаи Балх дар гирди гулхани афрӯхтаи Зардушт ҷамъ омаданд. Зардушт китоби Авасторо ба даст гирифт ба хондани он шурӯъ кард. Баъд аз ин шоми гулханафрӯз Авасто дар дили мардум ҷой гирифт ба вирди забони мадуми ҷаҳон гардид.

Ба ҳар шаҳре, ки мерафт, дар майдони он шаҳр гулхан меафрӯхт ва Авастохонӣ мекард.

Овозаи китоби Авасто ба гӯши Аноҳито ҳам расид. Баъд аз хондани он дар фикри Аноҳито қасди шавҳар кардан пайдо шуд. Ба гурдофаридҳо амр дод, то дар қаламрави кишвараш овоза паҳн кунанд, ки Аноҳито хоҳиши ба шавҳар баромадан дорад, лекин бо як шарт:

– Агар ҷавонмарде «Асрори азал»-ро кашф карда тавонад, Аноҳито ҳамсари ў хоҳад шуд. Ин овоза ба гӯши Зардушти шайдову дилдодаи Аноҳито расид, қариб буд, ки аз ноумедӣ дилкаф шавад. Лекин камари умед барбасту аз пайи кашфи «Асрори азал» шуд. Шаҳр ба шаҳр мегашту илм меомӯхт. Дар он замон мардуми Дунё ба ҷуз дирӯзу имрӯзу фардо дигар чизеро наметавонистанд. Онҳо намедо-

нистанд, ки ҳафта чист, моҳ чист, сол чист, намедони-станд, ки рӯз кадом соат оғоз ва кадом соат анҷом меёбад. Намедонистанд, ки сол кадом вақт оғоз меёбаду кадом вақт ба нуқтаи анҷом мерасад.

Баъд аз омӯхтани илми зиёд Зардушт ба хулосае омад, ки расадхонае бунёд кунаду воситаи он гардиши ситораҳоро омӯзад. Ё ба зодгоҳаш – Балх баргашт. Чун ба майдони Навбахор расид, дид, ки ҳамшаҳриёнаш дар миёнаи майдон оташкадаи бузургеро бунёд кардаанду дар партави оташ «Авасто»-хонӣ доранд. Балхиён чун Зардуштро диданд, ба по хестанду пешвозаш гирифтанд ва аҳсану офаринаш хонданд.

Зардушт аз шаҳрҳои дида ва илмҳои омӯхтааш ба мардум қисса кард ва орзуи бунёд кардани расадхонаро ба арзашон расонд. Мардumi бофарҳанги Балх дар муддати кӯтоҳ аз рӯи лоиҳаи Зардушт расадхонаро дар паҳлуи Оташкада бунёд намуданд ва Зардушт ба кашфи «Асрори азал» шурӯъ кард. Ё нахуст як шабонарӯзро, ки аз 24 соат, баъд ҳафтаре, ки аз ҳафт шабонарӯз, сонӣ моҳро, ки аз 30 шабонарӯз ва дар охир солро, ки аз 12 моҳ иборат аст, кашф намуд.

Баъди ин Зардушт китоби «Асрори азал»-ро гирифтун раҳсипори шаҳри Фархор шуд. Чун ба Фархор расид, дид, ки тамоми гурдофаридҳо бо чанг навои ғамангези «Пазмон»-ро менавозанд. Зардушт ин навои ҳузноварро шунида лол гашт. Чун сабаб пурсид, гурдофаридон гуфтанд, ки муддатест Аноҳито тарки Фархор кардааст. Ба кучо рафтани ўро касе намедонад. Кош ҷавонмарде пайдо шаваду Аноҳиторо ёбад.

Зардушт аз ин посуху аз он навои «Пазмон» дилреш гардида, фарёди ҷонгудозе заду аз пайи Аноҳито шитофт. Сарзамини Ориё, тамоми дунёро кофт, вале нишоне аз Аноҳито наёфт. Дилабгору пурормон, парешону пазмон ба Балх омаду ба гумбади расадхонааш баромада, рӯ ба чархи гардун намуд ва ба Яздони пок ниёиш кард. Ниёиши Зардушт ба гӯши Офаридгор расид, ки дар роҳи Қаҳқашон ногаҳ ғулғулае бархост. Зардушт чун нек назар кард, чаш-

маш ба ситорае афтод, ки чанг менавохту аз шӯри навои он ситораҳои кайҳон арғушт мерафтанд. Зардушт аз шунидани наво ба вачд омад, дигар тоқати дар Замин истодан надошт. Бо болу пари озарафшони оташкадааш ба гардун парвоз кард ва роҳи Каҳкашонро пеш гирифт. Чун ба майдони базми ахтарон расид, Аноҳиторо дид, ки чанги сеҳрнок ба даст, оҳанги яздонӣ менавозад. Зардушт ба Аноҳито сари таъзим фуруд оварду китоби «Асрори азал»-ро тақдимаш намуд. Аноҳито дигар роҳи гурез надошт, чунки шартӣ ӯро Зардушт иҷро карда буд. Вақте ки ситораҳои кайҳон аз ин роз огоҳ шуданд, ҳарду дилдодаро муборакбод намуда, тӯйи арӯсиро дар само баргузор карданд. Баъди тӯй Зардушт аз дасти Аноҳито гирифта, аввал ба Балх, сипас ба Фарҳор рафтанд ва тӯйи Ориёӣ ороистанд ва то охири умр муқими Фарҳор буданд. Фарҳорро яке аз шахрҳои зебои олам карданд ва ҳар инсонӣ рӯи замин орзу дошт як бор гузараш ба Фарҳор афтад ва аз зебоии он баҳравар шавад. Беҳтарин тоҷирони дунё беҳтарин моли худро ба Фарҳор меоварданд ва дар натиҷа яке аз бузургтарин роҳҳои Шоҳрӯҳи Абрешим аз Фарҳор мегузашт.

Рӯзи бозгашти Аноҳито ва Зардушт аз кайҳон ба замин ба нахустрӯзи моҳи Фарвардин рост омад ва мардуми Ориё он рӯзро Наврӯз хонда, ҳар сол чашнаш мегиранд.

Аноҳито ҳафт фарзанд – Хуршед, Барзгар, Кова, Зев (меъмор), Борбад, Гурд ва Ҷамшедро ба дунё овард. Тамоми хирадмандони олам аз насли Хуршеданд, кишоварзон аз насли Барзгар, оҳангарон аз насли Кова, бинокорон аз насли Зев, ҳунармандон аз насли Борбад, паҳлавонон аз насли Гурд ва шоҳаншоҳони дунё аз насли Ҷамшеданд.

Имрӯз ситораи Аноҳито бо фарзандонаш – Ҳафтдодарон осмони тираи сайёраи моро партавфишонӣ доранд, то ки хокиён аз нури хиради Чарх бебаҳра намонанд.

Ин аст қиссаи Фарҳори азизи ман. Як умр орзуи онро доштам, ки чун Аноҳито Фарҳори бостониро шахри ободу мардумашро хушбахт бубинам.

* * *

Ҳамин тавр Мукаррама баъди хатми донишкада ба зодгоҳаш – Фархор ва мактаби хатмкардааш баргашт. Аз нахустрӯзи ба кори мустақилона оғоз намуданаш сӣ сол гузашта бошад ҳам, он рӯз аз хотираш зудуда намешавад. Нахустустодаш – Муаллими хизматнишондодаи мамлакат Гадой Одинаев ўро наздаш хонда фотеҳа дод ва дар охир таъкид кард, ки ҳамон вақт сазовори боварии умум шудан мумкин, ки ғаму дарди атрофиёнро ғаму дарди худат бидонӣ. Ин таъкиди устоди шодравонаш дар давоми сӣ соли фаъолияти корӣ ҳар рӯзу соат, ҳар лаҳза дар майнааш садо медихад. Ў ҳамагӣ се сол омӯзгор буд, аммо то ҳол дар мактабу маориф кори хубу фаъолияти педагогиашро ба хотир оварда афсӯс мехӯранду мегӯянд, ки агар дар мактаб мемонду кори илмиашро давом медод, яке аз беҳтарин мутахассиони соҳаи маорифи мамлакат мегашт ва, бешубҳа, дар пешрафти соҳа сахми босазо мегузошт. Мукаррама ҳамагӣ се сол дар мактаб кор карда бошад ҳам, чун устоди касб дар сар то сари Иттиҳоди Шӯравӣ эътироф шуд ва ба гирифтани унвони фахрии «Беҳтарин муаллими чавон» дар шаҳри Маскав мушарраф гашт. Соли 1979-ум дар қатори панҷ вакил аз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Семинар – машварати муаллимони чавони СССР иштирок кард, кори хубу фаъолияти пурсамараш аз ҷониби иштирокчиён эътироф гардид ва ғолиб доништа, ба нишони таъсисдодаи Кумитаи Марказии ВЛКСМ сарфароз гардид.

Донишу маҳорат ва қобилияти ташкилотчигии Мукаррамаро ба назар гирифта чавонони ноҳияи Фархор дар пленуми ташкилӣ ўро котиби кумитаи комсомолии ноҳия интихоб карданд. Кор дар кумитаи комсомол ва иштироки фаъолонаи Мукаррама дар ҳаёти ҷамъиятӣ, ўро дар ноҳия шуҳратманд гардонд. Ҷамъомаду мулоқоте набуд, ки аз фаъолияти самарабахши кумита ва хосса, котиби он Мукаррама ёдовар нашаванд.

Кор ҳамроҳи чавонон барои Мукаррама як навъ мактаби тарбия гашта буд. Аслан ў аз даврони мактабхонияш фаълу ба кори ҷамъиятӣ шавқманд буд ва маҳз ҳамин рағбат ўро ба даргоҳи мактаби олий ҳидоят кард. Мактаби олиро

бо дипломи аъло ба итмом расонд. Дар вақти таҳсил чун донишҷӯи фаъол сазовори идрорпулии баланди ҳамон замон – стипендияи ба номи С.Айнӣ мушарраф гашт. Аммо қобилияти ташкилотчигияш маҳз дар давраи кор дар комсомол эътироф карда шуд. Хаминро ба инобат гирифта, ўро ба кори хизб гузарониданд.

Соли 1985-ум вакилони маҷлиси халқи ноҳия муовини раиси ҳукумати ноҳия интихобаш карданд. Дар ин вазифаи пурмаҳсул қариб бист сол фаъолият дошт. Кордониву ташкилотчигии ин зани меҳнатдӯстро ба инобат гирифта, чандин маротиба ба вилояту маркази ҷумҳурӣ ба кор даъваташ карданд. Аммо ба хотири ободии зодгоҳу диёри зебоманзари Фархор ва барои амалӣ гаштани орзуяш, ки дар ҷавонӣ карда буд, инчунин, барои ба ҷо овардани хидмати падару модари пираш аз ноҳия нарафт. То дами вопасини волидон дар паҳлуяшон буд ва хидмати фарзандияшро ба ҷо овард.

Бо тақозои замон баъди хатми мактаб фарзандонаш барои таҳсили илм ба шаҳри Душанбе рафтанд. Муқаррама қабл аз ҳама дар бораи тақдири фарзандон ва ояндаи нек андеша мекунаду агар қореро пеш гирифтани шавад, аввал фарзандонро пеши рӯ меорад. Сабаби ба пойтахт кӯчиданаш низ аслан ҳамин буд.

Бисту панҷ сол боз ў бо ҳамсараш якҷоя зиндагӣ доранд, ҳаёти хуш низ насибашон гаштааст.

– Афсӯс, дугонаҳои азиз, – бо парвоз гузаштани умрро дар назар дошта, зери лаб ба худ таъкид кард, аммо ҳамон лаҳза аз умри пурбаракату фарзандони нек ва шавҳари меҳрубонаш шукр намуд ва ин фармудаи шоирро ба хотир овард:

*Умр агар хуш гузарад, зиндагии Хизр кам аст,
Варна нохуш гузарад, ними нафас бисёр аст.*

Пас умри хуш гузарондааст, ки дар назараш бадин зудӣ пушти сар шуд айёми ҷавонӣ, ки аз тез гузаштанаш афсӯс меҳӯрад. Ба ҳар ҳол баҳори умраш зуд гузашта бошад ҳам, самарайи нек ба бор овардааст.

Бо шавҳараш, ки даҳ сол дар як синф хонда буданд, ҳамхона шуда, соҳиби панҷ фарзанди нозанин шуданд. Онҳо донишҷӯи солҳои охири мактабҳои олии мебошанд. Яке иқтисодчӣ дигарӣ ҳуқуқшинос ва сеюмӣ мисли модар сиёсатшинос шудани аст. Дугоникҳо Фотима ва Ҳусейнҷон бошанд, донишҷӯянд. Мукаррама саршавии ҳаёти оилави-ашро ба ёд меорад...

Бегоҳии рӯзи истироҳат. Чароғи меҳмонхонаи бобои Раҷаб то поси шаб гирён буд. Меҳмонон, ки чор нафар буданд, баъди ошомидни ғизои болаззати соҳиби хона аз ин тарафу он тараф суҳбат мекарданд.

Муаллим Каримзода ба соҳибхона муроҷиат кард:

– Акаи Раҷаб, барои чӣ намекурсед, ки ман ва хешу таборам ба хонаи шумо барои чӣ ташриф овардаем?

Бобои Раҷаб табассуме карда:

– Мо одати меҳмонро пурсидан надорем. Ба кулбаи мо, ки меҳмон шудед, нури дида тоҷи сар, – гуфт.

– Акаи Раҷаб, шумо духтари нозанин, мо соҳиби писари боодоб ҳастем. Аз вақте ки духтари шумо мактаби олиро хатм карда омад, ҳар рӯз бо ҳавас ба рафтор, гуфтор ва кирдори ӯ назар мекунам. Агар розӣ бошед, хеш мешавем. Писари ман ҳам донишгоҳи тибро хатм намудааст. Яке табобат мекунаду дигаре таълим медиҳад. Ба фикрам, бехтарин оила мешавад.

– Муаллим, шумо нағз медонед, ки давлати ман ҳамин ду фарзандам мебошанд. Агар касе ба хонаи мо хостгор ояд, банди поямро ларза мегирад, ки ягона духтарам хонаи маро тарк карда, ба дигар оила фарзанд шуда меравад. Аммо шукр мегӯям: Бадавлат ҳамонест, ки ба дараш хостгор меояд. Хонадони шумо яке аз бехтарин оилаҳои зиёии ноҳия маҳсуб меёбад, ман мехоҳам фарзандам ба хонае келин шуда равад, ки ўро бифаҳманд. Ман бе маслиҳати модараш коре намекунам, Шумо розӣ бошед, он касро даъват кунам.

Модари Мукаррама, ки солҳои зиёд муаллима буд, хостгори духтараш – муаллим Каримзодаро хуб мешинохт ва ҳурмат мекард.

– Муаллимчон, дигар модар мебуд, ҳозир ба таърифи духтараш сар мекард, аммо ман роставро мегӯям. Духтари ман аз уҳдаи баъзе корҳои рӯзгор баромада наметавонад. Яккадухтар ки ҳаст, то имрӯз ман нагузоштамаш, ки хамир карда нон пазад. Дигар корҳои рӯзгорро уҳда карда метавонад, – гуфт модар ошкоро.

– Муаллимачон, ин камбуд нест, Мукаррама мустақил ки шуд, зиндагӣ мачбураш мекунад, нонҳое пазад, ки дида ангушти ҳайрат газед, – гуфт Каримзода ба ин мавзӯ нукта гузошта.

Мукаррамаро дар хонаи муаллим Каримзода хеле хуб, чун фарзанд қабул карданд. Хоҳарони шавҳараш дар гирди ӯ парвона буданд. Агар ба коре даст мезад, онҳо, албатта, онро аҳлона анҷом медоданд. Рӯзе Мукаррама хост нон бипазад, дар гирди суфраи ӯ чор хоҳари шавҳараш гирд омаданд. Хусуру хушдоман аз кор баргашта, онҳоро дар гирди дегдон диданд, муаллим Каримзода ба хамсараш амр дод:

– Очаш, тез маҳсулоти шакаробро тайёр кунед, келин нон мепазад! – ва худ барои тағйири либос ба хона даромад. Ӯ хурсанд буд. Эҳтимол дар ин лаҳза суханони модари Мукаррама ба ёдаш омада буд, ки гуфта буд: «Духтарам нон пухта наметавонад».

Дар ҳавлии Каримзода, дар сояи хавозаи ангурҳо ду кати калонро гузошта буданд: дар яке падару модар ва дар дигаре фарзандон барои истеъмоли ғизо менишастанд. Ин бегоҳ низ дар болои ду кат дастархон густурда, дар ду табақ шакароб тайёр карда буданд. Баъди дар дастархон гузоштани нони гарм ҳама бо иштиҳо ба тановули шакароб сар карданд, Мукаррама ба сари дастархон каме дер карда ҳозир шуд: баъди нон пухтан дасту рӯяшро шуста, худро дар назди оина ба тартиб оварда, баъд ба назди аҳли оила ҳозир шуд. Муаллим Каримзода мегуфт:

– Офарин, нонҳо хеле болаззатанд, офарин!

Хушдоман холаи Даствагул бошад, шукркунон иброз мекард:

– Шукр мекунам, Худованд, ки ба рӯзи аз дасти келин

нон хӯрдан расондиам.

Мукаррама бисёр шод буд, ки аввалин корашро ин қадар таъриф карда истодаанд. Ў аз нони пухтааш каме шикаста ба даҳон бурд ва лаҳзае шах шуда, онро базӯр фуру бурд. Нон заррае намак надошт. Ў оҳиста аз чояш хеста, ба хонаи хобаш даромад ва худро хело нороҳат ҳис кард.

Холаи Дастагул ба хонаи хоби келин даромада пурсид:

– Духтарам, барои чӣ шакароб нахӯрда ба хона даромадӣ?

– Холаҷон, охир нони пухтаи ман заррае намак надоштааст, андохтани намакро фаромӯш кардам. Айб шуд.

– Ҳеч гап не, духтарам, мо ҳам дар рӯзҳои аввали хонадорӣ бисёр корхоро наметавонистем, асос хоҳиш бошад, хама корро ёд мегирӣ, – гуфта келинро таскин дод.

Онҳо – келин ва хушдоман гуё ягон коре нашуда бошад, ба ҳавлӣ, назди аҳли оила баромаданд. Рӯзҳо мегузаштанд. Муносибати Мукаррама бо хушдоманаш муносибати модару духтарро мемонд. Ҳама корро бо маслиҳати якдигар анҷом меоданд. Ҳар гоҳ хушдоману келин ба кати дигар гузашта, маслиҳат оғоз мекарданд, аҳли хона бо шӯҳӣ ме-гуфтанд, ки онҳо нақшаи «Барбарос»-ро мекашанд.

Рӯзе муаллим Каримзода аз кор баргашта, хушдоман ва келинро саргарми маслиҳат дид. Онҳо чунон ба суҳбат дода шуда буданд, ки омадани сарвари оиларо нафаҳмиданд. Муаллим ба онҳо нигариста, бо шӯҳӣ гуфт:

– Боз чӣ нақша мекашед? Ба ҳавлӣ даромадани маро нафаҳмидед. Охир соҳиби ҳамон ду тахт шумо мешавед-да.

– Қадом тахт, маълим? – пурсид хола аз ҳамсараш.

Муаллим ба нақл оғоз кард

– Ривоят мекунам, ки дар биҳишт аз рӯзи азал ду тахти холи ҳаст. Суол медиҳанд, ки барои чӣ дар ин тахтҳо касе намешинад? Аз ғайб посух меояд: «Дар ин тахтҳо хушдоман ва келине хоҳанд нишаст, ки дар зиндагиашон бо якдигар боре ҳам ҷанг накарда бошанд. Чунин хушдоман ва келин то имрӯз пайдо нашудааст». Ба фикрам, шумо, келини азиз, бо хушдоман ҳамон тахтҳоро соҳиб хоҳед шуд.

Муаллим Каримзода шукр гуфта, аз муносибати келину хушдоман розӣ буданаширо изҳор намуд.

Мукаррама низ имрӯз шукр мегӯяд, ки дуои падару модар ва хусуру хушдоманро гирифтааст ва аз зиндагиаш шикоят надорад.

* * *

Дугонаҳо аз нақли Мукаррама шод шуда гуфтанд:

– Аҳсан, ту хушбахт ҳастӣ, дугонаҷон! Зиндагиат оромӣ тинҷ гузашта будааст.

Мукаррама бо табассуми зебӣ, ки ба ӯ мезебид, гуфт:

*Зиндагӣ дар садафи хеш гӯҳар суфта аст,
Дар дили шуъла фуру рафтани нағдохтан аст,*

– гуфтааст Муҳаммад Иқболи Лоҳурӣ, дугонаҳои азиз. Ман низ дар зиндагӣ пастию баландии зиёд дидам, аммо ҳамеша мубориз будам. Агар дар зиндагӣ аз нобарорихо бихаросӣ, ғуломи ҳаёт мегардӣ. Зане, ки дар чамъият кор мекунад, доим дар фикри хонаву дар, шавҳару фарзанд мебошад ва пайваста метарсад аз он, ки мабодо бо хурдтарин камбуд боиси нафрату надомат нашавад. Метарсад аз бухтон, аз номардии мардон, аз рашки шавҳар, аз дину имон, аз ғайбати бадсухан, аз макру фиреб. Чунки дили зан мисли шиша нозук ва пайваста дар хатар аст.

Мукаррама, ки солҳои зиёд дар вазифаҳои масъул кор мекард, ҳасадхӯрони зиёде дошт. Ҳар гоҳ азоби рӯҳӣ мекашид, ба назди модараш мерафт, медонист, ки модари босаводу фарҳангиаш, албатта, бо сухани нарму гуворояш дили ӯро мебардорад, ғам аз қалбаш дур мешавад.

Рӯзе дар бюрои кумитаи ноҳиявии ҳизби коммунист (он солҳо ҳизби коммунист дар сари қудрат буд) котиби яқум (Цыплухин Г.Т.) ба Мукаррама, муовини раиси ҳукумати ноҳия, супориш дода гуфт:

– Проверте и справку подготовте на уровне секретаря райкома. Вы же стоите у нас в резерве.

Баъди ин супориши котиби аввал сари Мукаррама дар

бало монд. Котиби сеюми райком ҷонибдорони худро гирд оварду машварат оғоз кард. Онҳо хуб медонистанд, ки агар Мукаррама котиби райком шавад, ниёз ба хидмате, ки онҳо ба котиб мекарданд, аз қабилӣ навиштани маъруза барои Рӯзи кӯдак, Соли нав, 1-уми сентябр, 8-уми март ва амсоли инҳо намоиш, чунки Мукаррама шахси босавод аст ва дар ягон маҷлис ё чорабинӣ аз болои коғаз баромад намекунад.

Котиб ва ҷонибдоронаш соатҳо дафтари корашро аз дарун баста нақшаи ба кадом восита сиёҳ намудани Мукаррамаро мекашиданд. Ба хурдтарин амали ӯ эрод мегирифт, кӯшиш мекард, бадномаш созад, аммо мегӯянд: «Ростиро завол нест».

Рӯзе, бегоҳӣ, фориф аз кор дугоникҳо – Ҳусейнҷон дар бағали падар ва Фотимаҷон дар дасти Мукаррама бо лаҳни кӯдаконаи тифлонашон бо ҳам суҳбат мекарданд, ки занги телефон баланд шуд. Падари кӯдакон гӯшакро бардошта лаҳзае хомӯш монд ва бо ғазаб «аблаҳ» гуфту онро дар ҷояш гузошт. Мукаррама суолomez ба шавҳараш нигоҳ кард. Ӯ гуфт:

– Хайрият дар ин лаҳза дар барам будӣ, набошад аз ин бухтоне, ки ман шунидам, гурдакаф шудан мумкин аст.

Нокасе ба ӯ гуфта будааст: «Меҳоҳӣ бидонӣ, ки ҳозир ҳамсарат бо кӣ дар кучо айш мекунад?» Мукаррама ба ӯ бо байти Лоик посух гардонид:

*Касе к-аз аклу дониш оро бошад,
Ба бухтонбофӣ истеъдод дорад.*

Ин хел лаҳзаҳои ногуворе, ки котиб дар нисбати ӯ ташкил мекард, зиёд буданд ва Мукаррамаро рӯҳафтада мекарданд ва ӯ дар ин лаҳзаҳо боз назди модар мерафт. Хотири ошуфтаи фарзандро дида, модар мепурсид:

– Духтарам, аз чӣ ғамгин ҳастӣ? Дар хона ягон камбуде дорӣ?

– Не, модарҷон, зиндагиам хуб, шавҳарам ҳам хеле меҳрубон, фақат дар ҷои кор мушкиле ҳаст, меҳоҳам ба

ягон кори осон гузарам, – гуфт Мукаррама.

– Духтарам, шахсе, ки аз мушкилӣ меҳаросад, худхох асту ғуломи зиндагӣ мешавад. Наход коре, ки имрӯз шумо мекунед, аз он кори мо, ки дар давраи чанг мекардем, сангинтар бошад. Мо аз мушкилӣ наметарсидем, орзуи зиндагии хуб мекардем. Сад шукр, ки ба рӯзҳои нек расидем, – гуфт модар ва маротибаи нахуст ба Мукаррама даврони кӯдакӣ, наврасӣ ва чавониашро нақл кард.

Муниса – модари Мукаррама дар солҳои Чанги Бузурги Ватании 1941 – 1945-ум муаллима буда, рӯз ба бачаҳо, шаб ба калонолон сабақ меодаст. Дар ноҳияҳои Темурмалик (Совет), Балчувон ва Фархор ба ҳайси муаллима кор кардаст. То ҳозир шогирдон бо эҳтиром номашро ба забон меоранд. Мардҳо ба чанг рафта буданд ва вазни рӯзгор ба дӯши занон афтада буд. Дар маркази ноҳияи Фархор, рӯбарӯи Корхонаи пахта чойхонае буд. Модар баъди дарс дар Ғӯшаи сурхи он ба мардум хабарҳои тозаи frontiро, ки дар матбуоти даврӣ дарҷ мешуданд, мерасонид. Он рӯзҳои сахтро модар ба хотир оварда нақл мекард, ки аз чойхоначӣ, ки Авлод номаш мегирифтанд, орд мегирифтуну шаб дар тафдон ёздаҳ нон мепухт. Яктоашро барои захираи мегирифт ва даҳтои дигарашро ба чойхоначӣ меодад ва худаш ба мактаб мерафт. Фориғ аз дарс ки мешуд боз омада, дар Ғӯшаи сурхи чойхона рӯзнома мехонд, номаҳои аз чанг омадаро кироат мекард ва ордҳои гирифта ба хона мерафт. Ин кор ҳар рӯз такрор мешуд. Ба хотир меовард, ки баъди хондани ҳар хатти сиёҳ мардум мегиристанд ва бо шунидани муваффақиятҳои ҷангӣ шодӣ мекарданд.

– Ин ҳама мушкилоти сангини зиндагиро пушти сар карда, ягон вақт чун ту рӯҳафтада нашуда будам, дилам ба зиндагӣ гарм буд. Ту бошӣ, аз амали як-ду ҳасуди нота-вонбин рӯҳафтада шудай, – таъкид мекард модари рӯзгордида.

Мукаррама аз нақл ва насихати модар рӯҳи тоза гирифта, дилаш аз нав ба кор ҷӯш мезад.

Лола, ки бодикқат дугонаашро ғӯш мекард, аз ӯ пурсид:

– Соли 2000-ум аз телевизион ва матбуоти даврӣ дарак ёфтаам, ки номзадиатро ба вакили Маҷлиси Олӣ пешбарӣ кардаанд, натиҷаашро нафаҳмидам?

Мукаррама фаҳмид, ки дугонаҳо дар бораи ӯ ҳама чизро мецоҳанд бидонанд. Ва наклашро давом дод:

Намояндагони конференсияи Ҳизби халқӣ-демократии ноҳияҳои Фархору Панҷ ӯро номзад ба вакили Маҷлиси Олӣ пешниҳод менамоянд. Шод буду сарбаланд ва болидахотир аз боварии халқи азизаш. Баъди чанд мулоқот бо интихообкунандагон равшан гашт, ки дар қатори ӯ боз се нафари дигар ба воситаи худпешбарӣ имзо чамъ карда номзадиашонро гузоштаанд.

Муборизаи шадид оғоз ёфт. Рӯзе набуд тухмат ё дурӯғеро дар нисбаташ паҳн накунанд. Нахуст маблағи калоне ваъда карданд, то ки номзадиашро пас бигирад. Қабул накард. Сипас рӯзу шаб ба ҷои кор ва хонааш телефон намода, таҳқир ва таҳдидаш мекарданд. Ӯ ҳамоно дар қавл устувор буд. Рӯзе ба ҷои кораш телефон карда гуфтанд, ки агар номзадиатро нагирӣ, духтарчаатро, ки дар шаҳри Душанбе, дар Литсеи президентӣ таҳсил мекунад, зинда намеёбӣ. Сахт тарсид ва ҳамон рӯз ба Душанбе рафта, духтарашро ба хона овард. Дар роҳ ба садама дучор шуданд: Тахминан соатҳои панҷи бегоҳ, вақти кӯпруки дарёи Вахшро гузаштан, мошини бе рақами шишаҳояш сиёҳ ба мошини онҳо зад. Мукаррама нафаҳмид, ки ин садама тасодуфӣ буд ё аз рӯи нақша. Мошин осеб дида бошад ҳам, ӯ ва духтараш зинда монданд. «Сад шукр» гуфт.

Дар ду моҳи маъракаи пешазинтихоботӣ ҳар рӯз ба ҳодисае гирифта мешуд. Рӯзе Мукаррама аз мулоқот бо сокинони ноҳияи Панҷ, ки он ҷо ду рӯз монда буд, баргашта, дар ҳавлиаш одами зиёдеро дид. Дарро кушода, ба ҳавлӣ даромадани ӯро дида, шавҳараш қариб аз ҳуш рафт. Маълум шуд, кадом ноҳалафе бо телефон ба онҳо хабар дода будааст:

– Таёриатонро бинед, ҳозир мурдаи Мукаррамаро, ки дар ноҳияи Панҷ ба садама дучор шудааст, меоранд.

Мукаррамаро зинда дида, онҳое, ки дар ҳавлиаш гирд

омада буданд, ашки шодӣ мерехтанду шукрона мекарданд. Ҳарифон дар миёни мардум овозаҳои бардурӯғро оид ба рафтору кирдори Мукаррама паҳн менамуданд. Шукргузор буд, ки дар чунин рӯзҳои барояш бисёр вазнин модари меҳрубон дар бараш нест ва пасти як зумра нокасонро намебинад. Ё бо дунё падруд гуфта буд ва аксари мардуми ноҳия барои дар роҳи охират гусел кардани яке аз нахустин муаллимаҳо ба ҷанозааш омада буданд.

Ҳарифони Мукаррама дар воҳӯриҳояшон ваъдаҳои зиёде мекарданд, аммо ӯ ба халқ росташро мегуфт, ки ман ба шумо ягон ваъда намедихам, чунки молу сарвате надорам. Аммо баъди вакили халқ шудан ҳама қуввату ғайрат, ақлу заковат ва донишу таҷрибаамро ба он равона месозам, ки дар парлумон қарору қонунҳое ба тасвиб бирасанд, ки ба манфиати шумо, халқи азиз, ва Ватани маҳбубам бошанд. Ҷонибдорон ва ҳамфикрони Мукаррама маслиҳаташ медоданд: «Шумо ҳам мисли дигар номзадҳо ваъда диҳед, ки қорҳои зиёдеро иҷро мекунам. Халқ нағз мебинад чунин баромадҳоро». Ӯ қабул накард.

– Тақдири фарзандон бароям аввалиндарача буд ва ман баъди он садама аз ҳаёти фарзандон тарсидаму дигар мубориза набурдам. Ин аст посухи ман ба суоле, ки додед, дугонаҳои азиз.

Мукаррама аз тақдираш меболад, чунки заҳматҳои баробас нарафтаанд: хурду калони ноҳия эҳтиромаш мекунанд, дӯсташ медоранд, чунки Мукаррама низ Фархори азиз ва сокинонашро дӯст медорад. Имрӯз низ кори хеле пурмасъулро ба уҳда дорад ва ба Офаридгор барои ин бахти баланд шукргузор аст.

* * *

– Модарҷон, наҳорӣ тайёр, ширҷой ва тухмбирён кардаем, биёрем, – гуфтани келин ва духтаронаш ҳамаро дар ҳайрат монд. Онҳо ба суҳбат дода шуда, гузаштани шаб ва дамидани субҳро нафаҳмиданд. Шаби ҳам дарозу ҳам кӯтоҳи се дугона, ки гирехҳои зиёд доштанд ва инъикоскунандаи таърихи сисолаи зани тоҷик буд, поён ёфт...

ФИРОР АЗ ХУД...

Олуфта дар пушти панчараи оҳанин ништа, рӯзҳои гузаштаи ҳаёти кӯтоҳашро ба хотир меоварду бо дастрӯмол рухсараҳояшро аз ашк, ки беихтиёр аз чашмони шаҳлою зебояш мерехт, пок менамуд. Эҳсоси надомат вучудаашро фаро гирифта буд. Худро чашми дидан ки надошт, бо ҳасрат мегуфт:

– Худоё, ин чӣ кори кардаам буд? Барои чӣ ба ин кӯчаи сарбаста афтаму дар ин ботлоқи бадбӯй ғӯтидам? Охир, мақсади ба шаҳр омаданам дигар буд-ку? Чӣ орзуҳоеро дар дил мепарваридаму кӣ шудан мехостам?! Эҳ зиндагӣ, зиндагӣ...

Хонаи бечораҳолонаи падар, нуҳ хоҳару бародар, шиками нимсер ва либосҳои кухнаи апаҳо, баъди дарс то шом дар саҳро кор карданаашро ба ёд овард. Зеби дастархонашон як табақи чӯбин, ки аҳли хонадон аксар вақт дар он шакароб мехӯрданд, як чойники оҳанин ва 5-6 пиёла буд, ки ҳам падару модар ва ҳам хоҳару бародарон бо навбат чой менӯшиданд.

Олуфта аз рӯзе, ки каму беш мушкилоти зиндагиро мефаҳмидагӣ шуд, орзу мекард, ки ба шаҳр мераваду хонда маълумот мегирад ва соҳиби вазифаву шавҳари серсӯм мешавад. Ҳамсони шаҳриҳо дар хонаҳои баландошёна зиндагӣ мекунад, дар тарабхона ғизои шом – сихкабобу тандуркабобу кабобҳои дигар мехӯрад. Аммо ба мактаби олий дохил нашуд, ҷои кори маъкул ҳам наёфт, бо духтарони бироҳа ҳамроҳ шуда, на ба ҳавлии падар баргашту на муқими шаҳр гардид.

Аз ҳамболинӣ бо мизочони серсӯм меболиду худро дар самои дигар мидид. Ифтихор мекард, ки мардуми оғаҳ гоҳи рӯ ба рӯ омадан онҳоро «шабпарак» меномиданд. Ҳар гоҳе барои қабули мизочи навбатӣ ва ё ба назди ӯ рафтани дар

назди оина менишасту худро орову торо медод, аз тамошои хусни худододаш сер намешуд. Аз оинаи баркад зебо-нигоре бо табассуми латифи ба худаш зебанда ба ӯ менигарист, ки қомате дошт чун сарв сихӣ, чашмоне мисли олуи пухта, лабҳое ҳамсони ғунҷаи гули ношукуфта, миҷгонҳои дарози то абрувон расидаву ба боло хамида, мӯйҳои чингилааш басо зебо оро ёфта, як қабзаи мӯй чун занҷире як тарафи рӯяшро зеб медод. Дугонаву «ҳамкоронаш» ба ӯ менигаристанду баъзан аз ҳасад, баъзан аз сари сидқ мегуфтанд:

– Олуфта, ба Худо, ба ҳамсарии шоҳ меарзӣ, аммо... Афсӯс, сад афсӯс, ки дар сад сол ягон мард моро ҳамчун зани қонунӣ эътироф намекунад. Барои дамгирӣ мумкин, аммо барои соҳиби хонааш, модари фарзандаш шудан, ҳеч гоҳ!

Олуфта ин лаҳзаҳоро ба хотир оварда, охи чуқуре аз дили пурдардаш баровард ва номаълум об аз дидагон тоза кард. Ҷавоне, ки вазифаи миёнаравиро иҷро мекард, бо маблағи ночизе куртаҳои ҳаррангаи бо муҳраҳо орододаро харида, ба Олуфта ва «ҳамкоронаш» пӯшонда буд. Шабҳо дар равшании чароғҳои қадди роҳ бо дурахши муҳраҳои куртаашон мизочонро ба худ ҷалб мекарданд, чашмонашон низ медурахшиданд: ба тавре гӯиё шод буданд, аз чизе камӣ надоштанду ба чизе ниёзманд набуданд: зиндагиашон ҳам «шоҳона» мегузашт.

Бо «мизоч»-ҳои ҳархела вомехӯрд: яке дасткушод буду сахӣ, дигарӣ мумсику мурдаи беҳосият, севумӣ бадқахру чоҳил... Рӯзе «мизоч»-и навбатӣ марди чоҳил баромад: дасту пой Олуфтаро баста, бо миёнбанди чарминаш то беҳуш шудан ӯро латукӯб намуд. Бечора духтар ду ҳафта захмҳои баданашро табобат карду аз ноомади қор, имрӯз, ки баъди табобат бори нахуст ба «қор» баромада буд, дар тафтиши навбатии қормандони милиса ба даст афтод. Як гурӯҳ «шабпаракҳо»-ро ба шуъбаи қорҳои дохилӣ оварданд.

– Апаи Олуфта! Ин шумоед? Ба чашмонам бовар намекунам, навод шуморо бо фоҳишаҳо мебинам? – гуфтани милисаи ҷавон Олуфтаро ба худ овард.

Ўро шинохт: Ғайратшоҳ, писари муаллиме аз деҳаашон буд. Осмон ба сараш фуру рафт. Гушҳояш гӯиё кару чашмонаш кӯр гаштанд. Сараш чарх зад: «Худоё, чонамро би-гиру аз ин шармандагӣ раҳоям соз! Охир, падару модар бо фахр «духтарамон донишчӯ» гуфта, ба ҳамсояхо наклҳои зебо мекунанд. Ман бошам, ба ин ботлоқ афтада, худро бадном, радди маъракаву рӯсиёҳи дунёву охират гардондам. Агар волидайн шунаванд, ба ин шармандагӣ тоб меоварда бошанд? Бечора падарам дигар ба масҷид рафта, намозашро хонда метавониста бошад? Модари муштипарам-чӣ? Ўро ҳатто ба маъракаи гаҳворабандон даъват нахоҳанд кард. Барои хоҳаронам касе ба хостгорӣ намеояд. Ба бародаронам низ духтар додани ҳамдеҳагон дар гумон аст. Касе аз хонаи мо нони худой намехӯрад, чунки ман, фарзанди ин хонадон, фоҳиша ҳастаму бо танфуруши рӯз мегузаронам. Эҳ, рӯям сиёҳ!!!»

Ин ҳама андешаро дар як лаҳза аз сар гузаронид. Охир, он ҷо шаҳр нест, ки ҳамсоятро нашиносӣ. Он ҷоро деҳа меғунду духтари ҳамсоя чӣ, сагашро мешиносӣ. Ба нигоҳи маҳкумкунандаи Ғайратшоҳ тоб наовард. Бо домони куртаи танги кӯтоҳаш бо азоб зонувони бараҳнаашро пӯшонид. Мӯйҳои парешону ба таври худ оро додаашро, ки дар болои сараш лонаи парандагонро мемонд, хост ба тартиб дарорад. Натавонист. Аз ҳар ду бари рӯ мӯйҳои чингилаи чун шаби тор сиёҳаш бетартиб ба поин ҳамойил шуда, китфҳояшро пӯшонида буданд. Пеши бари кушодаашро, ки аз он хатти байни синаҳои дамидааш аён мешуд, хост бо кафи даст пинҳон кунад, аммо...

Оби дида беихтиёр аз чашмони рангмолидааш мерехту дар чехраи сап-сафедаш бо ҷӯяҳои сиёҳ нақши безеб мегузошт. Қатраҳои ашки сӯзону ранголуд аз рухсораҳояш шорида, пеши барашро низ сиёҳ карданд. Сиёҳ... сиёҳтар аз шаби тор, сиёҳтар аз қисмати ночӯр, сиёҳтар аз он рӯзи шуме, ки деҳаи азизашро тарк карда буд...

Дар ин лаҳзаҳо Олуфта мехост, ки бол кушода, ба ҳавлии бечораҳолонаи падар, ба деҳаашон, парвоз намояд ва дар он ҷо, дар пушти девори гилини падар, шояд аз ин

шармандагӣ пинҳон шуда тавонад. Оё падару модар ин гуноҳи ӯро мебахшида бошанд? Қаноат мекард ба ҳамон шакаробе, ки модар аз шибиту райҳону пудина, гашничу чаккаву қаланфур, ки дар табақи чӯбин кӯфта, бо нони гарми аз орди осиебӣ пухтааш тайёр мекард. Бомаза буд, чунки аҳли хонадон бо хандаю шӯхӣ, дар паҳлуи волидайн нишаста нӯши чон мекарданд. Розӣ мешуд фақат бо баргҳои ӯсмаи тар, ки ҳар баҳор бечора падараш пал мекашиду тухми онро ба замин пошида бо меҳр мегуфт:

– Барои духтаронам ӯсма мекорам, то абрувонашонро об диҳанд, зебо шаванд...

Меҳост фирор кунад аз ин дунё, пеш аз ҳама, фирор кунад аз худ, аз худе, ки барои худ бегона шуда буд...

«Эҳ, кош падар маро бубахшаду ба баргаштанам розӣ шавад...» Аз фикрҳои сарбаста сараш чарх зад, пардаи сиёҳе пеши чашмонашро гирифт. Худро нигоҳ дошта натавонист, аз ҳуш рафт ва дар назди пой Ғайратшоҳ ба рӯи фарши сементии хуноки милисахона афтид...

ХИЁНАТ ВА БАҲШИШ

Ҳафт писар нагузоштанд, ки тобути модарро бо мошин баранд, онҳо пиёда дасти ба даст модарро дар роҳи охират гусел карданд. Хешу табор, пайвандон, дӯстон ва аҳли деҳа, ки барои видоъ бо Гулрӯ чамъ омада буданд, бо якдигар пичир-пичиркунон дар бораи маит суханони нек мегуфтанд:

– Раиса зани бихиштӣ буданд, – мегуфт яке.

– Илоҳо чояш ҷаннат шавад, ҳамеша дастгири камбағалон буданд, – мегуфт дигаре.

– Афсӯс, сад афсӯс, ки номус пеш аз муҳлат аз байни мо рабудаш, – мегуфт сеумӣ.

– Бале, хиёнати шавҳарро таҳаммул карда натавонист, – илова кард чорумӣ...

– Модарамро шумо куштед, шумо! – гуфт гирён ва бо қаҳр писари хурдӣ ба падараш.

Бародарон додари хурди ро ором карда, сӯи деҳа равон шуданд. Зафар дар водии хомӯшон дар назди қабри зан танҳо монд...

* * *

Гулрӯ рӯзи шанбе барвақт аз хоб хеста, бо аҳли хонадон хайру хӯш карду роҳи Душанберо пеш гирифт. Ният дошт, ки бо фарзандҳо маслиҳат карда, чиҳози арӯсии ду писарашро аз бозор бихарад. Ў ба ҳарду писараш келинҳои зебо ёфта буд, писарҳо ҳам зид набуданд, чунки бо келиншавандаҳо дар як мактаб хонда буданду онҳоро хуб мешинохтанд.

Гулрӯ аз тирезаи мошин ба берун назар карда, аз зебоиҳои табиат баҳра мебурд. Ду тарафи роҳ ҳама майса-ву себарга, гулҳои лола хайма зада, ба назари аввал гӯё табиат ҷо-ҷо қолинҳои рангорангро ба замин густурда бошад. Дашти Олимтой бениҳоят зебо, назаррабо шуда буд дар ин рӯзҳои баҳорӣ.

Шаб Гулрӯ хобе дида, саросема аз ҷояш хест ва дид, ки соат панҷ шудааст. Баданаш меларзид, аз сару рӯяш арақ мерехт. Дар хоб раҳмати хусураш бо қаҳру ғазаб мегуфт:

– Барои чӣ хонаву даратро ба ихтиёри бегонаҳо монда, ба Душанбе омадай? Зуд бихезу рафта хонаатро соҳибӣ кун!

Гулрӯ парешонҳол фарзандонашро бедор намуда хоҳиш кард, ки то истгоҳи мошинҳо гуселаш кунанд. Фарзандон аз авзои модарашон ҳайрон шуда, маслиҳати шабонашонро ба хотираш оварданӣ шуданд, аммо ӯ чизе шунидан наметавонист, кӯтоҳақак гуфт: «Мӯйсафеди бобоятонро дар хоб дидам, ин бесабаб нест». Охир, дар бисту панҷ соле, ки Гулрӯ келини ин хонадон буд, бечора хусураш ягон маротиба ба ӯ баланд сухан нагуфта буд. Ин хоб бесабаб нест. Дар хона ягон гап шудааст.

...Дар назари Гулрӯ мошин ҳамсони сангпушт хазида пеш мерафт. Аз ронанда хоҳиш кард, ки илоҷаш бошад, мошинро тезтар биронад. Ронанда – ҷавони хушҷакҷак хост шӯҳӣ кунад:

– Холаҷон, тез рафтагиҳо ба кучо расиданд, ки мо бирасем? Дар ин ағбаҳои хавфнок оҳиста рафтанимон хубтар аст.

Гулрӯ хомӯширо авло доништа, ба берун нигарист. Аз он зебоие, ки дина дида буд, дар назараш чизе наметофт. Абри сиёҳе гӯё роҳнамоишон мекард ва ҳам само ва ҳам дили ӯро хира месохт. Майдаборон меборид ва баъди чанде ба сел табдил ёфта, ҳаракати мошинро душвор мегардонд. Гулрӯ, аз борони сел чашм наканда, аввал хоби дида ва баъд лаҳза-лаҳза рӯзгори аз сар гузарондаашро ба ёд овард.

...Баъди хатми донишгоҳ ба зодгоҳаш ба кор омад. Аввал мудирӣ боғчаи колхоз таъйинаш карданд, вакили маҳалла интиҳоб шуд ва баъд ба кори идораи ҷамоат гузаронданд. Бо Зафар дар ҳамон ҷо вохӯрда, якдигарро нағз диданду хонадор шуданд.

Аз миён солҳо гузашт. Гулрӯ садҳо бор шукр мегуфт, ки ҳафт писар дорад ва агар келин бигирад, соҳиби ҳафт духтар мешавад. Аллақай ду келин дошт ва якбора дар тараддуди тӯйи домодии ду писари дигараш шуд.

Гулрӯ, ки келини қобил буд, хусуру хушдоман дӯшташ медоштанд. Мутаассифона, ҳарду бемор шуданду пайи ҳам зиндагиро падруд гуфтанд. Хушдоманаш се сол бемори бис тарӣ шуд ва Гулрӯ кӯшиш мекард ҳам кори идораро анҷом диҳаду ҳам нигоҳубини ӯро. Дар рӯзҳои вопасин хушдоман келинро дуои нек дод. Нони маърақаҳои хушдоманро дода буданд, ки хусураш ба бистари беморӣ афтод. Ӯ, ки ба касалии фалаҷ гирифта буд, нигоҳубинаш вазнинтар гашт. Ноилоҷ рухсатии бемуҳлат гирифта, ба нигоҳубини хусураш машғул шуд. Мӯйсафед як сол беморӣ кашид. Баъди даргузашти хусураш боз ба кор баромад.

Гулрӯ вақтҳои охир ҳис мекард, ки амалу рафтори шавҳараш тағйир ёфтааст. Корро баҳона карда, ба хона дер меомад. Бо баҳонаи сафари хидматӣ 2-3 рӯз гум шуда ме-рафт, муносибаташ ҳам сард шуда буд. Шиносҳо ба хона телефон карда, дар бораи шавҳараш ҳар хел суханон мегуфтанд. Аммо Гулрӯ ба онҳо бовар намекард, сафсата ме-

пиндошт ва ё ҳамин хел як шӯҳии рафикаона қабул мекард. Худро бештар ба кори рӯзгору идора андармон месохт.

Як такони мошин дар роҳи ноҳамвор Гулрӯро хушёр кард. Дид, ки мошин ҳанӯз ҳам дар роҳи калони Олимтой медавад. Ба берун нигоҳ карда мехост аз насими атрогини баҳорӣ ва хусну таровати табиати зебои кишвараш ҳаловат барад, аммо дар дилаш чизеро гунҷонида наметавонист. Ҳанӯз ёдаш ба хоби дидааш банд буд. Аз тирезаи мошин чашмаш боз ба ҳамон абри сиёҳ афтид, ки гӯё ҳамсафари онҳо бошад, ки мошинро дунболагир карда аз пеш меомад. Дилаш боз сиёҳтар шуд. Ин чӣ гап? Чашмонашро аз абри сиёҳ канду нимпӯш карда, боз ба ғанаб рафт...

– Холаҷон, расидем, – гуфтани ронанда ўро аз гирдоби хаёлҳои мағшуш раҳонид.

Гулрӯ дар истгоҳи марказии ноҳия аз мошин берун шу- да хост рост ба хона равад. Ба ёд овард, ки хар рӯзи истироҳат Зафар ҳатман аз ҷои кораш як хабар мегирад ва баъд бозорӣ карда ба хона меояд. Гулрӯ роҳи идораи шавҳарро пеш гирифт. Чашмаш боз ба осмону ба ҳамон абри сиёҳ афтод, ки болои шаҳракро печонда, гӯё ҳамин замон пешопешаш борону жола меорад. Шамолу гирдбоди сахте сар шуд. Гарду чанг ба ҳаво хеста буд. Ба чашмҳо зада роҳгардиро душвор мекард. Акнун чакраҳои калон- калони борону жолаи майда ба сару рӯи Гулрӯ мезад. Ба идораи Зафар ҳам расид. Мошинро дида хушҳол гашт аз он, ки ҳамроҳ ба хона меравад. Аз дари идора даромадан замон болои сараш тундари сахте заду шуълаи барқ ба за- мин афтод. Борони селро гӯё бо сатил мерехтанд.

– Хайрият расидам-е, – гӯён чашмаш ба посбони идора афтоду аз ӯ Зафарро пурсид. Аммо Шарифи посбон аз ди- дани Гулрӯ дасту по хӯрду сарашро ҳам карда, нигоҳашро аз ӯ гурезондан хост. Гулрӯ боз аз ӯ Зафарро пурсид. Ноилоҷ ба хоначае, ки дар шафати бинои идора барои дам- гирии посбону ронандаҳо ҷиҳозонида шуда буд, ишорае кард ва зуд ба кучоёе ғайб зад. Гӯё аз пешомади чизе боха- бар аст.

Гулрӯ аз ин амали Шарифи посбон ҳайратӣ шуду аз ди-

лаш чӣ гапҳое нагузашт. Ба дар наздик шуда, онро ба пушти ангуштонаш кӯфтӯ тарафи дарун тела дода кушодан хост. Дар аз дарун маҳкам буд. Овозе намебаромад, вале маълум буд, касе дар он ҷо ҳаст. Аз нав Гулрӯ дарро сахттар кӯфт ва бо тамоми қувват тела дод. Зулфаки дар аз дарун канда шуду ба хона даромада, шавҳарашро бо зане дид, ки дар болои кат бараҳна якдигарро дар оғӯш гирифта, маст мехобиданд.

Шамоли боронолуда зада ба хона даромад. шамоли сард ва резаҳои барф ҳам. Шараққоси дару шамоли хунук онҳоро хушёр кард, саросема аз ҷо хестанд. Зафар Гулрӯро дида, рангу рӯяш канд. Гӯё аз осмон ҳамон борони селу жола ба сари Гулрӯ фуру рехт. Аз қаҳру ғазаб аъзои бада-наш мисли зулфони беи Мачнун меларзид. Ин лаҳза тани бараҳнаи худро он зан ба пушти Зафар гирифта, аз тарс дарак-дарак меларзиду зор-зор гирия мекард:

– Апаҷон г... хӯрдам, тавба кардам. Аз гуноҳам гузаред. Айби ман не. Зафар маро ба гап даровард.

Гулрӯ зорию таваллои ўро гӯё намешунид ва шунидан ҳам намехост. Ў ба қаҳру ғазаби худаш гирифтор буд. Зафар бошад, ки тани бараҳна буд, кӯрпачаи ифлосу чиркини болои катро гирифта, ба ҷои лозимияш печонда, аз Гулрӯ хошиш мекард, ки либосҳояшро диҳад. Хоначаро бӯи ғализи хӯришҳои гуногуну аллакай дар ҳавои дамгири хона болои дастурхони хурдакаи ифлосу солҳо нашустаи посбонон ва араку коняку пивои нимашуда пахш карда буд. Гулрӯ либосҳои занро гирифта хост аз мӯйҳояш кашаида бараҳна ба берун бароварда, дар назди мардум шармандагиашро барорад. Аммо Зафар аз Гулрӯ мисли аз карда пушаймон илтиҷо дошт, ки ба худ биёяд.

Худоё боз киро дар оғӯши шавҳараш дид. Зане, ки ҳамсиннусоли фарзандаш мебошад. Гулрӯ ҳам аз ғазаб ва ҳам аз ғояти рашку ҳасад меларзиду аз чашмонаш оташак гӯё чун тир ба сини Зафару он зани шарманда мехалид.

– Ана шумо чӣ гуна дурӯғгӯ будаед. Корро баҳона карда, рӯзи истироҳатро дар кучо ва ба чӣ номаъқулиҳо мегузаронидаед. Э, лаънат ба чун ту шавҳару ба мисли ту

роҳбари корхона! Мана гиред! Искотиҳои ифлосатона пӯшед, шармандаҳои ду олам!!!

Ва бо лагад либосҳоро дар пешашон партофт ва аз ғояти қаҳру ғазаб тоқаташро аз даст дода, як қадам ба пеш монду ба рӯи Зафар як шаппотии обдоре фуруварда, девонавор ба кӯча баромад. Ӯ худро дигар на дар замин медиду на дар само. Борони сел ҳамоно меборид. Селоба рӯ-рӯи кӯчаю чӯйборҳоро пур карда, хасу хасрӯбаҳо ва зарфҳои ифлосро пешандоз карда мебурд. Ба гумони Гулрӯ шавҳараш ва ҳамон зани фоҳиша ҳамин хасҳоянд, ки рӯ-рӯи об мераванд.

Ба худ омад. Зафар ба ӯ хиёнат кард-ку!

Авзояшро ба тартиб дароварду ба кучо, ба назди кӣ рафтани рози дил гуфтан ва маслиҳат пурсиданро андеша кард. Аввал обрӯи худро фикр кард. Ба ёдаш муовини раиси ноҳия Мохрӯ Давлатовна расид, ки бо ҳам солиёни зиёд дӯстӣ доштанду доимо розгӯю роздону маслиҳатгари якдигар буданд.

– Тавба, тавба, тавба!!! Ин мардак дигар бо кадом шарму ҳаё ба хона меомада бошад. Чӣ хел бо ман рӯ ба рӯ мешинад!? – мепурсид аз худ Гулрӯ. – Як рӯз паноҳ медорам аз фарзандон ё ду рӯз. Охир як рӯз не як рӯз фош мешавад. Ҳамсояхо чӣ мегӯянд? Охир ҳама ҳаваси рӯзгори моро меҳӯрданд. Бо Зафар якҷоя меҳнат кардему якҷоя хона андохтем. Ҳафт писарро калон кардему хонондем. Падару модарашро мисли волидайнӣ худ то вопасин рӯзашон нигоҳубин кардам. Оқибат ин рӯзгору ин зиндагири вайрон кард ин мардак. Аламовараш ин аст, ки маро бо кӣ иваз кард? Бо як зане, ки радди маърака аст.

Хонаи раиса дар як гӯшаи дури қисмати шарқии маркази ноҳия воқеъ буд. Зери ҳамин андешаҳову борони сел Гулрӯ гӯё сӯи хонаи раиса медавид. Касеро намедиду чизеро пайҳас намекард. Ба назараш, ки тани танҳо мерафт дар кӯча. Боз гирдоби қаҳру ғазаб Гулрӯро сӯи он зани шарманда бурд...

– Ба ҳамин зан чӣ намерасад? Якчанд маротиба ба хонаам омада, дар гӯшаи дастархонам нишаста нону намак

хӯрдааст. Э ҳамон нону намаки хӯрдагӣ кӯрат кунад-е, харомии носипос! Ту бебало ба хонаи мо намеомадай!? Мани сода наздаш чун фарзанд аз хонаи обод, шавҳари меҳрубон, фарзандони азиз ва фаъолияти роҳбариям наклҳо карда, аз доди Илоҳи шукргузорӣ мекардам. Афсӯс, сад афсӯс, одамро шинохта намешудааст...

Ва аз қаҳр мушташро гирех карда, ҷои кӯфтан мекофт, ки хушёр шуда, худро дар назди дарвозаи ҳавлии раиса дид. Гулрӯ шип-шилтаи об ба ҳавлии раиса даромад. Раиса ҳамроҳи фарзандонаш дар болои кати тағи долон нишаста, борони селро наззора мекард. Мохрӯ Давлатовна Гулрӯро дар ин ҳол дидан баробар ба пешвозаш баромад:

– Биё. Гулрӯҷон, шамолҳои кучо парронд туро. Дар ин ҳавои боронию бо ин аҳвол, – гуфта якдигарро ба оғӯш гирифтанду баъди истиқболи самимӣ ба хона даромаданд. Гулрӯ худро аз оғӯши раиса нагирифта тоқат накард ва бо овози баланд ҳой-ҳойи гирияро сар дод.

– Чӣ шуд, барои чӣ гирия мекунӣ? – гӯён раиса барои ором шуданаш ба ӯ пиёлаи обро дароз кард ва аз ҷевон либосҳои худро ба Гулрӯ доду:

– Тез либосатро иваз кун, мабодо шамол хӯрда бемор нашавӣ, – гуфт ва худ берун баромада, ба фарзандон супориши дастархон ва ҷойи гарм оварданро дода, ба назди Гулрӯ баргашт.

Баъди каме ором шудан Гулрӯ тамоми ҳодисаро як-як ба ӯ накл кард. Мохрӯ Давлатовна ҳам, ки худ аз пастию баландии рӯзгор борҳо гузашта буд, баъди ором кардану шунидани нақли Гулрӯ ӯро таскин дода, мақсадашро пурсид.

– Муаллимаҷон, дигар рӯи Зафарро дидан намехоҳам. Ният кардам, ки ариза навишта ба суд диҳам ва ҷудо шавам. Ҳайфи умрам, ҳайфи меҳнатҳое, ки ман барои ӯ кардам. Ба ҳама рӯзгори ободу зиндагии осоишта ва фарзандони хушодобу боинтизомаш нигоҳ накарда, ба роҳи хиёнат рафт. Худи пагоҳ назди раиси ноҳия даромада, ҳамаашро накл мекунам, ки роҳбари идора дар ҷои кораш ба чӣ корҳо машғул аст! Бигузор аз кор пешаш кунанд!

Раиса баъди андак сукут кардан:

– Гулрӯ, ту зани босаводу бофарҳанг ҳастӣ, пастию баландии зиндагиро хуб медонӣ, ҳафт шоҳписар дорӣ. Агар пагоҳ ба назди раис дарой, албатта, ӯ ба шавҳарат чазо медиҳад, мумкин аз кор пеш кунад. Дар тамоми ноҳия овозаву дарвозаи зиёд мешавад ва дар сари қаҳр акаи Зафар талоқатро медиҳад ва писаронат ятим мемонанд. Зани дигар мегирад ва шумо хонавайрон мешавед. Бори дигар андеша кун, мумкин ба хотири фарзандон хиёнати ӯро бубахшӣ? Обрӯи худатро, кӣ буданатро ҳам як фикр бикун. Фаромӯш накун зани обрӯманд буданатро! Хурмату эҳтиромат зиёд аст дар байни мардуми ноҳия. Аз таънаи душманонат андеша кун.

Гулрӯ ба суханони раиса гӯш дода ба фикр рафт. Охир чӣ хел дардаш накунад? Аламовар буд барояш дар ҳоле ки барои сад кас маслиҳатгар буду чорасоз ва имрӯз худ бечора монд. Дар бисту панҷ соли кораш садҳо оилаи вайроншудаистодаро аз нав оштӣ доронду бахти сафед орзу кард.

То чанд нафраташ дар нисбати шавҳараш зиёд мегардид. Фарзандонаш чун панҷара пеши раҳашро гирифта буданд. Намехост онҳо ятим монанд. Фикри панҷ писари дигарро кардан даркор, ки онҳоро ҳам хонондан ва ҳам хонадор кардан лозим. Дудила шуд. Бори дигар раиса ӯро таъкиду маслиҳат дод ва гуфт, ки гӯё ин ҳодисаро ба ман ҳам нагуфтаӣ ва ман чизеро намедонам.

Гулрӯ дилрешу дилхун ба хона омад, намехост бо касе гап занад. Дар ҳақиқат дунё дар назараш торик буд. Насиҳати раисаро гирифта, ин ҳодисаро ба касе нагуфт. Дарун-дарун чун кундаи тар месӯхт. Ба рӯи шавҳараш нигоҳ кардан намехост. Як хонаи пур аз хандаву шодӣ барояш хомӯш гашта холи менамуд. Ба ёдаш омаданд он рӯзхое, ки агар мушкилие пеш меомад, қуввати дилаш, албатта, Зафар буд, ки бо ӯ роз мегуфту аз ӯ маслиҳат мепурсид ва шонаҳои ӯ ҷои сар мондану ашк рехтан буд. Имрӯз қуввати дилаш нест ва нафратовар аст ба он шонаҳо сар мондану ашк рехтан.

Рӯзҳо, ҳафтаҳо, моҳҳо сипарӣ шуданд, аммо муносибати

зану шавҳар хунук, чун ҳавои зимистон сард. Гулрӯ рӯз ба рӯз хазон мешуд. Ба беморие гирифтор гашт, ки ягон ташхиси духтурӣ онро муайян карда натавонист. Дар ҳамин ҳол рафтори Зафар аз аввал дида бадтар гашта буд.

Гулрӯ дар бистари беморӣ садҳо бор саҳифаҳои ҳаёташро варақгардон мекарду сабаб мечуст: дар кучо хато карда бошад, охир Зафар солҳои аввали зиндагӣ меҳрубон буду тавлиди ҳар фарзанд ба ӯ хурсандию хушбахтӣ меовард, ҳамсарашро болои сар мегардонд, хурматашро ҳамеша ба ҷо меовард. Вақте ӯро ба маркази ноҳия ба кор даъват карда, роҳбарии корхонаи калонеро бар дӯшаш воғузур карданд, Гулрӯ Зафарро аз тамоми ташвишҳои рӯзгор озод кард.

– Мардакҷон, ташвиши хонаву дар, гову мол, тарбияи фарзандон ва нигоҳубини падару модаратро ман ба дӯши худ мегирам, чунки ҷамоат ба хона наздик аст ва ман бештар вақт меёбам ин корҳоро анҷом диҳам. Шумо дар маркази ноҳия кор мекунед, ҳар сари вақт аз кор дур шуданатон ба фаъолияти кориатон зарар расонданаш мумкин аст. Меҳоҳам шуморо дар сафи бехтарин роҳбарҳо бинам.

Зафар низ аз ин меҳрубонии ҳамсараш истифода бурда, ба каму коти рӯзгор аҳамият намедодагӣ шуд, рафикони нав пайдо кард, онҳо шахсоне буданд худхоҳ, айшу ишратро аз ҳама боло медонистанд. Тез-тез нишастҳо ташкил намуда, ба шаробнӯшӣ машғул буданд. Баъзан дар нишастҳояшон занҳоеро, ки номашон бо бироҳагӣ баромада буд даъват мекарданд. Зафар низ тез-тез онҳоро ба хона таклиф карда:

– Гулрӯҷон, рафикони шаҳриамро таклиф кардам, дастархоне кушо, ки дар ҳайрат монанд. Хӯрокҳои паз, ки аз хӯрдан сер нашаванд, хӯришҳои тайёр кун, ки дар умрашон надида бошанд, шаш мурғу ду мурғи марҷонро бирён карда, болои дастархон мон.

Гулрӯ кӯшиш мекард обрӯи шавҳарашро дар назди рафиконаш боло бардорад, аммо рафта-рафта ин нишастҳо тез-тез ташкил шуда баъди нӯшидани шароб аз забони меҳмонон суханони қабех шунида мешуд ва ба ин нишастҳо баъзан занҳои низ даъват мешуданд, ки Гулрӯ

онҳоро намешинохт. Агар аз шавҳараш пурсад, «инҳо меҳмон аз марказ» мегуфт.

Гулрӯ оҳе кашида, дар болои бистар базӯр бо пахлуи дигар дароз кашид ва боз хост ба ёд биорад, ба чи хатой роҳ додаст. Ӯ ба ёд меовард. Пагоҳӣ, соати чор, аз хоб хеста назди гову мол мерафт. Се гови дӯшо, се гӯсола, чилпанҷоҳ мурғ, бист-биступанҷ мурғи марҷон, барои тӯйи фарзандон гуфта чор букқачаро харида бонӣ мекард. Говҳоро дӯшида, шири онҳоро пухта ҷурғот хобонда, барои шавҳар, фарзандон ва хусуру хушдоман наҳорӣ тайёр мекард. Либосҳои шавҳар ва фарзандонро дарзмол карда, худ чой нанӯшида ба кор мешитофт. Ташвиши ёфтани хӯроки чорво низ бар дӯши ӯ буд. Аз хоҷагӣ трактор гирифта, ба талу теппаҳо рафта, барои зимистонгузаронии чорво қаҳбеда ва ему хошок меовард. Барои киштукор аз заминҳои обӣ як гектар замин гирифта, бо ёрии писаронаш гандум ва ҳосили дуюм – тарбузу харбуза мекориданд. Кишт, пошидан, нигоҳубин ва ғундоштани ҳосили замин низ бар дӯши ӯ ва писаронаш буд. Интихоби касби фарзандон, ба шаҳр омада, ҳуччатҳои онҳоро ба комиссияи қабул супоридан низ ба ӯ вобаста буд. Охир, шавҳари роҳбараш ҳамеша серкор буд. Ҳатто интихоби арӯшаванда барои писаронаш, хостгорӣ рафтан, тӯёна бурдан ва гузаронидани маъракаи тӯй низ бар дӯши ӯ буд. Шавҳари роҳбараш дар тӯйи фарзандон ҳамчун меҳмон бо ҳамроҳии рафиқонаш иштирок мекарду ба кор мешитофт.

– Ана ёфтам хатоии содиркардаамро! – хитоб кард Гулрӯ. – Барои чӣ ҳамаи ташвишҳои зиндагиро бар дӯш гирифтам. Бо ин роҳ мехостам ба шавҳарам ёрӣ расонам, аммо баръакс ба ӯ шароит фароҳам овардам, ки ба корҳои беҳуда даст занад. Садди роҳи ӯ нашудам, ки бо он рафиқони бадсиришт рафтуомад накунад. Охир, «Бо моҳ шинӣ моҳ шавӣ, бо дег шинӣ сиёҳ шавӣ», – мегӯянд. Ҳатто дар нафасҳои вопасинаш низ намехост шавҳарро гунаҳкор намояд.

– Худам гунаҳкор! Э не. Тавба, барои чӣ бо ҳама он пастиҳои шавҳар, боз худамро гунаҳкор ҳисоб мекунам-е?

– худро кохиш мекард Гулрӯ.

Нолиши пасте карда, оҳ кашид. Бистари мулоим барояш чун санг сахт буд. Ӯ аз оқибати бемориаш тарсида, аз писари калонӣ хоҳиш кард, ки тезтар дар тараддуди тӯйи додаронаш шавад. Ҳанӯз аз бистари беморӣ нахеста, ду келини хушкардаи ӯро тӯй карда, ба хавлӣ оварданд. Зафар харчанд чун падар дар маъракаи фарзандон қобилӣ нишон меод, вале ба чашми касе намерасиду гӯё ӯро намедиданд. Дар тӯй ба хотири дидори Гулрӯ ҳамаи дӯстону рафиқони даъватшуда омада буданд ва маъракаро хеле гарм гирифтанд, зеро аксарашон медонистанд, ки Гулрӯ чӣ касал аст. Аз гулуи ӯ дар он рӯзҳо дигар об ҳам намегузашт. Барои ӯ дар болои кат ҷой партофта буданд ва ҳамаи ҳозирини маъракаро медид. Мохрӯ Давлатовна ҳам бо дастовези калони тӯёна ба маърака омад. Ӯро болои кат назди Гулрӯ шинонданд. Гулрӯ аз дидори раиса шод гашта, аз ӯ хоҳиш кард, ки дар шафаташ нишинад.

– Муаллимаҷон, бедухтарӣ душвор будааст. Акнун сафи духтаронам зиёд шуд ва рози диламро ба келинҳо мегӯям.

Бо пешниҳоди Мохрӯ Давлатовна Гулрӯ бо охирон мадораш ба тахти арӯсии келинҳо омада, аз пешониашон бӯсида, дуои нек дода, барояшон бахту иқбол орзу кард. Мохрӯ Давлатовна ҳам домоду арӯсҳои ҷавонро самимона табрик намуда, шаҳодатномаи ақди никоҳро ба онҳо супорид. Дӯстон, дугонаҳои ҷонӣ боз омада, ба ҷои худ нишастанд.

Гулрӯ аз нав дарди дил кардани худро давом дод:

– Ман хато кардам, ки ҳамон вақт хиёнати шавҳарамро бахшидам, муаллимаҷон. Дар муддати як соли охир хиёнат, носолимӣ дар оила ва бадахлокии Зафар маро ба бистари марг овард. Рӯзе як ҷавони ятиме, ки маро модар ва Зафарро падар мегуфтунда худамон хонадораш карда будем, ба хона даромада:

– Очаҷон, падарам занамро кашаида гирифт, онҳо пинҳонӣ вомехӯранд, – гуфт.

Маълум мешавад Зафар аз бемориам истифода бурда, бо зани ҳамсоя, ки худ хостгорӣ намуда, хонадораш карда

буд, ҳамхоба шудааст.

– Худоё, тавба, тавба! Аҷаб замонае шуд. Мардҳои булҳавас доимо дар ҳасрати зани ҷавонанд. Вале ба занҳо чӣ шудааст, ки ин қадар худобехабар гаштаанд? Фикри зану фарзанд ва хонаи ободи мардонро намекунанд. Ба хотири шахвати чандлаҳзаина хонаи мардумро вайрон мекунанд. Э, лаънати Худо ба чунин занҳо! Ҳатто розианд, ки зани дуюму сеюму чорум шаванд. Тавба кардан даркор, тавба, муаллимаҷон! Ана мисол ҳамин арӯсаки ҳамсоя. Ҳамин ҷавони ҳамсояро нағз диду дӯст дошт. Шавҳараш як ҷавони қобилу ҷаққон, ки мондан гиред. Агар духтарам зинда мебуд, хатман ба ӯ меодам.

Моҳрӯ Давлатовна ба нақли Гулрӯ бодикқат гӯш мекард. Мехост ӯ ҳар чӣ дар дилаш дорад ҳолӣ кунад.

– Зафар аз ин арӯсак се баробар зиёд умр дорад, – ба нақлаш идома дод, Гулрӯ.

– На фикри бемории маро карду на хонаву на дари ҳамсоягиро. Арӯсак ҳатто ҳурмату эҳтироми падару модари худро фаромӯш кард. Ана ҳозир талоқ шудаасту шармандавор аз деҳа баромада рафтааст ва дар хонаи падараш интизор, ки Зафар оё ӯро ба занӣ мегирад ё не. Бечора шавҳараш аз шарм дар деҳа истода натавонисту ба Русия рафт. Бо писаронам чунон дӯстӣ дошт, ки ҳеч ногуфтани. Хайр, муаллима, ҳеч гап не. Гӯри ҳар кас ҷудо. Худо ба нокасонӣ ба нопокон дар ин дунё не, дар он дунё ҷазои саҳт хоҳад дод. Онҳо зомини умри кӯтоҳи мо ҳастанд, ки аз бахт, бо гуноҳи онҳо, бенасиб мондем.

Моҳрӯ ба суҳанони Гулрӯ гӯш андохт, ба симои ӯ назар карда, аз он хусну ҷамол, таровату латофату малоҳату иффате, ки бинандаро беихтиёр ба худ ҷалб мекард, чизеро наёфт. Он лабҳое, ки доим ба табассум моил буданд, имрӯз хушк ва аз дард ҷо-ҷо қафида. Он ҷашмони шаҳло, ки оташак ва дурахше доштанд, мегӯӣ, ки хомӯш гашта буданд. Он ширинсуханию ширинбаёни, ки ин зан дошт, имрӯз ба нолиш табдил гашта буд.

Аз нақли зиёд ҳалқаш хушк шуд, ки об пурсид. Дар пиёла ба ӯ об доданд. Сарашро ба болин монду аз нав ба

рӯи Моҳрӯ Давлатовна бо ҳасрат нигоҳ кард:

– Аз наклҳоям дилгир шудӣ, Моҳрӯҷон. Узр мепурсам. Дилма холӣ кардам. Дигар ба кӣ ҳам мегуфтам? Дидор ғанимат аст. Боз кай мебинем...

...Рӯз бегоҳ шуда буд. Маърака кайҳо ба охир расида. Бисёр тӯякиҳо хайру манзур карда мерафтанд. Моҳрӯ Давлатовна ҳам боз як бори дигар Гулрӯро ба оғӯш кашиду аз ду бари рӯяш бўсида, рӯяшро ба дигар тараф гардонда, ноаён ашки чашмонашро пок кард.

Баъди се рӯз бемории Гулрӯ шадид шуду аз хобу хӯр монд. Дигар ягон табибӣ фоида накард. Бо дили пур аз ҳасрат ва дарду ғам аз дунё гузашт.

Мардуми зиёде, ки ба чаноза омада буданд, аз некиҳои Гулрӯ сухан мегуфтанд.

Баъди даргузашти Гулрӯ муносибати фарзандон бо падар хунук шуда буд. Кӯшишҳои падар беҳуда мерафтанд. Ҷӯро бахшидан намехостанд. Зафар ба назари мардум гӯё як марди бегонае буд. На хешу табор, на ёру рафиқони пешина эҳтиромаш намекарданд. Ҳанӯз вақти барҳаёт будани Гулрӯ ба ӯ мегуфтанд, ки обрӯи ту аз ҳисоби зани хуб доштанат аст. Фарзандон кӯшиш мекарданд, ки ба рӯи падар нигоҳ накунанд. Зеро онҳо нағз медонистанд, ки сабаби марги бармаҳали модар рафтори бади падар буд. Писари хурдӣ доимо «Модарҷон, барои чӣ бемор ҳастед?», – гуфта савол меод ва модар як ҷавоб мегуфт: «Барои он ки падарат дигар маро дӯст намедорад».

– Шумо, модарамро куштед! – бо қаҳр гуфт писари хурдӣ.

Падар фаҳмид, ки баъди солҳои зиёди дӯстдориҳо, ишқу ҳавасҳо, оромону орзуҳо, хидматҳои завҷаи меҳрубонашро пеши по заду ба ӯ хиёнат кард, ба қадраш нарасид. Ӯ аз теги нигоҳи фарзандон панаҳ шудан мехост.

Танҳо мондааст имрӯз Зафар. Зани ҷавон вақтҳои охир дигар писандаш намекунад. Ҳурматашро ба ҷо намеорад. Аз вазифа ҳам озодаш кардаанд. Дигар обрӯи пешинааш намондааст. Заъфи пирӣ дардмандаш намудааст. Шарм меодорад, ки аз фарзандон мадад пурсад. Охир ӯ на фақат пе-

ши ҳамсараш, балки аз хама муҳим дар назди модари фарзандонаш вазнинтарин гуноҳро содир кард, ки номаш хиёнат аст. Зани чавон калиди мошинро аз дасти Зафар гирифта, имрӯз мошинсавор аст. Ба Зафар бошад, вазифаи масъулиятнок додааст. Нигоҳубини гову молу мурғи хона. Пагоҳӣ барвакт, нонушта накарда, гову молро ба теппаи назди қабристон барои чаро мебарад. Зани чавон бошад, чангу хоки кӯчаро ба осмон бароварда, аз назди шавҳар мошинсавор бо суръати баланд гузашта, ба сӯяш нигоҳ ҳам намекунад. Чанд бор аз болои теппа бо чашмони худ дид, ки зани чавон дар паҳлуяш мардҳои бегонаро шинонида, бепарво аз нигоҳи ҳамсояҳо, ҳамдеҳаҳо роҳ ба сӯи шаҳр мегирифт.

– Сазоям ҳамин, ношукрӣ кардам, ба қадри ҳамсарам нарасидам. Хораш кардам. Вазнинтарин гуноҳро содир кардам. Аз худаш узр напурсидам. Меравам назди қабраш, аз рӯҳаш узр мепурсам, шояд каме сабук шавам? Охир ин хаёли маро сӯхта хокистар мекунад, – гӯён Зафар худ ба худ гап зада, роҳ сӯи водии хомӯшон гирифт. Ӯ аз карда пушаймон буд...

ҚАСОСИ ЗАН

Фурудгоҳи ҳавой. Мусофирон ба ҳавопаймои сайрхатти «Маскав-Душанбе» ворид шуда, ҳар кадом ба ҷойҳои худ менишастанд. Хайрӣ низ дар назди яке аз тирезаҳои ҳавопаймо ҷо гирифта, бори дигар ба ин шаҳри азим дида духт ва ба стюардесса – духтараки зебоне, ки ба мусофирон нӯшоки пешниҳод мекард, ҷавоби рад дода, дар ҷояш бароҳаттар нишаста, чашмонашро пӯшиду тамоми ҳаёташро пеши рӯ овард...

Фасли тобистон. Рӯзи истироҳат. Аз пагоҳӣ шуълаҳои офтоб нурҳои заррини худро ба кӯҳу даман, майсаву себаргаҳо, боғу марғзорон нисор намуда, чун парҳои товус бо ҳазорон ранг партавафшонӣ дошт. Хайрӣ аз хоб хеста, аз ҳавои форами пагоҳирӯзӣ нафаси амиқ кашид ва рӯй та-

рафи осмон кард. Нурҳои симину заррини ҳазорранг чашмонашро бурданд. Ӯ дастҳояшро ба рӯи чашмонаш чатр карда, ҳамёзае кашиду аз пайи кори рӯзгор шуд. Гов дӯшид, шир пухта чурғот хобонд ва ба тайёр кардани оши палав пардохт. Кӯдакон як-як аз хонаи хоб баромада, ба модар салом дода, ба сӯи катаки мурғон давиданд. Мурғон ҳам ба умеде, ки кӯдакон барояшон дон оварда бошанд, қут-қуткунон дар гирди онҳо мисли ин, ки рақс мекарда бошанд, чарх мезаданд. Бачаҳо чанд дона тухм дар даст:

– Модарҷон, тухмҳоро дар яхдон гузорем? – гуфта пурсиданд.

– Не, бачаҳои ҷон, дар яхдон боз панҷ тухми дигар аст, онҳоро ҳам биёред, ман ҳамаашро дар об меҷӯшонам. Охир мо имрӯз дар беруни шаҳр, дар соҳили рӯд истироҳат карданӣ ҳастем. Ана, оши палав ҳам ҳозир тайёр мешавад.

Дар ҳамин ҳолат падари фарзандон низ аз хонаи хоб баромада, мошинашро ба сафар омода намуд.

Аҳли оила берун аз шаҳр, дар лаби дарёчаи обаш кабакуди шаффоф, ки аз баландиҳо шир-ширкунон ба поён – ба водиҳо мешорид, дар таги мачнунбеди соҳил нишеман гирифтанд. Гесувони марғуладори мачнунбед чун зулфи наварӯсон бо вазидани насими форама ғамзакунон мераксиданд.

Бачаҳо бо шавқу завқи беандоза яке аз мошин гилем, дигаре кӯрпача, сеюмӣ тӯбашро бароварда, ба бозӣ машғул шуданд. Хайрӣ дастархон густурду дар он нону кулчаҳои бегоҳ пухтаашро гузошта, дар гирди нон тухм, бодиринг, помидор, кабуди, чурғот, мева гузошт ва оши палавро дар табақи калон кашида, шавҳар ва фарзандонашро ба гирди дастархон таклиф кард. Искандар – падари фарзандон ба дастархон нигариста:

– Азизонам, садҳо бор шукр мегӯям, ки ҳамаи ин нозу неъмат аз ҳавлии худамон мебарояд, аз бозор намехарем. Заҳмат ки мекашем, ана, роҳаташ ҳамин аст.

Бо ин суханҳо падар мехост ба фарзандон бифаҳмонад, ки ҳар заҳматеро дар пушташ роҳате ҳаст ва онҳо бояд меҳнатдӯст ба воя бирасанд. Баъди тановули ғизои бомаза

кӯдакон ва падарашон ба чӯй даромада, ба оббозӣ машғул шуданд. Хайрӣ бошад, ба хурсандии фарзандон нигариста шод буд ва аз зиндагии ширинаш шукр мекард. Фарзандон ба модар мурочиат карда:

– Модарчон, назди мо биё, бин, чӣ хел об хунук ва мусаффо аст, кас роҳат мекунад, биё, оббозӣ мекунем! – ўро ба оббозӣ даъват намуданд.

– Шумо бемалол оббозӣ кунед, ман аз ҳамин ҷо ба шумо нигариста, роҳат мекунам, – гуфт.

Ў ба фарзандон нигариста, хаёлан ба дуриҳои дур парвоз кард. Кӯдакии худро ба ёд овард. Чи кӯдакии вазнине дошт! Падару модараш дар овони шашсолагии ў аз бемории сил ҳарду дар як сол бо ин дунё падруд гуфтанд. Ў ва хоҳарчаи сесолаашро холааш ба тарбияи худ гирифт. Хоҳараш низ баъди ду моҳи ғавти падару модар даргузашт. Хайрии шашсола монду холаи шастсола, ки дарду ғам ва бемории сил ўро ба кампири ҳафтадсола монанд карда буд. Онҳо дар деҳае умр ба сар мебуданд, ки аксарият ба касалии сил гирифта буданд.

Ҳамон сол зимистон бисёр хунук омад. Дар хона сари хас, на аловӣ доштанду на гарде орд. Хола ним ҳалта гандумро, ки барои кишт монда буд, байни хона монду ҳарду ба тоза кардани он машғул шуданд. Баъди анҷом ёфтани кор холаи Муслима нигоҳ кард, ки аз гандуми тоза партоваш зиёдтар баромад.

– Хайричон, гандумамон хеле кам будааст, – гуфта хамаи он партовро гашта ба ҳалта андохт хола.

Ду муштипар дар ҳавои хеле сард гандумро ба осеби деҳаи ҳамсоя бурданд. Ним ҳалта гандумро аз ду тараф ду зани сарсаҳт бардошта, ҳар кадом дар сар хаёлҳои гуногун қадам мезаданд. Хайрӣ мехост тезтар гандумро орд кунанду нони гармаки хушбӯй тановул кунанд. Хола фикр мекард, ки бо чунин саломатӣ ба баҳор расад, хуб, агар не, аҳволи ин муштипар чӣ мешуда бошад? Холаи Муслима кунд-кунд сулфа мекарду ашки шӯр рухсораҳои пажмурдаашро мешуст. Сармои шадид ашкро дар ожангҳои рӯи хола ба намак табдил меод. Уллови гург буд ё шамол, аз

дур ба гӯш мерасид. Дар ду тарафи роҳ барф хобида буду зери по ях. Холаи Муслима низ чун шамол ё гургҳо мехост аз алам уллос бикашад, аммо фиғони ба лаб омадашро, ба хотири он ки Хайрӣ натарсад, фуру мебурд.

Нимарӯз ба кишлоқи ҳамсоя расиданд. Хотири дурии роҳ осиеббон гандумашонро бе навбат орд карду онҳо баъди пешин ба роҳ баромаданд.

Ҳавои тираву тар ва серабр дили холаи Муслимаро пур аз ғубор кард. Ҷомаҳои нимдошти онҳо тар шуда, яхпораҳо дар домани ҷома ҷо-ҷо овезон буданд, даруни калӯшҳояшон низ пур аз об гашта, роҳгардиро мушкил мекард. Борон беист мебориду меборид ва сару рӯи онҳоро лесид, аз манаҳашон чак-чак мечакид. Ҳарду аз пагоҳӣ чизе нахӯрда буданд. Садои уллос торафт баландтар мешуду наздиктар. Сулфай хола низ авҷ гирифт. Онҳо бо як азоб ба хона расиданд. Хола дигар мачоли на сухан гуфтан дошту на амалеро ба ҷо овардан. Хайрӣ холи холаро дида, ба хонаи ҳамсоя давид.

Вазъи саломатии холаи Муслима ҳамсояшон – Башоратхонро ба ташвиш овард. Ӯ давида аз хонааш як коса дами гарм оварда, мачбур ба Муслима хӯронд. Хола аз домони ҳамсояш дошта илтиҷо кард:

– Ҳамсояҷон, ҳис мекунам, ки соатҳои башумори умрам мондаанд, аз Шумо хоҳиш менамоям: баъди сари ман Хайриро танҳо нагузоред, ақаллан, то баҳор нигоҳ карда, баъд ба ягон сағирхона супоредаш, – гуфт холаи Муслима ва абадӣ чашмашро пӯшид...

Ин лаҳзаро ба хотир оварда, Хайрӣ ашкашро нигоҳ дошта натавонист.

– Модарҷон, ба шумо чӣ шуд! – гуфта фарзандон оби дидаи модарро пок карданд.

– Ҳа, очаш, навод дар чунин руз одам ашк резад? – гуфта Искандар дар назди Хайрӣ нишасту меҳрубона даст ба китфи ӯ ниҳод.

Бегоҳӣ аҳли оила ҳар кадом ба коре машғул шуданд, кӯдакон ба тайёр кардани дарсҳояшон. Хайрӣ ба дарзмоли либосҳои шавҳар ва фарзандон, Искандар ба варақ задани

рӯзнамаҳои даврӣ. Дар ҳамин вақт занги телефон садо дод. Искандар гӯширо бардошта, лаҳзае хомӯш монд.

– Ман ҳозир расида меоям, – гуфта осемасар бархосту либосҳояшро пӯшид.

– Дадош, ягон ҳодисае рӯй додааст? – пурсид Хайрӣ.

– Бемореро овардаанд, таъчилӣ чарроҳӣ кардан даркор, – гуфт Искандар ба мошинаш нишаста ба беморхона рафт.

Барои оилаи онҳо шабона ба беморхона рафтан кори муқаррарӣ буд, Искандар ва Хайрӣ дар шуъбаи чарроҳӣ яке духтур ва дигаре ҳамшираи шафқат буданд ва шабона Искандарро ба беморхона даъват кардани ҳамкоронаш зуд-зуд рух меод.

Хайрӣ баъди анҷоми корҳо бо фарзандон ба хонаи хоб даромаданд. Хоби даҳшатноке дида, аз бистараш хест ва хоби дидаашро пеши рӯ оварду ғубори сиёҳе тамоми вучудаашро печонид, дилаш сиёҳу торик шуд. Хоб дид, ки Искандар дар дарё ғарқ шудаасту Хайрӣ «Исканда-а-а-ар!» гӯён қад-қади соҳил давида, ўро чеғ мезад. Оби дарё лойолуд ва пуртуғён буд, овозаш ба гӯши Искандар намерасид ва ў оҳиста-оҳиста аз чашмаш нопадид гардид...

– Худоё, таъбири хобам чӣ бошад, ба пои фарзандон ва шавҳарам хоре нахалад, – гӯён Хайрӣ ба ҳавлӣ баромад. Ба осмони пурситора назар афканд. Дар ҳамин ҳолат садои тақ-тақи дар баланд шуд. Ў давида, ба назди дарвоза рафт ва пурсид:

– Кист он чо?

– Мо, дарро кушоед, – гуфт сардухтур ва кормандони беморхона ба ҳавлӣ даромаданд. Хайрӣ дар байни онҳо шавҳарашро надида пурсид:

– Искандар кучост? – Ҳама хомӯш буданд.

– Духтарам, мард бош, худро ба даст гир. Искандар баъди чарроҳӣ, вақти ба хона баргаштан ба садама дучор шуд. Мо начоташ дода натавонистем. Ҳозир мошини «Ёрии таъчилӣ» ўро меорад, – гуфт сардухтур ашқашро пок карда.

– Воҳ, хонаам сӯхт, Искандар, ману кӯдаконро танҳо

партофта, кучо рафтӣ? – гуфта Хайрӣ ба оху нола сар кард.

Ин ходиса тамоми ҳаёти Хайрӣ ва фарзандонро тағйир дод. Дар боғи орзуҳояш, ки дарахтони пурмева дошту дар он бо ҳазор умеду ҳавас гулу райҳон корида буд, жлои сарду хунук борид. «Пои камбағалро дар болои асп ҳам саг мегазад», – гуфтани мардум дуруст будааст. Бечора Хайрӣ, ки баъди кӯдакии вазнинро аз сар гузаронидан акнун қоматаш рост шуда, ба зиндагии ширине расида буд, ба ин бало гирифтोर шуд. Барои фарзандонро ба воя расонидан ва азоби сағирагиро ҳис накардани онҳо шабу рӯз меҳнат мекард. Дар беморхона навбатдории иловагӣ гирифта, мекӯшид, ки онҳо аз ягон чиз камӣ надошта бошанд, бепадар буданашонро ҳис накунанд. Зиндагияш нав ба маҷрои худ мебаромад, ки ҷанги шаҳрвандӣ сар шуд, бародар аз нофаҳмӣ бародарро мекушт.

Зиндагӣ дар хонаи Хайрӣ бадтар мешуду беҳ не. Шабе дар навбатдории Хайрӣ бемореро оварданд, ки ниёз ба ҷарроҳии таъҷилӣ дошт. Баъди ҷарроҳӣ ҳоли бемор бад шуд ва мудири шӯба ба Хайрӣ ҳамчун ҳамшираи тибби таҷрибадор супориш дод, ки то ба ҳуш омадани бемор дар болои сараш бошад, ўро нигоҳубин кунад. Баъди се рӯз бемор ба ҳуш омад. Хайрӣ назорати беморро давом меод. Охир ўро ба ҷуз пирамарде касе дигар хабар намегирифт. Хайрӣ гоҳ-гоҳ дар хона барои ў ягон ғизои болаззат тайёр карда меовард. Онҳо ба якдигар унс гирифта буданд. Бемор, ки Вафо ном дошт, дар бораи ҳаёташ ба Хайрӣ чунин нақл кард:

– Хайриҷон, ман аз меҳри падару модар дар хурдиам маҳрум шуда будам. Кӯдакиам дар хонаи амма ва язна гузашт. Баъди хатми мактаби миёна ба хидмати ҳарбӣ рафта, дар яке аз ноҳияҳои назди шаҳри Маскав ба духтари русе хонадор шудам. Муддати даҳ сол дур аз ёру диёр гаштам. Соҳиби духтарчаи малламӯе ҳастам, номаш Света. Ду моҳ пеш аммаам ба ман телефон карда гуфт, ки ягона амакам дар бистари беморӣ мебошад. Баъди даҳ сол ба Тоҷикистон баргаштам ва бадии корро бинед, ки омадан

баробар дар ин сарзамин майдонбозиҳо оғоз ёфтанд. Бо рафиқони давраи кӯдакиам вохӯрда, дар миёни майдонҳо – гоҳ дар майдони «Шаҳидон» ва гоҳ дар майдони «Озодӣ» рафту мекардем. Дар ҳарду майдон рафиқонамон камин гирифта буданд. Як ҳафта пеш ба ноҳияи шумо барои хабаргирии мӯйсафеди амакам омада, ба дарди бедаво мубтало гаштам, то ҷарроҳӣ накарданд, ҳолам беҳ нашуд. Раҳмат ба ту, Хайриҷон, агар кумаки ту намебуд, аниқ ман мемурам.

Рӯзҳо гузаштанд, ҳоли бемор рӯ ба беҳбудӣ овард. Хайрӣ ва Вафо ба якдигар бисёр унс гирифтанд. Рӯзе Вафо ба Хайрӣ арзи дил карду хоҳиш намуд, ки бо ҳам хонадор шаванд. Хайрӣ баъди чанде сукут кардан посухашро гардонид:

– Ман зане танҳоям, ту ба ман маъқул ҳастӣ, лекин намехоҳам фарзандонам дастнигари падари ӯгай бошанд. Баъд ҳӯрондану пӯшондани се фарзанд дар шароити имрӯза хеле душвор аст. Намехоҳам ягона фарзанди ту низ бепадар калон шавад. Зиндаятим бошад. Намехоҳам иморати бахтамро аз ғами дигарон бино созам. Рӯзе мерасад аз кардаат пушаймон мешавӣ.

– Хайриҷон, ман ҳеҷ гоҳ пушаймон намешавам, модоме ту ро дӯст медорам, фарзандонатро низ чун гавҳараки чашм эҳтиёт мекунам, онҳоро ба фарзандӣ қабул мекунам.

Чунин суҳбат чанд маротиба такрор ёфт. Хайрӣ ягон ҳеши наздике надошт, ки бо ӯ маслиҳат кунад, ба назди мудири шуъба, ки рафиқи нағзи шавҳараш буд, даромада маслиҳат пурсид. Ӯ бародарвор насиҳаташ кард:

– Хайрӣ, ман ба ту чӣ маслиҳат диҳам? Ин ҷавонро дар ноҳия касе наменисад. Кӣ будани ӯ ба мо маълум нест. Ту ҷавон ҳастӣ, бояд шавҳар кунӣ, ба замми ин шароит имрӯз вазнин аст, оилаҳое, ки болои сар мард доранд, зиндагиро бо душворӣ гузаронида истодаанд. Мумкин одами хуб бошад ва дар тарбияи фарзандон ба ту дастгир шавад. Ба ҳар ҳол боз як бори дигар фикр кун.

Вафо рӯзе, ки аз беморхона ҷавоб шуд, ба Хайрӣ муроҷиат карда:

– Хайриҷон, ман чои рафтан надорам, агар розӣ бошӣ, маро ба хонаат роҳ деҳ, – гуфт.

Хайрӣ розӣ шуд ва онҳо ҳафтае баъд бо ҳам издивоҷ намуданд. Вафо дар ҳеч ҷо қор ҳам накунад, рӯзи дароз дар замини назди ҳавлиашон ба кишукор машғул мешуд. Бо фарзандони Хайрӣ бисёр меҳрубон буд. Ҳар бегоҳ Хайрӣ аз қор баргашта, ўро машғули қор, фарзандонашро дар гирди ў дида, шукр мегуфт ва аз бахташ меболид.

Рӯзе барои ба шавҳараш ёрӣ расондан ва ба замини наздиҳавлигиаш даромада, дар байни зироатҳо як гиёҳи барояш номаълумеро дид. Аз Вафо чӣ будани онро пурсид. Вафо хандида:

– Қонакам, ин зироатест, ки гулҳои зебо дорад, – гуфт.

– Модоме гулҳои зебо дошта бошад, чаро дар ҳавли нею дар байни полиз коридиаш? – гуфт Хайрӣ.

Дар дили Хайрӣ шубҳае пайдо шуда бошад ҳам, чизе нагуфт. Рӯзҳо пайи ҳам мегузаштанд. Ҳар бегоҳ Хайрӣ ба қори шавҳараш дида духта дар ҳайрат мемонд. Ў ба гиёҳҳои ношинос чун ба тифли озода муносибт мекард. Пайваста дар гирди онҳо парвона буд, ҳар баргашонро сила мекард.

Рӯзе бегоҳӣ Хайрӣ аз қор омада, дар ҳавлиаш як гурӯҳ қормандони ҳифзи ҳуқуқро дид, ки дар байни замини қорам, дар назди ниҳолҳои парваришқардаи Вафо рост истода, дар ҷи мавзӯе баҳс мекарданд. Вафо ҳам бо онҳо буд, ҳамсарашро дида, ба наздаш омаду илтиҷоомез гуфт:

– Хайриҷон, бигӯй, ки ин ниҳолҳоро худам шинонидам. Набошад дигар маро тамоман намебинӣ. Ҳабсам мекунам, ту зан ҳастӣ, кӯдакони хурд дорӣ, ба ту қордор намешаванд.

Хайрӣ ҳайрон ба меҳмонони ноҳонда наздик шуд. Қормандони ҳифзи ҳуқуқ худро шинос намуда, мақсади омаданашонро баён карданд:

– Ба мо маълумот доданд, ки шумо дар хонаатон зироати манъшударо парвариш мекунад. Аз зироате, ки шумо парвариш қардаед (кӯқно), садҳо қавонон нашъаманд шуда, ба қорҳои паст даст мезананд, саломатии худро бой

медиханд. Охир шумо худ табиб ҳастед ва оқибати нашъамандиро нағз медонед. Донистан мехоҳем: ин зироатро шавҳаратон шинондааст ё худи шумо?

Хайрӣ ба тарафи Вафо нигариста оҳиста:

– Худам шинондаам, – гуфт гунаҳкорона ва сарашро ҳам кард.

Кормандони ҳифзи ҳуқуқ ҳамсояхоро барои шохид шудан даъват карда буданд. Онҳо ҳайрон ба Хайрӣ нигариста, бовар намекарданд, ки ин корро ӯ карда бошад. Хайрӣ хомӯш буд.

Ўро ба шуъбаи корҳои дохилии ноҳия бурданд. Шаби дароз мижа таҳ накард. Хаёлҳо ӯро ба ҳазор кӯчаю тангкӯча мебурданд. Пагоҳи барвақт Вафо барои хабар гирифтани омад ва бори дигар таъкид кард, ки дар суханаш устувор бошад. Бо сабаби зан буданаш ӯро ҳабс намекунанд.

Хайрӣ бо зорию тавалло аз Вафо хоҳиш кард:

– Вафочон, ин шаб мисоли ҳазор шаб дар назарам намуд. Шаби дароз чун кундаи тар сӯхтаму дуди талхи сиёҳ баровардам. Он хонаи муваққатие, ки шаб маро дар он нигоҳ доштанд, бароям талххонаву захрхонаро мемонд. Охир ман дар он оташе сӯхтам, ки ту даргиронда будӣ ва илочашро низ худат ёб, дигар тоқати ҷудой аз фарзандон надорам.

Вафо ба Хайрӣ қавл дод, ки дар суд ӯро раҳо мекунанд. Рӯзе, ки ҳалномаро судьяи ноҳия хонд, Хайрӣ беҳуш дар курсии айбдорӣ афтид. Ўро ба муҳлати 5 сол аз озодӣ маҳрум карда буданд.

Аз байн 10 рӯз гузашта буд, ки Вафо ба дидорбинии Хайрӣ омада, тақлиф кард, ки барои ҳалос кардани ӯ пули калон лозим аст, хуб мешуд, ҳонаро фурӯхта, ба одамони даркорӣ дода, ӯро ҳалос кунад.

– Агар ҳавлиро фурӯшӣ кӯдакон дар кучо зиндагонӣ мекунанд, ҳоли онҳо чӣ мешавад? – гуфта Хайрӣ пурсон шуд.

– Ман ҷои кӯдаконро меёбам, ту фикри худатро кун. Дар чунин ҳоли вазнин, ҷудой аз фарзандон, ту тоқат карда наметавонӣ, – гуфт Вафо ва ба хуччатҳои овардаи ӯ Хайрӣ имзо кард ва интизори озодшавӣ шуд.

Вафо баъди хуччатҳои лозимаро гирифтанд, хонаро савдо карда, кӯдакони ба ятимхона супорид ва ба давлати ҳамсоя ба назди зану духтараш сафар кард.

* * *

– Чӣ нигоҳ мекунӣ? Ин ҷо хонаи очат не, кани тез чунб! Либосҳоятро иваз кун ва кӯрпаю болиштро гирифта, пеш даро! – гуфтани зани фарбеҳи қадпасти низомипӯш ўро аз банди хотираҳо берун баровард. Хайрӣ ба ў нигоҳ кард. Чехраи зан баднамо, нигоҳаш хашмин, абрувонаш аз ғазаб гирех зада буданд.

– Гуноҳро мекунед, садҳо ҷавонро «герчик» намуданатон бас набуд, ки боз худро «вуболак» нишон дода, ба ман менигарӣ? Садҳо чун ту ва мислатро дидаам, ба ягонтоатон дигар бовар намекунам, номи пуршарафи модарро ҳаром кардай, – гуфт Хайриро аз пушташ тела дода амр кард: – Пеш даро!

Шарак-шурук қуфли даре кушода шуд ва он зан Хайриро ба хучрае даровард, ки панҷ маҳбус дар он маскан доштанд.

– Дугонаи наватонро қабул кунед, – гуфт зани низомипӯш ва аз он ҷо баромад.

Аввал чашми Хайрӣ ба равшанӣ хӯрдакаки назди шифт афтод, ки аз он ҷо равшанӣ вориди хона мегашт. Гӯё нурҳои офтоб нею дуди сафеде ҳалқа зада, омехта бо чангу хок то фарш мефаромад. Хона хеле бадбӯй буд.

Як-як ба иқоматкунандагони ин макон назар духт. Дар ҷои аз ҳама намоён зани тахминан 45-48 солае менишаст ва бовиқор теғ кашида, ба Хайрӣ нигоҳ мекард. Ин нигоҳ саршор аз таҳқиру маломат буд. Хайрӣ ин нигоҳи нозебро дар хуну пӯшташ эҳсос кард. Мехост аз ин нигоҳ гурезад, на танҳо аз он, балки аз ин макон, аз ин олам, аз ин дунёи равшан фирор кунад, аммо на роҳи гурез дошту на ҷои ситез. Тақдираш дарахтеро мемонд, ки аз беҳу бун канда бошандаш ҳам, ҳанӯз ҷонаш дар тапидан буд. Нигоҳи дигар занҳо низ хайрхоҳона набуд.

– Ассалом, – бо овози паст Хайрӣ ба ҳама салом дода, дасти росташ, ки банд буд, дасти чапашро пеши бар кард. Лаҳзае лолу хайрон кӯрпаю болишт дар даст ба аҳли хучра

як-як нигоҳи суоломез кард.

– Агар саломат намешуд, луқмаи хомат мекардем, – гуфт зани аз ҳама боло нишаста хандаи дахшатборе карда. Вақте ки лабҳои бориқаш майли табассум то зери гӯшҳо ёзиданд, дандонҳои заб-зарди ифлосаш намудор шуда, ӯро зиёдтар бадафт нишон медоданд. Дигар занҳо низ ҳар кадом бо таври худ мазохқунон механдиданд.

– Ҳо ба он кунҷ гузашта, маскан гир, олуфтача, – гуфт зани болонишин ба ифлостарин кунҷ ишора намуда.

Хайрӣ лаб во накарда, ба ҷои амршуда рафт ва кӯрпаю болишташро дар болои кати хоб гузошт ва худаш амонат дар лаби кат нишаст.

– Худоё, ин чи балое буд ба сарам омад? Аҳволам чи мешуда бошад? Аз ин занҳо метарсам, ҳама симои зишт, нигоҳи теғмонанд ва хандаҳои ноҷо доранд. Худоё, ба мани бечора раҳм кун, аз чанголи бабрмонанди инҳо раҳоям кун. Худоё!

Дар миёнаи ҳучра мизе меистод, ки болояш хеле ифлос буд. Зани болонишин ҳамаро паси миз даъват кард. Ҳар кадом аз катҳои худ хеста, бо нағмаҳои нозеб дар паси миз ҷой гирифтанд.

– Ҳой, оимчаи сафедак! Ту ягон пригласителний ждат карда истодаӣ? – гуфта ба Хайрӣ мурочиат кард.

– Ҳозир, апачон! – гуфт Хайрӣ ба миз наздик шуда.

– Апачон не, «шеф» гуфта мурочиат кун, фаҳмидӣ?

– Бале, фаҳмидам, апаи «шеф».

Хайрӣ ба курсие нишастан мехост, ки зани ҳампахлуяш номаълум бо пояш онро ба як тараф тела дод. Гурсозанон ба рӯи фарш афтид ва даррав аз ҷой хест, рухсораҳояш гулгун гашта буданд. Бо сари ҳам ба сӯи каташ рафт.

– Ман ба ту иҷозати рафтан надодаам, оимча! – хитоб кард шеф.

Аз роҳаш гашт, аммо аз нишастан тарсида рост истод.

– Бишин! – гуфт шеф.

– Раҳмат, апаи шеф, ман рост меистам, – гуфта Хайрӣ сарашро набардошта.

– Маҷбур шинонедаш! – фармон дод шеф.

Ду зане, ки дар чапу рости шеф менишстанд, аз ҷой мисли навкарони шоҳ ҷусту чолок хеста, ба Хайрӣ наздик шуданд ва аз китфонаш гирифта, маҷбур ба курсӣ шинониданд. Ашки чашм рухсораҳои гулгуни Хайриро мешуст ва аз таги манаҳаш мисли борони баҳорӣ ба рӯи миз мечакид.

– Бо кадом модда суд шудай? – пурсид шеф.

– Намедонам, ман гуноҳ надорам, апаи шеф, – гуфт Хайрӣ оҳиста ва бори навбатӣ ашки чашмонашро пок кард.

– «Намедонам», «гуноҳ надорам», «туҳмат карданд», – гуфтани гапҳо нестанд, ин ҷо, ки омадӣ, маълум мешавад, ки гуноҳ дорӣ. Фаҳмидӣ?

Хайрӣ аз тарс бо аломати тасдиқ сар ҷунбонид.

– Шаш нафар шудем, ҳар рӯз бо навбат дежурный шуда, уборка мекунем. Понятно!? – пурсид шеф.

Ҳама бо як овоз «Так точно!» гуфтанд.

Бечора Хайрӣ на танҳо як рӯз балки 7 рӯз навбатдорӣ кард. 7 рӯз қораш рӯбучин ва ҷомашӯй буд. Рӯзе шеф аз ӯ пурсид, ки касбаш чист ва Хайрӣ «духтур» гуфту дар бало монд. Ба ҷуз аз рӯбучину шустушӯ пеш аз хоб пойҳои шефро маҳс мекард.

Як соли аввал ба ҳамин минвол сипарӣ гашт. Соли дуюм аллакай Хайрӣ дигар шуд, ба кулӣ тағйир ёфт. На ҳар кас ӯро қор фармуда метавонист ё ранҷонда. Худ ба худ ме-гуфт: «Ҳеҷ гоҳ намегузорам, маро таҳқир кунанд, дар ин ҷангал гург шудан дарқор, ки гурги дигар туро нахӯрад». Дар қор соли дигар қасе оби дидаи ӯро надид.

Аз он зани ҳалиму меҳрубон, дилсӯзу ғамбарори атрофиён, аз номардию фанду фиреби Вафо, аз беадолатӣ ба зани ҷоҳил ва нисбат ба ғаму дарди атрофиён бепарво табдил ёфта буд. Ӯ ба ҳама нафрат дошт. Дар симои ҳама душмани худро медид. Аз зиндагӣ норозӣ буд. Аз дунё норозӣ буд. Дар муддати панҷ сол як мақсад дошт: бояд аз Вафо қасос бигирад.

Дунёаш ҳолӣ буд, ҳолитар аз зиндагии беранг шуд. Барои зудбовариаш худро маломат мекард, аз ӯ барин маҳбуси маҳбасхона гадои кӯча хушбахттар буд барои

озодиаш. Зиндагии худро на ҳамчун тухфа, балки ҳамчун чазо дарёфт. Ягона чизе, ки зиндагии берангу беорзуяшро зебо мегардонд, ин хобҳои ҳархелаву ҳаёли ранга буд. Ҳар шаб фарзандонашро хоб медид. Ба писараш тоқии чакан медӯхту мӯйҳои дарози фатилаи духтарашро майдабофӣ мекард. Искандарашро хоб медид, ҳамон хоберо, ки рӯзи садама дида буд. Яке дар ин тарафу дигари дар он тарафи сохил аз якдигар дур мешуданд, шитобон қад-қади сохил медавиданд. Хайрӣ бо оху воҳ, бо чашмони гирёну дастони ларзон, бо дили реш-решу мӯйҳои парешон дар ҳама ҷо, аз ҳама кас ўро мечӯст. Фикри қасос гирифтани аз Вафо ягон лаҳза ўро тарк намекард.

Панҷ сол мисоли панҷоҳ сол сипарӣ гашт. Дар мӯйҳои мушкинаш ҷо-ҷо торҳои сафед дид. Дари оҳани маҳбас кушода шуду ў ба берун баромад. Аз насими озодӣ нафаси чуқуре кашида, рӯй ба осмон кард ва ба Худо рӯ оварда гуфт:

– Худовандо, қуввату дармонам дех, ки ман нияти дар дил доштаамро иҷро кунам.

Баъди фаҳмидани он, ки фарзандонаш дар ятимхонаҳо тарбия мегиранд, ба ҷустуҷӯи Вафо оғоз намуд ва фаҳмид, ки Вафо баъди ҳавлиро савдо кардан бо пули калон ба Федератсияи Русия ба назди зану духтараш рафта будааст.

Хайрӣ дигар ба зодгоҳаш барнагашт, чунки он ҷо дигар на хона дошту на дар ва на касе интизор буд. Дидани фарзандонашро низ мавқуф гузошт. Ў дар тарабхонае ба ҳайси фаррош ва косашӯй ба кор даромад. Мақсади қасос гирифтани аз фикру ҳаёли ў дур намешуд, шабу рӯз фикр мекард бо кадом роҳ қасос бигирад. Ҳазор намуди ҷазоро ба Вафо лоиқ медонист.

Баъди андаке кор кардан Хайрӣ либосҳои нағз харид ва ба қошонаи ҳусн рафта худро орову торо дод. Оҳиста-оҳиста симои пешин, руҳи гулгун, дидаи пурнур, гесувони анбарин, дили гарму ҳаёву меҳр ба ў баргаштанд. Роҳбари тарабхона ба ў кори нав дод, ба ҷои косашӯй ў пешхидмат шуд. Бо қомати мавзунаш байни мизҳои меҳмонон товусвор хиронида кор мекард.

Рӯзе бегоҳӣ меҳмоне, ки нӯшида маст шуда буд, ба Хайрӣ гап дода, аз қафояш ба ошхона даромад. Бо суханҳои фачу пучаш мехост зани чавонро ба худ ром кунад. Хайрӣ аз рафтори ин маст ба ғазб омада, шаптотии обдоре ба рӯяш фурувард. Чанчол калон шуд. Меҳмон писари яке аз калоншавандаҳо будааст. Хӯчаини тарабхона аз ӯ узр пурсида, Хайриро низ маҷбур кард, ки узр пурсад, аммо Хайрӣ розӣ нашуд. Ӯро ҳамон замон аз кор пеш карданд. Хайрӣ анҷоми нимдошташро ғун карда ба берун баромад. Ҷои рафтан надошт. Дар ҳамин ҳолат мошине ба наздаш омада истод ва ронанда:

– Апаи Хайрӣ, – гуфта сарашро аз мошин баровард.

Дар торики Хайрӣ соҳиби овозро нашинохт ва роҳашро давом дод.

– Апаи Хайрӣ, ин манам Ҳаким, бачаи бобои Раҳим ҳамсоиятон, магар нашинохтед?

Акнун Хайрӣ соҳиби овозро шинохт. Ба мошин даромада нишаст ва аз алам бо овози баланд ба гиря оғозид. Хаёл мекард, ки дар ин лаҳзаҳо наздиктарин одам дар ин шаҳри пурғавғо барояш Ҳаким аст. Ӯ дар ин чор сол маротибаи аввал ашк рехт. Аз танҳой, бесоҳибӣ, таҳқири шундааш, аз дурии фарзандон – чигарбандонаш.

– Апаҷон, худро ба даст гиред, беҳуда ашк нарезед. Ман бо рафиқонам дар он тарабхона нишаста будам ва рафтори он ноҳалафро дидам, барои ҳамин аз рафиқонам узр пурсида баромадам, то ки шуморо ба хонаатон бубарам. Ман ва аҳли оилаамон кӯчида ба шаҳр омадем. Мудирӣ шуъбае дар беморхонаи Қарияи Боло мебошам. Ёд доред, апаҷон, аввалин маротиба маро ақои Искандар (ёдаш ба хайр, ҷояш чаннат шавад), ба шаҳри Душанбе оварда, ҳуччатҳоямро ба Донишгоҳи тиб супорида буданд. Хайрӣ Искандарашро ба хотир оварду андешаи фарзандон вучудахро фаро гирифт.

– Ана, апаҷон, ба хонаи мо расидем, – гуфтани Ҳаким ӯро аз банди хаёлотӣ мағшуш раҳонид.

Ҳамсари Ҳаким Хайриро хуб пазируфт. То поси шаб ҳарсе суҳбат карданд. Хайрӣ мақсадашро ба Ҳаким баён кард ва ошкоро гуфт, ки бояд ба Федератсияи Русия рафта

Вафоро ёбад ва касос бигирад.

Ҳаким кӯшиш намуд ўро аз ин роҳ баргардонад. Нашуд.
– Ҳакимчон, ту маро дуруст бифаҳм, ўро бояд бубинам ва ба чашмонаш рост дида бидўзам. Аз ту хоҳиш мекунам: то бозгашти ман аниқ бикун, ки фарзандонам дар кадом ятимхонаҳо тарбия мегиранд? Ман ба зудӣ бармегардам.

Ҳаким дид, ки Хайриро аз раъяш гардонида наметавнад, рӯзи дигар ўро то истгоҳи роҳи оҳан гусел карда ваъда дод, ки то бозгашташ, албатта, дараки фарзандонашро меёбад.

Дар Федератсияи Русия бе пул ва бе ҷои иқомат ба кучо рафтан, чи кор карданашро намедонист. Дар олам аз одами бад дида, мардумони нек зиёданд, – гуфтани пирон дуруст будааст. Хайрӣ вақти аз поезд фуромадан дар истгоҳи роҳи оҳан бо зани миёнаумри русе вохӯрда, ба ӯ барои ба хонааш бурдани боғочаш кумак намуд. Зани рус, ки Зинаида ном доштааст, таклиф кард, ки Хайрӣ ба хонаи ӯ даромада, як пиёла ҷой бинӯшад, хастагиашро рафъ намуда, баъд аз пайи кораш бишавад. Хайрӣ бо хушнудӣ ин таклифро қабул кард. Баъди ҷой нӯшидану каме дам гирифтани Хайрӣ ба Зинаида ҳаёти гузашташро – баъди марги падару модар ба ятимхона афтидан, дар он ҷо бо Искандар, ки мисли ӯ хурд аз падару модар ятим монда будааст, шинос шуданаш, ғавти Искандар, хулоса, зиндагии пурташвишаш нақл кард.

Зинаида дар яке аз фабрикаҳои калонтарини шаҳрашон зиёда аз бист сол устои смена шуда кор мекардааст, ягона писараш дар ҷанги Чеченистон ҳалок шуда будааст. Ӯ саргузашти талхи Хайриро шунида таклиф намуд:

– Ман метавонам туро дар сменаи худ ба кор бигирам, як вақти муайян шогирд меистӣ, баъди корро омӯхтан, метавонӣ мустақилона кор бикунӣ. Эҳтимол розӣ нашавӣ: охир худат касби хубе дорӣ – ҳамшираи шафқат. Мехоҳам, аммо наметавонам, аз рӯи ихтисос бароят кор ёбам. Аз дастам ин кор намеояд.

Хайрӣ аз хурсандӣ чи гуна миннатдорӣ карданашро намедонист.

– Апачони азиз, як умр ин хидмати шуморо фаромӯш

намекунам! – мегуфт ашк аз чашмонаш пок намуда.

Хайрӣ шабро дар хонаи Зинаида гузаронд. Пагоҳӣ барвақт хеста, хонаро рӯбучин кард, табақу косаи шабмондари шуста ҷо ба ҷо гузошт ва нахорӣ тайёр карда буд, ки Зинаида аз хоб хест.

– Апаҷон, нахорӣ тайёр, марҳамат, ба дастархон нигаред, ғизои миллии тоҷикӣ тайёр кардам, ба шумо маъқул мешуда бошад? – гуфт Хайрӣ.

Зинаида, баъди ошомидани ғизо, ба қору бори Хайрӣ назар карда таклиф намуд:

– Хайрӣ, то ҷои иқомат ёфтани дар хонаи ман бимон, ман ҳам танҳояму танҳой ба дилам задааст.

Ҳамин тавр Хайрӣ дар хонаи Зинаида монд. Ҳарду ба қор мерафтанду бо ҳам аз қор бармегаштанд. Дар қорҳои рӯзгор ба Зинаида ёрӣ мерасонд, Ҳарду шод буданд. Фақат нияти аз Вафо қасос ситондан дили Хайриро тарк намекард, баръакс, рӯз то рӯз аланга мегирифт. Рӯзҳои ширинеро, ки бо шавҳараш Искандар ва фарзандонаш дар диёри биҳиштосояш дошт, ба хотир оварда дилаш оташ мегирифт. Дур аз ёру диёр хумори дидани фарзандон ӯро ором намегузошт. Ҳар шаб бо гиря хобаш мебурд ва кӯшиш мекард аз ин ҳолати ӯ Зинаида бохабар нашавад, аммо зани рӯзгордида ҳар пагоҳӣ ба чашмони варамидаи ӯ нигариста тасаллояш меод, насихат мекард, ки саломатиашро аз даст надихад.

Хайрӣ дар муддати кӯтоҳ ба нозуқиҳои касби наваш ошно гардида, дар қатори машғалони қорхона ҷой гирифт. Шабу рӯз қор мекард, маблағи зиёде низ ҷамъ кард, аммо фикри қасос оромаш намегузошт. Соатҳо ба як нуқта чашм дӯхта фикр мекард, бо қадом роҳ қасос бигирад, қадом намуди қасосро ихтиёр кунад.

Рӯзе Зинаида дар ҷои қор бемор мешавад ва ӯро дар бунгоҳи тибби қорхона бурда муоина карда, собит мекунад, ки дилаш иллат дорад, бояд ӯ фаъолияти қориашро қатъ кунад, набошад бемории қалб шадидтар мегардад. Бо тавсияи Зинаида Хайриро сардори смена таъин мекунад ва ӯ тамоми қувату ғайраташро ба қор бахшида, дар муд-

дати кӯтоҳ соҳиби ҳурмату иззати роҳбарият ва ҳамкорон мегардад. Аммо андешаи қасос ҳамеша оромаш намегузошт. Вазнинтарин чазоро бояд ба Вафо раво бинад. Охир ӯ ҳаёти Хайриро сӯхт, фарзандонашро бе хонаву дар, сарсону саргардон кард.

Рӯзи истироҳат. Хайрӣ ба тозаву озода кардани хона машғул шуд. Зинаидаро оббозӣ доронду либосҳои тозаашро пӯшонда, бо ғизои дӯстдоштааш – тушбера ӯро сер кард ва ба чомашӯӣ машғул шуд. Дар ҳамин ҳолат Зинаида Хайриро ба назди худ хонда хоҳиш кард, ки ӯро бодикқат гӯш кунад:

– Хайриҷон, духтарам, мумкин рӯзҳо ё соатҳои башумори умри ман монда бошад, хонаамро ба ту васият кардам. Медонӣ, ки ман ба чуз як писар касе надоштам. Ӯ ҳам пеш аз ман бо ин дунё падруд гуфт. Ҳуччатҳои хона дар чевони китобҳо. Баъди марги ман фарзандонатро ба ин ҷо биёр ё хонаро фурӯхта ба Ватанат баргард. Фақат як хоҳиш дорам. Дар ҷустуҷӯи фарзандонат бош ва аз фикри қасос даст бикаш. Хоҳиши дигарам ҳамин, ки дар як чевон либосҳои зимистона ва тобистона дорам, баъди маргам онҳоро бурда, ба Хонаи пиронсолон ва маъюбоне, ки дар охири кӯчаамон воқеъ аст, бидех, чунки онҳо барҷомондаву бесоҳиб мебошанд. Барои рӯзи сиёҳ андак маблағе ҳам чамъ кардаам, баъди гузаронидани маърақаҳои мотам, агар зиёдатӣ кунад, онро низ ба онҳо садақа бидех, савоб мешавад.

Хайрӣ бо чашмони пур аз ашк суханони Зинаидаро гӯш карда гуфт:

– Модарҷон, шумо сихат мешавед ва мо ҳамроҳ ба Ватани ман – Тоҷикистони бихиштосо сафар мекунем, эҳтимол обу ҳавои он ҷо ба шумо маъқул мешаваду шифо меёбед, – ва ӯро самимона ба оғӯш гирифта чун кӯдак гирифт.

Баъди ду рӯз Зинаида бо ин дунё абадӣ падруд гуфт. Хайрӣ ҳама хоҳишҳои ӯро иҷро кард. Тибқи фармудаи маърабаи насронӣ Зинаидаро ба хок супорид ва расму оинашро пурра ба ҷо овард. Ҳамкоронро ба маърақаҳои ӯ

даъват кард, то ки рӯҳашро ба некӣ ёдаш бикунанд ва номашро дар қатори одамони бузург ба забон бигиранд. Баъди се рӯз ҳамаи либосҳои Зинаидаро ба Хонаи пиронсолону маъюбон бурда супорид. Маблағеро, ки баъди анҷоми маъракаи мотам монда буд, ба директори муассиса зани меҳрубону ҳалим, ки Светлана Орлова ном доштааст, супорид.

Светлана аз Хайрӣ пурсид, ки ба Зинаида кӣ мешавад?

– Духтараш ҳастам, – гуфт Хайрӣ.

– Охир шумо ба русҳо монанд нестед-ку? – Светлана кунҷқобӣ намуд.

– Зинаида барои ман аз модар ҳам наздиктар буд. Ман духтархондаш ҳастам ва тоҷикаму аз Тоҷикистонам, гуфта Хайрӣ хост ба суолҳои Светлана хотима гузорад.

– Мо ҳам бемори бесоҳибе дорем, ки «аз Тоҷикистон ҳастам», – мегӯяд. Агар хоҳишатон бошад, даромада хабараш бигиред, – гуфта Светлана то ҷои хоби он бемор Хайрӣро гусел намуд. Хайрӣ ба ҳучраи хоби бемори тоҷикистонӣ даромада дид, ки чор бемор дар катҳои худ дароз кашидаанд. Нигоҳаш ба марди тоҷик афтод ва беихтиёр дод зад. Дар наздаш, дар болои кат, шахсе меҳобид, ки солҳо фикри ӯро ёфтган ва қасос гирифтган дошт. Вафо аз дидани Хайрӣ дар ҳайрат монда, дар болои кат ба худ печид ва бо овози баланд гиря кард. Ӯ маҷоли аз ҷой хестан надошт.

Орлова ин саҳнаро дида суоломез ба Хайрӣ нигоҳ кард. Хайрӣ аз Светлана хоҳиш кард, ки онҳоро танҳо гузорад. Сонитар ҳамаашро ба ӯ накл хоҳад кард. Орлова аз пайи қорҳои худ рафт. Вафо гирёну нолон саргузашташро ба Хайрӣ накл кард.

Баъди фиреб додани Хайрӣ ва кӯдаконашро ба ятимхонаҳо супоридану хонаи онҳоро фурӯхтан ба Федератсияи Русия ба назди зану духтари русаш меояд. Ӯ, ки бо маблағи калон ба хонааш баргашта буд, хуш қабулаш мекунанд. Ҳамагӣ чор моҳ зиндагии хуб мегузаронад. Рӯзе Вафо баъди аз қор баргаштан ба садамаи нақлиётӣ дучор шуда, ба касалхона меафтад ва баъди чарроҳӣ аз ҳарду по

маҳрум мешавад. Баъди ду моҳи табобат ӯро аз касалхона ҷавоб медиҳанд. Ҳамсари русаш ӯро ба хона нею ба ҳамин Хонаи пиронсолон ва маъҷубон месупорад ва боре ҳам хабараш намегирад. Инак чор сол мешавад, ӯ дар ин ҷо зиндагӣ мекунад. Дарди ҷонкоҳе азияташ, медиҳад. Аз тез-тез хуруҷ кардани дард, ӯ дар худ мепечид. Лаҳзае ором шуду ба Хайрӣ нигариста гуфт:

– Хайриҷон, медонам, баъди рафторе, ки ман дар нисбати ту раво дидам, он номардӣ, ноодамӣ, беадолатӣ, ту маро намебахшӣ, хоҳишу илтиҷо мекунам: маро пиҳил бикун, набошад ҷони ман ба осонӣ намебарояд. Мулоқоти ҳозираи мо тасодуфӣ нест, онро Офаридгор насиб дидааст, ки ту бо чашмонат ҷазоеро, ки тақдир нисбат ба ман раво дид, бубинӣ. Аз ту хоҳиш мекунам: Маро бубахш. Аз Офаридгор илтиҷо дорам, ки кафаниеро насибам гардонад, то дар мулки бегона ҳаром намурам.

Баъди ин суханҳо аз дарди ҷонкоҳ ӯ бори дигар ба худ печид ва аз хуш рафт. Хайрӣ оби дидагонашро пок карда, аз Хонаи пиронсолон ва маъҷубон баромада, аз мағозаи наздик 22 метр сони сафед харид ва ба он ҷо баргашта аз Орлова вазъи бемори тоҷикро пурсон шуд.

Орлова ба ӯ фаҳмонд, ки аз зону поёни пойҳои Вафоро бурида буданд. Бемор касалии қанд доштааст ва акнун пӯсиши по сар шудааст. Рӯзҳои умраш башумор мондаанд.

Хайрӣ аз Орлова пурсид:

– Дар байни беморон ё ҳамкорон ягон шахси мусулмон ҳаст?

– Бале, Руслан ном марди қафқозӣ дар муассисаамон сарошпаз аст. Ӯ ба фикрам, мусулмон мебошад, – гуфт Орлова.

Хайрӣ ӯро ба наздашон хонд ва матои овардаашро ба дасташ дод ва кафанворӣ буданашро фаҳмонда, муассисаро тарк намуд. Аз Хонаи пиронсолон бромада, бори охир ба сари қабри Зинаида рафт ва дар болои марқадаш гул гузошта гириякунон гуфт:

– Модарҷонам, афсӯс меҳӯрам, ки ба суханат гӯш надода, ба кофтукоби беҳуда машғул шудам. Қасоси маро Офа-

ридгор кайҳо гирифта будаасту ман беҳабар. Ана акнун аз пайи кофтукоби фарзандонам мешавам. Аз онҳо узр ме-пурсам, ки баъди аз маҳбас баромадан ба наздашон нарафтам. Бовар дорам, ки маро мефаҳманду мебахшандам.

* * *

Фурудгоҳи байналмилалии ҳавоии шаҳри Душанбе. За-не бо овози ширину маҳин эълон кард: «Ба диққати пеш-возгирандагон: Ҳавопаймои хатсайри Москва – Душанбе ба фурудгоҳи пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – шаҳри Душанбе фуруд омад. Аз истиқбол...» Ҳақим ва фарзандони Хайрӣ дар даст гулдастаҳо ин эълонро бетоқатона интизор буданд. Бо дидани модар ҳама ба истиқболаш давиданд...

ҲАРОМӢ

Хуршед ба теппа баромада, ба зодгоҳаш Фархор, ки аз он ҷо чун дар кафи даст менамуд, назар кард. Аз болои теппаи Уртабуз ба поён нигоҳ карда, хонаи модаркалонаш – кампири Сайрам ва мактаbero, ки дар он таҳсил мекард, баръало дид. Ба қафо гашта, қабристонро назора кард. Болои ин теппа барой, фикр мекуни, ки гӯё тамоми олам дар ин мазор маскан гирифта бошад. Қабрҳо хеле зиёданд. Қабрҳои хурду калон, наву кӯҳна. Дар санги баъзе аз қабрҳо навиштаҷоте сабт шуда, ба чӯби баъзеи дигар матоё баста шуда, дар болои аксари қабрҳо ягон нишонае нест, аз ҷумла дар қабри модари Хуршед.

Хуршед шашсола буд, ки рӯзе бобояш ўро назди худ хонд:

– Писарам, рафта таҳорат кун, ба як ҷо мебарамат, чандест беморам, ин кори савобро анҷом надода, боз намурам мегӯям.

Онҳо ҳарду аз хона берун шуда, сӯи теппаи Уртабуз равона шуданд. Мӯйсафед базӯр аз бозуи наберааш дошта, ба болои теппа баромад ва дар миёни қабрҳои зиёд қабри духтараш Гулнозро базӯр ёфт:

– Ана, писарам, дар ин чо модари ту ба хок супорида шудааст, – гуфту ояте аз Куръони карим хонд ва охи пурдарде кашида, аз чой бархост. Хуршед дид, ки мӯйсафед номаълум оби дидагонашро бо дастрӯймолаш пок кард. Ӯ аз қафо ба қомати хамгаштаи бобояш назар карда, аввалин маротиба дилаш ба ӯ сӯхт. Дарк кард, ки пирӣ зимистони умр мебошад. «Пирию ҳазор иллат» мегӯянд, ки дуруст будааст.

Хуршед ҳар рӯз баъди дарс модагови модаркалонашро бо ду сар гӯсфанд пешандоз карда, ба ин теппа бароварда мечаронд. Ҳар рӯз кампири Сайрам такрор ба такрор таъкид мекард, ки чорворо дар қабристон начаронад, вубол аст. Шири он гов ҳаром ҳисоб мешавад. Хуршед кӯшиш мекард, ки таъкиди модаркалонро риоя кунад: молҳоро аз қабристон дуртар мебурд. Ҳар гоҳе, ки ба ин баландӣ мебаромад, албатта, ба сари қабри модар рафта фотиҳа меҳонд, бо ӯ хаёлан суҳбат мекард. Азбаски қабри модари ӯ низ ягон нишонае надошт, доимо ин суол ӯро ором намегузошт: Охир, модараш бесоҳиб нест-ку? Падару модар ва се бародар дорад. Барои чӣ онҳо дар болои қабри фарзанд ва хоҳарашон санге нагузоштаанд?

Хуршед бори дигар ба поён – ба зодгоҳи азизаш нигоҳ кард. Барои ӯ Фархор зеботарин ва дилкаштарин макон буд, чунки ӯ дигар чоеро надидаву намедонист. Авзои ҳаво гирифта, чо-чо абрҳои сиёҳ дар болои сари Хуршед сайр мекарданд. Дили ӯ имрӯз чун абрҳои болои сараш сиёҳ буд. Чанчоли навакак бо писари тағояш кардари ба ёд оварда, дилаш якбора аз ғусса пур шуд ва хост бо овози баланд гирия кунад, аммо суханони модаркалонашро, ки «мард набояд гирия кунад» мегуфт, ба ёд оварда, худро ба даст гирифт. Назди қабри модар рафт:

– Модарҷон, барои чӣ маро ҳама бад мебинанд? Бобоям, тағоҳоям, писарони ҳамсоя. Магар ман гуноҳе дорам? – гӯён теппаи хоки модарро суолборон кард. Модар хомӯш буд.

Хуршед аз оламу одам, аз ҳама чиз гурехтан мехост. Дунё барояш холӣ менамуд, холитар аз ин зиндагии беран-

гу пур аз таҳқир. Писари тағояш, ки Саид ном дошт, аз Хуршед ду сол хурд бошад ҳам, доимо кӯшиш мекард, баҳудаю беҳуда ба иззати нафси ӯ бирасад. Дар оилашон яккаписар ки буд, нозашро аҳли хонадон – падар, модар ва модаркалонаш мебардоштанд. Аммо бечораи Хуршед ғайр аз модаркалон дигар касе надошт. Фақат нафаре дигар – ҳамсинфаш Нишона буд, ки Хуршед бо ӯ метавонист рози дил гӯяд. Чунки ӯ низ чун Хуршед азоби ятимӣ мекашид. Ӯ аз падар хурдакак ятим монда буд ва дар бораи падараш бо ифтихор нақл мекард:

– Падари ман барои амонию осудагии диёрамон қурбон шуд. Ӯ мехост дар кишварамон сулҳ бошад, аммо душманони миллат падарамро куштанд. Часадашро то имрӯз наёфтаанд. Ман он вақт чорсола будам. Модарам сездеҳ сол боз роҳи ӯро мепояд ва дигар шавҳар накард. «Нишонаи ман ба чои падараш аст» мегӯяд.

Хуршед низ мехост дар бораи падар ё модараш бо ҳавас ва фахр сухан гӯяд, аммо дар хонавода касе онҳоро ёд намекард. Хуршед низ хомӯширо авло доништа чизе намепурсид, зеро медонист, ки дар паси ин хомушӣ сирре ниҳон аст. Ҷанҷоли имрӯза ҳам гапи дупула буд. Хуршед аз Саид нопурсида, хост тӯби ӯро оварда, дар вақти чаронидани чорво каме бозӣ кунад. Аз ҳавлӣ мебаромад, ки аз кучое Саид пайдо шуд. Ӯ аз дасти Хуршед тӯбро кашида гирифт:

– Сағира, хӯрондану пӯшонданат бас нест, ки боз напурсида тӯбамро мегири? – гуфта як шаппотӣ ба рӯяш зад. Янгаи Ҳалима аз шунидани хархашаи онҳо аз хона баромад:

– Ҳа, ҳаромӣ, ту ҳам нағма баровардӣ? «Сағира ба чое мерасаду сағирапарвар не» мегӯянд, ҳамин гап дуруст будааст. Охир, падарат зинда, дарди сари мо шуда меистӣ? Кошки мактабатро тезтар тамом мекардию дафъ мешудӣ, мо ҳам як нафаси озод мекашидем, – гуфту боз ба хона даромад. Хуршед, ки аз хурдӣ ба калимаи «сағира» одат карда буд, ин суханро ба дил ҳам нагирифт, аммо сухани модари Саид – янгаи Ҳалима ба қону дилаш корди тез барин

кора кард.

Хуршед аз ин хеле мутаассир шуду зери лаб пичирросзанон «мекушамаш!» гуфт. Ин сухан ба унвони падараш равона шуда буд. Хуршед падарро надида бошад ҳам, дар нисбати ӯ нафрати беандозае дошт. Махз ӯ сабаб шудааст, ки Хуршед аз Саиду модари ӯ суханҳои таънаомез шунавад. Махз ӯ сабаби «сағира» ном гирифтани Хуршед шуд. Имрӯз бошад, янгаи Ҳалима – модари Саид ба ӯ номи нав: «ҳаромӣ» монд.

Ин сухани шумро ӯ дар хурдӣ якчанд маротиба шунида буд, бачаҳои ҳамсоя ва ҳамсинфон хангоми дар байнашон ягон чанчол рӯй додан ба Хуршед «ҳаромӣ» гуфта аз қафояш метохтанд. Доимо гирён ба назди модаркалон омада, маънои ин ҳақорати кӯдаконро мепурсид, аммо модаркалон «калон шавӣ, баъд мефаҳмӣ» мегуфту ба суолаш ҷавоб намедод. Муносибати тағоҳояш низ бо ӯ хуб набуд. Агар Хуршед ба онҳо дар коре ёри расондани шавад, ӯро аз наздашон пеш мекарданд:

– Дур шав, дар пеши поямон равуо накун, – гуфта пешона турш мекарданд. Сухани шуми «ҳаромӣ»-ро калон шуда, дар ҳаққи худ якчанд маротиба дар ғайб шунида буд, аммо имрӯз бо овози баланд ба рӯяш ин суханро гуфтанд. Дунё дар назараш тор шуд, гиря гулӯгираш кард, аммо сухани модаркалон ҳамеша дар гӯшаш садо медод «Ту, ки мардӣ, ҳамеша мард бош!». Хуршед дигар дар ҳавлӣ тоқат накарда, молчаронӣ рафт.

Ӯ ба қабристон бори дигар нигоҳ карда, аз дил гузаронд: «Кош падарам мурдагӣ мебуду ба суоли рафиқон ва ҳамсинфон «Падарат дар кучост?» ҷавоб додан осонам меафтод. Ё мисли падари Нишона кушта мешуду бо фахр дар борааш нақл мекардам, аммо падари ман...»

Рӯз бегоҳ мешуд. Говгум ҳам фаро расид. Хуршед намест ба ҳавлӣ баргардад, аммо дигар ҷои рафтани надост. Ӯ оҳиста-оҳиста аз назди мазор гову гӯсфандонро ронда, бори дигар ба қабристон ва гӯри модар назар афканд ва аз дил гузаронд: аз чунин зиндагӣ, дар ҳамин қабристон, дар назди модар макон бигирӣ, эҳтимол беҳтар бошад. Дар ин водии

хомӯшон ҳеҷ кас намекурсад: «Падарат дар кучо, модарат дар кучо?» Ӯ ному лақабат намегузоранд – «сағира», «ҳаромӣ». Мисли Саид касе таҳқират ҳам намекунад.

Дар ҳамин ҳолат симои зебои Нишона пеши назараш омаду тез-тез чорворо ронда аз мазор гузафт. Хуршед ба хавлӣ даромада, гову гӯсфандонро ҷо ба ҷо кард ва ғизои шом нахӯрда, дар хонаи хилват, болои як кӯрпачаи тунук, дароз кашид. Дарс ҳам тайёр накард.

Кампири Сайрам, ки дар вақти ҷаноли наберагон дар хонаи ҳамсоя буду келинаш то омадани Хуршед ба ӯ ҳамаро нақл кард, аз ҷи малул будани Хуршедро медонист, ба хонае, ки бо Хуршед ҳарду дар он меҳобиданд, даромада, аз ӯ пурсид:

– Ҳа, писарам, барои ҷӣ ғизои шом нахӯрдӣ?

Хуршед худро ба хоб андохта, ҷизе нагуфт. Ӯ одати шикоят кардан надошт. Сайрам дар назди наберааш нишаста, сари ӯро сила кард. Аз ин рафтори модаркалон алами Хуршед омад ва дарун-дарун гирифт, фақат китфонаш меларзиданду халос. Кампир бо гӯшаи рӯмоли доқа чашмони ашқолуди набераашро пок карда гуфт:

– Майлаш, писарам, гиря кун, дилат холӣ мешавад. Ман медонам, ба ту душвор аст, аммо хело кам мондааст. Ана, ба зудӣ мебинӣ, ки номаи камол гирифтӣ, каме аз нафақаам пасандоз дорам, болои он гову гӯсфандонро фурухта, туро ба пойтахт мебарам. Ба орзуят мерасӣ, охир, ту меъмор шуданӣ будӣ-ку, ба донишкадаи олий дохил шуда мехонӣ. Оянда биноҳои зебо сохта, ҳамаро ҳайрон мекунӣ. Фақат Худованд маро каме дигар умр диҳад, ки шодиятро бубинам, дигар ормонам наместонад. Охир, умри ман ҳам ба ҷое расида, офтоби сари кӯхро мемонад.

Баъди шунидани ин суханҳо Хуршед аз ҷой хеста, аввалин маротиба аз модаркалон илтимос кард:

– Бибиҷон, дар бораи падар ва модарам ба ман нақл кунед.

Кампири Сайрам, ки аз ҳамин суол бисёр метарсид, аз шунидани ин пурсиш дунё дар назараш торик шуд. Вучудаашро ҳиссиёти баде фаро гирифт, тамоми баданаш

ларзид. Қалбаш фишурда шуд. Қаду қомати мавзуни духтарашро пеши назар овард. Селоби шӯри ашк рухсораҳои аз ғаму дард пажмурдаашро шуст.

– Хуршедчон, писарам, ба наздикӣ ту ҳабдаҳсола мешавӣ, писари боақл шудай, ҳақиқатро донӣ ҳам, мешавад. Модарат Гулноз ном дошт ва дар оила дар миёни се бародар як хоҳар буд. Баъди хатми мактаб орзуи муаллима шудан дошт, аммо падар ва бародарон «Духтар хонда чӣ кор мекунад», – гуфта, ба ӯ иҷозат надоданд. То имрӯз худро бахшида наметавонам барои он ки дар ҳамон шабу рӯз Гулнозро дастгирӣ накардам Агар ӯро ҷонибдорӣ мекардам, мумкин оқибати кор чунин намешуд.

Гулноз баъди хатми мактаб ба яке аз идораҳои сохтмонӣ ба кор даромад. Ӯ дар шуъбаи танзими мутахассисон кор мекард. Шамшод ном ҷавон барои тачрибаомӯзӣ ба ин ноҳияи дурдаст роҳхат гирифта омад ва дар идорае, ки Гулноз кор мекард, давраи тачрибаомӯзиашро гузаронд. Онҳо якдигарро дӯст доштанд.

Ишқ фасли шукуфтанҳо, оташ гирифтаниҳо, парвоз карданиҳо, фасли ба ҷӯшу хурӯш омадани хун, фасли баҳори дӯстдоштаҳост. Ишқи ҷавонӣ сӯзу соз дорад. Гулнози ҷавон, ки аввалин маротиба аз забони Шамшод суханони ширини «дӯст медорам, бе ту зиста наметавонам»-ро шунид, дунёро бо ранги дигар дарёфт. Барояш шаби торик ҳам равшан намуд, ҳавои боронӣ офтобӣ гашт, дунё зебо шуд.

Шамшод ваъдаҳои зиёде карда, Гулнозро ба доми худ овард. Вале баъди тамоми шудани тачрибаомӯзӣ фирор кард ва боре ҳам Гулнозро хабар нагирифт.

Рӯзҳо, моҳҳо мегузаштанд, аммо аз Шамшод дараке набуд. Гулноз аз ғами ҳичрони дӯстдоштааш ҳазон ва обу адо мешуд. Дар байни ҳешу табор ва ҳамсоёҳо миш-миш буд, ки ӯ ҳомила аст. Модар аз Гулноз пурсид, ӯ тасдиқ кард. Кампири Сайрам рӯзу шаб Шамшодро дуои бад мекард, ки духтарашро шарманда, сари падар ва бародаронашро ҳам кард. Ба Гулноз маслиҳат дод, ки фарзандашро нобуд созад, аммо ӯ розӣ нашуд ва гуфт:

– Модарҷон, мумкин таваллуди фарзанд ўро ба худ орад ва мо якҷоя шавем.

Бо ҳама ин бевафоиҳо бечораи Гулноз дўсташ медошт.

– Аз таваллуди ту, писарам, – кампири Сайрам нақлашро давом дод, – ягон кас хурсанд набуд. Бубахш, ки хақиқатро ба рӯят мегӯям. Баъди таваллуд саломатии модарат бад шудан гирифт. Ба падарат нома навишта, аз таваллуди ту огоҳаш кард. Ҷавоби номаи Гулноз омад, – гуфт кампири Сайрам ва базӯр аз ҷояш хеста, аз байни тахтмони кӯрпаҳо коғазпечеро бароварда ба Хуршед дароз кард. Хуршед бо дастони ларзон номаро гирифта хонд: «Ман оиладор шудам ва ҳамсарам ҳомила мебошад. «Ман ба ту писар таваллуд кардам» гуфта сарамро гаранг накун. Ба ман дигар нома на- навис, ҳаромиат ба худат насиб кунад».

– Ин номаро баъди сари модарат аз зери болинаш ёфтам – нақлашро давом дод кампир. – Духтари бечораам аз сӯхтани хонаи ишқаш дуд мекард, аз шарму ҳаё, аз беадолатӣ, аз нангу номус, аз хиёлати дўстдоштааш, ақаллан, туро ба дасташ нагирифта, бо дунёи фонӣ падруд гуфт. Дар хонае, ки модарат бемор буди соатҳои охирини ҳаёташро мегузаронд, на падараш мебаромаду на бародаронаш. Рӯзе, ки Гулноз ҷон меод, аз ман зорию илтиҳо намуд, ки падараш ба наздаш дарояд, то ки ӯ бахшиш пурсад ва падар бихилад кунад, аммо падар: «Ман ўро оқ кардаам, бихилад намекунам, сарамро ҳам кард, обрӯямро резонд, ба маърақаҳо рафта наметавонам. Ба масҷид баъди ҳама рафта, пеш аз ҳама мебароям» – гуфт. Аҷибаш ин, ки ту аз он рӯзе, ки боақл шудӣ, орзуи меъмор шудан кардӣ, ман ҳайрон шудам, ки мумкин ирсият бошад, ки ту касби падаратро орзу кардӣ, ҳол он, ки ту то имрӯз намедонистӣ, ки падарат чикора аст.

– Мекушамаш! – пичирросзанон ва бо қаҳру ғазаб Хуршед ин калимаро бори дуюм талаффуз кард.

Кампири Сайрам, азбаски шунавоияш хуб набуд, сухани Хуршедро нашунид. Хайрият нашунид.

Рӯзҳо паси сар мешуданд. Хуршед дар мактаб аъло ме- хонд. Ҳамаи имтиҳонхоро бо баҳои аъло супорид. Омода-

гии ба мактаби олий рафтанд дошт. Рӯзи истироҳат биби ва набера гову гӯсфандхоро ба бозор бароварда фурӯхтанд. Молбозор, ки дар як тарафи теппаи Уртабуз воқеъ аст, ба мазор хеле наздик буд. Хуршед баъди фурӯхтани чорво аз модаркалон илтимос кард, ки қабри модарашро зиёрат намуда, ба арвоҳаш оятеро бубахшанд. Кампири Сайрам бо оби дида гуфт:

– Писарам, ба қабристон рафтани зан раво нест. Ривоят аст, ки вақте модар наздик мешавад, фарзанд аз чояш бархестани мешавад, азбаски қабр хеле танг аст, ӯ бо нӯги ангуштони дасту по меистад ва то рӯзи махшар дар ҳамин ҳолат мемонад. Намехоҳам духтарам дар он дунё низ азоб кашад. Ту рав, писарам, ман туро дар ҳамин ҷо мунтазир мешавам. Аз ҳамин ҷо ба авроҳи фарзандам дуо мебахшам.

Хуршед дар назди қабри модар чорзону зада, оятеро аз Қуръони карим (Ин китоби муқаддасро бо талқини бобояш хонда буд) хонда ба рӯҳи модараш бахшид. Ва баъди дуо ба рӯҳи ӯ мурочиат кард:

– Модарҷон, ман номаи камол гирифтаам, имрӯз ҳамроҳи модаркалонам ба бозор рафта, гову гӯсфандхоро фурӯхтем. Насиб бошад, пагоҳ сафари шаҳри Душанбе дорем. Мехоҳам арвоҳи ту мададам кунаду донишҷӯ шавам. Орзу дорам, ки баъди хатми мактаби олий дар болои қабрат санге бо навиштаҷоти зебоне гузорам ва ҳеҷ кас дигар «Ту бесоҳибӣ» гуфта натавонад. Ман соҳиби туям, аммо имрӯз дасти норасо дорам. Дунё ба умед аст. Ман қасоси туро мегирам, модарҷон! – гуфта даст ба рӯи қабри модараш бахшид ва аз ҷой бархост.

Хуршед пагоҳии барвақт бархоста, бо модаркалонаш озими пойтахт шуданд. Баъди нисфирӯзӣ ба Душанбе расида, бо азоб хонаи ҷияни модаркалонашро ёфтанд. Дар хона касе набуд. Онҳо то омадани соҳибони хона дар берун онҳоро интизор шуданд. Мардуми зиёде аз наздашон «ассалом» гуфта мегузаштанд, аммо касе онҳоро ба хона таклиф намекард. Кампири Сайрам аз дил гузаронд: «Аҷаб хислате доранд шаҳриҳо, агар дар деҳа ва ноҳияҳои дур-

даст ягон меҳмон ояд, ба чону ҳолаш намонда ҳамсояхо ўро ба хонашон дароварда, як пиёла чой медиҳанд».

Бегоҳӣ соҳибони хона аз кор баргаштанд ва онҳо ба хона даромаданд. Кампири Сайрам тоқат накарда ба ҷиғнаш гуфт:

– Бачам, ҳамсояхои хуб надоштаӣ, – ва рафтори ҳамсояхоро ба ӯ нақл кард.

– Холаҷон, ин чоро шаҳр мегӯянд. Як кас ба каси дигар кор надорад. Ҳама аз пайи ризку рӯзии худ мебошанд. Зиёда аз даҳ сол дар ҳамин бинои чоросҳёна зиндагонӣ кунам ҳам, аксари ҳамсояхоямро намешиносам.

– Хайр, писарам, як гуфтам-да. Биё, гапи асосиро маслиҳат кунем. Хуршед – писари раҳмати Гулнозро ба хондан овардам. Дониши хуб дорад. То дохил шудан дар хонаи ту истад, баъд аз донишгоҳ, албатта, ягон хучра медиҳандаш. Аз ту хоҳиш мекунам, пагоҳ бурда хуччатҳояшро якҷоя супоред. Соҳиби хона, ки Раҳим ном дошт, ба холааш рӯ овард:

– Холаҷон, аз модараш чӣ обрӯ гирифтед, ки аз бачааш мегиред, гуфт. Як одами пир, дар чунин рӯзҳои гармӣ аз роҳи дур саргардон шуда омадаед. Дусад километр шуҳӣ надорад. Ба мактаби олий дохил шудан кори осон нест. Пули калон даркор. Ин сағира аз кучо меёбад ин қадар пулро. Дониш мегӯед, ҳозир дониш ба кӣ даркор? Ҳамаи масъаларо пул ҳал мекунад. Пул набошад, худатонро ғам надихед, дар заводи пахтаи Фарҳор ҷои кор бисёр аст, бурда ба ҳамон ҷо ба кор мемондед, бехтар мебуд.

Хуршед аз шарм беқарор шуда, дар ҷои нишасташ мечунбид. Кампири Сайрам, ки чунин ранг гирифтани суҳбатро интизор набуд, ин ҳарфҳоро ба забон овард:

*«Ҷаро шукуфта набошам, Худо сабабсоз аст.
Даре, ки банда бибандад, дари дигар боз аст», –*

ва бо ғзаб омин карду аз ҷояш хест. Хуршед аз ин ҷолокии модаркалон ҳайрон шуд, чунки ӯ дар хона бо кумаки наберагон базӯр аз ҷояш мехест. Фаҳмид, ки ин ҷобукӣ аз қаҳру ғзаб буд.

– Хуршедчон, рафтем, хуччатхоятро фаромӯш накун! – гуфта, сӯи баромадгоҳ равон шуд. Ҷарчанд ки Раҳим «Дар ин бевақтии шаб кучо меравед, ҳамин чо шабро рӯз кунед» гуфт, кампири Сайрам тарафи қиянаш нимнигоҳе ҳам накард. Ду нафар – бибӣ ва набера соати даҳи шаб дар шаҳри калон ба кучо рафтанишонро надониста, то истгоҳи автобус расиданд. Кампири Сайрам болои хараки истгоҳ нишаст. Онҳо ҳарду хомӯш буданд.

Кампир хомӯширо вайрон кард:

– Писарам, ту хафа нашав, рӯҳафтода ҳам набош, дониши хуб дорӣ, албатта, донишчӯ мешавӣ. Ҳозир бояд фикри шабро дар кучо рӯз карданамонро намоем.

Хуршед ба модаркалон гуфт:

– Писари ҳамсоиямон Толиб дар хобгоҳи Донишгоҳи тиб як хучра дорад, нишониашро ба ман додааст. Агар ҳамон чоро ёбем, бо ӯ шабамонро рӯз мекунем.

Онҳо аз роҳгузаре нишони Толибро пурсиданд. Хушбахтона, истгоҳе, ки онҳо нишаста буданд, аз хучраи Толиб ҳамагӣ дусад метр дур будааст. Хобгоҳро ёфтанд. Дарбон Толибро ба берун чеғ зад. Толиб аз дидани ҳамшаҳриҳояш хеле хурсанд шуд, аз дарбон хоҳиш карда гуфт, ки «Модаркалонам маро хабаргири омадааст, иҷозат диҳед ба хобгоҳ дароянд».

Онҳо шабро дар хучраи Толиб рӯз карданд. Толиб ба хучраи кадом рафикаш рафта, хонаро дар ихтиёри бибӣ ва набера гузошт. Онҳо боз танҳо монданд. Кампири Сайрам набераашро таъкид кард:

– Писарам, дар дунё аз одами бад дида одами нағз бисёртар аст. Ҳеч гоҳ ба бад бо бадӣ ҷавоб надех, баръакс, кӯшиш кун, ки агар дастат бирасад, маҳз ба ҳамон шахсон ёрӣ расон, то аз карда шармашон биояд. Зиндагӣ пастию баландихои зиёд дорад. Фақат рӯҳафтода нашав. Акнун, писарам, хоб кун, пагоҳ қорамон хеле зиёд аст.

Аз ин суханони модаркалон Хуршед хурсанд шуда, ба зудӣ хобаш бурд. Аммо модаркалон то пагоҳӣ мижа таҳ накард, ҳайрон буд, ки ин сағираи бечора дар ин шаҳри калон чӣ хел мехонда бошад.

Пагоҳии барвақт Толиб бо як рафикаш омада, ба Хуршед барои супоридани ҳуччатҳояш рохбаладӣ карданд. Онҳоро дар комиссияи қабул зани кушодаҷеҳрае, ки синну солаш ба ҷое расида буд, хеле хуш қабул кард. Баъди аз назар гузаронидани номаи камоли Хуршед:

– Офарин, писарам, дар мактаб хонандаи фаъол будай, – гуён таъриф ҳам кард.

Ӯ тез-тез чашмонашро аз болои ҳуччатҳо бардошта, бо таачҷуб ба Хуршед нигоҳ мекард. Гаштаю баргашта «Фамилиятон чӣ буд?» гуфта мепурсид. Толиб токат накарда:

– Муаллимаҷон, дар ҳуччатҳо ягон камбуд ҳаст? – пурсид.

– Не, писарам, ман ин ҷавонро ба касе монанд мебинам. Ин кас чун себи дукафон ба як донишҷӯи собиқи мо монанд аст. Ман рохбари курси онҳо будам, барои хамин насабашонро пурсидам. Эҳтимол писари ҳамон шогирди мо бошад. Номаш Шамшод буд раги рӯи Хуршед канд ва саросема: – Не, муаллимаҷон, падари ман чунин ном надоранд, – гуфт.

Муаллима бори дигар ҳуччатҳоро аз назар гузаронд ва ба Хуршед рӯ овард:

– Писарам, шумо як имтиҳон месупоред, агар баҳои панҷ гирифтед, дигар имтиҳонҳоро намесупоред. Ба шумо муваффақият, тайёр шуда рӯзи имтиҳон биёед, – гуфт.

Хуршед бо хотири шод ба назди модаркалон омада шодиёна гирифт, ки «Ҳуччатҳоямро қабул карданд», аммо як гӯшаи дилаш хичил буд ва кампири Сайрам зуд инро ҳис кард. Охир, аз рӯзи ба дунё омадан Хуршед бо модаркалонаш буд ва кампир наметавонист тағйири рӯҳии фарзандашро нафаҳмад.

– Чӣ шуд, писарам, ба ҷои хурсанд будан мебинам, ки чизе ба ташвишат овардааст?

Хуршед ба модаркалон гуфтугӯи дар комиссияи қабул шударо нақл кард.

– Ҳеч гап не, писарам, акнун ту дар шахре мехонӣ, ки падарат дар он иқомат дорад. Зиндагӣ мегӯянд: мумкин бо ҳам вохӯред, ба ҳамааш омода будан даркор.

Хуршед модаркалонашро то автобуси Душанбе – Фархор гуселонид ва худаш бо Толиб дар шаҳр монд. Кампири Сайрам қабл аз падруд ашки чашмонашро тоза карда, ба Толиб гуфт:

– Толибҷон, Хуршедро ба тую туро ба Худо супоридам. Илоҳӣ барака ёбӣ. Дар ҳамин рӯз дасти Хуршедро гирифтӣ, Худованд дастгир ва мададгори ту бошад.

Толиб аз китобхона барои Хуршед китобҳои бисёре оварда, маслиҳат дод:

– Додаракам, ба имтиҳонҳо чиддӣ тайёрӣ бин. Тамошои шаҳр, кино, концерт ва дигар корҳо баъд ҳам мешавад. Имрӯз вазифаи ту хондан асту хондан. Хуршед имтиҳони аввалро бо баҳои аъло супорида донишҷӯ шуд. Хурсанд буд. Дар куртааш намеғунҷид. Ё бо Толиб хайрухуш карда, азми рафта ба зодгоҳаш – Фархор кард. Автобуси хатсайри Душанбе – Фархор ба теппаи Уртабуз расида буд, ки Хуршед аз ронанда хоҳиш кард, то мошинро боздорад. Ронанда ҳайрон дар болои теппа мошинро нигоҳ дошт.

– Раҳмат, акаҷон, ман он тарафашро пиёда меравам, – гуфт ва ба назди мазори модар рафта, дуо хонду муноҷот кард:

– Модарҷони азизам, рӯҳи ту маро мададгор буд. Ана, ман донишҷӯ шудам. Ба номат қасам меҳӯрам: бо хониши аъло қору бор ва рафтори намунавиам номбардори ту мешавам. Ту гуноҳе надоштӣ. Дӯст доштан гуноҳ нест. Гунаҳгор ҳамонест, ки муҳаббати туро пеши по зад, ба қадри муҳаббатат нарасид, фиребат дод. Ман қасоси туро мегирам, – гуфту бори дигар ба мазори модар нигариста, бо ӯ падруд гуфт ва роҳи хонаи модаркалонро пеш гирифт.

Хуршед ба ҳавлӣ даромада, ба болои суфа нигоҳ кард, чунки он ҷои дӯстдоштаи модаркалон буд, аммо бибиашро надида, хавотир шуд. Ба хонаи хоб даромада дид, ки кампир дар гармии тобистон кӯрпа пӯшида, хоб буд. Хуршед ба модаркалонаш наздик шуду оҳиста сулфа кард. Кампири Сайрам ба ӯ нигариста хитоб кард:

– Писарам, ҷону чигарам, омадӣ!? – Хуршед саргузашти яқмоҳашро ба ӯ нақл намуд.

– Ана, акнун мурам ҳам, дигар ормон надорам, чунки бовар ҳосил кардам, ки ту дар чамъият ҷои худро меёбӣ ва хор намешавӣ.

Хуршед аз пеши модаркалон баромада, бо ҳамсинфаш Тоҳир вохӯрд ва аз Нишона пурсон шуд. Нишона низ имтиҳонҳои қабулро бомуваффақият супорида донишҷӯи коллечи тиб шудааст, Онҳо ҳарду ба хонаи Нишонаино наздик шуда, аз бачаи ҳамсоя хоҳиш карданд, ки ўро ба берун даъват кунад.

Нишона давида ба берун баромад. Баъди ду моҳи ҷудоӣ Нишона он духтари мактабхон набуд, хело чиддӣ ва шармгинона бо ҳамсинфон салом кард ва Хуршедро табрик гуфт. Тоҳир кореро баҳона карда, онҳоро танҳо гузошт. Ҳарду хомӯш буданд. Дар ҳамин ҳолат модари Нишона аз хонаи ҳамсоя, ки дар он ҷо маърака буд, бо ду зан дигар баромада, ба онҳо рӯ ба рӯ шуданд:

– Ассалом, холаҷон! – гуён Хуршед боодобона салом дод.

Зани ҳамсоя ба модари Нишона, Хуршедро ишоракунон гуфт:

– Дугонаҷон, эҳтиёт бош, духтарат миёнаи роҳ нашавад, ин бача бисёр ҳиммат кунад, чун падараш мешудагист, – ва аз назди онҳо гузашта рафт. Баъди шунидани ин сухан Нишона «хайр» нагуфта, давида ба хонашон даромад. Хуршед дар миёнаи кӯча лолу ҳайрон монд. Боз аз пушти ҳамон падар, падаре, ки писар аз дасти ў як пиёла об нанӯшидааст, гап шунид.

– Ба ҳамааш тоқат кардам, аммо намегузорам, ки барои ў шуда Нишонро аз даст диҳам, – гуён Хуршед ба сӯи хонаи модаркалон равон шуд.

Ба ҳавлӣ даромада дид, ки бибиаш дар ҷои дӯстдоштааш болои суфа нишаста, ба наберагон чизеро бо завқ нақл мекунад. Ў ба суфа наздик шуд. Кампири Сайрам ба Хуршед нигоҳ карда фаҳмид, ки ҳодисае рух додааст. Хуршед сирнадод, медонист, ки агар ҳодисаи рухдодаро нақл кунад, модаркалон ғамгин мешавад ва бемориаш боз хуруҷ мекунад...

Рӯзҳо мегузаштанд. Ҳаёт пеш мерафт. Хуршед чун донишҷӯи пешқадам таҳсилашро давом медод. Ба Нишона мактуб навишта рози дил баён кард:

«Нишонаҷони азизам, туро дӯст медорам. Агар муҳаббати маро қабул намой, кӯшиш мекунам, ки хушбахтарин зани дунё бошӣ. Мехоҳам баъди хатми коллеҷи тиб ба донишкадаи олий дохил шавӣ ва ҳарду мактаби олиро хатм карда, ҳамхона шавем. Орзуи онро дорам, ки фарзандонамон ҳеч гоҳ он азобу укубатеро, ки ман кашидам, набинанд.

Бо эҳтиром оне, ки туро дӯст медорад, парастииш мекунад ва самимияти бендоза дорад, Хуршед».

Баъди муддате аз Нишона мактуб гирифт:

«Хуршедҷон, ман бо баҳои аъло хонда истодаам ва ба фикри ту розӣ ҳастам, мехоҳам дар донишгоҳи олии тиб тахсиламро давом диҳам. Ман низ бо орзуи дидани ту рӯзхоро паси сар мекунам. Бовар дорам, модарам дили маро мефаҳманд ва ба муҳаббати мо монё намешаванд. То дидан. Нишонаи ту».

Бемории кампири Сайрам хуруҷ кард. Хуршед ўро ба беморхонаи Қарияи Боло, ба назди Толиб, барои муолиҷа овард. Ўро бистарӣ карданд. Хуршед ҳар рӯз ҳам пагоҳӣ ва ҳам бегоҳ аз модаркалон хабар мегирифт. Саломатии кампири Сайрам беҳ шуд. Рӯзе бегоҳӣ Хуршед ба аёдати модаркалон омада, ўро дар ҳавлии беморхона дид, ки бо марде нишаста суҳбат мекарданд. Хуршед ба онҳо наздик омад:

– Бибиҷон, шодам, ки шуморо сихату саломат мебинам, – гуфт ва боодобона ба онҳо салому алайк гуфт. Аз дидани Хуршед модаркалон каме даступохӯрда шуд:

– Ин кас набераи ман – Хуршед, писари Гулноз, – гуфт. Ҳамсуҳбати модаркалон ба асо таъя карда базӯр аз ҷой бархост:

– Ассалом, писарам, – гуфт. Ҳарду хомӯш буданд. Хуршед ба онҳо нигоҳ карда, чизеро намефаҳмид.

Ҷилави суҳбатро модаркалон ба даст гирифт:

– Хуршедҷон, писарам, назди мо бишин.

Хуршед ҳайрон дар назди модаркалон нишаст

– Шинос шав, ин кас – падари ту Шамшод. Сахт бемор аст. Тақдирро бин, ки моро дар кучо сарчамъ кард.

Тамоми бадани Хуршед аз қахру ғазаб меларзид. Шамшод ҳамаи қувваашро чамъ карда узр хост. Узри бадтар аз гуноҳ.

Аз рӯи нақлаш Шамшод баъди хонадорӣ сохиби чор фарзанд мешавад, аммо кӯдакон яксола шуда, нобуд мешуданд. Аз он зан ҷудо шуда, зани дигар мегирад. Боз сохиби ду фарзанд мешавад, онҳо низ дар хурдсолӣ аз олам мегузаранд. Шамшод ба бемории фалаҷ гирифта мешавад. занаш ӯро тарк карда, шавҳари дигар мекунад.

– Маро охи дили модари ту гирифт. Худо нишонам дод. Агар тавонед, маро бубахшед, – гуфта марди баркамол чун кӯдак гирифт.

Хуршед ин мулоқотро бо тарзи дигар тасаввур мекард ва тайёр буд, ки агар бо падар вохӯрад, чи суханҳои сахте ба ӯ мегӯяд, аммо ҳоли ӯро дида «Худо ҷазояшро дода будааст», гуфта дилаш ба ин марде, ки як умр нафрат дошт, сӯхт...

Солҳо сипарӣ мешуд. Нишона баъди хатми омӯзишгоҳ ба Донишгоҳи олии тиб дохил шуд. Хуршед низ донишгоҳро хатм карда, дар яке аз идораҳои азими сохтмони шаҳр ба кор даромад. Кампири Сайрам ба хонаи Нишонаино ба хостгорӣ рафт ва модари Нишона ризоят дод. Тӯй дар ноҳияи Фархор барпо гашт. Онҳо иморати бахташонро аз хишти ишқу муҳаббату сабру тамкин бунёд карданд ва баъди туй Хуршед арӯси худро ба шаҳри Душанбе, ба хонае, ки иҷора гирифта буд, бурд. Чавонон ҳаёти оилавии ширине оғоз карданд. Баъди муддате ба Хуршед аз ҷои кор, аз он хонаҳое, ки худ сохта буд, хонаи сеҳучрагӣ доданд. Дар хонашон тифлаки зебӯе таваллуд шуд, ки ба хотири модар ба ӯ Гулноз ном ниҳоданд. Тобистон Хуршед бо аҳли оилаш ба зодгоҳи азизаш сафар карда, болои қабри модараш санги ёдбуд гузошт. Ҳангоми бозгашт Хуршед ба модаркалон:

– Бибичон, мо дар шаҳр ҳама шароитҳоро дорем, ана, ба ман хона ҳам доданд. Ману Нишона хоҳиш дорем, ки шу-

моро ба шаҳр барем ва ҳамроҳи мо зиндагӣ кунед, то дар пириатон хидмати шуморо ба ҷо биёрем.

– Азизам, Хуршедҷон! Сад шукр мекунам, ки ба ин рӯз расидам. Аз хурсандии ту шод ҳастам. Ман аз Фархор рафта наметавонам, чунки Гулнози ман ин ҷо хок шудааст, поям ҳам ба лаби гӯр расидааст, аммо аз ту илтимос мекунам. Не нагӯ. Онро ба ҷо биёр:

– Падарат Шамшод бисёр хору зор аст, ўро ба хонаи худ бибар, ақаллан дар пирӣ одам барин зиндагӣ кунад. Писарам, бузургии одам ҳам дар гуноҳи дигаронро бахшида тавонистан аст, бо ҳама бевафой, хиёнат ва ноодамиаш ў падари ту аст. Як мақоли халқии бисёр дағал ҳаст: «Падару модар агар ҳук шаванд, ҳукбонӣ кун». Агар шароити ў хуб мешуд, ман аз ту инро илтимос намекардам.

Хуршед ба суханони бибӣ гӯш дода чизе нагуфт. Пагоҳии рӯзи дигар онҳо ба Душанбе омаданд.

Як ҳафта Хуршед на дар хона ором дошту на дар ҷои кор. Мурғи посӯхта барин дар як ҷой истода наметавонист. Як кунҷи дилаш торику оинаи хотираш ғубор дошт. Ҳамаи инро Нишонаи меҳрубонаш мидид:

– Хуршедҷон, ман медонам, ки баъди бозгашт аз Фархор ту парешонхотир ҳастӣ, суханони модаркалон азобат медиҳад. Биё, ҳамроҳ падаратро ба хона меорем, охир ў бемор аст, ман табиб ҳастам, ба ў кумак мерасонам.

Хуршед саросема аз ҷой бархеста гуфт:

– Нишонаҷони азизам, аввал ба мағоза рафта, барои падар сару либоси нав меҳарем, баъд ба наздаш меравем.

Ҳарду шитобон аз хона баромаданд...

МАСАЛҲО

ЗИНДАГӢ ДАВОМ ДОРАД

Холаи Санам ёздаҳ тухмро зери боли мурғи марҷон монда, дасти дуо кушод:

– Илоҳо, ҳамаи тухмҳо чӯча бароранд, омин!

Кампир ҳар рӯз аз аҳволи мурғи марҷон хабар мегирифт, дону об медоду:

– Марҷонаҷон, (мурғашро ҳамин хел садо медод) обу донро бихӯру бихоб, худат беҳтар аз ман медонӣ, ки гармии танат барои тухмат зарур аст. Ману хизмати ту, – илова мекард бо хушҳолӣ.

* * *

Холаи Санам ҳамагӣ ду мурғи марҷон дошт; як нару як мода. Вақте онҳо рӯи ҳавлӣ фикркунон бовикор қадам ме-монданд, гумон мекардӣ, ки болои сарашон сатилчаи об дошта бошанд.

Ҳар пагоҳӣ холаи Санам мурғҳои марҷонро аз ҳавлӣ берун мекарду:

– Рафта аз берун ва хирмани назди пушти ҳавлӣ ризқатонро ёфта сер шуда биёед – мегуфт.

Рӯзе Марҷона танҳо ба хона баргашт. Гарданаш ҳам рост набуд, аз виқораш низ осоре намонда. Бо сари ҳаму, чашми наму, дили пурғам аз фироқи чуфти хуб оҳиста-оҳиста кули-куликунон вориди ҳавлӣ шуд. Аз паяш бачаҳои ҳамсоя мурғи марҷони дар хун оғуштаро рӯи даст бардошта ба ҳавлӣ даромаданд. Бачаҳо сухани ҳамдигарро бурида бенавбат гап мезаданд:

– Холаҷон, мурғи марҷонатонро мошин зад.

– Холаҷон, рақами мошин чунин буд...

– Холаҷон, ронандаи мошин бачаи Аҳмади тракторчӣ буд.

Холаи Санам хомӯшона мурғи марҷонро аз дасти бачаҳо гирифта, даруни ҳота, таги дарахти олу гӯр кард.

– Марҷонаҷон, ғамгин нашав, ёздаҳ тухм ҷамъ кардаам,

курк ки шудӣ, зери болат мегузoram, баъди 30 рӯз ба тарбия чӯчаҳоят мегузарӣ, баъд танҳоятро ҳис намекунӣ, – гӯё бо дугонааш гап мезада бошад, гуфт махзунона холаи Санам.

Рӯзҳои охири чӯчабарорӣ Марҷонаро ҳама парҳои зебо-яш рехта, тоҷи сурхаш низ камранг шуда буд. Чашмонаш қаҳролуду ҳаросон менамуд.

Холаи Санам аҳволи мурғи марҷонро дида:

– Марҷонаҷон, мефаҳмам, ҳолат хеле бад аст, як-ду рӯзи дигар монд, тоқат кун, чокаам, – мегуфт.

Баъди ду рӯз аз зери боли Марҷона як-як чӯчаҳои зебо-яку ба модар монанд, баромадан гирифтанд.

Роҳгардии ӯ дигар шуд. Акнун боз бовиқору бо гардани фарозона якто-якто қадам мемонду ба гирду атроф тез-тез нигоҳи шубҳанок мепартофт. Охир, ӯ модар аст ва бояд амнияти фарзандонашро ҳифз намояд.

Холаи Санам якчанд рӯз Марҷонаро бо бачаҳояш обу дон доду рӯзи ҳафтум гуфт:

– Марҷонаҷон, барои шуморо сер кардан зӯрам намерасад, ин андак доне ки дорам, барои зимистони тӯ. Пеш даро, бо бачаҳоят, ман шуморо ба хирманчо мебарам, ба серӣ дон ёфта мехӯред.

Ҳар пагоҳӣ холаи Санам мурғи марҷонро бо чӯчаҳояш пешандоз карда мебурд. Худаш дар сояи дарахте нишаста, аз дур онҳоро назорат мекард, ки гурба ё саге чӯчаҳоро луқмаи хом насозад.

Яке аз рӯзҳои баҳорӣ. Баъди ношто холаи Санам тӯдаи чӯча ва мурғи марҷонашро ба чаридан бурд. Чанде пас ба осмон нигариста гӯйё худ ба худ, вале шунаво ба мурғакон гуфт:

– Ин аброи сиёҳ, мегӯй, болои сарамон овезон бошад. Марҷонаҷон, тез-тез бо бачаҳоят шикамҳоро пур кунед, ки ба хона равем, – гуфту чун ҳарвақта зери дарахт ҷой гирифт.

Дар як дам ҳама ҷоро сиёҳӣ фаро гирифта шамол қатраҳои боронро ба рӯи холаи Санам задан гирифт. Хола саросема шуда мурғи марҷонашро ҷеғ зад:

– Марҷонаҷон, бачаҳо ятро чамъу гир кун, хона меравем. Тезтар, ки сел назана.

– Аммо мурғи марҷон бо чӯчаҳо яш хеле дур рафта буд. Холаи Санам овоз дода мурғашро чеғ мезад, вале шамоли сахт барои расидани амри ӯ ба мурғ монеъ мешуд.

– Резаборон ба шохнам табдил ёфт. Холаи Санам аз таги дарахт сӯи хирманчо «ту-ту» гӯён раҳсипор шуд. Борон то-рафт шиддат мегирифт; дар як лаҳза холаи Санам то охири ришта тар шуд. Ҳарчанд фарёд мезад, мурғи марҷон аз ҷой намечунбид, бачаҳо яшро зери болҳо яш гирифта буд.

Ҳаво боз ҳам тағйир ёфт; аз шохнам ба чола гузашт. Лаҳзае пас ҳама ҷо сап-сафед шуд. Бинанда гумон мекард, ки болои замин шишаҳои лӯндаи сафед рехта бошанд.

Холаи Санам сӯи хонааш рафт.

Баъди 20-30 дақиқа боришот қатъ гардиду ҳаво кушода шуд.

Холаи Санам низ либосҳо яшро иваз карда аз ҳавлӣ баромад.

Дар ду тарафи кӯча жолаҳои шишамонанд медурахшиданд. Хола ҳам шуда ду дона жоларо аз замин бардошта:

– Тавба, сад бор тавба, дар умри ҳафтадосолаам чунин жолаҳои калон-калонро бори аввал мебинам, – мегуфт.

Навдаву баргҳои дарахтон ҳама аз зарби жола рехта буданд.

Хола тарафи хирманчо нигоҳ кард, дар байни хирманчо мурғи марҷонаш ба назар беҳаракт менамуд. Ӯ шитобон назди мурғаш рафт. Мурғ болҳо яшро ду тараф ёзонда гардани дарозашро болои замини намзада партофта буд. Аз зери болҳои модар як-як чӯчаҳо баромадан гирифтанд. Аммо модармурғ беҳаракат буд.

Холаи Санам наздик шуда:

– Марҷонаҷон, ба ту чӣ шуд? Хез, офтоби рахшон нурпошӣ дорад. Хез, маро натарсон, – гуфт.

Аммо мурғ хомӯш буд, намечунбид. Оби дида беихтиёр рӯи холаро шуст.

– Оҳ, модар, модар, барои он, ки фарзандонат аз жола осеб набинад, худро қурбон кардӣ. Эӣ чӯчаҳои нодон, оё

баҳои ин қурбониро медониста бошед?! – бо дард гуфт холаи Санам рӯ ба чӯчаҳо карда.

Онҳо беҳабар аз он ки модар дар ҳимояи чӯчаҳо чон додааст, ба ҳар тараф қуд-қудқунон медавиданду дон ёфта шикам сер мекарданд.

Холаи Санам мурғи марҷонашро бардошта, чӯчаҳояшро ту-ту гӯён ба ҳавлӣ овард.

Марҷонаро зери ҳамон олу паҳлуи маҳбубаш ба хок супурд. Ёздаҳ чӯча қуд-қудгӯён дар гирдаш чамъ омаданд.

Хола ба чӯчаҳои ҳаросон нигариста зери лаб гуфт: – На-вболакони ман аз ин ҳама «чи-чиҳоятон» танҳо ҳамин маъниро бардоштам, ки: «Зиндагӣ давом дорад?!»

БУЛБУЛ

Дар як макон, дар як замон, дар як ҷойи хеле хушманзара ва хушбодухаво боғе будааст, ки дарахтони зиёди мевадиханда, ороишӣ ва гулҳои рангоранг доштааст. Илова ба ҳама зебоҳои боғ боз дар он булбуле нағмасароӣ мекардааст, ки овози хеле фораму дилнишину зебо доштааст. Боғбон булбулро хеле дӯст медошт. Ҳар меҳмоне ба боғ ташриф оварад, албата булбулро ба ӯ шинос мекард.

Булбул бошад ба дӯстдориҳои боғбон ҷавоб гуфта бо овози фораму хуши худ суруд хонда меҳмонони боғбонро шод мекардааст.

Боғбон мағзи пистаро ба минқори булбул мемонду бо оби набот зиёфаташ мекард.

Дӯстии боғбон ва булбул дер давом накард.

Парандаҳои гуногуни даруни боғ аз меҳру муҳаббати боғбону булбул рашк бурда, ҳасад хӯрда бо ҳам чамъ меоянду маслиҳат мекунанд.

Яке мегуфт, ки «мо ҳам мисли булбул паранда, чаро ӯ азизу мо киха». Дигаре мегуфт, ки «то булбул дар ин боғ ҳаст, нисбати мо меҳрубонӣ нест». Сеюмӣ мегуфт, ки «байни боғбону булбул низоъ бояд андохт».

Ҳар кадоме аз парандаҳо бо навбат назди боғбон омада хушомад мезаданду нисбати булбул бадгӯй мекарданд.

Яке мегуфт, ки «Боғбончон, булбул бовикор мегӯяд, ки ман шоҳи парандаҳоям ва меҳмонон назди боғбон нею, балки барои шунидани овози ман меоянд».

Парандаи дигар мегуфт «Булбул ҳамеша, шумо боғбони азизро, дар ғайбатон таҳқир мекунаду суханҳои носазо мегӯяд» ва ғайраву ғайраҳо.

Боғбон аз шунидани чунин суханҳои носазо дар ҳаққаш ба ғазаб омада, булбулро аз боғ пеш карда:

– Байни инсон ва паранда дӯстӣ набудааст, намехоҳам дигар туро дидан ва овозатро шунидан, – гуфт.

Булбул беҳабар аз ҳасудиву иғвои ҳамчинсонаш ва бовару рафтори боғбон ғамгин гашта, бо чашми наму бо дили пур аз ғам боғро тарк кард.

Парид ба баландиҳо. Гузашт аз пуштаву дара, сари чару болои тепаҳои кӯҳистон. Расид ба назди арчаҳои баланди сарсабзи кӯҳистон. Гузошт лона ба шоҳи яке аз арчаҳои баланди сарсабз.

Мурғакони озоди он диёр аз омадани меҳмони нав огоҳӣ ёфта назди ӯ меоянд. Булбул онҳоро хуш қабул мекунад. Мурғакон хоҳиш мекунанд, ки булбул барояшон суруде хонад, аммо ӯ узрҳои карда мегӯяд:

– Ҳамчинсонӣ азизам, маро маъзур доред, дили пур аз ғам дорам, чудой аз дӯсти азизам, маро ранҷур кардааст, маҷоли суруд хондан надорам гуфта ҳодисаи шударо ба онҳо ҳикоя мекунад.

Мурғакони кӯҳистонӣ, ки орӣ аз кинаву адоват ва ҳасаду иғво буданд, бо ҳам маслиҳат карданд, ки ба булбули меҳмон ёрӣ расонанд.

Яке аз онҳо парвоз кард сӯи он диёру он боғи зебо.

Аз он зебоие, ки булбул таъриф карда буд, осоре надид. Шоҳи дарахтон шикастаю гулҳо аз беобӣ пажмурда, деворҳои боғ афтада ва боғбон бемор дар бистари марг. Соҳиби боғ бошад чуғзу буму якчанд парандаи дигар. Онҳо шодону хандон ба якдигар мегуфтанд «Ҳай бобашон кар-

дем. Аз дӯстии боғбону булбул мо дар азоб будем. Ана, вақти мо ҳам расид. Боғ аз они мо».

Ин ҳамаро дида мурғаки кӯҳистонӣ парвоз кард ба баландиҳо ва расид ба ҳамон арчаи баланди сарсабз ва булбулро дид, то ҳол гирёну нолон аз фироқи дӯст.

– Ҳамболи азизам, булбул, – гуфт мурғаки кӯҳистонӣ – хезу бипар сӯи боғу роғат ва сӯи дӯстат-боғбон, ки дар фироқи ту ӯ низ бемор аст.

Булбул аз шунидани бемории дӯсташ ба таҳлука афтод ва парид сӯи дашт, сӯи он боғ ва назди дӯсташ.

Назди тирезаи хонаи боғбон нишасту суруди дӯстдоштаи ӯро зам-зама кард.

Боғбон овози фораму суруди ошноро шунда об хост. Обаш доданд. Хест аз бистари беморӣ, баромад рӯи ҳавлӣ.

Бидид булбули хушовозу хушнавояшро, узр хост ва гуфт: – Дӯсти азизам, аз дӯсти хушомадгӯй ҳазар кун, ки маккор аст. Ман ба макри онҳо дода шуда, қариб ҷони худ ва ҷони дӯсти ба ҷон баробарамро аз даст дода будам.

ТОВУС

Рӯзе аз рӯзҳо товус барои шикастани ташнагиаш хиромида ба соҳили рӯд омад. Дар оби чун оина шаффофу беғубор акси худро дида хеле шод шуд.

Аз тамошои пару болҳои рангорангаш ҳаловат мебурд. Чун дида ба пойҳояш дӯхт, ғамгин гашт.

– Чи пойҳои безеб ва қачу килеберо Худованд ба ман додааст, – дар соҳили рӯди шӯҳоб ба худ нигариста, аз дил мегузаронид товус: Аз ин пойҳои хунук ҳалос шудан даркор.

Дар ҳамин ҳолат рӯбоҳе поида ба ӯ наздик шуд.

Товус акси маргашро дар об дида бо пойҳои қачу килебаш чунон давид, ки рӯбоҳ ӯро дошта натавонист... аммо пару болҳои зебову мунаққаш дар чанд ҷо ба шоҳаи буттаҳои навруста дармонда, қариб буд ӯро лукмаи рӯбоҳи гурусна кунанд.

Товус бо меҳр ба пойҳои қачу килебаш нигариста аз

накшаи дар дил кашидааш шарм карда гуфт:

– Ҷонамро аз марг болу парҳои зебо не, ҳамин пойҳои качу килебам раҳониданд. Раҳмат ба шумо, балогардонҳои ман!

ГУРБА ВА САГ

Замоне гурба ва саг дӯстони ҷонӣ буданд. Онҳо дар як ҳавли мезистанд. Ҷардуяшонро соҳиби хона дӯст медошт.

Гурба ҳамеша дар болои зонувон ва бағали гарми соҳибхона пинак мерафту саг дар остона рӯи замини хунук гелида, онҳоро ниғаҳбонӣ мекард.

Рӯзе пагоҳӣ соҳибхона дар болои суфа дастархон густурда нуклу ғизои гуногунро болои он гузошту худ барои овардани ширчой ба ошхона даромад. Дар ҳамин ҳолат гурба оҳиста рағғани маскаи болои дастархонро дуздада гурехтан мехост, ки саг аккосанон садди роҳаш гардид.

Соҳибхона аз ошхона баромаду амали гурбаро дида, беихтиёр ба сари ӯ дод зад:

– Ҳой гурбаи маскадузд, садкаи хубиҳои ман шавӣ! Ҳамеша ҷои хобат бағали гарму болои зонувон ва болини мулоими ман буд. Шарм намедорӣ, ношуд?! «Саг вафодор аст» гуфтани мардум дуруст будааст. Бирав гум шав аз назарам, ношукр, дигар туро дар наздикиҳои хонаам набинам!

Саг, ки аз кардаи худ шод буд, ин ҳамаро шунида, аз дил гузаронд: «Аз ҳамин рӯз бешакку бешубҳа, ман ягона дӯстдоштаи соҳибхона хоҳам буд». Вале гумонаш хато баромад. Аз миён чанд рӯз сипарӣ гардиду соҳибхона аз гуноҳи гурба гузашта, ӯро боз дар болои зонувонаш ҷой дод.

Саг аз ин амали соҳибхонааш дар ҳайрат монда, ибтидо аз ҳамон рӯз гурбаро бад меидагӣ шуд. Акнун дӯстони собиқ душмани ҷони якдигар шуда буданд ва ин душманӣ то имрӯз идома дорад.

Бечора саг намедонист, ки миёни инсону ҳайвон тафриқа зиёд аст ва муҳимтар аз ҳама ӯ намедонист, ки Худованд ба инсон ақл ва неруи бахшида тавоништаро ато кардааст.

МУСИЧА

Дар таги долони зан мусичае лона гузошта буд.

Рӯзе соҳибхона чирик-чирики форами чӯчаҳои мусичаро шунида, ба лонаи онҳо назар кард. Се мусича бекаророна овоз бароварда, бо даҳони боз модарашонро интизорӣ мекашиданд.

Мусича дар минқораш анвои гуногуни ғизоро меоварду чӯчаҳояшро сер мекард. Ин ҳолат се-чор рӯз давом кард.

Соҳибхона ҳар субҳидам аз хоб мехесту қабл аз оғози корҳои хона ба лонаи мусича назар карда аз рафтори онҳо ҳаловат мебурд. Рӯзе дид, ки мусича бо болҳояш чӯчачаашро аз лона берун кардан мехоҳад. Чӯчаи бечора парвоз карда наметавонад, аммо модар ӯро тела меод.

Зан аз ин рафтори мусича дар ҳайрат шуд. «Наход парандагон дар нисбати фарзанди худ чунин бераҳмиро раво бинанд? Чаро? Чаро ӯ фарзандашро озор медиҳад? Охир, бечора чӯча ҳозир аз лона ба замин афтода мемурад», – аз дил мегузаронд соҳибхона.

Мусича бори дигар чӯчачаашро аз лона берун тела дод. Чӯчаи хурдак ба замин сарозер шуд. Аз тарс овоз мебароварду пару болҳояшро меафшонд: ба замин нарасида парвоз кард.

Ҳамин тавр, баъди чанд рӯз мусичаҳо парвозӣ шуда, лонаро тарк карданд.

Зан дар банди андеша афтод: «Ин мусича ба ман сабақи зиндагӣ омӯхт. Мо, фарзандони Одам, пайваста кӯшиш мекунем, ки фарзандонамон аз канорамон дур набошанд. Мустақилияташонро маҳдуд месозем, аммо мусича ба фарзандонаш парвоз кардан, озодона болу пар заданро меомӯзад. Ана, ин аст модар будан ва фарзандро тарбият кардан!»

МОҲИГИР

Марде тамоми умр бо пешаи моҳигирӣ баракати зиндагии хонадонашро таъмин мекард. Зану кӯдаконаш аз чизе камӣ надоштанд.

Рӯзе дар канори соҳил нишаста, тӯрашро ба дарё партофту пинак рафт. Баъди чанде сар бардошта тӯрро назар карда 3-4 моҳиро даруни он дид. «Кам аст», гуфту сайдашро аз об нагирифта, дубора ба дарё партофту пинак рафт. Соате баъд тӯрашро аз нав хабар гирифт: 6-7 дона моҳӣ беқарорӣ доштанд. Қаноат накард.

– Каме дам мегирам, ҳамин ки бегоҳ шуд, якбора онро бо моҳии зиёд аз об гирифта ба хона бармегардам, – аз дил гузаронд моҳигир.

Бегоҳ шуд. Моҳигир хост тӯри пур аз моҳиашро аз дарё бардошта, ризқи фарзандонашро ба манзилаш бубарад. Аз тӯр дарак набуд: вазни моҳии бисёр тӯрро канда бурдааст.

Мард аз карда пушаймон шуда, бо сари хам ва дасти холӣ ба хона баргашт.

– Чӣ шуд? Чи ҳодиса рух дод? – пурсид ҳамсараш, ки бори нахуст ўро бо дасти холӣ медид.

– Бисёр талаб макун, ба кам зор шавӣ, – гуфтаанд бузургон. Ман имрӯз ин пандро сарфи назар кардаму аз ёфта бе-насиб мондам, – гуфт мард.

МОШОН

Бародару хоҳар Лола ва Умар бо якдигар меҳрубон буданд. Онҳо гурбаи худ – Мошонро низ хеле дуст медоштанд. Ҳарсе доимо якҷоя бозӣ мекарданд. Мошон гоҳ болои дастони Умар буду гоҳ болои зонуни Лола. Ў миявмиявкунон бо думаш онҳоро навозиш мекард. Рӯзе аз рӯзҳо Мошон гум шуд. Лола ва Умар ин ҷо кофтанд, он ҷо кофтанд, аммо аз гурбаи дӯстдори онҳо дараке набуд. Онҳо хеле ғамгин гаштанд.

Модару падар ба фарзандони худ насихат карданд, ки одатан ҳайвонҳо бо ёфтани ҷои хубтар, соҳибони пешинаро фаромӯш мекунанду аз паи соҳиби нав мешаванд. Барои ҳамин бисёр ғамгин нашаванд.

Наҳорӣ. Модар болои дастархон косаҳои пури ширҷойро ба Лола ва Умар оварда наздашон монду:

– Азизонам, чанд рӯз боз шумо дуруст хӯрок намехӯред, ин тавр рафтор накунед, бояд хӯрок хӯрд, – гуфт.

Лола ба ширчой нигариста Мошонаш ба ёд омад, ки ҳар пагоҳӣ ба ӯ низ шир медоданд. Оби дида карда аз шир хӯрдан даст кашида:

– Модарҷон, охир ҳар пагоҳӣ Мошон бо мо шир мехӯрд, мумкин ӯ дар кучое гушна бошад. Ман бе ӯ шир хӯрдан намехоҳам, – гуфт.

Умар низ суҳанони Лоларо тасдиқ намуда аз нахорӣ даст кашид.

Падару модар аз рафтори фарзандонашон ба ташвиш омаданд. Падар хост барои чорво аз каҳдони болои оғил беда фарорад. Бо зинапоя болои бом баромада, баъди чанде хурсандона:

– Шодиёна диҳед, фарзандони азизам, Мошонатонро ёфтам, – гуфт.

Лола ва Умар аз хурсандӣ рӯи ҳавлӣ мераксиданд. Ба якдигар навбат надода:

– Падарҷон, кани Мошон? Ёро ба мо нишон диҳед, – гуфтанд.

Модар низ ба онҳо ҳамроҳ шуда хурсандӣ мекард:

– Додош, чаро Мошон дар каҳдон чой гирифтааст? Охир, дар айвон ба ӯ бехтарин чойро омода карда будем.

Падар як-ду дарза беда партофта поён фаромад.

– Падарҷон, магар шумо дурӯғ гуфтед? Чаро Мошонро бо худ наовардед? Охир гуфтед болои каҳдон аст?

– Оре, фарзандонам, ман Мошонро ёфтам, аммо ӯро назди шумо оварда натавонистам. Охир, Мошон модар шудааст. Чор гурбачаи мисли худаш ало ба дунё овардааст. Ӯ як муддат аз шумо дур меистад. Гурбачаҳо яшро каме боқувват карда баъд худаш назди шумо меояд. Мошон рисолати модариашро ба ҷо оварда истодааст. Аз чашми одамон ва баъзе ҳайвонҳо дур, фарзандонашро ба дунё оварда, амнияти онҳоро нигоҳ дорад – фаҳмонд падар.

Лола ва Умар хурсандона:

– Модарҷон, дар ягон коса шир диҳед мо назди Мошонмон мехмонӣ меравем, – гуфтанд.

– Хуб шудааст, фарзандонам, – гуфта модар шитобон ба ошхона даромада дар косае шир гирифта баромад.

– Ман худам, шумо холо хурд хастед, боз наафтед, – гуфта падар косаи ширро ба каҳдон бароварда назди Мошон монд.

Баъди чанде овози ширини Мошон ба гӯши Лола ва Умар расид, ки мегӯй миннатдорӣ мекарда бошад, мияв-мияв-мияв...

РӯЗИ МАВЛУДИ ЗАРГҶШ

Шоҳи чангал шер супориш дод:

– Ҳама ҳайвонҳо пагоҳ назди дарахти баландтарин чамъ омада рӯзи мавлуди заргӯшро қайд мекунем. Ҳама бо тайёри ба маърака биёянд.

Ҳайвонҳо яке суруд азёд мекард, дигаре шеъре дар васфи гушдароз эҷод мекард.

Хирси качпо: – Ҳаётат мисли асал ширин шавад, – гуфта хурмаи пури асалро ба заргӯш ҳадя кард. Дигаре мева ва сеюмӣ сабзӣ тухфа оварданд.

Маърака оғоз гашт. Ҳама хурсандӣ мекарданд, яке мераксиду дуюмӣ суруд мехонд. Сеюмӣ ифоданок шеъри ба соҳибчашн бахшидаашро қироат мекард. Маймун бошад чун дорбозон аз як дарахт ба дигараш, ба воситаи навдаҳои он мепарид.

Шер дар ҷои намоёни маърака нишаста бо ҳама хурсандӣ мекард. Ногоҳ чашмаш ба рӯбоҳ афтод, ки ӯ норозиёна дум меликонд.

– Ҳа, рӯбоҳ, маънос менамой, чаро мисли дигарон суруд намехонӣ, намерақсӣ? Магар чашн ба ту маъқул нест?

– Шоҳи шоҳаншоҳам, чашн маъқулу лекин ҳар сол фақат рӯзи мавлуди заргӯш қайд карда мешавад? Чаро номи мо дар рӯйхати шумо нест? – гуфт.

Густоҳии рӯбоҳ ба шер маъқул нашуд. Дарқаҳр гашта аз ҷой хест ва таҳдидомез ба ҳар сӯ нигоҳ карда наъра кашид.

Ҳайвонҳо ҳама паси дарахту буттаю теппа пинҳон шу-

данд. Фақат заргӯш аз тарс аз ҷо начунбид ва бедвор ларзида аз шер узр пурсид.

– Шоҳам, дар рӯзи мавлуди ман рӯбоҳ шуморо хафа кард. Аз номи ӯ узр мепурсам...

Қаҳри шер паст шуд боз даъват кард ҳама ҳайвонхоро.

– Акнун дидед барои чӣ ман заргӯшро дӯст медорам, чунки ӯ ҳалиму меҳрубон аст, ҳамеша дар хатар аст. Ман хостам ақаллан дар як сол як маротиба худро озод ҳис кунад, ту рӯбоҳ ҳар рӯз ид дорӣ, чунки ту маккор ҳастӣ, якеро фиреб медиҳӣ, ба дуҷумӣ дурӯғ мегӯӣ, сеҷумиро аз роҳи рост мепардорӣ. Барои ҳамин рӯзи мавлуди ту ҷашн гирифта намешавад, чунки ту ҳамаро ранҷонидаӣ.

Рӯбоҳ фаҳмид, ки «даҳони пӯшида сад тилло аст» сархам хомӯш монд.

ГУРГИ ДАРРАНДА

Ҷонварони ҷангал аз хунрезихои гург ба дод омада ба шоҳи ҷангал – шер шикоят намуда, хостанд гургро ба суд кашанд, то ки ӯ ҷазо гирад.

Дар ҷангал суд барпо шуд. Дар курсии айбдорӣ гург бо сари ҳам нишаста.

Айбдоркунанда – гавазн ба суд ва ҳозирин гуноҳҳои гургро як-як баён кард.

– Аз дасти ин гурги дарранда на харгӯш, на мурғ, на гӯсфанд ва на гӯсола рӯз надоранд. Чизе аз пешаш омад меканад, медарронад, мекушад ва хунсор карда мепартояд. Ин ҳамаро барои нафс не, ки вай гушна аст, барои он мекунад, ки дарранда аст.

Таклиф мекунам ба гург ҷазои вазнинтарин дода шавад.

Сафедкунанда – шағол гургро тарафдорӣ намуда:

– Муҳтарам, раиси суд, оиди гуноҳҳои гург ҳаминро гуфтаниам, ки гурги бечора агар начунбаду ризқашро наёбод аз гушнагӣ мемурад, зоти гург дар ҷангал нест мешавад. Таклиф мекунам ба ӯ ҷазои сабуктар дода шавад.

Раиси суд – шер ба гург сухани охирин дод.

– Муҳтарам раиси суд, гуноҳҳое, ки гавазн ба гардани

ман бор кард на ҳамааш дуруст аст. Ман барои нест нашеданам чонварони аз худам хурдро бо даст додани шароит, луқмаи хом мекунам, аз зарурат.

Шери ҷаҳон, шоханшоҳи ҷангал аз Шумо пурсиданиам, ки Одам ҳар он чизе, ки дар рӯи замин мерӯяд, месабзад ва зиндагонӣ мекунад, аз қабилӣ хайвон, паранда ва моҳӣ меҳӯрад. Ҷаро ӯро барои ин кор касе ҷазо намедихад? Мани бечораро ба сари суд кашидед.

Шер пешониашро дошта каме фикр карда ба саволи гург ҷавоб наёфта, бо ғазаб:

– Гург, туро ба Одам чӣ кор? Одам имрӯз на танҳо замин балки осмонро низ кашф кардааст. Саратро ҳам карда аз зинда буданат шукр гӯй! Набошад Одам на танҳо ту балки ҷангалро бо тамоми хайвонҳояш метавонад нест кунад. Фаҳмидӣ?

Гург дукад шуда: Фаҳмидам, шоханшоҳам, фаҳмидам, – гуфт.

Шер аз ҷой бовиқор хесту:

– Гург тез аз назарам гум шав, то афту башараи хунукатро набинам, – гуфта бо ҳарос ба гирду атроф нигарист, ки мабодо Одам саволи додаи гургро нашунида бошад.

ЗОҒ

Зоғ ҳар гоҳе бо овози хунукаш қар-қар мекард, нохушиерӯй медод. Дигар парандагон аз ӯ илтимос карданд:

– Ҳамболи азиз, аз ту хоҳиш мекунем, дигар беҳудаю баҳуда қар-қар накун. Ҷар гоҳе овози ту барояд ё барф мекорад, ё ҳодисаи нохуше сар мезанад.

Аз ин гуфтаҳо ӯ шод мешуд «Маълум мешавад, ҳама аз ман метарсанд. Ман ба дили онҳо ваҳм меоварам» аз дил гузаронид зоғ.

Фасли зимистон. Зоғ болои дарахти урён нишаста якчанд бор қар-қар кард. Барфи калон-калони лак-лаки ба боридан оғозид. Ӯ аз кардаи худ хушҳол шуда аз як шох ба шохи дигар менишасту қар-қар мекард.

Пиразане, ки аз овози зоғ безор шуда буд, ба наберааш:

– Зафарчон, ба берун барою ҳамин зоғи лаънатиरो аз бо-
лои дарахт пеш кун. Овози ӯ хосияти хуб надорад. Касрат
аст. Бин чӣ қадар барфи зиёд борид, – гуфт.

Зафарчон берун баромада якчанд бор киш-киш гӯён
зоғро пеш кард, аммо зоғ ба ӯ аҳамият надод. Хурсанд буд,
ки аз амали ӯ одамон дар ҳаросанд. Бештару бештар қар-қар
гуфтан гирифт.

Зафарчон ин тарафу он тараф нигариста санг мекофт, ки
зоғро зада пеш кунад, аммо ҳама ҷо сап-сафед барф буд. Ӯ аз
барф дар қафи дастонаш тўпчае сохта ба сӯи зоғ ҳаво дод.
Тир ба нишон расид. Зоғ сарнишеб ба замин афтид. Барф
беист мебориду меборид. Ӯ зери барф монд. «Чоҳкан зери
чоҳ шуд».

ОРУ ВА ШОҲПАРАК

Ору ва шоҳпарак дӯстони ҷонӣ буданд. Ҳарду ошики гу-
ланд. Болои гулҳо парвоз карда яке бӯй мекашиду болҳои
зебоашро намоишкорона меафшонд, дигаре шахд чамъ мео-
вард.

Шоҳпарак тоқати як ҷо истодан надошт. Аз як гул ба ди-
гаре парида фақат бӯй мекашид. Ору бошад хеле ботамкину
ҳалиму меҳрубон ва меҳнатдӯст буд. Шаҳди бо нозукиҳои
зиёд чамъовардаашро ба хона бурда аз назорати модар ме-
гузаронид ва дар ҷои даркорӣ ҳолӣ мекард.

Мавсими рӯиданҳою шукуфтанҳо ҳам ба охир расид ва
фасли тирамоҳ – фасли чамъоварию ҷо ба ҷо гузорӣ ҳам ра-
сид.

Шоҳпарак ба ору нигариста:

– Дугонаи азизам, оручон, бас будагист чамъу гир қар-
дан, биё каме рақсу бозӣ кунем, аз охири гулҳо бӯйи ши-
рини зиндагӣ бикашем, лаззати машом диҳем, – гуфт.

– Дугоначон, вақти истироҳат фасли зимистон аст. Ҳоло
хар як рӯзи офтобиро самаранок бояд истифода бурд.

– Оручон, ин қадар ҷон накан, агар ба ту шахд лозим бо-

шад, биё туро ба чое мебарам, ки бе ягон меҳнат шаҳди бисёре чамъ меоварӣ.

Дугонаҳо париданд сӯи хонае, ки тифлашонро гахворабандон мекарданд. Рӯи дастархон аз нозу неъмат пур: мураббо, асал, ширинӣ, гулоб, шарбатҳои гуногун ва бисёр чизҳои дигари бомаза.

Шоҳпарак парид рӯи дастархон, оро бошад дар гӯшае истода амали ӯро наззора кард.

Шоҳпарак чашид аз гулоб, чашид аз мураббо, аммо бахташ омад накард, болои асал пояш лағжид ва парҳои зебоаш ба асал часпида зӯри парвоз кардан наёфт.

Соҳиби хона: – Киш-киш, парандаи беақл, – гуфту бо шохинча болҳои шоҳпаракро аз асал ҷудо карда ба замин партофт. Шоҳпарак нолону гирён бо як азоб болҳои шикастаашро ғундошта парвоз карданӣ шуд, аммо натавонист.

Оро ба ёрии дӯсташ расида омаду ба ӯ барои паридан ёрӣ дода гуфт: – дугонаи азизам, беҳуда нагуфтаанд «бе меҳнат ҳеч роҳат нест».

РҶБОҲИ ФИРЕБГАР

Ҳама ҳайвонҳои ҷангал рӯбохро фиребгар ва дурӯғгӯ ме-гуфтанд. Ба суҳанҳояш бовар намекарданд, сири дилашонро ба ӯ намегуфтанд. Рӯбоҳ бошад ба дурӯғгӯиаш иқрор намешуд. Доимо худро сафед мекард.

Рӯзе рӯбоҳ аз назди дарё гузашта истода дид, ки хирси қачпо даруни дарё моҳӣ шикор дорад ва саропо тар аст.

Рӯбоҳ роҳашро давом дод. Дид, ки як гурӯҳ ҳайвонҳо аз гармӣ панаҳ бурда, таги теппае суҳбат карда нишастаанд.

Рӯбохро дида гуфтанд:

– Биё, рӯбоҳи фиребгар, имрӯз боз чӣ хабари дурӯғ овардӣ?

Рӯбоҳ хафа шуда гуфт:

– Ман ба шумо исбот мекунам, ки дурӯғгӯю фиребгар нестам. Ана, ҳамаатон аз офтоби сӯзон панаҳ бурда, таги теппа нишастаед, мехоҳед ман аз абр илтимос кунам, ки бо-ронаке борад?

Ҳайвонҳо ҳама хандида, «дар чиллаи тобистон борон?» – гуфтанд.

Рӯбоҳ:

– Ҳамаатон аз қоятон начунбед, баъди чанде боронаке бо хохиши ман меборад, – гуфта назди хирси качпо баргашт.

– Хирсбобо, аз пагоҳӣ боз даруни обед, боз касал наша-вед. Биёед бо ман, болои теппачае баромада худро меафшонем ва дар гармӣ баданамон даррав хушк мешавад.

Сухани рӯбоҳ ба хирс маъқул шуд. Болои теппа баромада худро чунон афшонд, ки ҳама ҷо дар як лаҳза тар шуд. Хирс аз кардааш шод ба сӯи об рафт. Рӯбоҳ бошад назди ҳайвонҳои сояшин бо ғурур омада:

– Чаро ҳамаатон тар шудаед? – гуфт.

Ҳайвонҳо ба ӯ бовар карданд.

Рӯбоҳи ҳилагар бо сари баланд, думашро ликконда та-бассумкунон аз назди ҳайвонҳо дур ва дар фикри дурӯғи навбатӣ шуд. Ӯ намедонист, ки рӯзе дурӯғгӯиаш фош мешаваду назди ҳайвонҳо шарманда.

ОРУ ВА ХИРС

Ору ва хирс дӯстони ҷонӣ буданд. Охир, ҳарду ба як-дигар як чиз наздик мекард. Онҳо асалро дӯст медоштанд.

Хирс тез-тез оруро ба хонааш ба меҳмонӣ даъват намуда бо асал зиёфат меод.

Ору баъди якчанд бор зиёфат хӯрдан андешид ва назди худ қарор гузошт, ки ӯ низ вазифадор аст хирсро ба меҳмонии худ барад.

Хирс таклифи оруро қабул кард.

Ору шахдеро, ки тамоми тобистон ҷамъ оварда буд, назди хирс гузошт.

Хирс бо як дам зиёфати оруро нӯши ҷон намуд ва интизор шуд, ки ору боз асал меоварда бошад ё на?

Ору ҳичолатмандона:

– Хирси азиз, ман дигар асал надорам, ки туро зиёфат кунам, – гуфт.

Аз байн чанд сол гузашт.

Хирс чанд бор оруро ба меҳмонӣ даъват кард, аммо ору хар бор бо баҳонае узр хоста ба хонаи хирс намерафт.

Ору ба худ савол меод. Агар ба хонаи хирс равам, ман ҳам бояд ўро ба хона даъват кунам. Тачрибаи меҳмондории пешина барои ӯ дарс шуда буд.

Хирс то ҳозир намедонад, ки чаро ору дигар ўро ба меҳмонӣ даъват намекунад?

ШИКОРИ ГАВАЗН

Амаки Толиби шикорчӣ соли дуҷум аст, ки аз пайи гавазни таги чашм кардаш, баъди боридани барф ба шикор мебарояд. Охир, болои барф изи гавазн баръало намоён мешавад.

Ў пагоҳӣ барвакт либосҳои гармашро пӯшида, милтики шикориаш сари китф бо хонавода хайру хуш намуда, бо нияти барори шикор аз хона берун баромад. Барфи лак-лак меборид. Шамоли сарди зимистон дар як дам бо барфҳои калон гӯе рӯяшро лесида гузашт. Ў телпакашро то болои чашмон кашида як ларзиду тез-тез қадам зада аз деҳа берун баромад.

Шикорчӣ ки буд, пайраҳаҳоро хуб медонист. Байни беша зуд нопадид гашт. Изи гавазнро дида шод шуд. Қадамзаниашро тез кард. Ногоҳ чашмаш ба гурӯҳи гургон афтод, ки онҳо низ луқмаи худро мечустанд.

Толиби шикорчӣ паси буттаи барфпӯш пинҳон шуд. Дар камингоҳаш каме беҳаракат истода ларзид, ҳам аз хунукӣ, ҳам аз тарс. Баъди чанде гургон пароканда шуданд. Ў низ қоматашро рост кард. Ва аз шикорчӣ буданаш каме пушаймон ҳам шуд. Охир, ин лаҳза ӯ низ метавонист луқмаи гургони гушнаи дарранда шавад.

Шикорчӣ тез-тез қадам монда боз изи пой гавазнро дид. Аз дур худи гавазн намудор шуд. Болои теппа меистод. Қоматашро рост намуда, сараш боло, мегӯӣ болои сараш навдаҳои дарахтонро рост монда бошад, хеле зебо менамуд.

Чашм аз дидани чунин зебой роҳат мекард, баҳусус аз чашму шохҳояш.

Азбаски гавазн зирак буд, шикорчиро диду чаҳид ба теппаи дигари барфпӯш.

Толиби шикорчиро ҳамин чаҳиданҳои гавазн моту мабхут мекард. Чӣ чаҳидани зебо. Дар як лаҳза аз назар ғойб шуд.

Шикорчӣ боз аз пайи гавазн афтод. Шикораш бенатиҷа буд. Камин гирифта нони аз хона овардаашро каме хӯрду пинак рафт...

Пагоҳӣ нурҳои хуршеди оламоро шикорчиро бедор кард. Ё чашмонашро кушода дар рӯ ба рӯяш гавазнро дид. Пушти гавазн оҳу ва чор оҳубара меистоданд. Гавазн бо чашмони боақлона ва нигоҳи дилсӯзона ба шикорчӣ менигарист. Ё гуфтан мехост, чи хеле туро дар хона зану фарзанд интизоранд, хонаводаи ман ҳам ба роҳам чашми чоранд. Охир, ман ниғаҳбони онҳоям. Бе ман онҳо хор хоҳанд шуд.

Шикорчӣ даст сӯи милтиқ бурд. Онро ба даст гирифт, аммо гавазн аз ҷояш наҷунбид, нигоҳҳояш ҳамон буданд, ки ҳамон.

Шикорчӣ милтикро ба ҷояш гузошт. Ё ба хона дасти ҳолӣ баргашт, аммо хурсанд буд. Ин шикори охирини ӯ буд. Толиб касбашро дигар кард.

ШИҲАИ АСП

Бомдод, даме ки лаби уфуқ оташ мегирад, бо шиҳаи аспӣ бародарам аз хоби ноз бедор мешавам. Асп гӯё шиҳа намекашид, суруд мехонд. Дар шиҳаи ӯ савти хуши кабкони кӯҳсорон, шилдирроси гӯшнавози оби чашмасорон, чаҳчаҳи булбулони саҳаргоҳон, насими форами чаманистон, овози хуши най, навои танбӯр омехта мафтунгару хушсадо ба гӯш мерасад.

Ҳар гоҳе бародарам савори аспаш мешуд, асп бовиқор ва хиромон пой мемонд ва бо чашмони зебоаш, ки аз зери мижгонҳои дарозаш ҷолибтар менамуд, ба ҳар тараф

мағрурона назар мекард. Мехост донад, ки атрофиён оё мебинанд, ки киро болои зинаш савор кардааст. Дар ин лахзаҳо ёлу думи асп торафт дарозу зеби тамошо мешуд. Думи зебоаш, ки мисли торҳои абрешим чило медод, дам ба дам ба сӯе партофта мешуду, ба ҳусни асп ҳусн зам мекард. Ҳар гоҳе насими форами сахаргоҳон ёли аспро мепарешиду болои чашмонаш меовард, ӯ бо як такони сар онҳоро тарафе меандохт, мегӯӣ ҳамин гуна шона мекард. Чун ба давидан медаромад, намоишкорона наъли сумҳояшро нишон медод. Мегӯӣ аз нуқра бошад. Бо нури хуршед бархӯрда, чило дода, чашми бинандаро мебурд.

Бародарам вақте аз зин поён мешуд, албатта ёлу гардани аспашро бо навозиш сила ва бо панча шона мекард. Асп низ ба меҳрубонии бародарам ҷавоб гуфта, ҳам шуда дастони соҳибашро мелесид.

Бародарам шӯҳикунон:

– Дидед, чи аспи бомаданияту боакл дарам, мисли ашрофзодаҳо дастамро бӯсидан меҳаҳад-мегуфту самимона хандаи баланд мекард, ки ба худаш аҷаб зебанда буд.

Тибки мучали чинӣ асп рамзи хирадмандӣ ва ақлу фаросати баланд мебошад. Наъли аспро бисёр миллатҳо барои дур задани нияти бади дароянда пушти дар овезон мекунанд.

Ҳангоми зоидаи модари аспи бародарам расид, падарам таъкид карданд, ки баъди таваллуд ба курраи асп ягон кас наздик нашавад.

Байтал сабук шуд. Тойи зебӯе таваллуд кард. Ӯ барои он ки ба куррааш осебе нарасад, шихаи таҳдидомез кашид. Нигоҳи қаҳролудашро ба ҳар тараф партофт. Хеле беқарор буд. Охир, ӯ модар шудааст. Ҳама модар – хоҳ инсон, хоҳ паранда, хоҳ ҳайвон барои амнияти фарзанд як хел месӯзанд.

Асп ба тойчааш нигарист. Ӯ базӯр болои пойҳои харобакаш меистод, мекалавид гоҳ ба ин сӯву гоҳ ба он сӯ. Байтал бо меҳрубониҳои зиёд сару фук ва пешонӣ, беҳи гӯшу дасту пой ӯро мебӯид, мелесид. Ба як дам ранҷи ба зоиш кашидаашро аз ёд бурда, сина сипар кард, ки хавфе ба фарзандаш

нарасад. Рисолати модариаш ин буд.

Баъди ду рӯз тойча бебоконе ҳар сӯ мечаҳид, боло-боло парида, мегӯӣ зери навои шӯҳ мераксид. Асп хурсанд буд ва қаноатмандона фукашро бовиқор боло бардошта ҳамёза мекашид. Охир, ин тойча фарзанди ӯст, давомдихандаи ин зои маълуму машҳур.

Бародарам ҳамеша таъкид мекунамд:

– Бо асп чун бо инсон рафтор кунед. Хусусиятҳое, ки инсон дорад – ба мисли шунавоӣ, биной, фаҳми бӯи баду хуб, мазаи даҳонро асп низ дорад. Давраҳои пеш дар ҳама қор асп ёрирасони инсон буд, ҳатто барои ба даст овардани оташ.

Дар китоби «Қуръон» дар ояти 100 Сураи Одиёт (аспони даванда) омадааст: « ...қасам ба аспоне, ки ба наъли худ сангро зада оташ мебароранд».

Асп ҳар гоҳе овози шиносро шунавад, хурсандона шиҳа мекашад. Аз бӯи бад ҳазар мекунад. Дар торикии шаб аз фарсахҳо соҳибашро шинохта, рӯҳи тоза мегирад. Чунонки ҳаким Абулқосим Фирдавсӣ дар «Шоҳнома»-и безаволи худ дар боби «Гирифтани Рустам Рахшро» мегӯяд:

*Ба шаб мӯрча бар палоси сиёҳ,
Бидидӣ ба чаши аз ду фарсанг роҳ.*

«Авасто» низ аз биноии асп чунин мегӯяд: «Ончунон неруи биной, ки асп дорост, дар шаби тира, агарчи борон биборад ва жолаву тагарг фурӯ резад – мӯи аспе бар замин афтодаро бозтавонад шинохт, ки аз ёл ё думи асп аст».

Асп агар хуб тарбия ёфта бошад, дӯсти беҳтарини инсон шуда метавонад. Асп хотираи хуб низ дорад; роҳи якчанд сол пеш дидаашро ба осонӣ ёфта соҳибашро ба ҷои дарқорӣ мерасонад.

Асп аз пешомади ҳодисаҳои баду хуб зуд огоҳ мешавад ва бо беқарории худ онро аёну баён месозад. Вақте ки дар ҷумҳурӣ бесарусомониву нофаҳмиҳо сар заданд, модари ҳамин асп як ҳафта чизе нахӯрд, ҷӣ беқарорихое кард, ин тарафу он тараф чорхез мезад, хашмолуд шиҳа мекашид,

хеле маънос буд.

Боре, вакте чисми бечони писари ҳамсоҷро дар хун оғушта оварданду ҳама хешу табор ва ҳаққу ҳамсоҷро ашк мерехтанд, дидам, ки аз ду бари рӯи асп низ ашк резон шуд.

Имрӯз, ки бародари азизам меҳмони хонаи падар аст, ба шуғли дӯстдоштааш овора, аспсаворӣ дораду аспнавозӣ. Охир, ӯ хеле серкор аст ва хумори аспсаворӣ дар ниҳодаш ғун шуда меистад. Бӯи деҳа назди аспонаш меорад. Ҳамин ки пайт ёфт, болои зини аспи азизаш мебинӣ, хумор мешиканад.

Ба аспи бародарам менигараму аз дилам мегузарам: миёни 160 намуди аспе, ки дар ҷаҳон ҳаст, бо қаду қомати зебо-яш аспи бародарам ягона будагист. Мувофиқ ба соҳибаш, чунки бародарам, низ дар қаду қомату ақлу фаросат яқтову ягона аст. Чӣ зебоанд ин ду, ки хеле азизу дӯстдоштанианд.

МУНДАРИЧА

Қисса ва ҳикояҳо

Шӯрдоман.....	3
Модарору.....	37
Баҳор дар хазонрез.....	46
Тути бедона.....	53
Гули лола.....	56
Ду ҷисми ҳамрӯҳ, ду рӯҳи ҳамроҳ.....	60
Гаҳвора, нон, китоб.....	66
Баҳори дил.....	70
Қисмат.....	81
Нома.....	88
Гиреҳҳои зиндагӣ.....	95
Фирор аз худ.....	119
Хиёнат ва баҳшиш.....	122
Қасоси зан.....	135
Ҳаромӣ.....	154

Масалҳо

Зиндагӣ давом дорад.....	170
Булбул.....	173
Товус.....	175
Гурба ва сағ.....	176
Мусича.....	177
Моҳигир.....	177
Мошон.....	178
Рӯзи мавлуди заргӯш.....	180
Гурги дарранда.....	181
Зоғ.....	182
Ору ва шоҳпарак.....	183
Рӯбоҳи фиребгар.....	184
Ору ва хирс.....	185
Шикори гавазн.....	186
Шиҳаи асп.....	187

Китоб бо тамғаи Нашриёти “Адиб” чоп шудааст.

Гулчехра Муҳаммадиева

САФИНАИ МУҲАББАТ

(Қисса ва ҳикояҳо)

Муҳаррири ороиш *Роиш Лоиқзода*
Муҳаррири саҳифабандӣ *Меҳрӣ Саидова*

Ба матбаа 04.06.2017 супорида шуд.
Чопаш 07.06.2017 ба имзо расид. Андозаи 60x84 1/16.
Ўзъи чопӣ 12,0. Адади нашр 1000 нусха.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
734018, ш. Душанбе, кӯчаи Н.Қаробоев 17а

Дар матбааи ҶДММ “Балоғат” чоп шудааст.